

Császár Melinda

Nemzet – jog – identitás

A státustörvény végrehajtásának szociológiai vonatkozásai

Szociológia Tanszék

Témavezető: Dr. Tomka Miklós

© *Császár Melinda*

Budapesti Corvinus Egyetem
Szociológia Doktori Iskola

Nemzet – jog – identitás
A státustörvény végrehajtásának szociológiai vonatkozásai

Ph.D. értekezés

Császár Melinda

Budapest, 2009.

Tartalomjegyzék

Köszönetnyilvánítás.....	9
Bevezetés.....	10
I. Nemzetek, nemzeti kisebbségek, identitás – a probléma síkjai	13
I. 1. Ok vagy okozat? A nemzetek és a nacionalizmus.....	13
I. 2. Etnikumok és nemzetek	25
I. 3. Nemzeti kisebbségek – a meghatározás nehézségei	35
I. 4. Az önmeghatározás mintái	43
II. Kedvezménytörvény – jogalkotói és politikai folyamatok kontextusában.....	51
II. 1. A státustörvény megalkotásának indokai.....	53
II. 2. A határon túli magyarok helyzetének rendezése – megoldáskeresés	55
II. 3. Várakozások – a törvény hatályba lépése előtt	58
II. 3. 1. Státus és támogatások – magyarországi közvélemény	59
II. 3. 2. Várakozások a Kárpát-medencében	60
II. 4. A státustörvény	65
II. 5. A magyar–román egyetértési nyilatkozat	66
II. 6. A kedvezménytörvény módosítása.....	68
III. Nemzetközi kisebbségvédelem és a kedvezménytörvény.....	70
IV. Diszciplínák határmezsgyéjén: jogi és politológiai megközelítések	80
IV. 1. Jogi megközelítések	80
IV. 2. Politológiai elemzések.....	84
V. A kutatás kérdései	87
VI. Adatforrások.....	92
VI. 1. Változók	95
VI. 1. 1. Oktatási intézmények	95
VI. 1. 2. Egyházak	96
VI. 1. 3. Kulturális intézmények	98
VI. 1. 4. Politikai képviselet	99
VI. 1. 5. Változók képzése	100
VI. 2. Időbeli trendek	102
VII. Magyar igazolványt kérelmezők – kik ők?.....	104
VII. 1. Magyar és magyar hozzátartozói igazolványt kérelmezők profilja.....	107
VII. 2. Az igazolvány iránti jogosultság bizonyításának kérdése.....	111
VII. 3. Magyar igazolvány iránti kérelmek romániai alakulása	113
VII. 3. 1. Kérelmek számának alakulása	113
VII. 3. 2. A magyar igazolvány iránti kérelmek 2002-es népszámláláshoz viszonyított aránya	116
VII. 3. 3. A kérelmezők életkor szerinti elemzése	121
VII. 3. 4. Kiskorúak által benyújtott magyar igazolvány iránti kérelmek	124
VII. 3. 5. A kérelmezők jogosultság szerinti vizsgálata Romániában	127
VII. 3. 6. A kérelmezők településtípus szerinti megoszlása	129
VII. 3. 7. Demográfiai és intézményi tényezők hatása a magyar igazolvány kérelmezésére	131
VIII. Burgenland versus Kárpát-medence? Ausztria kimaradása a törvény hatálya alól	136
VIII. 1. Ausztriai magyarok: jogi rendelkezések és a számok tükrében.....	137
VIII. 2. A kutatás módszertana	145
VIII. 3. A státustörvény hatálya alóli kimaradás indokai.....	147
VIII. 4. A kedvezménytörvény a burgenlandi magyarok hétköznapijaiban	157

VIII. 5. Egy hipotetikus helyzet dilemmái	162
VIII. 5. 1. Objektív feltételek	163
VIII. 5. 2. A szubjektív kritérium: az identitásválasztás szabadsága	164
Összegzés	178
Hivatkozott irodalom	183
Dokumentumok	198
A jogalkotási folyamat magyar dokumentumai.....	198
EBESZ.....	200
Nemzetközi dokumentumok.....	200
Ausztria	201
Interjúk	204
Mellékletek.....	205
1. számú melléklet	206
2. számú melléklet	211
3. számú melléklet	230
4. számú melléklet	237
5. számú melléklet	238
6. számú melléklet	239
7. számú melléklet	241
8. számú melléklet	242
8. számú melléklet	244
10. számú melléklet	247
11. számú melléklet	250
12. számú melléklet	253
13. számú melléklet	254
14. számú melléklet	255

Táblázatok és ábrák jegyzéke

1. táblázat: <i>Paradigmatikus nemzetfelfogások jellegzetességei</i>	16
2. táblázat: <i>Az etnikumok (ethnies) és nemzetek attribútumai</i>	34
3. táblázat: <i>Népcsoport, etnikai csoport, nemzetiség, állampolgárság – fordítási nehézségek</i>	35
4. táblázat: <i>Nemzeti kisebbségek típusai – objektív kritériumok mentén kialakítható csoportok</i>	39
5. táblázat: <i>A kedvezmények hatásairól való vélekedés. Romániai magyar válaszadók, 2001. április.</i>	64
6. táblázat: <i>Magyar nyelvű oktatási intézmények típusai megyék szerinti bontásban</i>	96
7. táblázat: <i>Az egyes felekezetekhez tartozó gyülekezetek száma, megyék szerinti bontásban</i>	98
8. táblázat: <i>Magyar kulturális intézmények megyei bontásban, a település típusa szerint</i>	99
9. táblázat: <i>RMDSZ-re leadott szavazatok, megyei bontás</i>	100
10. táblázat: <i>Magyar nemzetiségűek súlyozott aránya a 2002-es népszámlálás alapján az erdélyi megyékben</i>	102
11. táblázat: <i>Magyar igazolvány és magyar hozzátartozói igazolvány iránti kérelmek száma országoként. 2002. január 1. – 2007. január 1.</i>	104
12. táblázat: <i>Magyar igazolvány és magyar hozzátartozói igazolvány iránti kérelmek megoszlása országoként. (2002. január 1. – 2005. december 31.)</i>	108
13. táblázat: <i>Magyar igazolvány és magyar hozzátartozói igazolvány iránti kérelmek nemek szerinti megoszlása országoként. (2002. január 1. – 2005. december 31.)</i>	110
14. táblázat: <i>Magyar igazolvány és magyar hozzátartozói igazolvány iránti kérelmek korcsoportok szerinti megoszlása országoként. (2002. január 1. – 2005. december 31.)</i>	110
15. táblázat: <i>Magyar igazolványt kérelmezők jogosultság szerinti megoszlása az egyes országokban. (2002. január 1. – 2005. december 31.)</i>	111
16. táblázat: <i>Magyar igazolvány iránti kérelmek számának megyei összesítése. (2002. január 1. – 2005. december 31.)</i>	113
17. táblázat: <i>Magyar igazolványt kérelmezők korcsoport szerint – az összes kérelmező, és akik 2002-június 30-ig átvették igazolványukat</i>	115
18. táblázat: <i>Magyar igazolvány iránti kérelmek aránya a 2002-es népszámlálás adataihoz viszonyítva. (2005. december 31.)</i>	117
19. táblázat: <i>Kérelmezők átlagéletkor szerinti összehasonlítása népszámlálási adatokkal, T-próba.</i>	122
20. táblázat: <i>Kérelmezők korcsoportok szerinti megyei megoszlása</i>	123
21. táblázat: <i>Kiskorú kérelmezők magyar igazolványt kérelmezőkön belüli arányának összehasonlítása népszámlálási adatokkal, Z-próba</i>	126
22. táblázat: <i>Községben élő kérelmezők magyar igazolványt igénylőkön belüli arányának összehasonlítása népszámlálási adatokkal, Z-próba</i>	129

23. táblázat: <i>Városon élő kérelmezők magyar igazolványt igénylőkön belüli arányának összehasonlítása népszámlálási adatokkal, Z-próba</i>	130
24. táblázat: <i>Magyar igazolványt kérelmezők aránya és a település típusa, illetve a magyar nemzetiségűek létszáma közti összefüggés. A lineáris regresszióelemzés eredményei</i>	131
25. táblázat: <i>A településen élő magyar nemzetiségűek száma és a magyar intézmények léte közötti összefüggés. A logisztikus regresszióelemzés eredménye</i>	131
26. táblázat: <i>A magyar intézmények léte és a magyar nemzetiségűek megyén belüli súlyozott arányszáma közötti összefüggés. A logisztikus regresszióelemzés eredménye</i>	132
27. táblázat: <i>Magyar igazolványt kérelmezők aránya és az egyes intézmények közti összefüggés. A lineáris regresszióelemzés eredményei</i>	132
28. táblázat: <i>Magyar igazolványt kérelmezők aránya és az egyes intézmények, illetve a magyar nemzetiségűek aránya közti összefüggés. A lineáris regresszióelemzés eredményei</i>	133
29. táblázat: <i>A település nemzetiségi összetétel szerint kialakított típusának hatása a magyar igazolvány kérelmezésre</i>	134
30. táblázat: <i>Település típusának hatása a kérelmezésre. A logisztikus regresszióelemzés eredménye</i>	134
31. táblázat: <i>A település típusának, a korcsoportnak és a nemnek hatása a kérelmezésre. A logisztikus regresszióelemzés eredménye</i>	135
32. táblázat: <i>Ausztiai magyarok a köznapi nyelv alapján. 1971–2001</i>	143

Ábrák, grafikonok

1. ábra: <i>Az identitás modellezése Charles Tilly szerint</i>	48
2. ábra: <i>Ki a határon túli magyar? Romániai magyar válaszadók, 2001. április</i>	62
3. ábra: <i>Magyar igazolvány és magyar hozzátartozói igazolvány iránti kérelmek évek szerinti megoszlása</i>	105
4. ábra: <i>Magyar igazolvány és magyar hozzátartozói igazolvány iránti kérelmek arányának alakulása az adott országban a legutóbbi népszámláláskor magukat magyar nemzetiségűeknek vallók számához viszonyítva. (2002. január 1. – 2007. január 31.)</i>	107
5. ábra: <i>Az igazolványok átvételének éve, országok szerint. (2002. január 1. – 2005. december 31.)</i>	109
6. grafikon: <i>Magyar igazolvány iránti kérelmek számának havi alakulása. (2002. január 21.–2005. december 31.)</i>	114
7. ábra: <i>Magyar igazolvány iránti kérelmek évek szerinti megoszlása Romániában</i>	116
8. grafikon: <i>Magyar igazolvány iránti kérelmek arányának régiók szerinti alakulása a magyar nemzetiségűek számához viszonyítva. (2002. január 21.–2005. december 31.)</i>	118
9. ábra: <i>Magyar igazolványt kérelmezők aránya megyénkénti bontásban a 2002-es népszámlálás magyar nemzetiségű személyeinek számaránya szerint</i>	119

10. ábra: <i>Magyar igazolványt kérelmezők aránya megyénkénti bontásban a 2002-es népszámlálás magyar nemzetiségű személyeinek súlyozott számaránya szerint</i>	120
11. ábra: <i>Magyar igazolványt kérelmezők korfája</i>	124
12. grafikon: <i>Kiskorú kérelmezők arányának havi alakulása a magyar igazolványt kérelmezőkön belül. (2002. január 21.–2005. december 31.)</i>	125
13. grafikon: <i>Magyar igazolvány iránti kérelmek jogosultság szerinti országos alakulása. (2002. január 21.–2005. december 31.)</i>	128

Köszönetnyilvánítás

E disszertáció elkészültét sokan segítették értékes adatokkal, tanácsokkal és ami a legfontosabb: olyan szakmai beszélgetésekkel, amelyekre csak igazán jó barátok képesek. Mindenekelőtt Dr. Tomka Miklósnak tartozom köszönettel és hálával, akinek véleménye és tanácsai mindmáig meghatározó érvényűek számomra.

Vadászi Tiborné Krisztina és Székely István voltak azok, akik elsőként irányították e témára figyelmem, ezúton szeretnék nekik ezért köszönetet mondani.

Több intézmény is hozzájárult támogatásával a munka elkészültéhez. Az Osztrák-Magyar Akció Alapítvány által megítélt ösztöndíj tette lehetővé a burgenlandi terepkutatást. Köszönet illeti Dr. Joseph Markot, aki vállalta a pályázat ausztriai részének irányítását. E pályázat fűzte még szorosabbra szakmai együttműködésem Vargha Piroskával, aki doktori tanulmányaim kezdete óta egyik fő ösztönzője e munkának. Kitartását és bizalmát, és az eltelt idő nagy beszélgetéseit köszönöm neki. Köszönet illeti a Transindex erdélyi hírportál egykori főszerkesztőjét, Kelemen Attilát is. Az általuk készített helységnévtár sokat lendített a munkán. A dolgozathoz szükséges adatokat a Belügyminisztérium, illetve az RMDSZ biztosította számomra. Minden munkatársukat köszönet illeti, akik segítettek az adatok összegyűjtésében.

A munka Ausztriára vonatkozó részének elkészítése nagy nehézségekbe ütközött volna Gúthy László és Emma, Kelemen László, Klenner Lívia, Tölly Juliska és a Pöschl házaspár lelkes segítése, bizalma nélkül.

Barátaim és munkatársaim folyamatosan bátorítottak és segítettek a dolgozat megírása során. Hegedűs Ritának és Moksony Ferencnek köszönöm, hogy rendszeres beszélgetésekkel és észrevételekkel alakították e dolgozatot. Ezúton szeretnék köszönetet mondani Csedő Krisztinának és Rosta Gergelynek, hogy a leglehetőlenebb időpontokban is számíthattam érdeklődő, együtt gondolkodó segítségükre.

Tanulmányaim során mindvégig elkísért szüleim támogatása, ezt köszönöm nekik.

A hétköznapiakban a munka nehézségeit leginkább társammal oszthattam meg. Türelmét és bátorítását, a sok inspiráló beszélgetést szeretném megköszönni Horváth Gergely Krisztiánnak, aki e kézirat lezárásakor egy sokkal több kihívást és örömet rejtő feladatban támaszom: Csenge Anna nevelésében.

Bevezetés

Az elmúlt évek során térségünkben számos, olykor súlyos emberáldozatokkal járó etnikai feszültség irányította ismételten a figyelmet a nemzeti hovatartozás, a nacionalizmus egész társadalmakat átítató erejére. E társadalmi folyamatok természetes leképeződéseként a szociológiában (és a rokon diszciplínákban) is megélenkült az érdeklődés a nemzet, a nemzeti hovatartozás, a nemzeti identitás, a nemzeti kisebbségek kérdésköre iránt. Vita tárgyává vált ezek meghatározása, eredendő vagy konstruált jellege, operacionalizálhatósága. A kibontakozott szociológiai és jogi diskurzusok áttekintése mellett jelen dolgozat egy jogszabályok által strukturált környezetben megjelenő, a nemzeti identitás egyik empirikus úton megragadható szegmensét körüljáró, igen nagy adatmennyiségen alapuló elemzéssel kíván hozzájárulni a nemzeti kisebbségek és a nemzeti identitás vizsgálatához.

2001-ben a magyar országgyűlés 92%-os többséggel elfogadott egy olyan jogszabályt, amely igen sok politikai és jogi pengeváltást eredményezett hazai¹ és nemzetközi szinten. A jogszabály és annak tartalmi összetevői több szempontból is fontos kérdéseket feszegetnek mind a magyarországi, mind az érintett államokban élő többségi és kisebbségi társadalmakat tekintve. A szomszédos államokban élő magyarokról szóló törvény, közismertebben a státus-, avagy kedvezménytörvény² a nemzeti kisebbségek és ezzel összefüggésben a nemzetek definíciós problémáira, illetve a nemzeti kisebbségek számára nyújtható támogatások és kedvezmények kérdésére adott válaszkísérletek folyamatába illeszkedik, hazai és nemzetközi szinten egyaránt.³ Így nem véletlen, hogy számos, az egyéni, illetve lokális közösségek szintjén túlmutató, a törvény generálta jelenséggel szembesülhet a kutató, a több százezres magyar igazolványt kérelmező csoporttól a státustörvény magyarországi kampánytémává avanszálásáig bezárólag. Ezek a jelenségek egy tágabb társadalomtudományi paradigmában is elhelyezhetők, amely a nemzetek

---

¹ A dolgozat írója itt kissé zavarban van, hiszen máris vitát lehetne nyitni arról, hogy marosvásárhelyi magyarként vallhatja-e hazainak akárcsak a tudományos/politikai szférákat. Az egyszerűség kedvéért, de korántsem magától értetődően, így tesz.

² A kérdéskör terminusainak áttekintésére lásd az 1. számú mellékletet.

³ A jogszabály különböző aspektusait vizsgáló, átfogó kötetekre lásd például Ieda et al (szerk.) 2006; Kántor (szerk.) 2002b; Kántor et al (szerk.) 2004; Nastase et al. 2002. A migráció irányából történő vizsgálódásra példa Örkény (szerk.) 2003; King 2005; esettanulmányokra Bakó 2005a, 2005b, a médiában való megjelenítésre Császár 2002; Kádár 2002; Plugor 2002; évkönyvek összefoglalóiban érintve lásd Bátonyi 2004: 340; Ilyés 2004: 465; Sednak 2004: 511; Sobotka 2004: 290–291.

kialakulásán túl a nemzeti kisebbségek létrejöttét, illetve a nemzeti identitások kiformálódását és működési mechanizmusait igyekszik szociológiai, szociálpszichológiai kategóriákkal megragadni.

Vizsgálódásunk szűkebb tárgyát, a magyar igazolványt kérelmezők elemzését azért tartom rendkívül fontosnak, mivel igen ritka jelenség egy-egy személy életében, hogy nemzeti identitását dokumentálhatóan kifejezze, arról egy okirat is tanúskodjon. A jogszabály hatálya alá ugyanis azok a személyek tartoznak, akik magukat magyar nemzetiségűnek vallják és ekként (más feltételek teljesítésével egyidejűleg) jogosultakká válhatnak magyar igazolvány igénylésére. A jogszabály gyakorlati alkalmazásának ismerete persze önmagában igen csekély tudományos jelentőséggel bír, és különösebben nem is érdekesítő (bár tévkövetkeztetésektől megóvhatja a kutatót, ahogy azt a dolgozat egy későbbi fejezetében látni fogjuk). Annál izgalmasabb viszont az a jelenség, amely az időbeli trendek vizsgálatából kibontakozik: a kérelmezési hajlandóság időről-időre változik, és Erdélyen belül is óriási különbségeket tapasztalhatunk az egyes térségek igényléseit tekintve. Ezek a számsorok, ahogy azt látni fogjuk, önmagukban is érdekesek, viszont folyamatosan ott motoszkált a kérdés: kik ők? Kik igényeltek magyar igazolványt Romániában? E kérdés pontosabb ismeretéhez a Magyar Igazolványok Főosztályának anonimizált adatbázisa nyújtott segítséget, amely 2002. január elsejétől a jogszabály által érintett minden egyes ország minden magyar, illetve magyar hozzátartozói igazolványt kérelmező személyéről tartalmazott néhány kulcsadatot, 2005. december 31-ig, kitekintést biztosítva ezáltal minden érintett ország igénylői csoportjára.

A kutatói kíváncsiság természetesen nem elégedhet meg a *kik ők* feltérképezésével és leírásával. Hiszen máris ott a következő kérdés: miért éppen ez a réteg igényelt magyar igazolványt? Doktori tanulmányaim kezdetén került kezembe Enyedi Zsolt *Politika a kereszt jegyében*⁴ c. munkája, melyben a politikai szubkultúrákról, oszloposodásról leírtak igen sokáig foglalkoztattak. Leginkább a romániai, ezen belül is az erdélyi magyar társadalom sajátosságaival véltem igen sok párhuzamot felfedezni. S bár maga Enyedi is jelzi, hogy „az oszloposodás tudományos mérésének a problémája még megoldatlan”⁵, az erdélyi társadalomban megélt, szubjektív észleléseket/tapasztalásokat fokozatosan próbáltam összekapcsolni olyan indikátorokkal, amelyek alkalmasnak mutatkoztak olyan jelenségek konkrétabb

---

⁴ Enyedi 1998.

⁵ Enyedi 1998: 47.

definiálására, mint a nemzeti identitás, nemzeti hovatartozás, és az ezekből kinövő, párhuzamosan létező mikrokozmoszok.

Mindezen jelenségek empirikus vizsgálatának keretként a kedvezménytörvény alapján magyar igazolványt igénylő személyi kört választottam ki. A későbbiekben ez kiegészült még egy fontos kérdéssel. A szakirodalom ugyanis különösebben nem foglalkozott azzal, hogy a Magyarországgal szomszédos Ausztria, ahol szintén él egy, a történelmi folyamatok okán kisebbségivé vált magyar közösség, miért maradt ki a törvény hatálya alól. Ausztria még egy szempontból vált igen érdekessé: az az intézményi struktúra, amely vizsgálódásunk szűkebb területén, Erdélyben a magyar igazolványok kérelmezésének egyik fontos indikátorát jelentette, Ausztriában kevésnek bizonyult ahhoz, hogy az ott élők magyar nemzeti identitással rendelkezőként definiálják önmagukat.

A fent jelzett kérdéseknek megfelelően a dolgozat három nagyobb alegységre tagolódik. Az 1–4. fejezetek a téma elméleti körüljárását képezik. A társadalomtudományokban jelentkező nemzet/nacionalizmus kérdéskör fontosabb irányvonalainak vázolását követően a második fejezetben azokat a politikai történéseket mutatom be, amelyek elvezettek a törvény megalkotásához, kitérve annak konkrét tartalmi összetevőire is. Míg ez a rész elsősorban Magyarország és az érintett országok, illetve az ott élő magyar közösségek relációjára összpontosít, a következő, harmadik fejezetben a nemzetközi jogi és politikai kontextusban helyezem el a jogszabályt és annak utóéletét. Ezt követően a negyedik fejezetben összefoglalom azokat a fontosabb pontokat, amelyeket a törvény elemzése során a jogi és politológiai diszciplínákat képviselő kutatók megfogalmaztak.

A módszertani rész két fejezetében egyrészt a kutatás kérdéseit, másrészt a dolgozatban használt adatforrásokat mutatom be. A munkához használt adatbázisok tisztítása a vizsgált adatmennyiség okán, majd azok összekapcsolása más, általam létrehozott adatforrásokkal a disszertáció megírásának egy hangsúlyos előzményét jelentette.

A harmadik nagyobb blokk a két fő kutatási csapásirány mentén körvonalazódó eredményeket mutatja be. A 7. fejezet kvantitatív adatelemzésen alapuló vizsgálódásait követően egy mikroszintű adatgyűjtés segítségével az Ausztriával kapcsolatos kérdéseket járom körül. A dolgozat utolsó fejezete összegzi azokat a fontosabb megállapításokat, amelyek a kutatási kérdések részletes vizsgálatát követően megfogalmazhatók.

I. Nemzetek, nemzeti kisebbségek, identitás – a probléma síkjai

A jog alapkérdése – ti. ki a magyar? – elvezet bennünket a nemzet, a nemzeti identitás, a nemzeti kisebbség problematikájához. Mindkét megközelítés lényeges eleme, hogy létezik/léteznie kell egy olyan kritériumrendszernek, amely alapján bizonyos csoportok (nemzetek, nemzeti kisebbségek) azonosíthatók és elhatárolhatók más csoportoktól, illetve a csoporthoz való tartozás ismerveit identifikálhatók.

A kedvezménytörvény problematikája – bár maga a jogszabály nem tartalmazta pl. a nemzet vagy nemzeti kisebbség meghatározását, pusztán a törvény alanyait próbálta körülhatárolni – megítélésem szerint szervesen összekapcsolódik a nemzet, a nemzeti identitás kérdéskörével. A nemzet fogalmáról állít valamit az a jogalkotó, aki egy másik ország állampolgárainak csoportját próbálja körülírni, definiálni, egy jogszabály alanyaivá, kedvezmények jogosultjaivá tenni. Nem véletlen, hogy a kedvezménytörvénnyel kapcsolatos viták vezettek el az Európai Bizottságban az 1735. számú, ún. Frunda-jelentés megalkotásához és elfogadásához, melynek címe és témája: *A nemzet fogalma*.

I. 1. Ok vagy okozat? A nemzetek és a nacionalizmus

E fejezetben szükségesnek tartom a nemzettel kapcsolatos fontosabb elméletek rövid összegzését, ugyanis, mint látni fogjuk, egyes teoretikusok munkásságában megfogalmazódnak olyan tételek, amelyek arról tanúskodnak, hogy számukra – nemzetfelfogásukból adódóan – maga a státustörvény kérdése értelmezhetetlen. Bár maga a jogszabály a nemzetre, annak definiálására vonatkozó konkrét állításokat nem tartalmaz, a probléma értelmezéséhez mégis szükséges a törvény számos előfeltevést tartalmazó kontextusának ismerete és felfejtése.

A szociológiaelmélet klasszikusai nem dolgoztak ki olyan átfogó elméletet, amely a nemzet, a nemzeti identitás kérdéskörére fókuszálna. Ugyanakkor, ahogy azt Thompson és Fevre kiemelik,⁶ a klasszikus munkák – jóllehet gyakran csak töredékesen – három fontos ponton járultak hozzá a későbbi elméletekhez.

---

⁶ Thompson–Fevre 2001.

- Egyrészt olyan fogalmakat dolgoztak ki, amelyek sok esetben hatottak későbbi korok kutatóira.
- Az előző ponttal összefüggésben a klasszikusok munkáiban fellelhető, olykor csak a sorok közül kiolvasható, nemzetre, nemzeti identitásra vonatkozó utalások később nagy hatással voltak olyan teoretikusok munkáira, mint Ernest Gellner vagy Anthony D. Smith (különösen Durkheim és Weber hatása emelhető ki).
- Harmadrészt, a nemzettel és nacionalizmussal foglalkozó töredékes elmélet-részecskék önmagukban is jelentősek: ilyen torzóban maradt kezdeményekre Weber és Marx, de Durkheim életművében is találunk példákat.⁷ Vannak olyan nézetek, amelyek szerint Max Weber legnagyobb mulasztása, hogy nem dolgozta ki a nacionalizmus teóriáját.⁸ Kétségtelen, hogy a nemzetről, etnikumról Weber csak a *Gazdaság és társadalom* néhány rövid passzusában értekezik.⁹

Thompson és Fevre egy sajátos kettősségre hívja fel a figyelmet: a klasszikus elméletek szerzői úgy gondolták, hogy a nacionalizmus idővel veszíteni fog jelentőségéből, majd teljesen eltűnik, tehát a modern kor egy epizódszerű jelenségről van szó, másrészt ezek a teoretikusok „úgy írtak (és viselkedtek), mintha a nemzeti identitás tételezése olyan természetes és szükséges lenne, mint a lélegzetvétel”.¹⁰ Ennek okát a nacionalizmus kortárs kutatói leginkább abban látják, hogy a klasszikus szerzők érdeklődése a társadalmak működésére, a társadalmi rend és változás vizsgálatára irányult, így a nemzetet és a nacionalizmust magától értetődőnek, adottnak tekintették, nem pedig „történelmi sajátossággént”.¹¹

A nacionalizmus szociológiájának első korszakát, a két világháború közti időszakot, illetve a második világegyeztet követő éveket elsősorban történészek munkássága fémjelzi: Hayes, Snyder, Shafer, vagy Carr, Cobban, akik annyiban előfutárnak tekinthetők, hogy számos szociológiai faktort emeltek be nacionalizmussal kapcsolatos kutatásaikba.¹² Amiért érdeklődésük a téma iránt élénkebbnek

⁷ Marx nemzeti kérdéssel kapcsolatos nézeteihez lásd például Nimni 1995.

⁸ Thompson–Fevre 2001: 300. Ez természetesen nem jelenti azt, hogy Weber érdeklődése ne terjedt volna ki a nacionalizmus kérdéskörére.

⁹ Weber M. 1992: 91–107, 1996: 27–31. Az etnikai közösségekről szóló szövegrész kritikai interpretációjához lásd Banton 2007.

¹⁰ Thompson–Fevre 2001: 301.

¹¹ Thompson–Fevre 2001: 304.

¹² De – ahogy azt Kántor Zoltán kiemeli – a későbbi kutatókkal ellentétben „nem a társadalmi átalakulás keretében magyarázzák a nacionalizmus kialakulását.” (Kántor 2004a: 15.)

mondható, mint pl. Durkheimé vagy Weberé, az leginkább a korszak adottságaival, a nacionalizmus meghatározó jelenlétével magyarázható. E szerzők megítélése a későbbi korok alkotói által ellentmondásos: vannak, akik avított munkáknak ítélik írásaikat, de a nacionalizmus kutatás olyan nagyjai, mint Anthony D. Smith vagy Ernest Gellner minden fenntartásuk mellett értékes kiindulópontnak, inspirációs forrásnak tartják azokat.

A második szakasz Elie Kedourie 1960-ban megjelent *Nationalism* című munkájával veszi kezdetét, bár akadnak, akik későbbre teszik ezt az időpontot és Ernest Gellner 1964-es *Thought and change* c. kötetéhez kötik azt.¹³ Thompson és Fevre ugyanakkor kiemelik, hogy ebben az időszakban Anthony D. Smith¹⁴ tekinthető az egyetlen olyan szerzőnek, aki a nacionalizmus szociológiai elméleti megalapozásának képviselője.

A harmadik szakasz kezdete az 1980-as évekre tehető, gyakorlatilag minden, a mai szakirodalmat meghatározó alkotás ebben az időszakban születik (Anderson, Armstrong, Breuilly, Gellner vagy Smith munkái). Thompson és Fevre szerint e korszak szerzői – a képviselt álláspontok különbözősége dacára – ugyanarra a három kérdésre próbálnak választ találni: *miért* kezdik el az emberek egy nemzethez tartozónak érezni magukat, *hogyan* alakul ki és miként reprodukálódik ez a kötődés és *miért* tekintik ezt a kapcsolatot olyan természetesnek és fontosnak az emberek.¹⁵

A legutolsó szakaszt, mely leginkább a kilencvenes évekkel kezdődik, három fő sajátosság különbözteti meg az előzőektől. Egyrészt ezen szerzők – például Bhabha, Billig, Brubaker vagy Calhoun – nem dolgoztak ki olyan történeti szociológiai modelleket, amelyek keretében a nacionalizmust vizsgálták volna, sokkal inkább a dekonstrukció, a posztmodernizmus, a kritikai elmélet határozza meg kutatásaikat. Másrészt munkáikban azon különbségek és diszkontinuitások feltárására törekednek, amelyeket a nacionalizmus diskurzusa elfed. Harmadrészt, a nacionalizmust nem úgy tekintik, mint alapvető emberi szükségleteket kielégítő erőt, hanem diskurzusként, ideológiaként, gyakorlatként fogják fel azt.¹⁶

---

¹³ Thompson–Fevre 2001; Kántor 2004a.

¹⁴ Anthony D. Smith Gellner PhD hallgatója volt.

¹⁵ Thompson–Fevre 2001: 306, kiemelés az eredetiben.

¹⁶ Ahogy Anthony D. Smith megfogalmazza: a fragmentációt, a posztmodernizációt előtérbe helyező elemzések elsősorban empirikus téren járultak hozzá a nacionalizmus kutatásokhoz, de ez nem járt együtt feltétlenül egy hasonló mélységű, átfogó elméleti keret kidolgozásával. (Smith 1998: 220.) Richard Münch álláspontja szerint például a 20. századra gyengül a nemzetállamok integráló ereje és a társadalom tagjai „poszt nacionális tagságok” fele tartanak. (Münch 2001: 7.)

A nacionalizmuselméletek irányzatainak és kutatóinak számtalan felosztása, kategorizálása lehetséges. Kiindulópontnak Brendan O’Leary kategorizálását tekintjük, ennek alapján kerülnek majd bemutatásra a főbb irányzatok:¹⁷

1. táblázat

Paradigmatikus nemzetfelfogások jellegzetességei

A nemzetek...	elsődlegesen manipulatív elitek eszközei vagy érdekek ideológiai maszkjai.	elsődlegesen autentikusnak érzett identitások kifejeződései.	egyszerre az elitek eszközei és az identitások autentikus kifejeződései.
időtlen (perreniális) és állandó jellemzői az emberiségnek.	<i>Pierre van den Berghe</i>	<i>John Gottfried Herder (és a nacionalisták többsége)</i>	<i>John Gottlieb Fichte</i>
(gyakran) folytonosak a premodern etnikumokkal.		<i>John Armstrong</i>	<i>John Hutchinson</i>
		<i>Anthony D. Smith</i>	
(többnyire) modernek.	<i>Paul Brass</i> <i>Eric Hobsbawm</i>		<i>Ernest Gellner</i> <i>Benedict Anderson</i> <i>Walker Connor</i>

Látható, hogy a nemzet fogalmával kapcsolatos bármilyen áttekintés elválaszthatatlanul összefűződik a nacionalizmuselméletek kérdéseivel.¹⁸ Különösen a nemzetek eredetét tekintve zajlik parázs vita a kutatók közt. A két szembenálló csoport megnevezésére használt jelzők önmagukban is jelzik a konfliktus alapforrását: a „modernek” (avagy konstruktivisták, instrumentalisták) ugyanis a nemzetet konstrukciónak, mítosznak, elképzelt közösségnek tartják, amely a modern korban lezajló változások eredménye.¹⁹ A „premodernek” (esszencialisták, ide értve

¹⁷ O’Leary 1998: 77.

¹⁸ Maga a nacionalizmus fogalma viszonylag új keletű, és ahogy Anthony Smith rámutat, többféle értelemben használható. Jelentheti (1) a nemzetek kialakulásának és fejlődésének folyamatát; (2) a nemzethez való tartozás tudatát; (3) a nemzet nyelvezetét és szimbolikáját; (4) a nemzet érdekében történő társadalmi vagy politikai mozgalmat; (5) a nemzet doktrínáját vagy ideológiáját. (Smith 2001: 5–9.)

Nacionalizmuselméletek alatt elsősorban a 20. század második felében kibontakozó tudományos diskurzust értem. Bár e szerzők művei kétségtelenül korábbi gondolkodók munkáiban gyökereznek, akik megfogalmazták nézeteiket pl. a patriotizmusról (Jean-Jacques Rousseau), közösségről (Ferdinand Tönnies), nyelvről, néplélekről (Johann Gottfried Herder) stb., ezek elemzésére nem térek ki. Rövid összegzésre lásd például Koller 2006: 15–19.

¹⁹ A klasszikus modernista paradigma 1970-es és 1980-as évekbeli változatait vizsgálva Anthony D. Smith négy megközelítést különít el. (1) A szociokulturális változat a nemzeteket és a nacionalizmust a modernizációhoz és industrializációhoz szükséges magaskultúrák megjelenéséhez köti (Ernest Gellner); (2) a társadalmi-gazdasági modellek (Tom Nairn, Michael Hechter) a nacionalizmust a világ gazdaság racionális működéséből és az egyének társadalmi-gazdasági igényeiből vezetik le; (3) a nacionalizmus politikai elméletei, amelyek a nacionalizmust a hatalom tényezőivel való összefüggésben vizsgálják (Anthony Giddens, Michael Mann, John Breuilly); (4) a nacionalizmus

a primordialista, perennialista és etnoszimbolista irányzat képviselőit) viszont a történelmi folyamatok kontextusában értelmezik a nemzetet, amelyet valósnak tekintenek, és amellett érvelnek, hogy etnikai alapon szerveződő csoportok, közösségek már jóval a modern kor előtt is léteztek. Erre a két álláspontra vezethető vissza az a vita is, hogy a nacionalizmus vagy a nemzet volt-e előbb; melyik hozta létre, idézte elő a másikat. A modern álláspontra helyezkedők a nemzetet a nacionalizmus eredőjeként definiálják, a premoderne nézete szerint a nacionalizmus előtt is beszélhetünk nemzetekről.²⁰

A modern irányzat két legjelentősebb hatású és legtöbbet idézett kutatója Ernest Gellner és Benedict Anderson. A nemzetiség, a nemzethez való tartozás nem inherens tulajdonsága az emberiségnek, de mára már úgy „*tűnik*” (kiemelés tőlem – Cs. M.), hogy azzá lett – állítja Ernest Gellner *Nations and Nationalism* című klasszikus munkájában.²¹ A kötet bevezető fejezetében két (ideiglenes) meghatározást javasol, amelyek a kultúra, valamint az akarat (will) fontosságát hangsúlyozzák a nemzeti hovatartozás kialakulásában.²² Önmagában viszont egyik tényező sem elégséges a nemzet meghatározásához. Gellner szerint a nemzet kialakulását a nacionalizmus idézi elő (és nem fordítva történik ez a folyamat: nem a nemzetről nő ki a nacionalizmus). Nézete szerint csak a „nacionalizmus korában” definiálható a nemzet az akarat és a kultúra fogalmaival, illetve ezeknek egy politikai egységben történő megjelenésével.²³ Ebben az értelmezésben a nacionalizmus a patriotizmus egy sajátos típusa, amely csak bizonyos társadalmi feltételek mellett alakulhat ki, illetve válhat dominánssá: ezek a feltételek, – amelyeket az industrializáció²⁴ fogalmával foghatunk össze, és amelyen belül kulcsfontosságú a homogenitás, az írástudás (literacy), anonimitás – gyakorlatilag csak az ipari társadalmakra jellemzők.²⁵ Erre az álláspontra helyezkedik egyébként a

---

ideológiai elméletei, amelyek a nacionalizmusra hitek rendszereként, egyfajta szekuláris vallásként tekintenek (Elie Kedourie, Bruce Kapferer). (Smith 1998: 5.)

²⁰ Egy szemléletes hasonlatot kölcsönözve, az alapkérdés az, hogy a nemzet úgy gondolható-e el, mint egy hagyma, vagy mint egy articsóka? Hagymaként felfogva a semmiségig lebonthatók a rétegek, ha viszont articsókaként gondoljuk azt el, a levelek eltávolítása után is intakt marad az articsóka „szíve”. (Özkirimli 2003: 339.)

²¹ Gellner 1983: 6.

²² Gellner 1983: 7.

²³ Gellner 1983: 53–62.

²⁴ Az industrializáció fogalmát Gellner más értelemben használta, mint a történészek többsége. Leginkább a kapitalista társadalomra való átmenet kategóriája illeszthető az általa vázolt folyamatokra, de térben és időben meglehetősen rugalmassággal kezelte azokat. Részletesebben lásd Hroch 1998: 105.

²⁵ Gellner elméletének kritikai összegzését nyújtja pl. O’Leary 1998.

nacionalizmussal foglalkozó elméletek többsége: a nacionalizmust a modernitás korában végbemenő társadalmi átalakulások, változások eredményének tekintik.²⁶

Szintén a modernnek csoportjához, a konstruktivistákhoz tartozik Benedict Anderson, aki a nemzetet úgy határozza meg, mint ami „elképzelt”²⁷ politikai közösség, melynek határait és szuverenitását egyaránt veleszületettnek képzelik el”.²⁸ Ő a nacionalizmust nem ideológiának tekinti, hanem főként két nagy kulturális rendszerből, illetve azok ellenében létrejöttként értelmezi, megkülönböztetve a vallási közösség és a dinasztikus birodalom fogalmát. E két kulturális rendszer hanyatlása azonban nem elégséges feltétel a nemzetek kialakulásához, ahhoz szükség van a „világfelfogás formáinak alapvető megváltozására”.²⁹ A nemzet elképzelése, konstrukciója a modern korban három alapvető kulturális koncepció módosulását feltételezi.

- A vallási közösségek „öntudatlan összetartó erejének” meggyengülésében a középkortól kezdődően két tényező játszott katalizáló szerepet: „az Európán kívüli világok felfedezésének hatása”,³⁰ illetve „a szent nyelvnek a fokozatos leértékelődése”.³¹
- A nemzet elképzelhetővé válásához másodsorban meg kell rendülnie a tradicionális uralmi formákban való hitnek: megkérdőjeleződik az uralkodók transzcendens kiválasztottságban, leszármazásban gyökerező hatalomgyakorlásának legitimitása.
- Harmadrészt megváltozik az időbeliség felfogása, az a hit, hogy „a kozmológia és a történelem elválaszthatatlanok, valamint a világ és az ember eredete lényegében megegyezik.”³²

E feltételek létrejötte biztosítja az alkalmas keretet az új típusú elképzelt közösségek kialakulásához, melyet Anderson szerint különösen az ún. „print-capitalism”³³ elterjedése, a kapitalizmus és a könyvnyomtatás technológiája segít elő. Mivel ez az

---

²⁶ Kántor 2004a: 14–15.

²⁷ De nem képzeletbeli (imagined ≠ imaginary!). Sőt, ahogy azt Peter Loewenberg megfogalmazza: „A »képzeletbeli« (imaginary) nacionalizmus erejét nem szabad alábecsülni vagy helyteleníteni pusztán azért, mert »konstruált«. Az emberek bizonyíthatóan készek meghalni ezekért a nemzeti identitásokért, amelyek mélyen lelkesítő azonosulásokat váltanak ki a családdal és otthonnal, tradíciókkal és érzelmileg telített szimbolikával.” (Loewenberg 2003: 247.)

²⁸ Anderson 2006: 20.

²⁹ Anderson 2006: 33.

³⁰ Anderson 2006: 28.

³¹ Anderson 2006: 29.

³² Anderson 2006: 43.

³³ A kifejezést ’nyomtatás-kapitalizmus’-ként fordíthatnánk (vagy nyomdakapitalizmusként, vö. Egedy 2007: 72), de ez olyannyira idegen hangzású, hogy megtartottuk az angol kifejezést.

„emberi nyelv végzetes diverzitása felé irányult”, azaz alkalmazkodik a nyelvek hallatlan sokszínűségéhez, úgy, hogy az értékek tekintetében uniformizál, megvetette a modern nemzet megteremtésének alapjait.³⁴

A modernista felfogással leginkább szembehelyezkedő nacionalizmuskutatók mellett a történettudományok egyes képviselői is elutasítják azt. Vannak, akik pl. a „rég európai nemzetek folytonosságát” hangsúlyozzák és azokat Kelet-Európa „új nemzeteivel” hasonlítják össze.³⁵ Egy hosszabb vita utolsó tanulmányaként jelent meg Miroslav Hroch azon írása, amelyben a nemzet valós, illetve konstruált természetét vizsgálja.³⁶ Történészként Hroch már az alapkérdést illetően más álláspontra helyezkedett, mint Gellner. Nézete szerint ugyanis a nemzet nem pusztán mítosz,³⁷ és főként nem egyoldalú folyamat: a nemzet és a nemzeti öntudat (vagy nacionalizmus vagy nemzeti identitás) egymást szervesen kiegészítő fogalmak: a nemzet nem fogható fel a nacionalizmus eszméjének pusztán „derivátumaként”.³⁸ Hroch „elmélete” – bár ő maga ezt nem elméleti fejtegetésként, pusztán a történeti munka elengedhetetlen módszertani kellékeként tekintette – önmagában is figyelemre méltó megállapításokat tartalmaz a nemzetről, különösen a nemzetek kialakulásának folyamatáról. Hroch két típusú nemzetté válást különít el.

Az egyik típusba Franciaország, Hollandia vagy Svédország tartozik, ahol egy domináns etnikai kultúra feltételei mellett fejlődött ki a kora újkori állam, amely később, a modern civil társadalom kialakulásával párhuzamosan, nemzetállammá alakult. A második típusba a „kisebb nemzetek”, nem domináns etnikai csoportok kerülnek, azok, amelyek „etnikai közösséget alkottak, és amelynek tagjai kisebb-nagyobb mértékű etnikai identitást birtokoltak”, de ezek egy külső uralkodó osztálynak voltak alávetve.³⁹ Fáziselmélete a második típusba tartozó csoportokra fókuszál. Hroch a nemzetet tartja az empirikus kutatások alkalmas keretének, szemben a nacionalizmus szerinte „irracionalis és ködös fogalmával”,⁴⁰ ezért aprólékosan igyekszik definiálni és elkülöníteni a nemzeti lét egyes szintjeit.

---

³⁴ Anderson 2006: 51.

³⁵ O’Leary 1998: 54. A történészek nacionalizmushoz való viszonyának alakulását jól összefoglalja Smith 2004a.

³⁶ Ennek részleteiről lásd Hroch 1998.

³⁷ Egy másik tanulmányában Hroch – Karl Deutsch szavait idézve – azt írja, „a nemzettudat kifejlődéséhez szükség van valamire, ami tudatosulhat”. (Hroch 2004 [1993]: 231.)

³⁸ Hroch 1998: 104.

³⁹ Hroch 1998: 94.

⁴⁰ Hroch 1998: 91.

Véleménye szerint a nemzetté válás folyamatában három alapvető fázis különböztethető meg.

- Az első szakaszban a nem-domináns etnikai csoport⁴¹ tudósai felkutatják és tudatosítják az adott csoport nyelvi, kulturális, társadalmi, gazdasági és történelmi jellemzőit ('A' fázis).
- A második fázisban „újabb aktív szereplők léptek felszínre”,⁴² akik hazafias agitációk útján megpróbálják az adott etnikai csoport minél több tagját megnyerni a modern nemzet megalkotásának céljához ('B' fázis).
- Az utolsó szakaszban a népesség többsége már sajátos fontosságot tulajdonít nemzeti identitásának, és az adott nemzethez tartozónak vallja magát ('C' fázis).⁴³

A korábban bemutatott két típus eltérő fejlődése mögött Hroch nézete szerint a második fázis kezdete, illetve annak feltételei húzódnak meg – kutatásai során ő elsősorban erre a szakaszra, a nemzeti mozgalmakra fókuszált.⁴⁴

Gellner és általában a modernisták elméletének határozott modernizmusát természetesen leginkább nacionalizmus-kutatók kérdőjelezik meg,⁴⁵ így a történeti szociológia képviselői, mint pl. John Armstrong vagy Anthony D. Smith

---

⁴¹ A hivatkozott tanulmányát megelőző munkáiban a „nem domináns etnikai csoportok” helyett a „kisebb nemzetek/népek” („smaller nations”, eredetileg: „kleine Völker”) megnevezést használta.

⁴² Hroch 2004 [1993]: 233.

⁴³ Hroch 1998: 95.

⁴⁴ A nemzeti mozgalmak történetének e felosztását követi Hobsbawm is, aki elfogadva a Hroch által lehatárolt fázisokat, hangsúlyozza, hogy ebben a „kronológiában a B fázisból a C-be való átmenet döntő fontosságú.” (Hobsbawm 1997: 21.)

⁴⁵ O'Leary a Gellner elméletét ért kritikákat öt főbb pontban látja sűrűsödni.

1. Az egyik első kritika azzal a funkcionális gondolattal kapcsolatos – ahogy azt például Mouzelis megfogalmazta – hogy egy bizonyos típusú társadalom igényel egy „kontextusfüggetlen kommunikációs médiumot”, pl. egy tömeges írástudáson alapuló nacionalizmust. Gellner számára a nacionalizmust ugyanis annak a modern társadalomra gyakorolt jótékony következményei magyarázzák.
2. Az elmélet fő kritikája az, hogy túlságosan közvetlen kapcsolatot feltételez az industrializáció és a nacionalizmus között. Létezhet ugyanis iparosodás nacionalizmus nélkül, ahogy nacionalizmus is iparosodás nélkül. Sőt, szigorú értelemben véve a modern kor, amelyben a nemzetek létrejöttek és az industrializáció, amely ezt eredményezte, időbeli eltolódást mutat: nem beszélhetünk még ipari társadalmakról akkor, amikor a nemzet eszméje már meglehetősen virulens volt, legfeljebb azzal a megköttéssel, ha az industrializáció fogalmát jelentősen kitágítjuk és modernizációs, kommercializációs és demokratizálódási folyamatokat is értünk alatta. O'Leary két fontos kérdést vesz górcső alá: a) léteztek-e nemzetek a nacionalizmus előtt, illetve nacionalizmus az industrializáció előtt, valamint b) az iparosodás utáni nemzetek problémája.
3. A három dimenzió alapján kidolgozott négyosztatú nacionalizmus-tipológia.
4. Gellner elméletének apolitikus karaktere.
5. Mennyiben tekinthető előrejelzést nélkülözőnek az elmélet.

Részletesebben lásd: O'Leary 1998; Mouzelis 1998; Mann 2004 [1996]: 110–111.

meglehetősen kritikusan viszonyulnak a nemzet és a nacionalizmus modernista felfogásaihoz.⁴⁶

A nemzetek és a nacionalizmus kérdése csak akkor válik értelmezhetővé, ha figyelembe vesszük a premodern közösségek hozzájárulását ezek kialakulásához – vallja Anthony D. Smith, aki az etnoszimbolista irányzat legjelesebb képviselője.⁴⁷ Azt ő sem vitatja, hogy a nemzet modern jelenség, amely csak a modern korban bontakozhatott ki teljesen, viszont etnikai jellemzőik okán a premodern kultúrákban gyökerezőknek tartja azokat, a nemzetek „előkészítő szakaszának”⁴⁸ tekintve az etnikumokat.⁴⁹ A nemzet egyszerre konstrukció és valóság: egy elérendő ideálként a rekonstrukció útján alakul ki, és ebben jelentős szerepe van a modernisták által is kiemelt értelmiségi csoportosulások „vízióinak”. Viszont ez a rekonstrukció egy valóságos folyamat, melynek végső célja a nemzet kulturális és politikai közösséggé alakítása. E közösségek „etnikai magja” Smith szerint a premodern korban gyökerezik, az „arisztokratikus laterális”, illetve a „démotikus vertikális” változatokban.⁵⁰ A laterális modell alapján fejlődő nemzetek esetén döntő szerepe van az államnak és a bürokráciának: egy arisztokratikus, felső kultúra közvetítődik a társadalom többi rétegébe; a „kulturális homogenizáció az adminisztratív inkorporációval párhuzamosan zajlott”.⁵¹ A vertikális etnikai állam fejlődésében a bürokratikus állam központi szerepét az értelmiségi csoportok „etnikai historicizmusa” foglalja el, biztosítva a nemzetté váláshoz szükséges kulturális

---

⁴⁶ Ebben az összefoglalásban csak az etnoszimbolista irányzat bemutatására térek ki, bár a perrenialisták és a primordialisták is a modernista paradigmával szembenálló irányzatok képviselői közé sorolandók. A primordialistákat (elsősorban Clifford Geertz és Pierre van den Berghe nevét kell megemlíteni) vizsgálva Horowitz megállapítja, hogy „a legtöbb karikatúrisztikus és rosszindulatú megjegyzés azért a naivitásért éri [őket], amellyel feltételezik, hogy az etnikai kötődések adottak és nem választás eredményei; állandók, nem változók, és szükségképpen konfliktusokhoz vezetnek.” (Horowitz 2006: 236.) Ugyancsak Horowitz hívja fel a figyelmet arra, hogy az etnicitás konstrukcióként történő felfogásával szemben számos kutatás igazolja, hogy, az etnikai csoportok tagjai saját hovatartozásukat primordialisan élik meg, alapvető fontosságot tulajdonítva a származásnak a csoporthoz való tartozás kritériumai közül. Erre hívja fel a figyelmet Smith is. (Smith 1998: 223.) A perrenialisták, „a nemzet időtlenségének teoretikusai” (Koller 2006: 24.), akik közé olyan kutatók sorolhatók, mint Adrian Hastings vagy Liah Greenfeld, a modern nemzeteket alapvető etnikai kötődések eredőjeként látják, és nem a modernizáció folyamatának eredményeként. Bővebben lásd Smith 1998; Koller 2006.

⁴⁷ Smith 2004 [1989]: 204.

⁴⁸ Armstrong 2004: 11.

⁴⁹ Ahogy Armstrong egyik tanulmányában megfogalmazza, Anthony Smith tudatában volt a gazdasági modernizálódás jelentőségének, viszont elutasította azt a marxista társadalomkutatók által vallott felfogást, hogy az osztályoknak központi szerepe lenne a modernizálódás történetében. (Armstrong 2004: 10.)

⁵⁰ Smith 2004 [1989]: 227.

⁵¹ Smith 2004 [1989]: 228. Ilyen laterális fejlődés eredményeként alakult ki például a spanyol, az angol és a francia nemzet.

kereteket – ezek ugyanis általában alávett közösségek voltak. A mai nemzetek többsége ezt a fejlődési utat járta be.⁵² Az a folytonosság, amely az etnikai mag és a nemzet között így vagy úgy, akár konstrukciók segítségével megteremtődik, Smith szerint egy általános társadalmi szükségletet elégít ki: „az utódokon keresztül megvalósuló kollektív halhatatlanság igényét”.⁵³

Smith elméletét is számos kritika érte. Alternatív modellként kezdetben a marxista társadalomkutatók osztálytudatot hangsúlyozó elméletei, a későbbiekben a társadalomelmélet azon irányzatai fogalmaztak meg kifogásokat, amelyek a többes identitások szerepét, a határok relativitását, a belső diverzitást hangsúlyozzák az olyan kulcsfogalmakkal szemben, mint a kohézió, a stabilitás, a struktúra, a homogenitás.⁵⁴

Az etnoszimbolista irányzattal kapcsolatban igencsak élesen fogalmaz Umut Özkirimli: szerinte az etnoszimbolizmus „propagálónak” célja inkább a nacionalizmus feltámasztása, semmint annak magyarázata. Ezen irányzat képviselői „újkeletű romantikusok, akik mély nosztalgia-érzéstől szenvednek.”⁵⁵

Walker Connor, a modernisták egy másik jeles képviselője több ponton eltér Smith értelmezésétől.⁵⁶ Connor a nemzetek létrejöttéről szóló vita gyökerét abban látja,

---

⁵² Ezt a fejlődési utat követte például az ír, a finn, a görög nemzet. Ezen csoportok kulturális mítoszai, jelképei, emlékei a közösség teljes vertikumában ismertek és elterjedtek voltak, megőrzésük és továbbadásuk legfontosabb eszköze pedig a vallás volt. A Smith által kulcsfontosságúnak tartott „nemzetnevelő” értelmiségi csoportok szerinte a csoport nyelvében és szimbólumaiban rejlő lehetőségek kiaknázásával két fő módszert alkalmaztak céljaik eléréséhez. Az egyik út a „poétikus terek”, a táj felhasználása révén a haza, a nemzeti terület beillesztése a „nemzet fejlődésének romantikus drámájába”. A másik követett út a „történelmi jellegzetességek naturalizálása”, az épített örökségnek az „etnikai táj” részeként való kezelése. E két módszeren túl messzemenően hatékonyak bizonyultak az „etnikai eredet- és leszármazásmítoszok”. (Smith 2004 [1989]: 222–223.) A nemzetek „kiválasztottságának” érzése is jelentősen hozzájárult az etnikai identitás lehatárolásához és fenntartásához – az etnoszimbolista módszereket alkalmazva, Smith munkásságára támaszkodva e jelenséget elemzi például Cauthen 2004.

⁵³ Smith 2004 [1989]: 228.

⁵⁴ Eriksen 2004.

⁵⁵ Özkirimli 2003: 340. Özkirimli három szinten elemzi Anthony D. Smith és John Hutchinson munkáit, akiket az etnoszimbolista irányzat legfontosabb képviselőinek tart. Mivel szerinte ezen szerzők a modern megközelítések kritikáját kívánják nyújtani a premodern etnikai kötődéseknek a nemzetek kialakulásában játszott fontosságának feltárásával, elsőként ezt a kritikát elemzi. Másrészt az etnoszimbolisták analitikus hozzájárulását vizsgálja, négy témát emelve ki, úgymint a nemzetek és a nemzeti érzések antikvitása; a múlt jelentősége a jelen szempontjából és ehhez kapcsolódóan az elitek szerepe a nemzetek kialakulásában; a rezonancia hírhedt témája és az etnikai múlt pluralitása. Harmadrészt pedig az etnoszimbolizmus normatív következményeit elemzi.

⁵⁶ A kettejük elmélete közti különbségekről lásd Connor 2004. Maga Smith az etnicitás, az etnikai kötődések és a nyelv funkcióinak, a mítoszok eredetének és erejének megértéséhez való hozzájárulása alapján Connor munkáinak egy részét a perrenialista irányzathoz sorolja. (Smith 1998: 224.) Connor ugyanis nem érzi központi kérdésnek azt a felvetést, hogy mikor keletkeznek a nemzetek. Ilyen értelemben a „nemzetek időtlensége”, időn kívülisége mellett érvel, azt állítva, hogy az identitás amúgy sem tényekből, hanem a tények észleléséből építkezik, így nem a tényleges, datált történelem-ismeret számít, hanem az, amit abból az emberek valóságosként élnek meg. (Connor 2004: 45.)

hogy ő a nacionalizmust tömegjelenségként fogja fel, míg Smith elsődlegesen az elitekre korlátozza azt – így válik érthetővé, hogy Smith szerint a 19. századnál korábban is léteztek nemzetek. A másik különbség a nemzet-definíciókból adódik. Connor felfogásában a nemzet „kibogozhatatlanul” összefonódik az etnicitással, az a közös származásban való hit vagy intuitív meggyőződés: „a nemzet a legnagyobb olyan csoport amely a közös eredet tudatában osztozik.”⁵⁷

A modernisták és etnoszimbolisták, e két meghatározó irányzat képviselői közt egyetértés mutatkozik a tekintetben, hogy a nemzetek keletkezését a modern korban helyezik el. A vita alapkérdése inkább ott húzódik, hogy létezik-e egy olyan etnikai mag, amely a későbbi nemzetek kialakulásának vázát biztosítja. Anthony D. Smith a nemzetet valóságosként definiálja azon történeti folyamatok okán, amelyek egy etnikai magra építve létrehozták a modern nemzeteket. Gellner egy társadalom-átalakulási folyamathoz, az industrializációhoz köti a nemzet megjelenését, amely szerinte egy ideológia, a nacionalizmus terméke. A modernista és általam esszencialistának nevezett álláspontok (primordialista, perrenialista, etnoszimbolista) vitáját elemezve Bakk Miklós például úgy ítéli meg, hogy az utóbbi irányzathoz sorolható kutatások pusztán annyit eredményeztek, hogy a modernitásnak a nemzetek kialakulásában játszott szerepe válik kérdésessé: „mi a modernitás a nemzetek életében? Kezdet-e, avagy cezúra?”⁵⁸

Természetesen történtek kísérletek a kérdéskör olyan összefoglalására, amelyek túllépnek az egyes irányzatok közt feszülő ellentéteken. Daniele Conversi például egy olyan megközelítést javasol a nacionalizmus elemzéséhez, amely túllép a hagyományos instrumentalista-primordialista vitán, azon a kérdésen, hogy honnan eredeztethető a nemzet. Ehelyett három másik értelmezési keretet javasol: az *etnoszimbolista*, a *homeosztatikus* és a *tranzakcionális* megközelítést. Az *etnoszimbolista* irányzat képviselőjeként Anthony D. Smith Conversi szerint „az 1970-es évek elejétől kezdve fáradhatatlanul kérdőjelezte meg azt az axiómát, mely szerint a nemzeteket ki lehet találni és a nacionalizmus nem más, mint az elitek manipulációjának eredménye.”⁵⁹ De még ha elfogadjuk is azt az állítást, hogy a nemzetek konstruáltak, ezen álláspont szerint akkor is léteznie kell egy olyan közös

---

⁵⁷ Connor 2004: 36, idézet: 37.

⁵⁸ Bakk 2007: 56.

⁵⁹ Conversi 2004 [1995]: 317.

etnikai szimbólum- és mítoszrendszernek, amely lett légyen valós vagy kitalált, de az identitástudat alapját képező kollektív emlékezés része. A nacionalizmus kérdése Conversi szerint szervesen kapcsolódik a politikai hatalomhoz, különösen az államhoz. A *homeosztatis* álláspontra helyezkedők az államot egy olyan külső tényezőként tekintik, „amely nacionalista mozgalmak kirobbanását idézi elő”, mintegy válaszreakcióként az állam túlzott centralizációs és beolvasztási törekvéseire.⁶⁰ A *tranzakcionista* megközelítés Frederik Barth munkásságára épül, aki a határok szerepét vizsgálta az identitáskonstrukció folyamatában. A határok lényege a másság hangsúlyozása, a mi tudat oly módon történő kiépülése, amely leginkább az ök-vel való viszonylatban, oppozícióban definiálódik. Itt tehát központi szerepe van a határoknak, és jelentőségük nagyobb, mint a kultúráé, azaz a határok a kultúra folyamatos változása mellett is állandóak lehetnek. Conversi annyiban módosítja ezt az elméletet, hogy beépíti azokat a belső tényezőket, amelyeket ő etnikai jellemzőknek, „markereknek” nevez,⁶¹ és amelyek szerinte szükségesek a határok kijelöléséhez és fenntartásához. Ilyen etnikai jellemző például a nyelv. Ezen etnikai határok segítségével legitimálja önmagát a nacionalizmus, hiszen „legitimációja leginkább abból a képességéből ered, hogy magába tudja olvasztani a helyi kultúrát, illetve mélyen be tud hatolni abba.”⁶² Így tehát az sem közömbös, hogy a kulturális tartalmakra épülő etnikai határok mennyire erősek vagy gyengék. A már sokat hivatkozott Smith is felvázolt olyan sarokpontokat, amelyek kereteit képezhetik egy modern-premodern gyökerekre is támaszkodó közös paradigmának. Két útját látja ennek: egyrészt az elméletek, másrészt a kutatások szintjén. Az elméleti konvergencia feltételeit az etnicitás, a nemzetek és a nacionalizmus szoros kapcsolatának elismerésében látja, gyakorlatilag saját nézeteit ismételve meg. Bár azt elismeri, hogy számos nemzet tekinthető modernnek a modernisták felfogása alapján, ugyanakkor álláspontja szerint vannak olyan nemzetek és nacionalizmusok, amelyek már jóval a modern kor előtt léteztek. Az empirikus kutatások területén az intézményi dimenziók vizsgálatában látja a közös pontokat, ha és amennyiben a kutatók arra törekednének, hogy a premodern és modern nemzetek intézményi és kulturális hasonlóságait és különbözőségeit feltárják. Hat ilyen intézményi dimenziót

---

⁶⁰ Conversi 2004 [1995]: 320.

⁶¹ Conversi 2004 [1995]: 324.

⁶² Conversi 2004 [1995]: 328.

sorol fel, úgymint az államot, a területet, a nyelvet, a vallást, a történelmet és a rítusokat, ceremóniákat.⁶³

I. 2. Etnikumok és nemzetek

Az előbbi áttekintésben a nemzet és nacionalizmus kialakulásának folyamatát vázoltuk fel, bemutatva az egyes irányzatok álláspontjait. De hogyan definiálható dolgozatunk egyik központi kategóriája, a nemzet?⁶⁴ E fogalommal párhuzamosan az etnikum (ethnie) terminusát is be fogom mutatni. A két fogalom komparatív meghatározása munkánkat továbbvezető konklúziók megfogalmazását teszi majd lehetővé.

A nemzetté válás folyamatáról vallott elképzelések, a nacionalizmus különböző típusainak megkülönböztetése előrevetíti a nemzetdefiníciók sokszínűségét, a fontosabb szerzőket és álláspontokat tekintve ezek lényegében az előző fejezetben jelzett törésvonalakat képezik le. Bakk Miklós a „nemzeti mivolt” és a nemzeti identitás megközelítésének vitáját az univerzalista és a nemzetet szubsztancializálható valóságként felfogó álláspontokra vezeti vissza. Előbbi „a politikai hatalom legitimitását teljes mértékben kultúrán kívüli tényezőkből eredezteti”, utóbbi szerint a nemzet identitása közös kultúrán alapul és azokkal összhangban vizsgálható a nemzetnek mint politikai közösségnek a működése. Ez a felosztás szerinte több dichotómiában is megjelenik:

- a kulturális és politikai nemzetfelfogásokban;
- a nacionalizmuskutatások primordialista és konstruktivista megközelítéseiben;
- a kétféle nacionalizmus, etnikai és közpolgári⁶⁵ elkülönítésében.⁶⁶

---

⁶³ Smith 1998: 225–227.

⁶⁴ Már ha egyáltalán szükség van a nemzet definíciójára. Rogers Brubaker pl. mellett érvel, hogy a társadalomban zajló folyamatok megértéséhez nem elengedhetetlen a nemzet definíciója. Inkább az a kérdés „hogya a nemzeti lét, mint politikai és kulturális forma hogyan intézményesül az államokon belül és az államok között? Hogyan működik a nemzet, mint gyakorlati kategória, mint osztályozási séma, mint kognitív keret?” (Brubaker 2004: 390.) A jogi fikciók helyett a politikai funkciókat kell vizsgálni – vallja Joseph Marko is. Lásd Marko 2007: 146. Kérdéses persze, hogy ha a nemzet fogalmát nem definiáljuk, hogyan állapítható meg, hogy valamely állam politikai vagy kulturális nemzeteszmén alapuló politikát folytat-e? (vö. Kántor 2008: 44) Hiszen a nemzet fogalmáról állít valamit az egyik vagy másik felfogást elfogadó szemlélet, a politikai/kulturális jelzőpáros értelmezhetetlen annak tárgya nélkül, ez pedig jelen esetben a nemzet.

⁶⁵ Feltételezem, hogy ez a *civic* angol terminus megfelelője.

Többnyire két típusú nacionalizmust, és ennek megfelelően két típusú nemzetté válást szokás megkülönböztetni.⁶⁷ A ma már klasszikusnak számító Plamenatz a nacionalizmus két típusát nyugati, illetve keleti nacionalizmusnak nevezi.⁶⁸ Ő a nemzettudatot a nacionalizmusról leválasztva értelmezi, utóbbiban az „identitás veszélyeztetésére adott reakciót látott.”⁶⁹ Így a nacionalizmus többnyire a kulturálisan hátrányos helyzetben levő (vagy legalábbis magukat annak érző) csoportok reakciója. Ezt a dichotómiát látja a nemzetek kialakulásában számos kutató, az álláspontok tartalmi szempontból igen hasonlóak. Miről is van szó? Horowitz megfogalmazása a következő:

„Úgy tűnt, kétféle európai nacionalizmus létezik; az egyiket átfogóbb területi kötődés és visszafogottabb leszármazás-alapú csoporttudat jellemzi, a másik határozottabban a közös ősökre vezeti vissza az eredetét, és misztikus közösség-fogalmak jellemzik. Az előbbi Franciaországgal, az utóbbit Németországgal példázhatnánk. Az egyik a felvilágosodásban, a másik a romantikus hagyományban gyökerezik.”⁷⁰

E két ország nevezhető ideáltípusnak, ha az államnemzeti/kultúrnemzeti dichotómia mentén vizsgáljuk a kérdést. Csepeli György az „etnikai csoport-hovatartozás” „nemzeti csoport-hovatartozássá” alakulását elemezve az európai nemzetté válásnak két fő csapásvonalát különbözteti meg: államnemzeti, illetve kultúrnemzeti fejlődés.⁷¹ Egedy Gergely, aki „a nacionalizmus doktrínájának fejlődéstörténetében”⁷² keresi a választ arra, hogy miként alakult ki a politikai és a kulturális nemzet, arra a következtetésre jut, hogy a premodern korban a nemzet tagjai elsősorban a nemességre korlátozódtak,⁷³ és a modern állam lesz az, amelynek

---

⁶⁶ Bakk 2007: 55.

⁶⁷ Ezen felosztások mögött a modern iskola álláspontja fedezhető fel: a nacionalizmus eredőjeként tekinthetők a különbözőképpen besorolható nemzetek.

⁶⁸ Plamenatz definíciója szerint „a nacionalizmus egy adott nép nemzeti vagy kulturális identitásának megőrzésére, illetve erősítésére irányuló vágy, mely akkor jelentkezik, ha ezt az identitást veszély fenyegeti; másrészt az a vágy, amely az elégtelennek vagy nemlétezőnek érzett identitás átalakítására, sőt megteremtésére irányul.” (Plamenatz 1995: 53.) Ugyanerre a felosztásra lásd még Kohn 1994. Kohn a nyugati típusú nacionalizmust „önkéntes nacionalizmusnak” nevezi, amely elsősorban Angliára, Franciaországra és az Egyesült Államokra jellemző, míg Közép- és Kelet-Európában szerinte egy gyakran autoriter jellegű, misztikus formájú nacionalizmus alakult ki.

⁶⁹ Egedy 2007: 76.

⁷⁰ Horowitz 2006: 236.

⁷¹ Csepeli 1992: 17–29.

⁷² Egedy 2007: 74.

⁷³ Példa erre az 1437-es erdélyi parasztlázadást követően létrejött szövetség Erdély uralkodó rétegei között. A „testvéri szövetség” (unio fraterna) megnevezést később az unio trium nationum váltja fel, a három nemzet szövetsége, melybe a magyar nemesek, a székelyek és a szászok tartoztak. Az Erdély

keretei biztosítják annak lehetőségét, hogy egyre többen részesüljenek a politikai hatalomból. Így a 19. századra „a nacionalizmus a hatalom újraosztásának doktrínájává is vált, s összefonódott a demokratizálódás folyamatával.”⁷⁴ Ez vált a politikai nemzetfelfogás alapjává, és elsődlegesen Franciaországra jellemző. Ehhez képest eltérő fejlődési utat járt be Németország, ahol a nemzet összetartozásának kifejeződése elsősorban nyelvi-kulturális alapokon történt.⁷⁵ Schlett István a modern nemzetek fejlődésének útjait vizsgálva hasonló következtetésre jut. Nyugat-Európában, ahol az abszolutizmus sikeres volt, ennek talaján az államnemzeti fejlődés bontakozhatott ki, míg Közép-Európában, ahol a nacionalizmus nem a meglévő államok, hanem „az etnikai értelemben vett népi sajátosságok, a népszellem köré szerveződött”, a folyamat eredményeként megszületett a kultúrnemzet.⁷⁶ Némivel több kritériumot próbál elkülöníteni a nemzetté válás és a nemzetek típusainak meghatározásában Romsics Ignác.⁷⁷ Az államnemzetet, vagy politikai nemzetet a közös terület birtoklása, az azonos jogi és politikai keretek, egy egységes gazdasági rendszer jellemzi. A kultúrnemzet esetén elsősorban a közös kultúrára és nyelvre helyeződik a hangsúly, illetve a „közös származás mítoszára vagy valóságára.”⁷⁸ Anthony Smith megfogalmazásában, „két szimbolikus felfogása alakult ki a modern nemzeteknek”, az inkább „állampolgári-területi”, illetve a többnyire „etnikai-genealógiai” nemzetfelfogás. Szerinte a kettő között jelentős átfedés van, a tényleges nemzeteknek mind állampolgári, mind etnikai alkotóelemei vannak, és egy folyamatos ingadozásban hol egyik, hol másik összetevők dominanciája a jellemző. „Az egységes nemzeti identitás, a szülőföld és az

---

területén akkor már jelentős számban élő románság ennek a szövetségnek sem akkor, sem később nem képezte részét. Részletesebben lásd: Miskolczy 2005, Tóth Z. 1991.

⁷⁴ Egedy 2007: 74.

⁷⁵ A közös kultúrán alapuló német nemzet eszméjének legismertebb képviselőjeként Herdert szokták megemlíteni.

⁷⁶ Schlett 1994: 168–171. Ugyancsak ő Európa keleti régióját, ezen belül is Magyarországot vizsgálva és azt Nyugat-Európával összehasonlítva megállapítja, hogy „az etnikai-nyelvi csoporthoz tartozás és a nemzethez mint politikailag-jogilag értelmezett csoporthoz való tartozás között itt sincs közvetlen, meghatározó kapcsolat.” (Schlett 1994: 167.)

⁷⁷ Romsics a nemzetek kialakulásával és a nacionalizmussal kapcsolatos elméleteket három kategóriába sorolja. A modernista/etnoszimbolista irányzatokhoz képest harmadikként megkülönbözteti a „herderi alapvetésig visszanyúló hagyományos vagy nacionalista magyarázat[ot]”. E szerint a „nemzetek a történelem állandó létezői” (Romsics 1998: 11), e nézet az általunk alkalmazott felosztásban leginkább az esszencialista irányzat perrenialista álláspontjához áll közel.

⁷⁸ Romsics 1998: 9. Ezt tükrözi a fogalomhasználat is, az angol *nation* állampolgárságot is jelent, míg a német nyelvnek erre külön terminusa van, a *Staatsangehörigkeit*, ami nem feltétlenül azonos a nemzetiséggel (*Nationalität*).

állampolgárság mindkét felfogásban alapvető szerepet játszik, és mindkettő hangsúlyozza egy közös és megkülönböztető tömegkultúra fontosságát.”⁷⁹

Walker Connor szerint az állampolgári-területi megközelítés a nemzetet az állampolgársággal teszi egyenlővé, függetlenül az adott állam etnikai összetételétől. Álláspontja szerint az a nacionalizmus-kutatók körében elterjedt „divat”, miszerint az (állam)polgári nacionalizmust (civic nationalism) az állam iránti lojalitással, az etnikai nacionalizmust (ethnic nationalism) pedig a nemzethez való hűséggel azonosítják, elfedi azt az alapproblémát, hogy két különböző fogalomról van szó. Szerinte ugyanis az állam iránti lojalitás szinonimája a patriotizmus, amelyet olyan népek esetén, amelyek domináns pozícióban vannak saját országukban, a nacionalizmus felerősíthet, míg az adott államon belül kisebbségi sorsban élők esetén a két típusú identitás (állam-nemzet) ütközését eredményezheti.⁸⁰ Éppen ezért szerinte helytelen a nemzet fogalmát az állam szinonimájaként használni, ahogy a nemzetiséget (nationalism) is számos országban az állampolgársággal (citizenry) azonos értelemben használják.⁸¹

Az a vita, amelyet a nacionalizmuselméletek bemutatása során körvonalaztunk, a nemzet- és etnikum-definíciókban is megjelenik.

A modernista irányzat képviselői a nemzetek négy jellemzőjét emelik ki. Eszerint a nemzetek

- az állampolgársági jogok által összetartott, „az állam létrehozásának megvalósítására törekvő szekuláris politikai egységek”;
- „konszolidált területeken” élő csoportok, melyeknek határait az állam ellenőrzi;
- kulturálisan homogének (sztenderd nemzeti nyelv, nyomtatott kultúra) és
- egy olyan „lineáris folyamat eredményei, amely a tizenkilencedik század folyamán fokozatosan egységes állami és piaci társadalmakba integrálta a különböző régiókat és társadalmi rétegeket.”⁸² Ahogy Gellner megfogalmazza, a nacionalizmus egy olyan elv, amely szerint „a politikai és nemzeti egységeknek kongruenseknek kell lenniük”.⁸³

---

⁷⁹ Smith 2001, idézi Connor 2004: 37–38.

⁸⁰ Connor 2004: 38.

⁸¹ Connor 2004: 39.

⁸² Hutchinson 2004: 330.

⁸³ Gellner 1983: 1, idézi Safran 1999: 77.

Ezzel a nézettel szemben az etnoszimbolista Hutchinson úgy véli, hogy „a nemzetek a modernitást strukturáló, dinamikus történelmi közösségek”, és nem egy „lineáris racionalizációs folyamat eredményei”, ahogy azt a modernista irányzat képviselői feltételezik.⁸⁴ A modernista értelmezések kritikájaként – hangsúlyozva, hogy a nemzetek kialakulásuk óta „transznacionális egységek és hálózatok szövevényében léteztek”⁸⁵ – Hutchinson három pontban foglalja össze mondanivalóját:

- „a nemzet állami jellegének hangsúlyozása nem képes megmagyarázni az etnikai mozgalmak erejét, [...] melyet azok az állam – gyakran háborús vereségek utáni – válságai idején tanúsítanak, újjászervezve a politikai közösséget, újradefiniálva annak területi határait, kulturális jellegét és állampolgárság-felfogását.”⁸⁶
- „a kulturális homogenitásra összpontosítva nem tudják alátámasztani azon állításukat, miszerint a legtöbb nemzetet az egymással versengő, szimbolikus rendszereket és politikai projekteket eredményező inherens kulturális különbségek mozgatják.”⁸⁷
- problematikus „a nemzet kialakulásának végső pontját egy szuverén, egységes és homogén társadalom létrejöttében látó modernista álláspont.” Ezzel szemben Hutchinson a nemzeti identitások változatosságát emeli ki, szerinte ugyanis egy „etnikai modell sikeresebben kombinálhatja a nemzeti lojalitások fennmaradásának és erejének magyarázatát azok társadalmi osztályok és intézmények szerint változó fontosságával.”⁸⁸

Az etnicitás megközelítései Hutchinson és Smith felosztásában két nagy irányzatba, valamint az alternatív megközelítésekbe sorolhatók.⁸⁹

---

⁸⁴ Hutchinson 2004: 329.

⁸⁵ Hutchinson 2004: 345.

⁸⁶ Az etnikai mozgalmak megjelenése nem köthető ahhoz, hogy egy domináns vagy kisebbségi sorsban élő népcsoportról van szó: a katalánokra ez ugyanúgy jellemző, mint pl. az oroszok esetén, de példaként említi a lengyeleket, dánokat, íreket is. (Hutchinson 2004: 331, 333–339.)

⁸⁷ Hutchinson 2004: 331–332.

⁸⁸ Hutchinson 2004: 343. Ezt emeli ki William Safran is, aki szerint a pusztán politikai lényegű nemzet fantázia, ugyanis a politikai nemzet működéséhez szükséges egy kulturális és pszichológiai alapokon (rokonság, vallás, nyelv stb.) nyugvó „identitás-készenlét” (identitive readiness). (Safran 1999: 91.)

⁸⁹ Hutchinson–Smith 1996: 8–10. Itt nem térünk ki az etnicitás antropológiai vagy néprajzi megközelítéseinek bemutatására, csupán két szerző erejéig villantjuk fel azokat. Richard Jenkins, aki az etnicitáshoz az antropológia irányából közelít, annak alap-modelljét a következő pontokban foglalta össze:

- az etnicitás a kulturális különbséget jelenti;
- bár az etnicitás alapvetően a kultúrához kapcsolódik, a szociális interakciókban gyökerezik, illetve bizonyos értelemben azok eredménye;
- nem kevésbé állandó vagy változatlan, mint az a kultúra, amelynek alkotója;

- A) Primordialisták, akik közül elsősorban Clifford Geertz munkássága emelhető ki. Nézetük szerint az egyének ellenállhatatlanul ragaszkodnak bizonyos kötődésekhez, és ezeket külsődleges, kényszerítő és adott jellegűnek látják. Az etnicitás statikus és naturalisztikus megközelítése miatt sok bírálat érte ezt az irányzatot.
- B) Az instrumentalisták szerint az etnicitás egy társadalmi, politikai és kulturális erőforrást jelent a különböző érdek- és státuscsoportok számára. Egyik központi gondolatuk az etnicitás társadalmilag konstruált természete, és az egyének képessége arra, hogy az etnikai örökségek és kultúrák sokaságából kiszakítsák és összekovácsolják saját egyéni vagy csoportidentitásukat. Sok szempontból kritizálható az elmélet: az érdeket többnyire materiálisan határozzák meg; nem veszik komolyan az emberek saját etnikumukról alkotott állandóság-érzését (a résztvevők „primordialitása”); és főként: alábecsülik az etnicitás érzelmi dimenzióit.

Az etnicitás alternatív felfogásai három alcsoportba kategorizálhatók.

- 1) Tranzakcionalisták, fő képviselőjük Frederik Barth. Az etnikai csoportok a mások által a közösségnek tulajdonított jellemzők következtében jönnek létre, és a társadalmi határok biztosítják a csoport fennmaradását. Nem a határ által közrezárt kulturális tartalom, hanem maga a határ és a szimbolikus „határörök” (nyelv, öltözködés, élelmézés stb.) tartják fenn a közösséget. A határok ugyanakkor átjárhatók és a határon átvéelő tranzakciók teszik azt még tartósabbá. A legtöbb kritika Barth álláspontját azért érte, mert nem differenciál az etnikai kötődések típusai között, a különböző etnikai csoportok számára nyitott erőforrások közt, valamint nincs tekintettel ezek egyéni szubjektív dimenzióira.

-
- az etnicitás kollektív és individuális szociális identitás, a szociális interakciókban externalizált és a személyes tudatosságban internalizált. (Jenkins 1999: 88.)

Antropológiai megközelítésekre – a teljesség igény nélkül – lásd még Banks 1996; Cohen R. 1978; Williams 1989. Manning Nash az etnográfia eszköztárával vizsgálja az etnicitás kérdését. Álláspontja szerint a csoportokat határok választják el más csoportoktól, ez pedig a határok fenntartásának szükségességét eredményezi. A határok fenntartását szerinte a különbözőség kulturális jelzőrendszerei szolgálják. Két, egymásnak alárendelt jelzőrendszer biztosítja a csoportok határainak megmaradását. Az alapvetőnek nevezhető hármas jelzőrendszerbe a rokonság (közös eredet, vérségi leszármazás), az asztaltársi viszony (közös étkezések, tágabb értelemben az anyagi világ), illetve a közös kultusz (értékek, szent szimbólumok) tartoznak. Ez a hármas jelzőrendszer valójában egy „rekurzív metaforaként” fogható fel: egyrészt a csoport létét szimbolizálja, ugyanakkor magát a csoportot is jelenti. Ennek alárendelődik, hozzá szervesen kapcsolódik egy másodlagos, felületinek nevezhető hármas jelzőrendszer: a viselet, a nyelv, illetve a fizikai jellemzők. Részletesebben lásd Nash 1996.

- 2) Szociálpszichológiai megközelítés. Horowitz Henri Tajfel csoportpszichológiai elméletéből indul ki, és a csoport értékeinek differenciális becsléseire, illetve kollektív sztereotípiáira fókuszál. Álláspontjának lényege, hogy az etnikai kötődés végső soron rokonsági mítoszokon és a közösség más csoportokkal szembeni becsület-érzésén alapul.
- 3) Etno-szimbolikus irányzat, legismertebb képviselői John Armstrong és Anthony D. Smith. Fő kérdésük az etnikumok állandósága, változása, illetve újjászületése, ill. az etnikai múlt vagy múltak szerepe a jelen kulturális közösségeinek alakításában. Barth általános megközelítését Armstrong a premodern etnikai közösségekre alkalmazza: a mítoszok és szimbólumok létfontosságú szerepet töltenek be a népeiségek egyesítésében, illetve azok kontinuitásának biztosításában. Ezt a nézetet vallja Smith is.

Az eddig leírtak elsősorban arra próbáltak rávilágítani, hogy az eltérő nemzeti fejlődési folyamatok és a nacionalizmuselméletek eltérő nézetei különböző típusokba sorolható nemzetek kialakulásához vezettek. De melyek azok a közös kritériumok, amelyek alapján ezek az eltérések azonosíthatók? Azaz hogyan, milyen ismérvek mentén definiálható a nemzet fogalma?

Az előző fejezetben utaltunk arra, hogy Max Weber munkásságában csak töredékes írások találhatók a nemzetek és etnikumok tárgyában. Mindazonáltal megtaláljuk nála mindkét fogalom definícióját. Weber meghatározása szerint az olyan csoportok tekinthetők etnikai közösségnek, amelyek „külső megjelenésük vagy szokáserkölcseik – esetleg mind a kettő – hasonlósága alapján, vagy a gyarmatosításhoz és vándorláshoz fűződő hasonló emlékeik miatt szubjektíve meg vannak győződve közös leszármazásukról és oly módon ápolják és terjesztik ezt a szubjektív hitet, hogy annak fontos közösségképző szerepe lesz. Ilyen esetben teljesen mindegy, hogy objektíve fennáll-e a közös leszármazás – a vérségi összetartozás – ténye.”⁹⁰ Igen érdekes megközelítés ez, hiszen a későbbi irányzatok vitáinak fontos kérdéseit vetíti elő: bár Weber nem állítja azt, hogy ne lennének objektíve meghatározható jellemzői egy csoportnak, a közösségek konstruált természetébe vetett hitet, mint közösségformáló erőt ugyanolyan jelentőségűnek

---

⁹⁰ Weber M. 1992: 96.

feltételezi, mint a „tényeken” alapuló csoporttudatot.⁹¹ Lássuk, hogyan határozza meg a nemzetet:

„A »nemzet« – ha ez a fogalom egyáltalában egyértelműen meghatározható –, biztosan nem lehet a neki tulajdonított, és a tapasztalatok szerint közös jegyek alapján definiálni. A fogalom – abban az értelemben, ahogy mindenkor használják – először is kétségtelenül azt jelenti, hogy az emberek bizonyos csoportjairól *feltételezik*, hogy sajátos szolidaritást éreznek másokkal szemben, vagyis a nemzet az értékek körébe tartozik. A továbbiakban azonban már nincs egyetértés: sem abban, hogy miként lehet ezeket a csoportokat elhatárolni, sem abban, hogy milyen közösségi cselekvést eredményez ez a szolidaritás. A szokásos nyelvhasználatban a »nemzet« először is nem azonos az »államot alkotó néppel«, vagyis nem a politikai közösség[hez] való mindenkori hozzátartozást jelenti. Számos politikai közösség ugyanis (például Ausztria [1918 előtt]) olyan embercsoportokat fog össze, melyek közül egyesek más csoportokkal szemben nyomatékosan hangsúlyozzák a »nemzetük« önállóságát, vagy éppen az egyik vagy másik részét fogja össze egy olyan embercsoportnak, amelyet az érintettek egységes »nemzetnek« tekintenek (erre szintén Ausztria a példa). Nem azonos továbbá a »nemzet« a nyelvközösséggel sem, hiszen a közös nyelv egyáltalán nem mindig elégséges (nem az a szerbeknél és a horvátoknál, az amerikaiaknál, az íreknél és az angoloknál), s ugyanakkor nem is látszik feltétlenül szükségesnek (a »svájci nép« kifejezés mellett hivatalos iratokban is szerepel az a kifejezés, hogy »svájci nemzet«), és néhány nyelvileg homogén közösség nem tekinti magát elkülönült »nemzetnek« (mint mondjuk – legalábbis nemrégiben még – a fehéroroszk).”⁹²

Pusztán külsődleges jegyek, mint a nyelv, vagy az azonos politikai közösséghez való tartozás alapján tehát nem lehet meghatározni a nemzetet, szükséges a szolidaritás érzése is, aminek okán Weber a nemzetet az értékek közé sorolja. Anthony D. Smith megfogalmazásában a megkülönböztető jegyekből és a szolidaritásérzésből összeálló meghatározás a következő:

„A nemzet egy saját névvel rendelkező történelmi és kulturális közösség, amely közös területtel, gazdasággal, közoktatási rendszerrel és jogokkal rendelkezik.”⁹³

„A nemzet az emberek egy csoportja, amely közös és megkülönböztető kulturális jegyek, egy egységes gazdasági rendszer, a közösség minden tagjára kiterjedő

⁹¹ „A »nemzeti« összetartozás létezésébe vetett hit és az erre épülő közösségi cselekvés reális alapjai nagyon különbözők.” (Weber M. 1992: 104.)

⁹² Weber M. 1996: 27–28.

⁹³ Smith 2004 [1989]: 206. Ugyanakkor felhívja a figyelmet, hogy ezen tulajdonságokkal nem feltétlenül rendelkezik minden „nemzetté válni igyekvő népcsoport”, illetve az e tulajdonságokkal való rendelkezés még járhat azzal, hogy az adott népcsoportra kulturálisan idegenként tekintenek. Uo. A nemzet meghatározásához lásd még Smith 2001: 13.

állampolgári jogok és kötelezettségek birtokosa, és ahol a tagok a közös tapasztalatokból és területbirtoklásból eredő szolidaritásérzéssel rendelkeznek.”⁹⁴

A nemzet meghatározásában tehát egyaránt találunk objektív, illetve szubjektív jellemzőket. Előbbiek alatt elsősorban a nyelvet, vallást, területet értik, utóbbiak az érzések, attitűdök tárházát ölelik fel. Bár találunk példát valamely kritériumrendszer elemének kizárólagos hangsúlyozására, többnyire olyan meghatározások elfogadására törekedtek a kutatók, amelyek mindkét típusba tartozó jellegzetességet tartalmaznak.⁹⁵ Smith szerint a teoretikusok többsége az általa adekvátnak gondolt meghatározástól függetlenül két kérdésben mindenképp egyetért. Egyrészt a nemzet nem állam, másrészt a nemzet nem etnikai közösség.⁹⁶ A nemzet közösségi jellege az, amely alapvetően megkülönbözteti azt az államtól – ezen intézményi tevékenységekkel jellemezhető entitással szemben a nemzetek „érzett és megélt közösségek”. Így, bár számos átfedés tapasztalható az etnikumok és nemzetek közt, nem tehető egyenlőségjel a két fogalom közé.⁹⁷ Jól összegzi a két csoport közti hasonlóságokat és különbségeket Smith alábbi táblázata:

---

⁹⁴ Smith 1998: 193–194. idézi Koller 2006: 28.

⁹⁵ Alain Dieckhoff egyik tanulmányában arra a következtetésre jut, hogy nem dönthető el, a nemzet meghatározása során az objektív (közös nyelv, kultúra stb.) vagy szubjektív (identitásválasztáson alapuló nemzeti hovatartozás) elemek tekinthetők dominánsnak. (Dieckhoff 2004.) Ugyanez a vita húzódik meg pl. a Velencei Bizottság állásfoglalása mögött is, ugyanis a „magát magyarnak vallja” szubjektív nemzeti önmeghatározást a jogászok nem tartják elégségesnek a nemzethez való tartozás kritériumaként, így emellett javasolták objektív ismérvek – nyelvismeret, felekezeti hovatartozás stb. – beemelését is a törvényszövegbe. Az objektív és szubjektív szempontok fontosságát vizsgálva Hobsbawm mindkét kritérium kizárólagos alkalmazását aggályosnak tartja. Utóbbi szempont kapcsán azt írja, hogy „ha a nemzeti lét kritériumának egyedül a tudatosságot és a választás lehetőségét tesszük meg, akkor azt a komplex és változatos módot, ahogyan az emberek definiálják és újradefiniálják önmagukat mint egy közösség tagját, alárendeljük egyetlen szempontnak: a „nemzet”-hez vagy „nemzetiség”-hez való tartozás szempontjának.” (Hobsbawm 1997: 15.)

⁹⁶ Az olvasónak feltűnhetett, hogy a dolgozatban azonos értelemben használom a csoport és a közösség fogalmakat. Ez természetesen nem magától értetődő. Handelman az etnikai csoportok és etnikai közösségek példáján mutatja be, hogy nincs egyetértés egy egységes, kimerítő definíciót illetően. Ő például az inkorporáció négy szintjét különbözteti meg:

1. Etnikai kategória. Ez a leglazább szint: van egy érzékelhető kulturális különbözőség a csoport és a kívülállók közt, és egyfajta összetartozás érzése a csoporttagok közt.

2. Etnikai hálózat. A csoporttagok közt rendszeresek az interakciók, ami lehetővé teszi a hálózat számára, hogy elossa az erőforrásokat a tagok közt.

3. Etnikai társulás (association). A tagok közös érdekeket fogalmaznak meg és politikai szervezeteket hívnak létre annak érdekében, hogy ezeket kollektív, korporatív szinten fejezzék ki.

4. Etnikai közösség (community). A tagok egy állandó, fizikailag lehatárolt területet birtokolnak, a politikai szervezeteken túl és fölött, amire példa az uralkodó etnikum (ethnie) a nemzetállamban. (Handelman 1977.) Persze korántsem elfogadott ez a felosztás sem. Részben azért nem, mert statikusnak feltételezi az etnikai identitást, holott az kultúrákon belül és kívül, sőt az egyes egyéneken is meglehetősen sokszínűen és változatosan manifesztálódik, másrészt igen keveset tudunk meg az etnikai közösségek tartalmáról. Lásd Eriksen 1991; Hutchinson–Smith 1996. Az etnikai csoport operacionális meghatározásához lásd pl. Cohen 1996: 370–372.

⁹⁷ Smith 2001: 12.

*Az etnikumok (ethnies) és nemzetek attribútumai*⁹⁸

Etnikum	Nemzet
Saját név	Saját név
Eredet közös mítoszai	Közös mítoszok
Közös emlékek	Közös történelem
Kulturális különbség	Közös kultúra
Kapcsolat a szülőfölddel	A szülőföld birtoklása
Bizonyos (elit)szolidaritás	Közös jogok és kötelességek
	Egységes gazdasági rendszer

Így az etnikum esetén az általa javasolt meghatározás a következő:

„az etnikum egy névvel rendelkező emberi közösség, amely egy szülőföldhöz kötődik, birtokolja a közös eredet mítoszait, közös emlékeket, a közös kultúra egy vagy több elemét, és a szolidaritás bizonyos foka jellemzi (legalább az elitek közt).”⁹⁹

Ezek a definíciók természetesen egy ideális helyzetet írnak le. Előfordulhat azonban – Smith az örményeket és a zsidókat hozza példaként –, hogy a haza, vagy a szülőföld birtoklásának hiánya nem jelenti azt, hogy ezek a csoportok megszűntek volna nemzetek lenni, de ugyanilyen kivételt képeznek a polietnikus nemzetek (pl. Svájc) vagy a speciálisabb helyzetű Spanyolország és Belgium.¹⁰⁰

A Smith által megalkotott nemzet- és etnikum-definíciók kritériumrendszerei nyújthatnak alapot a nemzeti és etnikai kisebbségek rokon, de eltérő fogalmainak meghatározásához. Ilyen kulcsfontosságú kérdés a szülőföldhöz való viszony. Míg etnikai kisebbségek esetén ez valamilyen kapcsolat létét tételezi, a nemzeti kisebbségeknél ez mást takar: ezek a közösségek általában szülőföldjükön élve váltak egy másik állam részeseivé, így esetükben a szülőföld birtoklása – akárcsak a nemzetek esetén – továbbra is fennáll.¹⁰¹ Problematikus pontok továbbá a közös

⁹⁸ Smith 2001: 13. Hutchinson és Smith, Richard Schermerhorn definíciójából kiindulva az etnikumoknak hat, változó erősségű jellemvonását határozza meg:

1. egy közös saját név, amely alkalmas a közösség „lényegének” azonosítására és kifejezésére;
2. egy közös eredet mítosza, ami a csoportban megteremti a fiktív rokonság érzését;
3. közös (shared) történelmi emlékek, vagy még inkább: a közös múltból való emlékek, amelybe beletartoznak a hősök, különféle nevezetes események és ezek kommemorálása;
4. a közös kultúra elemei: vallás, szokások, nyelv;
5. kapcsolat egy hazával (homeland), nem szükségszerűen annak fizikai birtoklása a fontos, hanem az ahhoz való szimbolikus kötődés;
6. szolidaritás érzése legalább az etnikai csoport egy részének tagjai közt. (Hutchinson–Smith 1996: 6–7.)

⁹⁹ Smith 2001: 13.

¹⁰⁰ Smith 2001: 14–15.

¹⁰¹ Nem véletlen, hogy nemzeti kisebbségekhez tartozó személyek egyértelmű válasszal rendelkeznek szülőföldjüket illetően, hazájuk megnevezése már jóval problematikusabb.

jogok, illetve a gazdasági rendszerek mentén mutatkoznak. Nemzeti kisebbségek esetén ezek ugyanis egy más államra vonatkoznak, mint amelyhez az adott közösség nevében, mítoszaiban, történelmében, kultúrájában tartozónak érzi/érezheti magát. Smith kritériumrendszere egy relacionális vonatkozásban határozza meg az etnikumokat. Ilyen viszonyrendszer részeként próbáljuk meg definiálni a nemzeti kisebbségeket is, mégpedig egy hármas mezőben,¹⁰² melyet az „anyaország”, a lakóhely szerinti állam és az adott kisebbségek jelölnek ki.

I. 3. Nemzeti kisebbségek – a meghatározás nehézségei

Szinte lehetetlen olyan meghatározását megalkotni a nemzeti kisebbségeknek, amely a valóságosan fellelhető változatok sokszínűségét lefedné. Mégis, megpróbálhatjuk felfejteni azokat a kritériumokat, amelyek mentén egy csoport kisebbségként határozható meg. Ezek az ismérvek is többfélék. Ahogy a nemzethez való tartozás ismérveit is objektív és szubjektív kategóriákba soroltuk, úgy a nemzeti kisebbségek esetén is e kettős kritériumrendszer mentén próbáljuk meg a kérdést vizsgálni.¹⁰³ A fordításokból adódó nehézségek is alapvető akadályát képezik annak, hogy az egyes fogalmak a különböző nyelveket beszélők számára hozzávetőlegesen ugyanazzal a jelentéssel bírjanak. Néhány példát tartalmaz erre a 3. táblázat.

3. táblázat
Népcsoport, etnikai csoport, nemzetiség, állampolgárság – fordítási nehézségek

	Népcsoport	Etnikai csoport	Nemzetiség	Állampolgárság
Német	Volksgroupe		Nationalität	Staatsangehörigkeit
Angol		Ethnic Group		Nationality, DE: nationalities [citizenship]
Szlovén, horvát, szlovák	Narodna skupnost		Národnost'	Štátne občianstvo
Francia		Groupe ethnique		Nationalité, DE: nationalités
Magyar	Népcsoport	Etnikai csoport	Nemzetiség	Állampolgárság
Olasz		Gruppo etnico		Nazionalità, DE: le nazionalità [cittadinanza]

¹⁰² Brubaker 2006b.

¹⁰³ Ezen kritériumok mentén történő jó összefoglalásra lásd például Csányi 2004.

A nemzeti kisebbségek meghatározásakor elsősorban a nemzetközi jog fogalomkészletére támaszkodom. Témánk szempontjából ugyanis a jogi definíciók kulcsfontosságú szerepet töltenek be. A nemzetközi jogban és a szakirodalomban nincs egységes meghatározása a kisebbségeknek.¹⁰⁴ Az egyik alapkérdés éppen a bevezető gondolatban jelzett probléma: mennyiben alkotható meg egy univerzális, minden államra kiterjeszthető definíció, hiszen minden kisebbség meglehetősen partikuláris sajátosságokkal jellemezhető.¹⁰⁵ Történetileg a nemzetközi jog kisebbségek címszó alatt elsősorban etnikai, vallási vagy nyelvi csoportokkal foglalkozott, amelyek természetesen a kisebbségi csoportoknak csak bizonyos szegmenseit fedik le.¹⁰⁶

A nemzetközi jogban a nemzeti kisebbségek klasszikus definíciója Francesco Capotorti nevéhez fűződik. Kisebb korrekciókkal ezt a meghatározást alkalmazza a kisebbségekre a nemzetközi jogász Jennifer Jackson Preece és Tove H. Malloy, vagy az európai nemzeti kisebbségek kézikönyvét jegyző Pan–Pfeil szerzőpáros.

„Kisebbség az a csoport, amely számát tekintve kisebb, mint az állam lakosságának többi része,¹⁰⁷ nincs domináns helyzetben, és amelynek tagjai olyan etnikai, vallási vagy nyelvi sajátosságokkal rendelkeznek, amelyek megkülönböztetik őket a lakosság többi részétől, és összeköti őket a kultúrájuk, hagyományaik, vallásuk és nyelvük megőrzésére irányuló szolidaritás érzése.”¹⁰⁸

„A minority is a group numerically inferior to the rest of the population of a State, in non-dominant position, well defined and historically established on the territory of that state, whose members – being nationals of the State – possess ethnic, religious, linguistic or cultural characteristics differing from those of the rest of the population and show, if only implicitly, a sense of solidarity, directed towards preserving their culture, traditions, religion or language.”¹⁰⁹

---

¹⁰⁴ Olyannyira, hogy például a Keretegyezmény a Nemzeti Kisebbségek Védelméről, mely az európai kisebbségvédelem egyik alapidokumentuma, nem tartalmazza a nemzeti kisebbségek meghatározását. Az ebben foglaltak kimerítő, paragrafusok szerinti elemzéséhez lásd Weller (szerk.) 2005. A keretegyezmény hatásait összefoglalja Fleiner 2007.

¹⁰⁵ Definíciós kísérletekre lásd például Claude 1955; Girasoli 1995; Jackson Preece 1998; Malloy 2005; Pan–Pfeil 2003; Thornberry 1991.

¹⁰⁶ Ahogy Patrick Thornberry megfogalmazza: kisebbségek alatt elsősorban „olyan összetartó csoportokat értetek, amelyeket tartós jellemzőik okán a többségi társadalomtól különbözőnek tartanak mások (vagy tartják magukat).” Thornberry 1991: 6.

¹⁰⁷ Itt is vannak azonban kivételek: Dél-Afrikában pl. a feketék számbelileg többséget alkotnak a fehérékhez képest, a '90-es évekig mégis ezt a csoportot tekinthetjük kisebbségének a gazdasági-politikai életben betöltött szerepe alapján, ahogy Malajziában is egy kisebbségi csoport, a malájok alkotják a politikai többséget. Épp emiatt szerepel a meghatározásban a nem domináns pozíció kitétel. Lásd még Csányi 2004.

¹⁰⁸ Capotorti meghatározását idézi Vizi 2005: 79.

¹⁰⁹ Jackson Preece 1998: 28.

Az angol meghatározás, mint láthatjuk, némiképp eltér a magyar fordítástól. A területiségre történő utalás egy olyan kritérium, amellyel Jackson Preece egészítette ki Capotorti definícióját, mivel a nemzeti kisebbségek esetén lényeges szempont, hogy hosszú ideje ugyanazon a területen élnek, többnyire már azt megelőzően, hogy annak az államnak a keretei közé kerültek volna, amelyben kisebbségi pozícióban vannak.¹¹⁰ A területiség szempontjának beiktatása így a nemzeti kisebbségek fogalmából kizárja a menekülteket és a bevándorlókat.¹¹¹ Ekként a nemzeti kisebbségek nem tekinthetők azonosnak azokkal a nyelvileg vagy vallásilag elkülönülő „új kisebbségekkel”, amelyek valamely országban bevándorlás útján jöttek létre. A nemzeti kisebbségek „autochton”, azaz őshonos kisebbségek,¹¹² amelyek jelenlegi kisebbségi státusza egy más állam keretei közé történő integrálódás vagy a földrajzi határok módosításának következménye.¹¹³ Jelentős különbség továbbá, hogy a nemzetközi szakirodalom az újonnan bevándorló kisebbségek meghatározására alkalmazza az „etnikai kisebbségek” fogalmat. A nemzeti kisebbségeket ugyanis a közös lakóhely és egy közös nemzeti identitás jellemzi, míg az etnikai kisebbségek esetén a területi kötődés nem feltétlenül alapvonás, a csoport összetartozásának tudata pedig a generációkon átívelő

¹¹⁰ Jackson Preece ezzel lényegében az Európai Bizottság 1134-es ajánlását (1990) követi. Az Európa Tanács Parlamenti Közgyűlése az 1201/1993-as ajánlásban a nemzeti kisebbségek fogalmát a következőképpen határozza meg: „nemzeti kisebbség alatt az embereknek egy államon belüli olyan csoportja értendő, amelynek tagjai: a) ennek az államnak a területén laknak, és annak állampolgárai, b) hosszan tartó, szilárd és tartós kapcsolatot tartanak fenn ezzel az állammal, c) sajátos etnikai, kulturális, vallási vagy nyelvi jellegzetességekkel rendelkeznek, d) kellően reprezentatívak, bár számszerűleg kisebbségben vannak az állam vagy az állam egy régiójának lakossága körében, e) arra törekednek, hogy közösen megőrizték azt, amiből közös identitásuk fakad, beleértve kultúrájukat, hagyományaikat, vallásukat vagy nyelvüket.”
http://www.hhrf.org/htmh/?menuid=0502&organisation_id=2.+Eur%F3pa+Tan%E1cs+%28ET%29&id=579 (Letöltés dátuma: 2009. augusztus 1.)

¹¹¹ A „bennszülött” (indigenous) kisebbségek helyzete némiképp eltérő, ennek részletezéséhez lásd pl. Malloy 2005: 18–24.

¹¹² Az őshonos kisebbségek kategóriájába sorolja a magyar kisebbségeket pl. Pásztor Adél, aki a többségi-kisebbségi célok alapján csoportosítja e csoportokat. (Pásztor 2005: 81–88.)

Többségi célok	Kisebbségi célok		
	Asszimiláció		Fenntartás
Asszimiláció	Kulturális (Ausztria)	konformitás	Kulturális konfliktus (felvidéki, erdélyi stb. magyarok)
Fenntartás	?		Kulturális pluralizmus (svédek Finnországban, németek Olaszországban stb.)

Pásztor 2005: 82.

¹¹³ Malloy 2005: 21; Kaltenbach 2006: 9–11.

rokonsági, önszerveződési folyamatok, a közös kultúra, vallás folyománya.¹¹⁴ Nem véletlen, hogy a magyar szakirodalomban a *nemzetiség* fogalmat is alkalmazzák a nemzeti kisebbségek jelölésére. Ahogy azt például Romsics Ignác megfogalmazza: „a nemzetiséget ezzel szemben nemzetrészként, vagyis az egy nemzethez tartozó emberek közösségének egy olyan, más államban élő részeként fogjuk fel, ahol szerepe nem domináns, és semmiképpen sem államalkotó. Az államalkotó nemzethez vagy nemzetekhez, illetve a nemzeti többséghez képest a nemzetiség többnyire kisebbséget alkot.”¹¹⁵ Nemzeti kisebbségek esetén többnyire van egy, a lakóhely szerinti államtól különböző anyaország, amelynek többségi nemzetéhez tartozónak vallja magát az adott kisebbség.¹¹⁶

A második eltérés az eredeti Capotorti meghatározáshoz képest a *nationals* fogalomra történő utalás, amely Vizi Balázs fordításában kimaradt a definícióból, holott egyik alapvető kritériumról van szó. Jelen esetben ez ugyanis az állampolgárságot jelenti, és ez is alapkülönbség a nemzeti kisebbségek versus menekültek vagy idegenek között. Épp félreérthetősége miatt javasolja Tove H. Malloy ennek helyettesítését az állampolgár (citizens) kifejezéssel.¹¹⁷ Ezzel két objektív kritériumot már érintettünk is. További lényeges szempont a kisebbségek azonosításához jellegük megállapítása: nyelvi, kulturális vagy vallási kisebbségekről van-e szó, valamint a számbeliség és a nem domináns pozíció kritériuma.

A szubjektív kritérium elsősorban az adott csoport összetartozásának tudatára vonatkozik. Ez az, aminek Capotorti szerint „legalább implicit módon” teljesülnie kell annak érdekében, hogy az adott csoport vállalja másságát és érdekelt legyen a többségitől eltérő jellemzőinek megőrzésében.

A szubjektív/objektív kritériumok alkalmazása egy kisebbség meghatározására nem teljesen veszélytelen vállalkozás. Arend Lijphart például ezt az önmeghatározás és a pre-meghatározás kettősségével illusztrálja. Mindkét jelenség egy adott államon belüli kisebbségdefiníciós folyamatra utal. A(z) (nemzeti) önmeghatározás folyamán

---

¹¹⁴ Ehhez lásd az etnikum és a nemzet már korábban ismertetett meghatározásait. Will Kymlicka nagyon tömören úgy határozza meg a nemzeti kisebbségeket, mint „olyan csoportokat, amelyek történeti szülőföldjükön működő társadalmakat alkottak azt megelőzően, hogy egy nagyobb állam részeivé váltak.” Kymlicka 2001: 54, idézi Malloy 2005: 19. Romániát elemezve viszont Rus arra a következtetésre jut, hogy Kymlicka felfogása nem terjeszthető ki Európa középső és keleti részére. Rus 2006.

¹¹⁵ Romsics 1998: 10.

¹¹⁶ Pap 2007: 19.

¹¹⁷ Malloy 2005: 19. Bár erre korábban is történt javaslat: 1985-ben Jules Deschenes az ENSZ elé terjesztett javaslatában „az állampolgárok egy csoportja” (groups of citizens) néven hivatkozik a kisebbségekre. Thornberry 1991: 7.

az állam különböző jogokat biztosít az egyes csoportoknak, és teret nyújt e csoportok önkifejeződésére semmint előre eldönteni azok identitását. A pre-determináció ennek éppen az ellentettje: előzetesen azonosításra kerülnek azok a csoportok, amelyek a hatalomban osztozni fognak. Lijphart amellet érvel, hogy az önmeghatározás elvének alkalmazása jóval szerencsésebb forgatókönyveket eredményezhet etnikailag sokszínű társadalmak esetén.¹¹⁸ Ahogy Malloy is felhívja erre a figyelmet: az objektív meghatározások magukban rejtik a diszkrimináció lehetőségét,¹¹⁹ hiszen valamely külsődleges szempont alapján történik döntés az adott kisebbség meghatározásakor (és akkor még csak csoportokról beszéltünk, nem említve az egyes egyének beskatulyázásában rejlő „lehetőségeket”).

Kiinduló meghatározásnak tehát fogadjuk el a Capotorti-féle definíció Preece által módosított változatát, és próbáljuk meg még pontosabban behatárolni a nemzeti kisebbségek típusait, illetve helyezzük el a dolgozatunk szempontjából releváns két csoportot, a romániai és az ausztriai magyarok kategóriáját ebben a fogalmi rendszerben.

Az objektív és szubjektív szempontokat figyelembe véve alakította ki Szarka László a nemzeti kisebbségek tipológiáját.¹²⁰ Az altípusok kialakításának objektív kritériumai a következők: a nemzeti kisebbségek kialakulásának/létrejöttének történeti szempontja, az adott csoport területi bázisa, a politikai dominanciaviszonyok, a belső etnikai kohézió és végül a nyelvhasználati jellemzők. Mindenik szempont alapján további, egymást részben átfedő jellemzőkkel rendelkező kategóriák alakíthatók ki. Az objektív kritériumok mentén elkülöníthető alcsoportokat a 4. táblázatban foglaltam össze.

4. táblázat

Nemzeti kisebbségek típusai – objektív kritériumok mentén kialakítható csoportok

<i>Kialakulás</i>		<i>Területi bázis</i>		<i>Belső tényezők</i>	<i>Anyanyelv pozíciója</i>	
Történeti		Transznacionális		Szórványok	Anyanyelv-domináns	
Nemzeti	Kisebbségek	Regionális	Kisebbségek	Etnikai tömbök	Másodnyelv-domináns	Kisebbségek
Őslakos, bennszülött		Diaszpóra		Nyelvszigetek	Nyelvileg asszimilált	
Új (bevándorló)						

¹¹⁸ Lijphart 1995: 275–276, az önmeghatározás előnyeinek összefoglalása 284–286.

¹¹⁹ Malloy 2005: 19.

¹²⁰ Szarka 2004.

A szubjektív szempont, az etnikai önazonosság-tudat négy alcsoport elkülönítését eredményezte:

- 1) azon nemzeti közösségek, amelyekre a „nemzeti identitás primátusa”¹²¹ jellemző, azaz az anyanemzeti szerepet betöltő nyelvi-kulturális nemzeti közösséghez való tartozás tudata a meghatározó;
- 2) az etnikai identitás jegyeit (anyanyelv tisztelete, származástudat stb.) hordozó kisebbségi csoportok, amelyek történetileg több évszázad óta kialakult kisebbségek;
- 3) a regionális vagy lokális identitástudattal rendelkező kisebbségek, valamint
- 4) a kettős identitással bíró csoportok, mely elsősorban a történeti és másodnyelv-domináns kisebbségekre jellemző identitásforma.

Az előzőekben bemutatott objektív és szubjektív kritériumok alapján Szarka négy csoportba sorolta a kelet-közép-európai kisebbségeket:

- a. „a nemzeti közösségtudattal rendelkező, azt közösségi identitásukban meghatározó elemként értékelő *nemzeti kisebbségek* csoportja;
- b. az eredeti vagy anyanemzeti közösségtől tartósan különfejlődő, s ahhoz elsősorban a származás, valamint a beszélt nyelv alapján kötődő *etnikai kisebbségek* csoportja;
- c. a vizsgált országok egyes régióiban kialakult, s ma identitásukat ehhez a régióhoz való kötődésükkel meghatározó *regionális kisebbségek* csoportja;
- d. a különböző időszakokban egy adott nemzethez tartozó bevándoroltakból szerveződő *bevándorló kisebbségek* csoportja.”¹²²

Bárdi Nándor, aki az európai kisebbségeket három csoportba – nemzeti kisebbségek, etnikai kisebbségek és bevándorlók – sorolja,¹²³ Szarka kritériumai alapján próbálja meg besorolni a határon túli magyar közösségeket. Így a nemzeti kisebbségek

---

¹²¹ Szarka 2004: 121.

¹²² Szarka 2004: 123, kiemelés tőlem (Cs. M.).

¹²³ Bárdi 2004: 24. Egy másik felosztáshoz lásd például Panayi 1999. Ő is három kategóriába sorolja az európai kisebbségeket, a szétszórt, a lokalizált és a bevándorolt/menekült csoportokat különítve el. Az első kategóriába az európai zsidó, cigány, német, muszlim közösségekhez tartozókat sorolja. A lokalizált kisebbségek kategóriáján belül pedig három további alcsoportot különböztet meg: az etnikai kisebbségeket, az új államok keletkezésének útján létrejötteket, illetve a nemzetállamokon belüli, történetileg létező kisebbségeket. Létezik olyan megközelítés is, amely az őshonos kategóriát az etnikai és nemzeti kisebbségek együttes jelölésére használja, emellett két további kategóriát, a bevándorlókat és az őslakosok csoportjait különböztetve meg. Lásd Kaltenbach 2006: 9–13.

kategóriájába tartozóként határozza meg a romániai, szlovákiai, szerbiai és ukrainai magyarokat, a szlovéniai és a burgenlandi magyarok az etnikai kisebbségek közé kerülnek, a délszláv háborúk okán pedig a horvátországi magyarságot egy köztes csoportként, regionális és etnikai közösségtudattal egyaránt rendelkező kategóriaként jellemzi.¹²⁴ Míg a romániai magyar közösség esetén ez a besorolás teljes mértékben elfogadható, az ausztriai magyarok esetén némi pontosításra van szükség, amely a későbbi empirikus elemzés szempontjából is releváns különbségtételt mutat be.

Alacsony létszáma okán a szakirodalom többnyire egységesként kezeli az ausztriai magyarok kategóriáját, vagy magától értetődően, a fogalmi definiálásra kísérletet sem téve beszél bécsi avagy burgenlandi magyarokról.¹²⁵ Az azonos országban való lakóhelyet leszámítva azonban többnyire olyan jellemzőkkel írható le e csoport, amely több típus elkülönítését teszi szükségessé. Az ausztriai magyarok csoportján belüli típusok megkülönböztetésére Szarka kritériumrendszerét használom kiindulópontként. A dolgozatban az objektív kritériumok közül az ausztriai magyarság tipologizálásának a téma szempontjából releváns osztályozási szempontjait tekintem át, így elsősorban a kisebbségek *létrejötté*, illetve a *nyelvhasználati jellemzők* alapján történő kategorizálásra térek ki.¹²⁶ Az ausztriai magyar kisebbség *létrejöttét* tekintve két fő részből tevődik össze.¹²⁷ Egyrészt a burgenlandi magyarság a 20. század folyamán Magyarországtól elcsatolt területen élő magyar közösségeként a kényszerkisebbségek kategóriájába tartozik, másrészt az idők folyamán Ausztriába kivándorolt magyar nemzetiségűek e tipológia alapján az új vagy bevándorló kisebbségek csoportjába tartoznak.

A kisebbségek *nyelvhasználati jellemzőit* tekintve Szarka három csoportot különít el: az anyanyelv-, illetve a másodnyelv-domináns kisebbségek típusait, valamint a nyelvileg asszimilált kategóriát, amelynek egyik altípusába sorolja a burgenlandi

---

¹²⁴ Bárdi 2004: 26. E besorolás mellett a belső szerkezeti jellemzők – típusuk, létrejöttük, többségi társadalomhoz való viszonyuk, konstruált mivoltuk, rétegződésük – alapján tovább kategorizálja ezeket a közösségeket. Bárdi 2004: 26–37.

¹²⁵ A „bécsi” vagy „burgenlandi” jelző alkalmazása azonban megítélésem szerint már önmagában utal arra, hogy pusztán a lokalitás kritériuma alapján is több csoport különíthető el az ausztriai magyar kisebbségen belül.

¹²⁶ Megjegyezném, hogy a hivatkozott tanulmányban maga Szarka sem disztinkvál burgenlandi, illetve más vidéken élő ausztriai magyarok között, a tanulmány során csak burgenlandi magyar kisebbségre hivatkozik.

¹²⁷ Azzal a kiegészítéssel, hogy a Bécsben, illetve más osztrák településeken évszázadok óta élő magyar nemzetiségűek egy harmadik halmazt alkotnak, ők e besorolás szerint a történeti kisebbséghez tartozónak tekinthetők.

magyarokat.¹²⁸ Az idősebb generációkhoz tartozó burgenlandi magyarok őrzik még eredeti nyelvüket, a fiatalabb korcsoportokhoz tartozók pedig az iskolai oktatás során elsajátíthatják az irodalmi magyar nyelvet.¹²⁹ Ugyanebbe a kategóriába tartozónak tekinthetjük az Ausztria más területein élő magyarokat is.

Az etnikai önazonosság-tudat alapján az ausztriai magyarokat általában az etnikai kisebbségek kategóriájába sorolhatjuk, melyek az anyanemzettől való divergens fejlődési folyamattal jellemezhetők. Esetükben elsősorban a származás és a beszélt nyelv a domináns kapocs a magyar etnikumhoz. E kategórián belül a burgenlandi magyarok csoportja többségi, azaz német nyelv domináns kétnyelvű, etnikai csoportidentitással rendelkező történeti kisebbségként határozható meg.

A fenti meghatározások és tipológiák ismertetése felvillanhatta, hogy a kisebbségek sokszínűsége és változatossága számtalan definíciós és kategorizációs lehetőséget rejt magában.¹³⁰ A legalapvetőbb megkülönböztetés a csoportok létrejöttén alapuló önkéntelen/önkéntes, régi/új felosztás, bár ezek nem fedik teljes mértékben egymást. Az önkéntes (vállalt), új kisebbségek csoportjába a szakirodalom a bevándorlókat sorolja, és többnyire erre a csoportra használják az etnikai kisebbségek megnevezést is. Az önkéntelen, néha kényszerkisebbségként kategorizált csoport nem egyéni döntése következtében került kisebbségi helyzetbe, hanem a nemzetközi politikai folyamatok államhatárokat megváltoztató döntései okán, vagy történetileg kialakult kisebbségi pozíciója következtében.¹³¹ Ez utóbbi kategóriába sorolhatók a nemzeti kisebbségek és az őshonos kisebbségek. A csoportok létrejöttének kritériuma, ahogy például Bárdi kategorizációja is mutatja, önmagában nem elégséges feltétel a kisebbségek tipologizálásához, a különböző objektív és szubjektív ismérvek alapján számos al-, illetve keveréktípus különböztethető meg.

---

¹²⁸ A nyelvileg asszimilált kisebbségek másik altípusát a nyelvváltás utáni helyzetben található kisebbségek, illetve azon közösségek alkotják, amelyek elsősorban érzelmi-tudati síkon kötődnek a közösség egykori anyanyelvéhez, nyelvi emlékeihez.

¹²⁹ Szarka 2004: 118–120.

¹³⁰ Az eltérő nemzetfelfogásokra vezeti vissza Jackson Preece azt a kisebbségfelosztást, amely a fogalmak tartalmát tekintve némiképp eltér az itt vázolt értelmüktől. A kényszerkisebbség ('minority of force') megnevezést használva ő egy olyan állampolgári nemzetet feltételez, amely képes az etnokulturális diverzitás integrálására egy közös politikai identitás ernyője alatt (példaként a magyar amerikaiak, román amerikaiak csoportját hozza). Az önkéntes, méginkább vállalt kisebbségnek ('minority of will') nevezett csoport olyan emberek közösségét jelenti, amelyek kizárólagos etnokulturális fogalmakban határozzák meg saját magukat és azt az államot, amelynek részesei (pl. magyar kisebbség, román többség). Jackson Preece 1998: 27.

¹³¹ Utóbbira példa a kurdok helyzete.

I. 4. Az önmeghatározás mintái

A nacionalizmuselméletek áttekintése során arra próbáltunk választ keresni, hogyan alakulnak ki a nemzetek, pontosabban, hogy mit tartanak ma erről a történet- és társadalomtudomány főbb iskolái. Az ezt követő fejezetben olyan fogódzókat kerestünk, amelyek segítségével meghatározható a nemzet, ezzel szoros összefüggésben pedig a nemzeti kisebbség fogalma. De mi készteti az embereket arra, hogy egy nemzethez vagy nemzeti kisebbséghez tartozónak vallják magukat? Egyáltalán, hogyan határozható meg a nemzeti identitás? Persze ha elfogadjuk azt az alapvetést, hogy létezik olyan, hogy identitás. Rogers Brubaker ugyanis, aki a posztmodern irányzathoz sorolható nacionalizmuselméletek egyik legnagyobb hatású képviselője, azt is megkérdőjelezi, hogy használható-e egyáltalán az identitás fogalma a társadalomtudományokban és nem inflálódott-e már túlságosan ez a terminus, szükségessé téve hogy az egzaktabb kutatások érdekében más fogalommal vagy fogalmi készletekkel cseréljük le.¹³²

Bár a kételyek jogosak lehetnek, korántsem kidolgozott még az a fogalmi apparátus, amely alternatívát jelenthetne, netán felválthatná az identitás fogalmát, így a dolgozat céljait tekintve fontosnak tartom egy alkalmazható meghatározás kialakítását, melyhez kiindulópontként Örkény Antal és munkatársai, illetve Anthony D. Smith definícióját választottam.

„a nemzethez fűződő személyes identitást egy olyan kognitív és affektív tudáskészlet írja le, amely egymásra épülő és egymáshoz szorosan fűződő elemekből épül fel, és amely aztán egységes struktúrává szerveződik. Az elemek egymásra épülése piramisszerkezetet ír le, amelyben a szerkezet alakja egyben a társadalomban való előfordulásának gyakoriságát és intenzitását is tükrözi. A nemzeti kötődés legprimerebb szintje egy spontán érzelmi azonosulás, amely megteremti az egyének kötelelességérzetét a nemzet tagjai által definiált csoporthoz. Erre az emocionális alapra épülnek rá aztán a legkülönbélebb attitűdök,

---

¹³² Az identitás fogalmának és problémáinak elemzéséhez lásd Brubaker–Cooper 2000, ehhez kapcsolódóan Stachel 2007. A terminológiai „zűrzavar” lecserélése vagy pontosítása közti út felvázolására példa Kovács 2004. Más kutatók nem ennyire pesszimisták. Peter Loewenberg például a nemzeti identitással kapcsolatos társadalomtudományi felfogások kategorizálását is elvégezte, három csoportba sorolva azokat:

a) reflexív szociológiai modell: Pierre Bourdieu, Rogers Brubaker, Benedict Anderson;
b) kognitív szocializációs (strukturális) modell: Ernest Gellner és Eric Hobsbawm;
c) családi kommunikációs modell: Erik H. Erikson és Karl Deutsch. (Loewenberg 2003: 246.)

késztetések, értékek és ideológiák, amelyek aztán az emberek nemzeti identitását szervezik.”¹³³

A nemzeti identitás „a nemzetek megkülönböztető örökségét képező értékek, szimbólumok, emlékek, mítoszok és tradíciók mintázatainak folyamatos reprodukciója és reinterpretációja, és az egyének azonosulása azzal a mintázattal és örökséggel, és annak kulturális elemeivel.”¹³⁴

Az első meghatározás, amelyet Örkény Antal és munkatársai alkalmaztak egy 2007-ben megjelent kötetükben, a nemzeti identitást egy piramisszerűen felépülő „kognitív és affektív tudáskészlettel” modellezi. Ezt a piramisszerű nemzeti identitás-felfogást Csepeli György dolgozta ki, aki három szintjét különböztette meg a nemzeti identitásnak: a spontán (természetes) nemzeti identitás, a tudatos nemzeti identitás és végül az ideologikus nemzeti identitás.¹³⁵ Pataki Ferenc szerint az identitás kognitív mintázatait illetően két álláspont különíthető el. Az identitás, mint szerepidentitás a szimbolikus interakcionizmusra épül, „az interiorizált társadalmi szerepek sajátos együttállásából vezeti le a társadalmi azonosságtudat tartalmi összetevőit.” Az identitás, mint csoportidentitás „a legszélesebben értelmezett csoporttagságokból és kategoriális hovatartozásokból vezeti le az identitást”.¹³⁶ Pataki az identitáselemeket¹³⁷ öt típusba sorolja: antropológiai (nem, életkor, rokonság stb.), pozicionális (vagy szerep-) és csoportidentitás elemek (társadalmi szerepek), a társadalmi minősítési műveletek és beszédaktusok révén előállított identitáselemek (jogi eljárások, egészségügyi, statisztikai besorolások), ideologikus identitáselemek (erkölcsi, politikai) és embléma jellegű identitáselemek (név, fizikai jellegzetességek, divat). Ezeknek az identitáselemeknek a szerveződését az identitásminta (modell, séma) írja le.¹³⁸

A nemzeti identitás második definíciója a már korábban is hivatkozott Anthony D. Smith tollából származik, aki egy kétoldalú folyamat eredményeként határozza meg a nemzeti identitást: egyrészt a nemzetet meghatározó elemek újratermelődésének és újraértékelésének, másrészt egyéni szinten egy tudatos azonosulási folyamat eredőjeként.

---

¹³³ Örkény et al. 2007: 27.

¹³⁴ Smith 2001: 18.

¹³⁵ Részletesebben lásd Csepeli 1992: 108–128.

¹³⁶ Pataki 2001: 125–126.

¹³⁷ Az identitáselemeket meghatározott társadalmi és kulturális jelentéseket hordozó kategóriák képviselik. (Pataki 2001: 122.)

¹³⁸ Pataki 2001: 126–127.

E meghatározásokkal kapcsolatban két dolgot kell pontosítani. Egyrészt az identitás szintjeit,¹³⁹ másrészt az identitás kontinuitását és változását. Egy egyén egy adott pillanatban többes identitású lehet: többféle kollektív csoportosulással azonosíthatja önmagát: így a nem, a foglalkozási csoport, felekezeti hovatartozás és etnikum egyidejűleg jellemezheti az embert. De ez csak a kollektív identitásoknak az egyén szemszögéből történő felfogása. Az ilyen identitásokat Anthony D. Smith szerint „kulturális kollektivitásokként” is kezelhetjük, és ezt a két szintet, az egyéni és kollektív dimenziót mindenképp szét kell választani az elemzések során. Különösen igaz ez olyan esetekben, amikor a kollektív identitás kulturális elemeken alapul. Smith szerint ugyanis míg a más típusú kollektív identitások, így az osztályok, földrajzi egységek stb. sok esetben szituatív érdekcsoportokként működnek, a kulturális alapokon nyugvó csoportosulások jóval stabilabbak, mivel „azok az alapvető kulturális elemek, amelyekből konstruáltak – emlékek, értékek, szimbólumok, mítoszok és tradíciók – állandóbbnak és kötelezőbb érvényűnek bizonyulnak; a kollektív folytonosság és különbözőség visszatérő elemei.”¹⁴⁰

John Rex szerint az egyéni identitás szorosan kapcsolódik a pszichológiában használt freudi ego-fogalomhoz. Az egyéni identitást a pszichológusok számára az a folyamatosság jelenti, ahogy az ego önmagát látja. Míg ez a folytonosság az individuum egyediségét jelenti, az identitás ugyanakkor a másoktól való különbözőséget is feltételezi.¹⁴¹ Ez a „dinamikus identitás” biztosítja a múlt és a jövő közti kapcsolatot.¹⁴² Bár az identitás feltételez egy kontinuitást, egy folyamatosságot nem lehet statikusként felfogni, a külvilággal és a másokkal való interakciókban az egyén saját identitásának folyamatos újradefiniálására kényszerül. Az identitás így óhatatlanul társadalmi természetű, a szelf társadalmi produktum: mások elvárásai folyamatosan meghatározzák az ént, internalizálódva a 'Me' részévé válnak, amelyekkel az 'I' folyamatosan szembekerül.¹⁴³

---

¹³⁹ Az egyéni és kollektív identitás közti legfőbb különbséget Richard Jenkins abban látja, hogy az előző a különbözőséget, az utóbbi a hasonlóságot hangsúlyozza. (Jenkins 1996: 19–20.)

¹⁴⁰ Smith 2001: 19.

¹⁴¹ George Devereux az identitás kétféle jelentését különbözteti meg. Egyrészt az identitás egy individuum abszolút egyediségét jelenti, másrészt ez az abszolút egyediség különféle pontatlan meghatározások megismételhetetlen összegződésének eredménye. (Devereux 1978, hivatkozva Erős 1998.)

¹⁴² Rex 2001: 234.

¹⁴³ Rex 2001: 234. Ahogy Erős Ferenc megfogalmazta: „A személyes én tehát kezdetektől fogva és teljes egészében társadalmilag konstruált.” (Erős 2001: 23.) Rendelkezőnk ekként személyes identitással, a „személyközi interakciók alanyaként és tárgyaként”, illetve szociális identitással, amely különböző csoportok tagjaiként jön létre. (Erős 2001: 24.)

Az egyén nemcsak társadalmilag meghatározott, hanem társadalmi csoportokhoz is tartozik, így felmerül a csoporthoz való tartozás és a csoportidentitás kérdése. A család a legelemibb csoport, amelyhez az egyén tartozik, és amelyhez érzelmi és attitűdjei révén viszonyul. Ennek egy szélesebb fogalma a rokonsági szálakat is magába foglalja, még tovább tágítva a kört pedig eljutunk az olyan csoportokhoz való tartozáshoz, akik pl. egy közös nevet viselnek. A hovatarozás ebben az esetben azt jelenti, hogy meghatározott és elvart kapcsolatunk van a szignifikáns másokkal. Így kialakul egy csoport-identitás, amely egyrészt a Mi-tudatot, másrészt az Ők, a kívülállók csoportját tartalmazza.¹⁴⁴ A társadalmi csoportok határai felől kiindulva Henri Tajfel négy, egymással összekapcsolódó fogalommal határozta meg a társadalmi identitás formálódását.¹⁴⁵

1. Társadalmi kategorizálás: az ember környezete rendszerezésére és leegyszerűsítésére törekszik; az egyén társadalmi környezetét a számára jelentős csoportok szerint rendezi el.
2. Társadalmi azonosságérzet: az egyén önmeghatározásának része, az egyén ugyanis bizonyos, érzelmileg is minősített társadalmi csoport tagja.
3. Az első és a második fogalom közti híd az összehasonlítás.
4. Pszichológiai értelemben vett csoportmegkülönböztetés: „egyetlen csoportnak sincs különösebb értelme (akár nemzeti, faji vagy bármilyen egyéb csoportról van szó), ha nincsenek más csoportok is a láthatáron. Egy csoportot csak akkor tekintenek az emberek csoportnak – olyan értelemben, hogy a csoport tagjainak közös sajátosságai vannak, illetőleg, hogy tagjait közös sors áldja vagy veri –, ha más csoportok is vannak környezetében.”¹⁴⁶

Lényegében Tajfel két utolsó fogalmára rímel Richard Jenkins álláspontja is, aki szerint az identitás két lehetséges összehasonlításra ad módot személyek vagy dolgok

---

¹⁴⁴ John Rex ugyanakkor felhívja a figyelmet, hogy az egyszerű társadalmakban a legtöbb kapcsolat a Mi fogalmába tartozik. Olyan típusú közösségre igaz ez az állítás, amelyeket Durkheim mechanikus szolidaritással, Tönnies pedig Gemeinschaft névvel illet, és ahol a szűk családon, baráti körön túlmutató kapcsolatrendszerek, mint pl. a politika vagy a gazdaság, az egyén számára idegenek és távoliak maradnak. (Rex 2001: 236.) Richard Jenkins szerint is a csoportidentifikáció azt feltételezi, hogy a tagok minimálisan hasonlónak lássák egymást. Minél kevesebb közös tulajdonsága van az embereknek, annál nehezebben jön létre a társadalmi kohézió. Lényegében e közösség körül forognak Marx elidegenedésről, Tönnies közösség és társadalom dichotómiájáról, Durkheim mechanikus és organikus szolidaritásról vallott nézetei is. (Jenkins 1996: 106–107.)

¹⁴⁵ „Az egyén társadalmi azonosságérzete, amelyet előbb az egyén önmeghatározásának részeként határoztunk meg, amely azzal kapcsolatban keletkezik, hogy az egyén legjobb tudása szerint bizonyos, érzelmileg is minősített társadalmi csoport tagja, csak a társadalmi kategorizálás következményein keresztül ragadható meg, amely az egyén társadalmi környezetét az egyén saját csoportjára és az ezen kívül álló más csoportokra tagolja.” (Tajfel 1998: 140.)

¹⁴⁶ Tajfel 1998: 136–140.

esetén: ezek a hasonlóság, illetve különbözőség aspektusai. Az identitáshoz szervesen hozzátartozik az azonosítás ige (*to identify*), amely az identitás egy aktív vonzatára mutat rá: az identitás nem csak úgy van, hanem azt meg is kell állapítani – ez pedig két további jelentést eredményez: az osztályozást, illetve valakit összekapcsolni valamivel vagy valakivel.¹⁴⁷

A következő lépés az etnikai identitás meghatározásához annak feltárása, hogy a társadalmi csoportokon túl az egyénnek milyen a viszonya a kultúra szimbólumaihoz. Ehhez Rex az etnicitás és az etnikai identitás fogalmait járja körül.¹⁴⁸ A primordialista Clifford Geertz meghatározásából indul ki,¹⁴⁹ aki az etnikai kötődéseket megkülönbözteti azoktól, amelyek pl. az érdekek azonosságán alapulnak, vagy amelyek politikai és gazdasági osztályok tagjait kapcsolják össze. A primordiális kötődés fogalma Geertz számára azt jelenti, hogy „az etnicitás kötelékei” nem redukálhatók a gazdasági vagy politikai típusú kötődésekre.¹⁵⁰ Ezt a nézetet természetesen nem minden antropológus osztja, így például Barth az etnikai kötődések szituatív jellegét hangsúlyozza, szerinte azok specifikus kontextusban jelentkeznek, amikor pl. a csoport közös fellépésére van szükség.¹⁵¹ Rex szerint mindkét megközelítés fontos az etnikai identitás megértésében. Sőt, az etnicitást és az etnikai identitást szerinte szükséges megkülönböztetni három más típusú kötődéstől és identitástól. Az etnikai identitás lecsupaszított formában a saját etnikai csoporthoz tartozókkal való hasonlóság érzésén, illetve a másoktól, a saját csoport jellemzőivel nem rendelkezőktől való megkülönböztetésen alapul. Viszont Rex álláspontja szerint ez más, mint a csoporttagságon, a kulturális szabályokon vagy az érdekek egybeesésén alapuló identitások.¹⁵² Charles Tilly kidolgozott egy modellt,

---

¹⁴⁷ Jenkins 1996: 3–4.

¹⁴⁸ Erős Ferenc szerint az etnikai identitással szembeállítható fogalom az etnikai személyiség. Ez egy „konceptuális séma, amely induktív általánosítások alapján jön létre. Az indukció alapja a külső viselkedés, amely nagyobb számú megfigyelési adat esetén ’tipikusnak’ mutatkozik egy adott csoportra nézve. Egy másik forrása az etnikai személyiségről alkotott képzeteknek az önleírás, amellyel a csoport tagjai saját csoportjukat jellemzik.” (Erős 1998: 396.)

¹⁴⁹ Geertz 1963: 109, idézi Rex 2001: 237. Geertz a primordiális kötődésen a lét „adottságaiból” eredő kapcsot érti, többek közt azt, hogy valaki egy bizonyos nyelvet beszél, egy bizonyos vallási közösséghez tartozik, egy bizonyos helyen él stb. Egy későbbi tanulmányában Geertz hangsúlyozza, hogy a primordiális kötődés abból ered, hogy az egyén (és nem a megfigyelő) a társadalmi lét bizonyos, többek között az előbbieken felsorolt feltételeit adottnak tekintti, ill. hogy az adott cselekvő ezeket adottnak éli meg. (Geertz 1994: 6.)

¹⁵⁰ Rex 2001: 237.

¹⁵¹ Rex 2001: 238.

¹⁵² Rex 2001: 238. Az azonos kultúrával rendelkezők csoportja ugyanis nagyobb vagy kisebb lehet, mint pl. egy közös etnikai tudattal rendelkezők csoportja, vagy egy csoporttevékenységben résztvevők köre. A vallást és a vallási identitást Rex a kultúra részének tartja, ugyanakkor szerinte egy rendkívül hangsúlyos dimenziója annak, amely akár önmagában is értelmezhető, hiszen ahogy az etnikai és

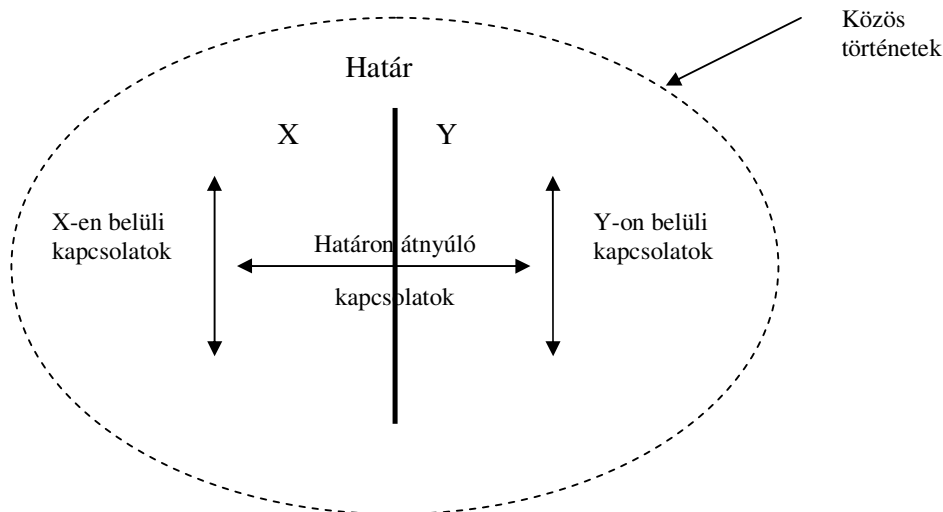
amely az identitást négy komponensre bontja, és jól alkalmazható az etnikai, illetve nemzeti identitások témakörére is. Az identitás(hoz):

1. feltételez egy határt, amely elválasztja az egyéneket egymástól, *őket a mitől*;
2. szükség van a saját csoporton belüli kapcsolatrendszerre;
3. egy határokon átnyúló kapcsolatrendszerre;
4. történetekre és elbeszélésekre a határról és a kapcsolatrendszerekről.¹⁵³

Ez a négy összetevő alkotja szerinte a kollektív identitásokat, az általa felvázolt séma az 1. ábrán látható.

1. ábra

Az identitás modellezése Charles Tilly szerint¹⁵⁴

A fent leírtak alapján is nyilvánvaló: semmiképp sem állítható, hogy az identitás rögzített, statikus lenne. A változások ugyanúgy érintik a közösségeket, illetve a közösségi kulturális identitásokat is, amelyekkel az egyén azonosítja önmagát. Pusztán az különbözteti meg ezeket a más típusú identitásoktól, hogy a kulturális változások egy hosszabb távú folyamat, Anthony D. Smith Fernand Braudeltől átvett kedvelt kifejezésével élve – a *longue durée* eredményei. Ezért javasolta a kiinduló

---

kulturális identitás közé nem tehetünk egyenlőségjelet, a vallási és kulturális identitásban is adódhatnak átfedések, de nem biztos, hogy teljes egybeesésről beszélhetünk. Részletesebben lásd Rex 2001: 240–241.

¹⁵³ Tilly 2005: 209.

¹⁵⁴ Tilly 2005: 8.

meghatározásban a reinterpretáció kifejezést: „ez az „etnoszimbolikus rekonstrukció” folyamat magába foglalja a korábban létező értékek, szimbólumok, emlékek és hasonlók újrászerektálását, rekombinációját és rekodifikációját, illetve minden generáció új kulturális elemeinek hozzáadását.”¹⁵⁵

A korábban ismertetett iskolák képviselői természetesen a nemzeti identitás fogalmait is eltérőképpen látják. Anthony D. Smith definícióját már ismertettük. Ugyancsak az ő kritériumrendszerét tekinti kiindulópontnak Thomas Hylland Eriksen. Smith etnikumot definiáló ismérveiből indul ki, és számos példával illusztrálja e feltételek ambivalens voltát: bár elvileg alkalmasnak tűnnek az etnikum meghatározására ezek a kritériumok, a gyakorlat azt mutatja, hogy e feltételek teljesülése mellett teljesen más közösségek is létrejöhetnek.¹⁵⁶ Éppen ezért Eriksen további két kritériumot javasol a nemzeti identitás meghatározásához, hangsúlyozva, hogy a közös etnikai identitás csak egyik út a nemzeti identitás kialakulásához. Az egyik a személyközi kapcsolatok hálóját, a másik az ellentételezést (contrasting).¹⁵⁷ A nemzet szerinte egy metaforikus helyen élő metaforikus közösségként képzelhető el, amely a fiktív rokonság alapján teremti meg polgárainak közösségét, és földrajzi absztrakciók útján az „anyaországot” (fatherland).¹⁵⁸ Az, hogy ki válhat e „metaforikus közösségek” tagjává, két dologtól függ. Egyrészt az adott csoport befogadási normáitól, másrészt a közösség létrejöttének alapjáról szóló mítoszoktól.¹⁵⁹ Eriksen tanulmányának célja áthidalni a konstruktivisták és primordialisták közti nézetkülönbséget. Érvelésének lényege, hogy elfogadja a primordialisták (vagy perrenialisták) azon nézetét, miszerint a nemzeti érzés kialakulásához kulcsfontosságú a közösség és a közös emlékek, míg azt a konstruktivista álláspontot is helyénvalónak találja, hogy a nemzetek létrehozásában lényeges elem a kreativitás, amennyiben a nemzeti szolidaritás számos forrásból kinőhet, néha még „hibrid csírákból” is.¹⁶⁰

---

¹⁵⁵ Smith 2001: 20.

¹⁵⁶ Például a kollektív név: számos olyan közösség név létezik, ahol a közös megnevezés nem etnikai jellegű, de erős érzelmi kapocs a tagok számára. A kérdés Eriksen szerint inkább az, hogy e név alkalmas-e nemzetiségi hovatartozás kialakulására. Az „amerikai” pl. biztosan igen, de a muszlim egy pakisztáni kontextusban már kérdésesebb. Ugyanígy a kulturális hasonlóság, a közös nyelv sem garancia arra, hogy nem törnek ki véres konfliktusok az egyes csoportok közt: a volt Jugoszlávia szétesése ennek eklatáns példája. (Eriksen 2004: 53.)

¹⁵⁷ Eriksen 2004: 56–58.

¹⁵⁸ Eriksen 2004: 59.

¹⁵⁹ Eriksen 2004: 60.

¹⁶⁰ Eriksen 2004: 50.

A nemzeti identitást vizsgálva John Rex Gellner álláspontját osztja, és meglehetősen idealisztikusnak látja a nemzetállamok és a bevándorló kisebbségek, illetve etnikumok viszonyát. Így a nemzeti identitást a modern kor mesterségesen megalkotott jelenségeként értelmezi, amely összeütközésben van a társadalmi szolidaritás, hovatartozás és identitás korábbi formáival, melyek esetében az etnicitás alárendelt helyzetben van. Az új nemzetállam szerinte a nemzettel való szolidaritás érzését követeli meg tagjaitól, illetve egy új nemzeti identitást, amely a tömegkommunikációs eszközök és az oktatási rendszer csatornáin keresztül nevelődik bele a társadalom tagjaiba.¹⁶¹ Az egységes nemzetállam szerinte képes integrálni az etnikai kisebbségeket, és legfeljebb arról van szó, hogy ezek a csoportok „nem fogadják el ezt a felosztást”, mármint az etnikai identitás alárendelését az állampolgárságon alapuló nemzet eszméjének. Bár Rex szerint ez legfeljebb olyan csoportokra igaz, mint a skótok, írek vagy baszkok, az újonnan bevándorolt csoportok könnyen integrálódnak az új társadalomba.¹⁶²

A nemzeti kisebbségek meghatározásának nehézségei már önmagában jelzésértékűek a tekintetben, hogy az állampolgárságon alapuló nemzet eszméje nem feltétlenül jelent vonzerőt e kisebbségi csoportok számára. Rex meglátásához képest alapkülönbség, hogy jelen esetben nemzeti, és nem etnikai kisebbségekről van szó. Ezek a kisebbségek nemzeti identitással jellemezhetők, hiszen *valamely* nemzethez tartozónak érzik magukat. És így rögvest egy bonyolult viszonyrendszer szövevényeivel szembesülünk, hiszen e kisebbségek nemzeti identitásáról valószínűleg eltérő elképzeléseik lesznek az állampolgárság szerinti országnak, az anyaországnak, maguknak az érintett kisebbségeknek, és a negyedik szereplőként színre lépő nemzetközi szervezeteknek, amelyek sok esetben azt az álláspontot képviselik, hogy egy kisebbségi csoportnak hogyan *kellene* meghatároznia nemzeti identitását, tekintet nélkül arra, hogy az adott közösség tagjai miként vélekednek erről.

---

¹⁶¹ Rex 2001: 248.

¹⁶² Rex 2001: 249.

II. Kedvezménytörvény – jogalkotói és politikai folyamatok kontextusában

Mivel szűkebb kutatási területem kereteit a kedvezménytörvény rendelkezései határozzák meg, indokolt a jogszabály elfogadásának előzményeit, a jogalkotási folyamatot, illetve az elfogadást követő további politikai egyeztetések főbb pontjait áttekinteni. Ezáltal válnak ugyanis értelmezhetővé azok a magyar igazolványokkal kapcsolatos várakozások, amelyek a II. 3. fejezetben kerülnek elemzésre, illetve a kérelmezések országoként/régióként/időben eltérő trendjei. E fejezet gerincét a státustörvénnyel kapcsolatos jogi-politikai dokumentumok elemzése alkotja, időben a jogszabály előzményeitől a 2003-as törvénymódosításig terjedő időszakot ölelve fel.

Az Országgyűlés 2001. június 19-i dátummal fogadta el a LXII. törvényt a szomszédos államokban élő magyarokról.¹⁶³ Egy jogszabály előzményeire fókuszáló összegzés esetén az elemzés lezárásának időbeli határát a törvény elfogadásának időpontja jelöli ki. Jóval több dilemmát okozó kérdés, hogy mit tekintünk egy jogalkotási folyamat kezdetének. A téma oly módon való behatárolása, amely a politikum szférájába tartozó eseményekben próbálja megragadni a kedvezménytörvény megalkotásának folyamatát, nem feltétlenül egyszerűsíti ezt a kérdést. Az előzmények áttekintése ugyanis azt jelenti, hogy a politikai történések folyamatából kiemeljük azokat, amelyeket témánk szempontjából releváns értékűnek tartunk. Ebben az esetben viszont arra is választ kell adni, hogy a kedvezménytörvényt a politikai szereplők intencióit tekintve hová soroljuk. Az időbeli határok definiálása során így a kedvezménytörvény létrejöttében szerepet játszó politikai aktorok azonosítására is szükség van.

A jogszabály megnevezéséből kiindulva az elemzés keretei elméletileg a szomszédos államokban élő magyar mint kategória megjelenéséig feszíthetők.¹⁶⁴ Bár célszerű ezt a vizsgálódást egy szűkebb periódusra korlátozni, az előbbi kategória bevezetése már

---

¹⁶³ 2001. évi LXII. törvény...

¹⁶⁴ Tudatosan használtam a feszít ígét, ugyanis egy ilyen ígénnel fellépő munka – hacsak nem marad meg egy felszínes tudományoskodás szintjén – szétfeszítené jelen disszertáció kereteit. Maga a „szomszédos államokban élő magyar” megnevezés alkalmazása sem dilemmamentes. Az e csoportra használatos fogalmak ugyanis meglehetősen széles spektrumon mozognak: nemzeti kisebbség, nemzetiség, magyar nemzeti közösség, határon túli magyarság/magyar társadalom/magyar nemzeti közösség. Ezeket az elemzés során többnyire szinonim értelemben használom. (Vö: Bárdi 2004: 19–26.)

önmagában kijelöli a jogalkotás folyamatában domináns szereppel bíró politikai szereplőket: a szomszédos államokban élő magyarok érdekeit artikuláló politikai alakulatokat, valamint ezen érdekek címzettjét, azt az államot, amelyről e csoportok a történelem folyamán leváltak: a mindenkori magyar kormányzatot.¹⁶⁵ A nemzeti kisebbségek elemzésével foglalkozó szakirodalom ugyanakkor felhívja a figyelmet arra, hogy ezen csoportok egyfajta összekötő hídként működnek az anyaország és a „befogadó (lakóhely szerinti) állam” között. Így azon országok kormányzata, amelyben e kisebbségek élnek, szintén érintett a kedvezménytörvénnyel kapcsolatos jogalkotásban.¹⁶⁶ E hármas háló az európai térségben zajló integrációs törekvések fényében kiegészül az egyes államok fölött álló nemzetközi, ebben az esetben elsősorban európai uniós intézményrendszerrel.¹⁶⁷

Önmagában a politikai aktorok identifikációja nem válaszolja meg a vizsgálati periódus kezdetének kijelölését, ehhez további szempontok szükségesek. A demokratikus politikai struktúrák kialakításának időpontját a térség országaiban a kilencvenes évek elején olyan kezdőpontnak tekintem, amelytől számítva – akár alperiódusok meghatározásával – a politikai folyamatok mind a magyar kormány, mind a magyar kisebbségek részéről egy kontinuumba¹⁶⁸ ágyazódva foghatók fel, melynek egyik állomása a kedvezménytörvény megalkotása. Ezt azért is tartom megfelelő kiindulópontnak, mivel – lévén hogy minimum két, de inkább hat vagy nyolc aktor közötti kapcsolatrendszerrel beszélünk¹⁶⁹ – nehézkes olyan más időpontot találni, amely többé-kevésbé egységes korszakhatárt fémjelezne az illető szereplők életében. A kedvezménytörvény előzményeinek áttekintésében így az 1989. és a 2001. közötti periódus történéseit elemzem.

A korszak vizsgálata felveti valamely szempontrendszer kialakításának szükségességét, mely alapján a történések elemzésére sor kerül. Ilyen nézőpontként

---

¹⁶⁵ Az elemzésben nem térek ki a határon túli magyarság egy másik csoportjának, a nyugati diaszpóra gyűjtőfogalommal leírható kategória jogi helyzetének bemutatására. Ehhez kapcsolódóan lásd: Parragi 2000; Tóth J. 1999.

¹⁶⁶ Brubaker fogalmi háromszöge szerint beszélhetünk anyaországról (kin-state), befogadó országról (home state, ill. nationalising states), valamint a kettő közötti kapcsolódást jelentő nemzeti kisebbségekről. (Brubaker 1995, 2006b.)

¹⁶⁷ Nem érdektelen kérdés a négy aktor relációjának elemzése sem, különösen az európai intézmények részéről hangsúlyosan képviselt normarendszer nemzetállami szinten való hatásainak vizsgálata szempontjából.

¹⁶⁸ Kontinuum alatt itt elsősorban a folyamatos kapcsolattartásra utalok Magyarország és a szomszédos államok magyar közösségei között.

¹⁶⁹ Magyarország és a szomszédos államokban, a kezdetben Ausztriában, Csehszlovákiában, Szovjetunióban, Romániában, illetve Jugoszláviában, később pedig az újonnan létrejövő államokban élő magyarok közösségei jelentik a politikai szereplőket.

kínálkozik az a megközelítés, amely a politikai szereplők irányából tekinti át a vizsgálni kívánt problematikát. Az előbbieken meghatározott négy aktor közül két főszereplőre redukálom az elemzést: a mindenkori magyar kormányzat, illetve a szomszédos államokban élő magyar közösségek kapcsolatrendszerére.¹⁷⁰

A kedvezménytörvény előzményeinek leltározása során az elemzés a magyar kormányzat látószögének primátusából láttatja a jogi-politikai folyamatokat. Az érintett magyar közösségek szerepe olyan értelemben szekunder jelentőséghez jut, hogy a magyar kormányzatok válaszreakcióként született intézkedéseit mutatja be az irányukból megfogalmazott igények és elvárások esetén is.¹⁷¹

II. 1. A státustörvény megalkotásának indokai

A budapesti kormányzatok határon túli magyarokkal kapcsolatos jogi intézkedéseinek gyökere az Alkotmány 6. § (3) bekezdésében keresendő.¹⁷² Jogi szinten e deklarált felelősségérzetre, politikai síkon Antall József elhíresült mondatára – miszerint lélekben tizenöt millió magyar miniszterelnökének érzi magát – vezethetők vissza az 1989. utáni kormányzatok rendelkezései.¹⁷³

---

¹⁷⁰ Bár Magyarország és a szomszédos államok között a magyar kisebbségek helyzetét is érintő kétoldalú egyezményekre sor kerül a kedvezménytörvény elfogadása előtt is, ezeket nem tekintem a magyar állam és az érintett magyar közösségek közötti direkt kapcsolatrendszer részének. Az alapszerződések ugyanis elsődlegesen két állam közti viszony rendezését szolgálták, és legfeljebb közvetett módon érintették a határon túli magyar kisebbségeket. Ugyanakkor szükséges megjegyezni, hogy a lakóhely szerinti állam intézkedései magyar kisebbségeik irányába kihatással lehetnek a magyar kormányzat ilyen téren folytatott politikájára, valamint az ezen kisebbségi csoportoknak Magyarország irányába megfogalmazott igényeire is. Az elemzésbe viszont a szomszédos államokat csak a kedvezménytörvénnyel szorosan összefüggő vonatkozásokban vonom be, és – akárcsak az Európai Unió intézmények esetén – leginkább a jogszabály elfogadását követő időszakban jutnak hangsúlyosabb szerephez. A kétoldalú egyezmények kisebbségvédelmi szerepének elemzéséhez lásd Lantschner – Medda-Windischer 2003; Lantschner 2004. De pl. a státustörvényt követő magyar-román egyetértési nyilatkozat is felfogható kétoldalú kisebbségvédelmi dokumentumként, ilyen elemzésre példa Aurescu 2005.

¹⁷¹ Nem elemzem azt, hogy például a romániai magyar közösségen belüli intézményesülési folyamatban milyen szakaszokat határozhatunk meg, ahogy azt sem, hogy milyen fázisokat különíthetünk el a budapesti kormányokhoz való viszony tekintetében. Erre lásd pl. Bárdi 2000, 2004: 101–131.

¹⁷² „A Magyar Köztársaság felelősséget érez a határain kívül élő magyarok sorsáért, és előmozdítja a Magyarországgal való kapcsolatuk ápolását.” *A Magyar Köztársaság Alkotmányáról...* A „felelősségi klauzula” elemzéséhez lásd Tóth J. 2000b; Kukorelli 2000.

¹⁷³ Vö. *A határon túli magyar kisebbségekkel kapcsolatos témák az Országgyűlés bizottságai előtt 1990–2000.* (jegyzék). Bárdi Nándor öt érvt említ, amiért nézete szerint Magyarországnak a határon túli magyarság kérdéseivel foglalkoznia kellene. Ezek a következők: a történelmi felelősség elve; a szolidaritás elve; a családi, rokoni és baráti viszonyok; a térség stabilitásának biztosítása, valamint a magyarországi munkaerőpiac, illetve tőke érdekeltsége. (Bárdi 2004: 132.) A határon túli magyarok

E látószög primátusából kiindulva a kedvezménytörvény megalkotását megítélésem szerint két fő szempont határozza meg. Egyrészt, a határon túli magyar közösségeknek nyújtott támogatások rendszerének egységesítése, másrészt az ezen közösségek irányából megfogalmazott igényre adott válasz, mely elsősorban e kisebbségek státuszának jogi úton történő rendezésére tett kísérletként fogható fel.

A határon túli magyarokkal kapcsolatos kérdések közül az egyik legmeghatározóbb a magyar állam e közösségeket érintő támogatáspolitikai rendszere.¹⁷⁴ A rendszerváltást követő támogatáspolitikát tekintve két észrevételt fogalmazhatunk meg. Egyrészt, nem létezik egy egységes jogi rendszer, amely ezt a kérdést szabályozná. A határon túli magyarok helyzetével foglalkozó jogszabályok száma például 1999-ben mintegy 150-re tehető.¹⁷⁵ Másrészt – éppen a törvényi keretek töredezettségéből fakadóan – a támogatások gyakorlatára sok esetben az egymásmellettség, a párhuzamosság jellemző.¹⁷⁶ Ez megnyilvánul az általam csak egységesen kormányzatnak nevezett, ténylegesen azonban különböző intézményeket tömörítő címke mögötti, sok esetben versengő koncepcióval rendelkező csoportok határon túli magyarokkal kapcsolatos elképzeléseiben is.¹⁷⁷ A hatályos törvénykezések további problémája volt, hogy a jogalkotó nem törekedett a konzekvens fogalomhasználatra a támogatásra jogosultak körének, a személyi hatály meghatározása során.¹⁷⁸

A támogatáspolitikai rendszer átalakítása mellett a kedvezménytörvény megalkotásának másik fontos eleme abban, a határon túli magyar közösségek részéről a trianoni békeszerződést követően folyamatosan megfogalmazódó igényben keresendő, miszerint Magyarország nyújtson támogatást kulturális és nemzeti azonosságtudatuk megőrzése és fejlődése, szülőföldjükön való boldogulásuk érdekében. A kilencvenes évek közepére ez az elvárás hangsúlyosabbá vált: azokról az elképzelésekről ugyanis, amelyek a rendszerváltásokat követően különböző autonómia-formákban látták megvalósulni a határon túli magyar közösségek

---

magyarországi társadalmi elfogadottságával kapcsolatosan lásd Lázár 1996; Szabó–Lázár 1997; Csepeli–Örkény 1998; Örkény 2004.

¹⁷⁴ A határon túli magyarokkal kapcsolatos támogatáspolitikák átfogó elemzéséhez lásd Bárdi 2002, 2004, vázlatos problémafelvetésre példa Veress 2002.

¹⁷⁵ Tóth J. 1999.

¹⁷⁶ Lásd például a Sapientia Alapítvány, az Apáczai Közalapítvány, az Illyés Közalapítvány oktatási szakterületének és az Oktatási Minisztérium – Határon Túli Magyarok Főosztályának 2002-es évre meghirdetett felsőoktatási programjait.

¹⁷⁷ Bárdi 2004: 138–139; Tóth J. 1999; 2001: 12–13.

¹⁷⁸ Tóth J. 1999: 71–92.

helyzetének változását, kiderült, hogy az adott országok politikai viszonyai között nem jelentenek járható utat, a többségi társadalom és politikai képviselői ugyanis minden ilyen törekvést elutasítottak.¹⁷⁹

A kilencvenes évek végén úgy tűnt, hogy Magyarország várhatóan jóval korábban csatlakozik az Európai Unióhoz, mint a környező országok. A szomszédos országok magyar kisebbségeinek körében tapasztalható ún. „Schengen-frász” lényege, hogy az európai csatlakozást követően bevezetésre kerülő új határok újabb vasfüggönyként fognak Magyarországot és a határon túli magyarok közé ereszkedni.¹⁸⁰ Így egyre hangsúlyosabbá vált a határon túli magyar közösségek irányából érkező – politikai síkon is kifejezett – igény a viszonyok rendezésére.¹⁸¹

A fent vázolt megfontolásokból kiindulva elkezdődött a megoldáskeresés a határon túli magyar közösségek helyzetének – a korábbinál világosabb rendszerben történő – rendezésére.

II. 2. A határon túli magyarok helyzetének rendezése – megoldáskeresés

A határon túli magyar kisebbségek helyzetének jogi úton történő rendezésére irányuló törekvések a fent jelzett problémák közül elsősorban a schengeni határ esetleges bevezetésére próbáltak megoldást keresni. Megítélésem szerint ez volt az egyik legfontosabb, a státustörvény megalkotásához vezető folyamatokat közvetlenül meghatározó tényező. A törvénnyel kapcsolatos vitákban a határon túli magyarok magyarországi jogállásának szabályozása merül fel a leghangsúlyosabban, különösen a jogalkotási folyamat kezdeti szakaszában.¹⁸²

Bár a konkrét megoldások kidolgozását nagymértékben befolyásolta, a schengeni probléma kezelésére vonatkozó igénytől némiképp függetlenül a magyarországi politikai pártok határon túli magyarokkal kapcsolatos elképzeléseit. Ebben a kérdésben ugyanis korántsem mutatkozott egyetértés a parlamenti pártok között.

---

¹⁷⁹ Bárdi 2004: 147–148.

¹⁸⁰ A Schengen-problematika különböző vetületeinek elemzéséhez lásd Tóth J. (szerk.) 2000a.

¹⁸¹ A Magyarok Világszövetsége már 1997-ben felveti annak lehetőségét, hogy a határon túl élő magyarok alanyi jogon juthassanak magyar állampolgársághoz; Romániában 1999-ben az RMDSZ marosvásárhelyi SZKT ülésén a kettős állampolgárság kérdéséről vitáznak, a 2000-es választásokat megelőzően pedig aláírásgyűjtés folyik a kettős állampolgárság alanyi jogon történő kiterjesztése érdekében minden határon túli magyarra. Ehhez részletesen lásd Tóth J. (szerk.) 2000a.

¹⁸² A kedvezménytörvény előzményeire, a határon túli magyar közösségek álláspontjára lásd Kántor (szerk.) 2002a.

A jobboldal, ezen belül is különösen a Fidesz az egységes nemzet koncepcióját tekintette kiindulópontnak a határon túli magyarokkal kapcsolatos politikájában. A határon túli politikai elitekre az össznemzeti politizálás részeként tekintett, és a magyar–magyar viszonyt igyekezett politikai szinten is intézményesíteni. Ennek első kísérleteként fogható fel Orbán Viktor 1996-os javaslata az Autonómia Tanács létrehozására.¹⁸³ 1998-ban Lőrincz Csaba egyik tanulmányában azt fejtette ki, hogy a schengeni vízum könnyített megadása érdekében jogilag körül kell határolni a szomszédos államokban élő magyarságot. Javaslata egy olyan szervezet létrehozása volt, amelynek tagsága alapján igényelhető lehetett volna a schengeni beutazást biztosító vízum.¹⁸⁴ Még ha ez Magyarország irányából nézve egy kivitelezhető javaslatnak is látszott, a tervezet nem számolt például a határon túli magyarok irányából felvetődő aggályokkal. Amennyiben ugyanis a magyar kormányzat egyetlen szervezetet választ ki az igazolványok kiállítására, ez igen nagyfokú beavatkozást jelentett volna a határon túli magyar intézményrendszeri struktúrába.¹⁸⁵

A baloldali és liberális pártok, így az MSZP és az SZDSZ a határon túli magyarok kérdését a külpolitika tárgykörébe tartozó feladatként fogták fel. Nézetük szerint előzetesen a szomszédos országokkal kell jó szomszédsági kapcsolatokat kialakítani, ezt követően lehet tenni a határon túli magyar közösségek érdekében is. Ez a felfogás a határon túli magyar közösségeket az illető politikai nemzet hatókörébe tartozó önálló politikai szereplők csoportjának tekinti.¹⁸⁶ Ugyanakkor kiemelendő, hogy az első magyar–magyar csúcstalálkozóra az MSZP kormányzása alatt került sor, 1996 júliusában, és az elfogadott közös nyilatkozatban szerepelt a konzultációk intézményesítésére irányuló szándék.¹⁸⁷

A schengeni határokkal kapcsolatos félelmekre két válasz látszott körvonalazódni. Az egyik a magyar állampolgárság alanyi jogon történő kiterjesztése minden határon túli magyarra.¹⁸⁸ A másik elképzelés a státustörvény koncepciójának kidolgozása,

---

¹⁸³ „Az ellenzék javaslata egy Autonómia Tanács létrehozására irányul, tehát ennek a megbeszélés-sorozatnak az intézményesítésére – ami reményeink szerint megindult –, és eme intézmény működési feltételeinek kialakítására.” Orbán 1998; *A Polgári Magyarországért...* 1996. Általában a Fidesz nemzetpolitikával kapcsolatos elképzeléseiről: Lőrincz et al. 1998.

¹⁸⁴ Lőrincz 2002 [1998]: 204–206. Ezt az elképzelést azért tartom fontosnak kiemelni, mivel a szervezet létrehozásának ötlete több ponton hasonlóságot mutat a státustörvény elfogadott szövegében szereplő ajánló irodák elképzelt működési rendjével.

¹⁸⁵ Borbély I. 2002: 233.

¹⁸⁶ Bárdi 2004: 133–134.

¹⁸⁷ *A Magyarország és a határon túli...* 1996.

¹⁸⁸ A kettős állampolgársággal kapcsolatos vitát lásd a *Magyar Kisebbség* folyóirat hasábjain: 1999/1 és 1999/2–3.

amely szintén a határon túli magyarok „magyarországi jogi helyzetét” hivatott volna rendezni.¹⁸⁹ A kettős állampolgárság határon túli magyarok részére alanyi jogon történő megadásának ötlete időben megelőzte a státustörvény koncepcióját. Utóbbi ugyanis – legalábbis a kezdeti koncepciót tekintve – lényegében a kettős állampolgárság kiváltására tett kísérlet. Mindkét esetben a jogállás szabályozása volt az elsődleges kérdés.¹⁹⁰

Az 1998-ban kormányra kerülő Fidesz konkrét lépéseket tett a magyar–magyar kapcsolatok intézményesítésére.¹⁹¹ A „Magyarország és a határon túli magyarság – 1999” konferencia zárónyilatkozata egyidejűleg a Magyar Állandó Értekezlet alapító okiratát is jelentette.¹⁹² A MÁÉRT létrehozását követően a magyarországi pártok mellett a határon túli magyar pártok és szervezetek képviselői is részt vettek a státustörvény tervezetének kidolgozásában.¹⁹³ Ennek első lépéseként tekinthető az 1999. november 12-én, a MÁÉRT második ülésén elfogadott zárónyilatkozat, melyben a résztvevők felkérték a magyar kormányt, hogy vizsgálja meg a határon túli magyarok magyarországi jogállásának megteremtéséhez szükséges feltételeket, hangsúlyozva, hogy az elsődleges cél a határon túli magyar közösségek szülőföldön való boldogulása.¹⁹⁴

A státustörvény első tervezete 2000. júniusára készült el. A tervezet elnevezése is jelezte az eredeti, a jogállás szabályozására irányuló koncepcióban történt változásokat: *„A szomszédos államokban élő magyarokat megillető egyes kedvezményekről szóló törvény koncepciója”*.¹⁹⁵ A MÁÉRT harmadik, 2000. decemberi ülésén történt egyeztetéseket¹⁹⁶ követően a végleges törvénytervezet 2001. márciusára készült el.

---

¹⁸⁹ Kovács P. 2002: 238; Duray 2004a, 2004b: 455.

¹⁹⁰ Gál Kinga szerint 2001-ben az akkori magyar kormányzat három alternatíva közül választhatott a magyar kisebbségeket illetően: a Magyarországra irányuló migráció passzív elfogadása és a letelepedés elősegítése, a kettős állampolgárság bevezetése, valamint kedvezmények biztosítása Magyarországon és támogatások nyújtása a szülőföldön. Gál K. 2004.

¹⁹¹ Erről lásd pl. Csuday 2000.

¹⁹² *Magyarország és a határon túli...* 1999.

¹⁹³ A kulturális nemzetfelfogás hívei szerint a MÁÉRT szerepe túlmutat a törvény előkészítésében való konkrét feladatvállaláson. Azáltal, hogy formálisan a MÁÉRT legitimálja a magyar állam határon túli magyarokra vonatkozó döntéseit, a térség magyar szervezetei és a magyar kormány lényegében közösen döntenek az etnikulturális értelemben vett nemzetről. Vö. Kántor 2002c: 5–6.

¹⁹⁴ *A Magyar Állandó Értekezlet Második...* 1999.

¹⁹⁵ *A szomszédos államokban élő...* 2000. Erre a fordulatra mutat rá többek között Tabajdi Csaba, az MSZP képviselője is: „a jelenlegi »szomszédmagyar« törvény nem ad különleges jogállást, státust.” (Tabajdi 2002: 126.)

¹⁹⁶ *A Magyar Állandó Értekezlet harmadik...* 2000.

A státustörvény megalkotásának felvetésével egyidejűleg a Magyarok Világszövetségének Erdélyi Tanácsában felmerül egy más elképzelés kidolgozása is. 2000. augusztus 19-én Patrubby Miklós, a Magyarok Világszövetségének elnöke bejelenti, hogy a szövetség kidolgozta a külhoni magyar állampolgárság jogintézményének létrehozásáról szóló tervezetet.¹⁹⁷ A külhoni magyar állampolgárság a határon túli magyarok alkotmányba foglalt különleges státusát hivatott biztosítani, elsődlegesen a szabad utazás és tartózkodás jogára fektetve a hangsúlyt, nem biztosítva politikai jogokat, valamint a Magyarországra való bevándorlás lehetőségét.¹⁹⁸ Ahogy azt Parragi Mária megfogalmazta: „gyakorlatilag magyar útlevele formálnak igényt.”¹⁹⁹ A jogilag definiálható állampolgárság fogalmával ez a koncepció kevésbé egyeztethető össze, a jog ugyanis egyazon ország esetén nem ismer kétféle állampolgárságot.

A schengeni problémát kezelő megoldás helyett, ahogy azt státustörvényt bemutató II. 4. fejezetben látni fogjuk egy köztes megoldás született, mely szimbolikus üzenetet is próbál közvetíteni a határon túli magyarok irányába, és kedvezményeket, támogatásokat is biztosít számukra.

II. 3. Várakozások – a törvény hatályba lépése előtt

A státustörvény elfogadását megelőző időszakban több felmérés is készült a jogszabály által érintett országokban a tervezett törvény elemeivel, kedvezményeivel kapcsolatban. Ugyanakkor sor került magyarországi adatfelvételekre is, melyek a felnőtt lakosság határon túli magyarokhoz való viszonyulását vizsgálták. A dolgozat következő része két további alfejezetre bomlik: röviden kitérek a magyarországi közvélekedés vázolására a határon túli magyaroknak nyújtandó kedvezményekkel, sajátos státussal kapcsolatban, majd a Kárpát-medencében élő magyarok körében végzett felmérések alapján bemutatom a törvény hatályba lépését megelőző időszak vélekedéseit a számukra nyújtandó különleges jogállásról, majd konkrétan a státustörvényről és az ahhoz kapcsolódó támogatásformákról.

---

¹⁹⁷ *Tervezet a külhoni magyar... 2000.*

¹⁹⁸ Borbély Imre szerint a külhoni magyar állampolgárság és a státustörvény (akkor még csak) tervezete több közös vonással rendelkezik, mint különbözőséggel. A legfontosabb hasonlóság szerinte a határon túli magyarok jogállásának rendezésének szándéka. (Borbély I. 2002: 231.)

¹⁹⁹ Parragi 2000: 118.

II. 3. 1. Státus és támogatások – magyarországi közvélemény

A Balázs Ferenc Intézet 2000 augusztusában készített egy felmérést a magyarországi felnőtt korú lakosság határon túli magyarokhoz való viszonyáról.²⁰⁰ A kutatás egyik következtetése az volt, hogy a megkérdezettek 42,3%-ának véleménye szerint a Magyarországon jelenleg munkát vállaló határon túli magyarok „a kívánatosnál többen vannak (elveszik a munkalehetőséget a magyar állampolgárok elől és letörlik a munkaerőpiaci árakat)”.²⁰¹ Különösen negatív volt a vélekedés a Magyarországon időnymunka-jelleggel tartózkodókról, márpedig a státustörvény egyik legvitatottabb eleme éppen a kedvezményes, háromhavi munkavállalást lehetővé tevő engedély volt. Ezzel összefüggésben említhető a Magyarországról a határon túli intézményeknek/csoportoknak nyújtandó támogatások mértékének problematikája. A megkérdezettek többsége egyértelműen elutasító álláspontra helyezkedett e kérdést illetően: a válaszadók több mint egyharmada túlzott mértékűnek tartotta a határon túliaknak nyújtott támogatásokat, közel egynegyedük pedig úgy vélekedett, hogy Magyarország semmilyen támogatásban sem kellene részesítse e csoportot.²⁰² Amennyiben a magyar kormány mégis támogatja a határon túli magyarokat, úgy ezt elsődlegesen a szülőföldön való megmaradást, illetve az oda való visszatérést ösztönző formában kellene tennie – vallotta a kérdezettek 62,4%-a.²⁰³ A határon túliak jogállását célzó intézkedések mikéntjét tekintve a kettős állampolgárságot, illetve a státustörvényt nagyrészt azonos mértékben, 40% körüli szinten preferálták a megkérdezettek, legmarkánsabb különbség a pártszimpátia mentén volt tapasztalható, a Fidesz szimpatizánsai inkább támogató, a szocialista párt szavazói inkább elutasító álláspontra helyezkedtek.²⁰⁴ Ha csupán a státustörvény ötletének elfogadottságára szűkítjük a kérdést, az előbbi értéknél lényegesen magasabb, 60,7% körüli pozitív vélekedési arányt regisztrálunk. A státustörvény alapján nyújtandó esetleges kedvezményes munkavállalás, illetve egészségügyi ellátás kapcsán a megkérdezettek harmada helyezkedett elutasító álláspontra.

---

²⁰⁰ A részletes elemzést lásd Apró–Dobos 2000.

²⁰¹ Apró–Dobos 2000: 23.

²⁰² Apró–Dobos 2000: 27. Érdekes adalék, hogy a romániai mintán végzett, a későbbiekben hivatkozott 2001-es felmérés adatai azt mutatják, hogy a határon túli magyarok többsége (62%) úgy vélekedett, hogy a magyar állam a kedvezménytörvénnyel éppen annyit vállalt, amennyit anyagi és jogi lehetőségei megengedtek.

²⁰³ Apró–Dobos 2000: 29.

²⁰⁴ Apró–Dobos 2000: 25–27.

A Socio-Balance közvélemény-kutató intézet 2001. áprilisában, nem sokkal a törvény elfogadását megelőzően készített felmérésének eredményei egybecsengtek a háromnegyed évvel korábbi adatokkal. Eszerint a megkérdezett magyarországi lakosok 61%-a inkább egyetértett a készülő jogszabály tervezetével, 20% inkább nem, 17% pedig nem tudta megítélni.²⁰⁵

II. 3. 2. Várakozások a Kárpát-medencében

1999-ben a határon túli magyarok túlnyomó többsége pozitívan értékelte a Magyarország részéről számukra nyújtandó különleges státus iniciatíváját.²⁰⁶ 80% fölötti volt azon erdélyi és kárpátaljai magyarok aránya, akik ezt elmondásuk szerint kérelmezték is volna, de Vajdaságban is a válaszadók háromnegyede nyilatkozta azt, hogy élne ezzel a lehetőséggel. Némiképp alacsonyabb volt a felvidéki magyarok körében regisztrált igénylési hajlandóság, de közel kétharmad ebben a régióban is a státus megszerzése mellett döntött volna.²⁰⁷ Az adatokból az is kiderül, hogy a „különleges státus” birtokában a kárpát-medencei magyarok mérsékeltebb migrációs hajlandóságot mutattak volna. Nagyobb mértékű vándorlási hajlamot abban az esetben tanúsítottak – legalábbis a deklarált szándékok szintjén, ha a schengeni határok bevezetése Magyarországgal való kapcsolattartásukat fenyegette volna. A felmérések adatai alapján a státustörvény koncepciója a határon túli magyarok szempontjából annak garanciáját jelentette, hogy a különleges jogállás birtokában továbbra is zavartalanul utazhatnak és vállalhatnak munkát Magyarországon. Ugyanakkor meg kell jegyezni, hogy a kérdezettek nagyobb része, közel négyötöde úgy nyilatkozott, hogy a schengeni határok esetleges lezárulása esetén sem hagyná el szülőföldjét.²⁰⁸

A következőkben az erdélyi magyarok státustörvényhez való viszonyulására térnek ki két felmérés adatai alapján. Ezek egyike 2001. áprilisában, a második pedig ugyanezen év végén és 2002. elején készült Erdélyben.²⁰⁹ E felmérések több, a

---

²⁰⁵ Tabajdi 2002: 127.

²⁰⁶ Apró–Dobos 2000: 37–42.

²⁰⁷ Apró–Dobos 2000: 37.

²⁰⁸ Arra a kérdésre, hogy határzárlat esetén áttelepülne-e Magyarországra, Erdélyben a megkérdezettek 21%-a adott igenlő választ, 79% nyilatkozott úgy, hogy nem települne át, a szülőföldjén szeretne boldogulni.

²⁰⁹ Erdélyi Társadalomtudományos Kutatások Adatbankja: survey-014, *Státus törvénnyel kapcsolatos várakozások* 2001. április. Erdélyi adatbázis, 1050 fő. Erdélyi Társadalomtudományos Kutatások

státustörvényhez kapcsolódó kérdéscsoportot tartalmaztak. A kutatás célja volt egyrészt a magyar igazolvány iránti kérelmezési szándék felmérése, másrészt feltérképezni az okirat igénylésének feltételeivel kapcsolatos vélekedéseket, harmadrészt a jogszabály alapján igényelhető kedvezmények és támogatások iránti érdeklődés feltárása. A dolgozatban elsősorban a 2001. áprilisi adatfelvétel eredményeire támaszkodom, a második kutatás adataira ezzel összefüggésben hivatkozom, az itt közölt adatok mindkét esetben saját számításaim.

E felmérések tanúsága szerint rendkívül magas, 90% fölötti azon erdélyi magyarok aránya, akik tervezték a „határon túli magyar igazolvány” kiváltását. A 2001. áprilisi felmérés adatai szerint az érintettek 84,9%-a már 2002-ben, a törvény hatályba lépésének évében kérelmezné a magyar igazolványt, és ez az arány akkor sem módosul jelentősen, ha egy kérelem kitöltése is szükséges lenne az okirat igényléséhez.

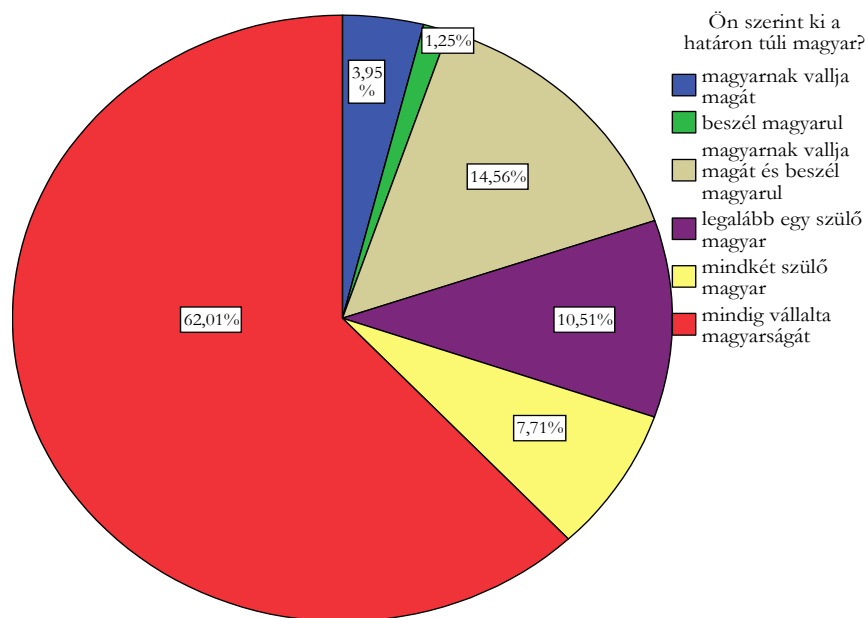
Az igénylés feltételeit tekintve a megkérdezettek közel fele, 48%-a nyilatkozta azt, hogy szükség van ajánló bizottságra a magyar igazolvány igényléséhez, ami azért is érdekes adat, mivel 64,9% vélekedett úgy, hogy e bizottságok tagjai visszaélhetnek helyzetükkel.²¹⁰ További sajátos eredmény, hogy míg a kérdezettek 62%-a szerint az tekinthető határon túli magyarnak, aki mindig is vállalta magyarságát, a válaszadók alig fele értett egyet azzal, hogy bárki megkaphassa a magyar igazolványt, aki magyarnak vallja magát, holott a jogszabály eredeti tervezete szerint ez képezte volna az igénylések egyetlen feltételét. A magyarsághoz való tartozás kritériumai közül az erdélyi válaszadók nem a szubjektív és szituatív elemeket helyezték előtérbe, hanem egyfajta kontinuitás elvárásai rajzolódnak ki a válaszok megoszlásai alapján. A meglehetősen tágan értelmezhető *mindig is vállalta magyarságát* kritérium, a magyar nemzetiségű felmenők említése mellett a szubjektív önidentifikációt elégségesnek tartók aránya csak 3,95%.

Adatbankja: survey-006, *A kedvezménytörvény migrációs hatásai* 2001. Erdélyi magyar adatbázis, 1973 fő. Az adatfelvétel időpontja: 2001. december – 2002. január. Az adatbázisok a <http://adatbank.transindex.ro> oldalon érhetők el.

²¹⁰ Nemzetközi nyomásra és a diplomáciai tárgyalások eredményeként végül ilyen szervezetek nem jöttek létre, az igénylés feltételei objektív tényezőkhez kötöttek.

Ki a határon túli magyar? Romániai magyar válaszadók, 2001. április

A státustörvény alapján igényelhető kedvezményekkel kapcsolatos vélekedések több témára fókuszáltak. Ilyen volt a magyar igazolvány alapján igénybe vehető kedvezményes magyarországi munkavállalás rendszere.²¹¹ A megkérdezettek valamivel több, mint fele (54,7%) nyilatkozta azt, hogy vállalna munkát az igazolvánnyal.²¹² Az e körbe tartozók 83%-a akkor is tervezte a munkavállalást, ha az csak – ahogy a jogszabály elfogadott szövegében is szerepelt – évi három-hat hónapra lenne lehetséges.²¹³ Jóval magasabb azok aránya (90,4%), akik úgy nyilatkoztak, hogy magyar igazolványuk birtokában egészségügyi ellátást igényelnének a magyar államtól, és az összes megkérdezettnek csak 5,3%-a vélte úgy, hogy soha nem venné igénybe az igazolvány biztosította utazási kedvezményt.²¹⁴ Az adatok alapján kiderült az is, hogy anyagi támogatástól

²¹¹ Ehhez kapcsolódóan lásd Hárs 2003.

²¹² Ugyanerre a kérdésre 2001. végén 49,7% adott igenlő választ. E felmérés adatai alapján a Magyarországon munkát vállalni szándékozók 49,2%-a már 2002. folyamán élne ezzel a lehetőséggel.

²¹³ A 2001. végén készült felmérés adatai némileg magasabb munkavállalási hajlandóságot mutattak az áprilisi adatokhoz képest: a munkát vállalni szándékozók 91,7%-a bevallása szerint akkor is élt volna e lehetőséggel, ha az csak évi három hónapra lett volna lehetséges.

²¹⁴ 78,5% legalább évente, 16,2% pedig ennél ritkábban élne a kedvezményes utazás lehetőségével.

függetlenül az érintettek 82,8%-a magyar iskolába íratná gyermekét, és csak 12,9% tette ezt támogatástól függővé. A kedvezmények várható hatásainak megítélése is egyértelműen pozitív az adott közösség megmaradási esélyeinek szempontjából: a szülőföldön való maradás, az asszimiláció megfékezése ilyen vélt (és várt) következmény volt.

A határon túli magyarok körében a törvény megalkotását megelőzően végzett felmérések alapján elmondható, hogy a leendő kedvezményezettek nagy érdeklődést mutattak a tervezett jogszabály és az ahhoz kapcsolódó támogatások iránt. Az adatok alapján látni fogjuk viszont, hogy a tényleges kérelmezés a deklarált igénylési kedvtől lényegesen elmaradt.

A kedvezmények hatásairól való vélekedés. Romániai magyar válaszadók, 2001. április.
Erdélyi Társadalomtudományos Kutatások Adatbankja: survey-014, Státus törvénnyel kapcsolatos várakozások 2001. április. Erdélyi adatbázis, 1050 fő.

A kedvezmények (miatt)...	...lassítják az asszimilációt	...több gyerek fog magyar iskola járni	...kevesebb vegyes házasság lesz	...ösztönözni fogják a szülőföldön maradást	...többen vallják magyarnak magukat	...tömeges kivándorlást fognak eredményezni
egyáltalán nem ért egyet	8,9%	3,5%	24,9%	8,8%	3,6%	43,1%
nem nagyon ért egyet	7,0%	3,1%	15,8%	8,3%	2,7%	19,9%
nem tudja, semleges	9,4%	5,6%	22,0%	13,7%	6,8%	14,3%
inkább egyetért	29,5%	23,8%	19,3%	25,3%	23,1%	12,0%
teljes mértékben egyetért	45,1%	64,0%	17,9%	44,0%	63,7%	10,7%
N	100% (968)	100% (999)	100% (966)	100(%) 989	100% (993)	100% (974)

II. 4. A státustörvény

A magyar országgyűlés 2001. április 19-én kezdte meg a státustörvény általános parlamenti vitáját. 2001. június 19-én a parlament 306 igen szavazattal, 17 nem ellenében²¹⁵ és 8 tartózkodás mellett elfogadta a 2001. évi LXII. törvényt a szomszédos államokban élő magyarokról.

Céljait tekintve a törvény egyfajta válasz-ötvözte próbált lenni a korábbiakban vázolt problémáknak. Szimbolikus üzenetét a törvényalkotó a preambulumban a következőkben határozta meg: „a szomszédos államokban élő magyaroknak az egységes magyar nemzethez való tartozása, szülőföldjükön való boldogulása, valamint nemzeti azonosságtudata biztosítása” érdekében alkotta meg a jogszabályt a magyar országgyűlés. A státustörvény központi eleme annak a kérdésnek a megválaszolása, hogy ki a jogszabály alanya, más szóval „ki a magyar?” Ez elsősorban a jogszabály pragmatikus céljai szempontjából fontos. A törvényben meghatározott kedvezmények és támogatások igénybevételére ugyanis a magyar igazolvány, illetve a magyar hozzátartozói igazolvány²¹⁶ szolgál. Az okirat igénylésének jogosultsága egyaránt feltételezi objektív és szubjektív kritériumok teljesítését. A törvény értelmében az igazolvány akkor állítható ki, ha az illető személy magyarnak vallja magát, illetve rendelkezik egy olyan ajánlással, amelyet az adott államban ajánló szervezetként eljáró, a magyar állam által elfogadott szervezet állít ki. Az ajánló szervezetek létrehozásának koncepciója Lőrincz Csaba korábban ismertetett elképzelésére vezethető vissza,²¹⁷ gyakorlatilag ezek az intézmények sosem jöttek létre, a törvényt ért nemzetközi bírálatok és javaslatok hatására ugyanis a végrehajtási rendeletekben más kritériumokat állapítottak meg az igazolványok igénylésének feltételeként.

Tartalmi szempontból a jogszabály kerettörvénynek minősíthető, a benne foglalt támogatások és kedvezmények jelentős része további jogi lépések által lett volna aktivizálható. A magyar igazolvány birtoklása ugyanis viszonylag kevés számú – elsősorban kulturális jellegű – kedvezmény igénybevételét teszi lehetővé alanyi

---

²¹⁵ Az 1998–2002-es parlamenti ciklus pártjai közül az SZDSZ nem szavazta meg a törvényjavaslatot.

²¹⁶ Magyar hozzátartozói igazolványt a magyar igazolvánnyal rendelkező, magyar nemzetiségű személlyel fennálló családi kapcsolatát igazoló személy igényelhet.

²¹⁷ Vö. Lőrincz 2002.

jogon:²¹⁸ ilyen a magyarországi állami fenntartású muzeális és közművelődési intézmények használatának joga, szolgáltatásaik kedvezményes igénybevétele. Lehetőséget biztosít továbbá korlátozott számú kedvezményes utazásra Magyarország területén,²¹⁹ valamint kedvezményes munkavállalási engedély kiváltására.²²⁰ A szülőföldön nyújtható támogatások közül a legjelentősebb a nevelési-oktatási, illetve tankönyv- és taneszköz-támogatás. E támogatás megpályázásának előfeltétele volt többek között a magyar igazolvány birtoklása is. Szintén magyar igazolvány meglétéhez kötött a diák-, illetve pedagógus-igazolvány, valamint az oktatói kártya kérelmezése is. A járulékos igazolványok csak a magyar igazolvánnyal együtt érvényesek, kérelmezésükhöz ugyanakkor különböző feltételek teljesítése szükséges.

II. 5. A magyar–román egyetértési nyilatkozat

A kedvezménytörvény végrehajtását, majd későbbi módosítását a nemzetközi intézmények ajánlásai mellett kétoldalú egyezmények is szabályozták. Témánk szempontjából kiemelten fontos a Romániával kötött egyezmény, amely döntően meghatározta a romániai kérelmezés feltételeit.

Többszöri tárgyalásokat követően 2001. december 22-én, Budapesten, pár nappal a törvény hatályba lépése előtt Orbán Viktor magyar és Adrian Năstase román miniszterelnök aláírta a két kormány közti egyetértési nyilatkozatot a

---

²¹⁸ A magyar igazolványhoz kapcsolódó kedvezmények áttekintését lásd Tóth J. 2004a: 307–309, oktatási vonatkozásokhoz Alliquander–Ríz 2002.

²¹⁹ A 2001-ben elfogadott törvényszöveg évi négy 90%-os kedvezményű utazást tesz lehetővé, a 2003-as törvénymódosítás ezt évi négy menettérti utazásra módosította.

²²⁰ A külföldiek munkavállalására vonatkozó általános szabályozástól egyetlen dologban tér el a státustörvény erre vonatkozó paragrafusa. Ennek értelmében az illetékes munkaügyi hivatal köteles a munkavállalási kérelmet a munkaerő-piaci helyzet vizsgálata nélkül elbírálni abban az esetben, ha a külföldi munkavállaló rendelkezik magyar igazolvánnyal. Az addigi rendelkezés szerint külföldit csak akkor lehetett alkalmazni, ha az adott munkakör betöltésére nem volt megfelelő magyar állampolgár. A szabályozás értelmében a munkaadónak be kell jelentenie a munkaügyi központnál, hogy szüksége van egy munkaerőre. A Gazdasági Minisztérium rendeletben meghatározza, hogy hány külföldit és milyen szakmákban lehet felvenni az ország egyes területein. A munkavállalási engedély megszerzéséhez szükség van egészségügyi bizonyítványra, a képzettséget igazoló papírok hiteles magyar fordítására, tartózkodási vízumra, e dokumentum megszerzése után pedig adó- és társadalombiztosítási számot is kell kérvényezni. A törvény várható munkaerőpiaci hatásait elemezte Hárs 2003.

kedvezménytörvényről és a kétoldalú együttműködés kérdéseiről.²²¹ A memorandum, összhangban a jogszabályt más hasonló törvényekkel összehasonlítva vizsgáló Velencei Bizottság ajánlásaival, elsősorban az etnikai alapú különbségtétel kiküszöbölését célozta. A nyilatkozat érintette a munkavállalás kérdését: Magyarország területén érvényes munkavállalási engedély alapján minden román állampolgár, etnikai hovatartozástól függetlenül, egyenlő munkavállalási feltételekben és elbánásban részesül. Az egyetértési nyilatkozat nem tette lehetővé nem magyar identitású családtagok részére igazolvány kiállítását a kedvezménytörvény alapján, megszüntetve ezáltal a magyar hozzátartozói igazolvány kiváltásának lehetőségét Romániára nézve. A nyilatkozat értelmében az igazolványok kiállításának folyamata elsősorban Magyarország területén történik, ugyanakkor ajánló vagy más szervezetek Romániában nem adhatnak ki az etnikai eredetre vonatkozó ajánlást. A magyar igazolványban – az egyetértési nyilatkozat szerint – nem kerül feltüntetésre az igazolvány kiváltására jogosult személy nemzetisége. Az igazolványok kiadásának feltételei megegyeznek a IV. MÁÉRT ülés résztvevői által megfogalmazott elvekkel. Így a szabad identitásválasztás szubjektív kritériuma kiegészült a Velencei Bizottság által ajánlott objektív feltételekkel:

- a magyar nyelv ismerete, vagy
- az állampolgárság szerinti állam nyilvántartása, mely az illető személyt magyarként jegyzi, vagy
- a személy egy magyar érdekképviselői szervezet tagja, vagy
- egy egyház magyarként nyilvántartott tagja.²²²

A törvény hatályba lépésének évében, a román kormány kezdeményezésére megalakult egy központi monitorizáló bizottság,²²³ majd azok a megyei szintű bizottságok, amelyek a jogszabály alkalmazását, illetve a magyar-román egyetértési nyilatkozatban foglaltak betartását vizsgálták – rendellenességet igen csekély számú ellenőrzéseik során nem tapasztaltak.

---

²²¹ *A Magyar Köztársaság Kormányának...* 2001. Arról megoszlanak a vélemények, hogy önmagában az egyetértési nyilatkozat elégséges-e a törvényben meghatározott feltételek érdemi módosításához, vagy, lévén, hogy a törvényhozás tárgykörébe tartozó kérdésekről van szó, jogilag nem tekinthetők kötelező érvényűnek a nyilatkozatban foglaltak. Ehhez lásd még Tóth J. 2004b: 22 –228.

²²² Nem mellékes kérdés, hogy az igénylés kritériumai vagylagosak. Eredetileg ugyanis a magyar nyelv ismerete és valamely más feltétel teljesülése esetén lett volna kérelmezhető az okirat.

²²³ *Protocol Privind Colaborarea...* 2002.

II. 6. A kedvezménytörvény módosítása

2003. tavaszán a magyar kormány véglegesítette a kedvezménytörvény módosítását célzó főbb javaslatokat, ezeket a MÁÉRT hetedik ülésén, 2003. május 24-én vitatták meg és hagyták jóvá a résztvevők. A módosítás fő célja a törvénynek a nemzetközi jog alapelveivel és az Európai Unió normákkal való összhangba hozása volt, különös tekintettel az érintett szomszédos államok szuverenitására, a közép-európai térségen belüli partnerségi és jószomszédi viszony megőrzésére, és a kisebbséghez tartozó személyek jogainak biztosítása tárgyában kötött kétoldalú nemzetközi szerződések előírásaira.²²⁴ A magyar országgyűlés 2003. június 23-án fogadta el a 2003. évi LVII. törvényt a szomszédos államokban élő magyarokról szóló 2001. évi LXII. törvény módosításáról.²²⁵

A módosítások érintették a törvény szimbolikus üzenetét, a kodifikációs problémák kiküszöbölését, illetve a kedvezmények és támogatások körét, ez utóbbi esetben hangsúlyos elemként jelent meg a diszkriminatív intézkedések elkerülésére irányuló törekvés a kedvezményezetttek körének bővítésével, tekintet nélkül a magyar nemzetiségre, vagy a magyar igazolvány birtoklására. A magyar igazolványok iránti kérelmek átvételével megbízott tájékoztató irodák működésének átalakításával pedig az extraterritoriális jellegű intézkedések megszüntetését célozta a jogalkotó.

A törvény preambulumból kikerült az egységes magyar nemzetre való utalás. A módosított jogszabály hangsúlyozza a szomszédos államokban élő magyaroknak a magyar kulturális örökséghez való kötődését, mint a magyar nemzethez való tartozás kifejezésre juttatását.

A törvénymódosítás hatályon kívül helyezte a jogszabály egyik legvitatottabb paragrafusát is, az évenkénti összesen három hónap időtartamra kiadható munkavállalási engedély kiváltásának lehetőségét. A kedvezménytörvény hatálya alá tartozó személy Magyarországon történő munkavállalására a külföldiek magyarországi foglalkoztatásának engedélyezésére vonatkozó általános szabályokat kell alkalmazni. Módosítást hozott a jogszabály a nevelési-oktatási támogatások területén is. Míg korábban legalább két kiskorú gyermek nevelése volt az igénylés előfeltétele, a módosítást követően az egy gyermekes családok is kérelmezheték azt.

---

²²⁴ A Magyar Állandó Értekezlet hetedik... 2003.

²²⁵ 2001. évi LXII. törvény... 2003.

A korhatárt illetően is bővült a jogosultak köre: a felsőoktatásban tanulmányaikat magyar nyelven folytató diákok is korhatár nélkül pályázhattak oktatási támogatásra. A legfontosabb elem e támogatásformák pályázati feltételeinek átalakulásában, hogy a pályázat benyújtásának nem előfeltétele a magyar igazolvány birtoklása, sem a már benyújtott kérelem. Némelyest bővült az utazási kedvezmények köre is: az addigi négy utazást négy menettérti kedvezményes utazásra módosította a jogalkotó. A pedagógusoknak és oktatóknak nyújtandó kedvezmények köre kiterjed azon nem magyar nemzetiségű személyekre is, akik magyar nyelven, vagy a magyar kultúra tárgykörében oktatnak.

A magyar igazolványok igénylési rendjében két érdemi változás következett be. Egyrészt, a kérelmezés feltételeit törvényi szinten rögzítették, így nem csak kormányrendeletek tartalmazzák azokat, másrészt az ártatlanság véelme alapján nem utasítható el annak a személynek a magyar igazolvány iránti kérelme, aki ellen bűncselekmény miatt büntetőeljárás folyamatban indult.

A jogszabály módosítását követően ismét megkötésre kerültek a bilaterális egyezmények, tartalmukat tekintve ezek a törvényi változtatásokat tartalmazzák. Románia esetén a nyilatkozat kitért arra is, hogy az Iskola Alapítvány tanulmányi ösztöndíj iránti pályázatokat írhat ki oktatási intézményeknek vagy egyéneknek (etnikai hovatartozástól függetlenül).²²⁶

---

²²⁶ *Agreement between the Government... 2003.*

III. Nemzetközi kisebbségvédelem és a kedvezménytörvény

A státustörvénnyel kapcsolatos jogalkotási folyamatba nemzetközi és hazai szinten számos intézmény kapcsolódott be. Munkájuk döntő hatást gyakorolt a jogszabály konkrét tartalmára, és az ehhez kapcsolódó végrehajtási rendelkezésekre. Bár van olyan megközelítés, amely szerint a kedvezménytörvény kitételei nem érintik a kisebbségi jogok nemzetközi standardjait, hanem a nemzetközi jog és az emberi jogok védelmének általánosabb tárgykörébe sorolhatók,²²⁷ megítélésem szerint a jogszabály rendelkezéseit, illetve későbbi hatásait tekintve célszerű a nemzeti kisebbségek jogainak kontextusában vizsgálni azt. A nemzetközi érdeklődés jogászai berkekben nem véletlen: bár a kedvezménytörvény nem használja a nemzeti kisebbség fogalmát, a preambulumban foglaltak ismételten ráirányították a figyelmet egy jogi hiátusra. A nemzetközi kisebbségvédelmi egyezmények, nyilatkozatok, ezen belül is a nemzeti kisebbségekre vonatkozók sok esetben magának az érintett csoportnak a meghatározását sem tartalmazták, semhogy utalás történt volna a *kin-state* fogalmára, amelyet a Velencei Bizottság jelentése óta a szaknyelv teljesen átvett és alkalmaz, és amelyet magyarul – jobb kifejezés híján továbbra is anyaállamnak nevezünk.

Az 1989 utáni nemzeti kisebbségi jogokra vonatkozó diskurzust számos politikai megközelítés képviseli nemzetközi szinten.²²⁸ Ezek leginkább három témakörbe sorolhatók: a biztonság, a demokratizálódás és az európai integrációs folyamatok.²²⁹

A *biztonságpolitikai* szempont legerőteljesebb érvényesítője a kedvezménytörvényhez kapcsolódó folyamatok során az Európai Biztonsági és Együttműködési Szervezet (a továbbiakban EBESZ) volt.²³⁰ Az EBESZ elődintézménye, az Európai Biztonsági és Együttműködési Értekezlet (EBEÉ) a hidegháború idején kezdte meg működését, és kiemelkedő szerepe volt az emberi

---

²²⁷ Weber R. 2004. Schwellnuss álláspontja szerint a kisebbségi kérdést az Európai Unió is elsősorban a diszkrimináció tilalmának elvén keresztül közelítette meg, illetve különleges nyomást gyakorolt a csatlakozni kívánó tagországokra, ha adott helyzetben a kisebbségek helyzetét biztonságpolitikailag problematikusnak ítélte. E szempontok egyike sem tekinthető sajátosan kisebbségi joghoz tartozónak. Schwellnuss 2006: 322.

²²⁸ Az európai kisebbségvédelmi intézmények és azok intézkedéseinek összefoglalásához lásd pl. Thiele 2006.

²²⁹ Malloy 2005: 2.

²³⁰ Organization for Security and Cooperation in Europe (OSCE). A nemzeti kisebbségi jogok biztonságpolitikai szempontját képviseli az ENSZ Biztonsági Tanácsa (United Nations Security Council) és kisebb mértékben ugyan, de a NATO is.

jogok védelme és érvényesítése területén.²³¹ Az 1995-ben EBESZ néven újjáalakuló szervezetben 1992-ben döntöttek a kisebbségügyi főbiztos intézményének felállításáról, akinek feladatkörei közé elsődlegesen az etnikai konfliktusok megelőzésének érdekében folytatott diplomáciai tevékenység tartozik.²³²

A kedvezménytörvényt érintő jogalkotás munkáját két kisebbségügyi főbiztos ajánlásai is meghatározták. A 2001. júliusában leköszönő Max van der Stoep 2001. májusi, budapesti látogatását követően a kisebbségügyi főbiztos kezdeményezésével kezdetét vette az az egyeztetési sorozat, amelynek során az EBESZ számos ajánlást megfogalmazott a kedvezménytörvényt illetően.²³³ Jóval hangsúlyosabb szerep jutott viszont e téren van der Stoep utódjának, Rolf Ekeusnak.

A kisebbségügyi főbiztos meglehetősen aktív, kezdeményező szerepet játszott a kedvezménytörvény módosításának kidolgozásában.²³⁴ A magyar külügyminiszterekkel folytatott levelezés egyértelműen azt példázza, hogy a magyar politikai élet szereplői jóval passzívabban léptek fel e vitában, állásfoglalásaik minden esetben a főbiztos megkeresésére adott válaszreakciók.²³⁵ Itt is

---

²³¹ Itt fontos megemlíteni az EBEÉ résztvevő államai által 1975-ben aláírt *Helsinki Zárónyilatkozatot*, amely ajánlásokat fogalmaz meg egyrészt az államok egymással szembeni magatartására, másrészt az országok saját állampolgáraikkal szembeni kötelezettségeire vonatkozóan. Kiemelendő még a helsinki konferenciát követő bécsi (1989) és koppenhágai (1990) találkozás, valamint az 1999-es isztambuli konferencia. A tanácskozások főbb következtetéseinek összefoglalását lásd Görömbei-Tóth 2001: 130–131.

²³² A kisebbségügyi főbiztosok tevékenységének főbb dokumentumait lásd: <http://www.osce.org/hcnm/documents.html>. Az EBESZ nemzeti kisebbségekkel kapcsolatos tevékenységét ismerteti Bloed 2002, ezen belül a kisebbségügyi főbiztos munkájához lásd Bloed 2002: 133–136.

²³³ Az EBESZ tevékenysége alapvetően politikai jellegű, így ennek eredményeként nem keletkeznek jogilag kötelező normák vagy elvek, az emberi jogokra vonatkozó dokumentumok inkább politikai jelentőséggel bírnak.

²³⁴ Nem véletlen, hogy pl. Carmen Thiele az európai intézmények közül az EBESZ munkáját ítéli a legsikeresebbnek a kisebbségvédelem terén. Bár ajánlásai jogilag nem kötőerejűek, épp a szervezet politikai jellege teszi lehetővé a meglehetősen aktív szerepvállalást a kisebbségvédelem területén. Thiele 2006: 135–136.

²³⁵ Ezzel éles ellentétben áll például a román diplomácia tevékenysége. Közvetlenül a kedvezménytörvény 2003. júniusi módosítását megelőzően Adrian Năstase akkori kormányfő Ekeus támogatását kéri egy közös megoldás kidolgozásához, és négy alternatív forgatókönyvet tart elképzelhetőnek. Az európai intézmények támogatását azért tartja fontosnak, mivel Románia álláspontja szerint Magyarország nem nyitott a szomszédos államok véleményére. A négy lehetőség:

1. Az EBESZ és az Európai Bizottság fenntarthatja azt az álláspontot, hogy a jelenlegi tervezet továbbra sem kompatibilis az európai standardokkal, következésképpen kérheti a tervezet visszavonását a parlamentből és annak megfelelő módosítását. Így sor kerülhetne Brüsszelben egy találkozóra, ahol a magyar fél, az Európai Bizottság, az EBESZ kisebbségügyi főbiztos, Románia és Szlovákia közösen dolgoznák ki a törvény végső tervezetét. Románia ezt tartaná a legkívánatosabb megoldásnak.

2. A kisebbségügyi főbiztos és az Európai Bizottság megpróbálhatná meggyőzni a magyar országgyűlést, hogy vegye figyelembe a 2002. decemberében az Európai Bizottság által benyújtott javaslatokat a módosításokról.

szembesülhetünk tehát azzal a problémával, amelyet jogászok és politológusok a kedvezménytörvény előkészítésének folyamatát tekintve joggal kifogásoltak: a jogszabály előkészítetlensége, az érdemi konzultációk hiánya, a kodifikáció baklövési stb. A továbbiakban a státustörvény formálódását meghatározó, politikai-jogi érvelést egyaránt tartalmazó állásfoglalások és levelezés alapján azokat a sarkalatos pontokat mutatom be, amelyek a kisebbségügyi főbiztos magatartását jellemezték, és amelyek alapján értelmezhetővé válik a kedvezménytörvény módosításának iránya.²³⁶

Rolf Ekéus kisebbségügyi főbiztos álláspontja szerint – ahogy ezt gyakorlatilag minden állásfoglalásában hangsúlyozta²³⁷ – a nemzeti kisebbségek védelme annak az államnak a kötelessége, ahol az adott kisebbség él. A kisebbségügyi főbiztos alapvetően a kisebbségi jogok nemzetközi elveinek érvényesítését helyezte előtérbe, a kedvezménytörvény esetén a legfontosabb szempont a jogszabály ezen elvekkel harmonizáló módosításának kidolgozása, így az érintett országok egyéni érdekei másodlagosak ebből a szempontból, illetve csak olyan mértékben játszanak szerepet, amely a nemzetközi irányelvek maradéktalan teljesítését eredményezi. A magyar kormányzati szervekkel folytatott tárgyalások során két fő kifogás fogalmazódott meg Ekéus részéről: a törvény extraterritoriális jellege, illetve az abban foglalt

---

3. További lehetőség, hogy a törvényt elfogadja a magyar országgyűlés, az érdekelt szomszédos országok pedig következképpen ellenintézkedéseket foganatosítanak. Egy ilyen forgatókönyvnek Năstase számos hátrányát látja, hisz gyakorlatilag azt jelentené, hogy a problémát nem oldták meg. Másrészt az extraterritoriális intézkedések végrehajtásának meggátolása a gyakorlatban nagyon nehéz lenne, és azt jelentené, hogy az egyének és az intézmények mindannyiszor ellenőrzésre kerülnek, amikor felmerül a gyanú, hogy birtokolják az igazolványokat vagy pénzt kapnak a magyar államtól. Az ellenintézkedések ugyanakkor az interetnikus kapcsolatok romlását idézhetik elő. A forgatókönyvet javítaná, ha Magyarországot meggyőznék arról, hogy egy megjelölt időpontig vonja vissza a jelenlegi igazolványokat, és ellenintézkedéseket csak annak megelőzéséért hoznának, hogy az érintett államokban élő személyek anyagi támogatásban részesüljenek.

4. Elképzelhető az is, hogy az EBESZ kisebbségügyi főbiztos és az Európai Bizottság jóváhagy egy konfidenciális, nem módosítható háromoldalú vagy kétoldalú megegyezést, amelyeket a Románia által kívánatosnak tartott módosításoknak megfelelően hoznának meg. A fő hátrány az érintett országok számára az lenne, hogy nyilvánosan ez úgy értelmezhető, mint egy új megegyezés a törvény végrehajtásáról.

Adrian Năstase levele Rolf Ekéushoz. 2003. június 4.

²³⁶ A továbbiakban hivatkozott leveleket a 64öü10 számú OMAA-ÖAD PhD-network projekt megvalósítása során zajló kutatások részeként Rolf Ekéus bocsátotta projektpartnerem, Vargha Piroska részére, azokat a 2. számú melléklet tartalmazza.

²³⁷ Lásd például Sovereignty, Responsibility and National Minorities. 2001. október 26, Hága; Address to the OSCE Parliamentary Assembly by Rolf Ekéus High Commissioner on National Minorities. 2003. február 21, Bécs; Statement by Rolf Ekéus OSCE High Commissioner on National Minorities to the 441st Plenary Meeting of the OSCE Permanent Council. 2003. március 20, Bécs; Statement by Rolf Ekéus OSCE High Commissioner on National Minorities to the 459th Special Plenary Meeting of the OSCE Permanent Council. 2003. július 1; International Conflict and Majorities. Lecture at Schweizerische Institut für Auslandsforschung, Universität Zürich, 2003. július 2.

kedvezmények és támogatások diszkriminatív volta, amennyiben ezek igénybevétele etnikai hovatartozás függvénye.²³⁸ E két elv hangsúlyozása kiegészült az államok közti jószomszédsági kapcsolatok és kétoldalú egyezmények betartásának fontosságát kiemelő nyilatkozatokkal.

A kisebbségügyi főbiztos meglehetősen konkrét kifogásokat fogalmazott meg a törvény egyes paragrafusait, illetve a tervezett végrehajtását illetően.²³⁹ Így például tarthatatlannak ítélte a magyar diplomácia azon érvelését, miszerint az alacsonyabb rendű jogszabályok, a kormányrendeletek már összhangban voltak a Velencei Bizottság és más nemzetközi fórumok ajánlásaival.²⁴⁰ Igen aktív szerepvállalása egyrészt azzal függ össze, hogy a kedvezménytörvényt egy olyan intézkedésnek tekintette, amely amellet, hogy Magyarország és szomszédai közt a diplomáciai viszonyok megromlását eredményezte, „technikailag ártalmatlan, de politikailag robbanékony”,²⁴¹ alkalmas arra, hogy az érintett országokban felerősítse a magyarelles reakciókat. Határozott fellépésének másik oka a törvény kreálta precedens, és összefügg az előző, jószomszédsági viszonyokat féltő nézőponttal: bár nem tartott attól, hogy a státustörvény eredményeként erőszakos konfliktusok bontakoztak volna ki, a precedens szerinte negatív kihatással lett volna az államközi viszonyokra.²⁴²

A nemzeti kisebbségek jogait a *demokratizálódás* aspektusából elsősorban az Európa Tanács képviseli (Council of Europe, Parliamentary Assembly), amely az Európai Uniót körülvevő országok nemzeti kisebbségekkel kapcsolatos konfliktusaira

---

²³⁸ Rolf Ekéus levelei Martonyi Jánoshoz: 2001. december 7, december 19; majd Kovács Lászlóhoz: 2002. november 7, november 25, 2003. március 6.

²³⁹ 2001. december 19-én kelt levelében például az alábbi pontokban foglalja össze álláspontját. 1) Nem tisztázott, hogy mely hatóság rendelkezik az igazolványok kibocsátási jogával (a magyar külképviselet vagy a BM Magyar igazolványok főosztálya). 2) Nem világos az „ajánló szervezetek” pontos szerepe az igazolványok kiadásában, ill. visszavonásában: mennyiben tájékoztató jellegű az általuk nyújtott információ, ill. mennyire kötőerejű; hogyan lehet pl. fellebbezni? 3) Ez utóbbi felveti a jogorvoslat módozatainak kérdését is. 4) Az igazolvány pontos tartalmát és címét tisztázni kell. 5) Az érintett országokban tevékenykedő ajánló szervezeteket és magyar külképviseleteket illetően ezek státusát és megengedett aktivitását az adott államok jogrendjének viszonylatában kell meghatározni. 6) Az 5-ös paragrafust illetően, amely a magyar közösséghez való tartozás bizonyítására vonatkozik, egy fontos szempont a „tud magyar nyelven” alternatív feltételhez kapcsolódik – ez szerinte egy túl magas elvárás. Nem világos, hogy bármely szervezethez való tartozást automatikusan elismernek, mint támogató dokumentációt. 7) Adatvédelem.

²⁴⁰ Martonyi János levele Rolf Ekéushoz. 2001. december 11.

²⁴¹ International Conflict and Majorities. Lecture at Schweizerische Institut für Auslandsforschung, Universität Zürich, 2003. július 2.

²⁴² Statement by Rolf Ekéus OSCE High Commissioner on National Minorities to the 459th Special Plenary Meeting of the OSCE Permanent Council. 2003. július 1.

irányította figyelmét, tudatosítva, hogy ezen államok az Unió jövőbeli tagországai. Ez a perspektíva nem választható el a biztonságpolitikai megközelítéstől, hiszen főként az EBESZ foglalkozott behatóan a kisebbségekkel összefüggő, már létező és potenciális problémákkal. Az Európa Tanács és az EBESZ tevékenységét komplementer viszony jellemzi: utóbbi ajánlásait a Tanács igyekszik jogilag kötéserővel bíró szabályokká alakítani. Ugyancsak ebbe a kategóriába sorolható az ENSZ általános közgyűlésének tevékenysége is (UN's General Assembly).²⁴³ Mindkét szervezet kisebbségjogi standardok felállítását kezdeményezte 1992-től kezdődően. E kisebbségvédelmi elvek alkalmazása az Európai Unióhoz újonnan társulni kívánó országok esetén, mint a sikeres csatlakozási tárgyalások egyik előfeltétele, a legtöbb kritikát amiatt kapta, hogy kettős mércét alkalmaz a régebbi tagországok, illetve az újonnan csatlakozó államok esetén.

A kedvezménytörvényhez kapcsolhatóan több fontos jelentés is született az Európa Tanács szakértőitől. Az első rögtön a törvény elfogadásának évében keletkezett, és a későbbi jelentések számára is referenciaként szolgál. A Magyarországgal szomszédos államok kormányai, különösen a román és a szlovák, éles hangú nyilatkozatokban emeltek kifogást a státustörvény ellen.²⁴⁴ A román,²⁴⁵ majd a magyar²⁴⁶ állam kezdeményezésére megkezdte a státustörvény elemzését az Európa Tanács Joggal a Demokráciáért Európai Bizottsága, más néven a Velencei Bizottság, amely a magyar javaslatot vette napirendre, és az európai országok kedvezménytörvényeiből kirajzolódó joggyakorlatot foglalta össze jelentésében.²⁴⁷ A Bizottság jelentése 2001. október 19-én jelent meg.²⁴⁸ A dokumentumban foglaltakat mind a magyar, mind a román diplomácia saját sikereként könyvelte el, a jelentés legfontosabb következtetései viszont – amelyeket az alábbiakban bemutatok – jelentősen meghatározták a törvény végrehajtásának feltételeit is.²⁴⁹

A Bizottság egyik legfontosabb következtetése az volt, hogy a kisebbségek védelmében az anyaállam is szerepet játszhat, elsősorban a nyelvi és a kulturális identitást erősítő kedvezmények biztosításával, ezeknek azonban az illető állam

---

²⁴³ Lásd pl. Majtényi 2003.

²⁴⁴ A 2001-es romániai belpolitikai események kisebbségekkel kapcsolatos történéseinek elemzéséhez, köztük a kedvezménytörvénnyel kapcsolatos vitákat lásd Andreescu 2002.

²⁴⁵ *The Official Position of the Romanian...* 2001.

²⁴⁶ *Paper containing the position of the Hungarian...* 2001.

²⁴⁷ Románia konkrétan a magyar kedvezménytörvény értékelését kérte a Velencei Bizottságtól.

²⁴⁸ *A Velencei Bizottság jelentése...* 2001.

²⁴⁹ A Velencei Bizottság jelentésében foglaltak elemzéséhez lásd Kántor 2001; Sólyom 2004; Tóth J. 2002b; Weber R. 2002, 2004.

határain belül kell érvényesülni. Más állam területén élő nemzeti kisebbségek támogatása csak abban az esetben jogszerű, ha az az állampolgárság szerinti állam beleegyezésével történik. Egyik legfontosabb megállapítás tehát, hogy a nemzeti kisebbségekhez tartozó személyek védelmében az államok hozhatnak egyoldalú intézkedéseket, ha betartják a következő elveket: (1) *pacta sunt servanda* (kötelezettségek jóhiszemű teljesítése); (2) államok közti baráti kapcsolatok; (3) az államok területi szuverenitása; (4) emberi jogok és alapvető szabadságjogok tiszteletben tartása, különösen a diszkrimináció tilalma.

A törvény alapján létrehozásra kerülő ajánló irodákkal kapcsolatban a Bizottság úgy fogalmazott, hogy „az állam nem ruházhat kvázi hivatalos feladatokat egy más államban bejegyzett civil egyesületre.” Az egyesületek tájékoztatással szolgálhatnak, de bármilyen igazolás az állampolgárság szerinti államban csak a konzuli hatóságok révén szerezhető meg. A jelentés egyik legérdekesebb része a törvény személyi hatályának meghatározása. Az identitásválasztás szabadságának hangsúlyozása mellett ugyanis a Velencei Bizottság jelentése javasolta a jogosultak személyi körének más, objektív kritériumok alapján történő behatárolását is. Tette ezt éppen a megvizsgált államok jogszabályai alapján, hiszen ezekből kiviláglik, hogy többnyire²⁵⁰ részletes kritériumok mentén állapítják meg, hogy mely személyek tartoznak a határokon kívül élő kisebbségekhez. Ezek a kritériumok a következők:

- külföldi állampolgárság;
- meghatározott nemzetiséghez való tartozás;
- külföldön való tartós tartózkodás;
- az anyaállami állandó tartózkodási engedély hiánya;
- nyelvtudás;
- kulturális öntudat;
- házastársak és kiskorú gyermekek;
- a törvény biztosította kedvezményekre való jogosultságot tanúsító okirat.

A kin-state, kin-minority fogalom párost elemezve Sólyom László, aki maga is tagja volt a Velencei Bizottságnak, úgy fogalmaz, hogy „E fogalmak annak elismerését tartalmazzák, hogy létezik az államhatárokon túlnyúló nyelvi, kulturális, hagyománybeli, esetleg vallási, etnikai közösség is, és az anyaállam jogosan

---

²⁵⁰ Kivétel pl. Románia és Olaszország, melyek csak általánosan hivatkoznak határaikon kívül élő „közösségeikre” és „kisebbségeikre”.

gondoskodik más államokban élő, más állampolgárságú nemzetrészeiről, egyéni és közösségi szinten is.”²⁵¹

A törvény végrehajtásának megkezdésével nem zárult le a jogalkotás, sőt, nagyon izgalmas viták kísérte folyamat vette kezdetét. A kisebbségügyi főbiztos mellett az Európai Bizottság bővítési biztosa, Günter Verheugen is igen aktívan részt vett a törvénymódosítás előkészítésében. Verheugen mindvégig hangsúlyozta, hogy álláspontját a Velencei Bizottság ajánlásai alapján alakította ki, viszont tény, hogy jóval élesebben fogalmazott, mint a Bizottság alkotmányjogi szakértői. 2002. decemberében Medgyessy Péterhez címzett levelében²⁵² értékelte ki a kedvezménytörvénynek azt a változatát, amelyet előző hónapban a MÁÉRT résztvevői fogadtak el.²⁵³ Főbb észrevételei három kérdésre fókuszáltak:

- a) politikai kötelék létesítésének kockázata az anyaország és a határon túli magyar kisebbségek közt az egységes magyar nemzetre történő utalással, illetve a magyar igazolványok formai jegyeivel;
- b) a törvény diszkriminatív és extraterritoriális jellege az oktatási és kulturális támogatások terén, illetve a faluturizmus és az elmaradott térségek felzárkóztatását segítő támogatások kifogásolása, hisz ezek nem tartoznak a magyar kultúra tárgykörébe;
- c) az Unió jogrendszerével való összhang kérdése, elsődlegesen a diszkrimináció tilalmára való tekintettel.

A már idézett Sólyom László a *Mit is mondott a Velencei Bizottság?*²⁵⁴ c. írásában több ponton is kitért arra, hogy Verheugen – Sólyom meglátása szerint – félreértette a jelentés kitételeit. Szerinte ugyanis „A Velencei Bizottság a nemzet és a kisebbségek megjelölése kapcsán egyáltalán fel sem vetette, hogy az »sajátos politikai kötelék« létrehozását célozná az anyaállam és a kisebbségi személyek között. Ennek elkerülésével kizárólag a kedvezményre jogosító igazolványokkal összefüggésben foglalkozott a bizottság.”²⁵⁵ A jogszabály pozitív diszkriminációt tartalmazó intézkedései nem tekinthetők ellentétesnek a Velencei Bizottság állásfoglalásával. Ugyanis a jelentés – így Sólyom – „pontosan megkülönbözteti a

---

²⁵¹ Sólyom 2004: 367.

²⁵² Günter Verheugen levelét Medgyessy Péterhez lásd Kántor et. al. 2004: 585–587.

²⁵³ *A Magyar Állandó Értekezlet hatodik...* 2002.

²⁵⁴ Sólyom 2004.

²⁵⁵ Sólyom 2004: 367.

saját nemzethez tartozó külföldiek egyoldalú támogatását és az anyaállam kultúrája ismeretének általános elősegítését mindenki számára”.²⁵⁶

Az ún. Jürgens-jelentést, az 1335-ös határozatot (2003)²⁵⁷ számos módosítást követően fogadták el. A jelentés indoklásában²⁵⁸ Erik Jürgens fő kifogásként a törvény egyoldalúságát, a konzultációk hiányát emelte ki, illetve annak szükségességét, hogy a magyar országgyűlés a Velencei Bizottság ajánlásainak megfelelően módosítsa a törvényt.²⁵⁹

Az 1335-ös határozatot jegyző Jürgens a dokumentumhoz fűzött magyarázatában kitért a nemzet fogalmára is. Kiemelve, hogy a nemzet különböző jelentéstartalmakat hordoz az egyes országokban, Jürgens értelmezése szerint ez egy régi fogalomnak tekinthető, amely mára már az állam szinonimájává vált. Ennek okán a nemzet fogalmának kiváltására más terminológiát javasolt, a Velencei Bizottság által már bevezetett anyaállam (kin-state) és „rokon-kisebbség” (kin-minority) semlegesebb terminusait. Az indoklás tartalmaz egy teljes mértékben értelmezhetetlen különbségtételt is, hiszen a magyar nyelvben erre nincs önálló szó: a *Magyars* fogalmat használja Jürgens a határon túli magyarok jelölésére, míg a *Hungarians* a politikai értelemben vett nemzet tagjait jelenti.

Az 1335-ös határozatban szerepelt egy igen fontos mondat: elfogadásakor nem volt egy közös európai jogi definíciója a nemzet fogalmának.²⁶⁰ Az Európa Tanács ezt követően kérte fel Frunda Györgyöt, az RMDSZ EP-képviselőjét, hogy készítse el a nemzet fogalmáról.²⁶¹ A Bizottság 35 állam gyakorlatát vizsgálta meg, az egyes országok parlamenti bizottságainak elküldött kérdőívekre érkezett válaszok alapján. A 2006-ban elfogadott, *A nemzet fogalma* c. 1735-ös ajánlásnak több fontos

²⁵⁶ Sólyom 2004: 368.

²⁵⁷ *Resolution 1335 (2003). Preferential...* 2003.

²⁵⁸ *Doc. 9744 rev. Preferential...* 2003.

²⁵⁹ Jürgens meglátása szerint a Magyarországgal szomszédos országok kifogásai már önmagukban arra utalnak, hogy a jószomszédsági viszony/ baráti kapcsolatok területén Magyarország mulasztást követett el. A kritikus pontok Jürgens szerint a következők:

- a) a jogszabály egyoldalú kihirdetése;
- b) a preambulumban foglalt „nemzet”-terminus túlságosan tág értelmezési keretet jelent;
- c) a törvény hatályának a szomszédos országokra való korlátozása Magyarország területnövelő motivációit sugallja;
- d) a hozzátartozói igazolványok;
- e) a szociális-gazdasági kedvezmények diszkriminatívak, mivel etnikai alapon tesznek különbséget egy ország állampolgárai közt;
- f) a jogszabály extraterritoriális jellege, elsősorban az ajánló irodák kérdése.

²⁶⁰ „The Assembly notes that up until now there is no common European legal definition of the concept of »nation«”. *Resolution 1335 (2003). Preferential...* 2003.

²⁶¹ A Jürgens- és a Frunda-jelentés összehasonlításához lásd Toró 2007.

hozzadéka is van.²⁶² Egyrészt egyenrangúként ismeri el mind a kulturális, mind a politikai nemzetfelfogást, feloldva az egymást kölcsönösen kizáró dichotóm megkülönböztetést. Sőt, ezen túlmenően a nemzeti kisebbségek kérdését hozzákapsolja a nemzet kérdéséhez.²⁶³ Az ajánlás célja annak meghatározása volt, hogy a nemzet fogalmának tisztázása, figyelembe véve annak politikai és jogi dimenzióit, hogyan segítheti a nemzeti kisebbségek kérdésének vizsgálatát.²⁶⁴ Megállapítva, hogy a politikai és kulturális értelemben vett nemzetek határai igen gyakran nem esnek egybe, az ajánlás világosan megkülönbözteti a nemzeti kisebbségeket az ún. új kisebbségektől. Ezeket a jelentés migráns kisebbségeknek tekinti és legfontosabb megkülönböztető ismérvként az adott ország állampolgárságának hiányát jelöli meg e személyek esetén. A nemzeti kisebbségeket a jelentés államalkotó tényezőként ismeri el, és elfogadja ezen közösségek kollektív jogait (leszögezve, hogy ezek nem területi jellegűek), elérendő célként a multikulturális állam megvalósulását jelölve meg.²⁶⁵

Végezetül tekintsük át a nemzeti kisebbségek kérdéskörének az *integráció* irányából történő megközelítését, amelyet értelemszerűen elsősorban az Európai Unió képvisel. Bár itt nem találunk jogi normákat a nemzeti kisebbségek jogait illetően, a közösségi jog, illetve az Európai Igazságügyi Bíróság (European Court of Justice) többször érintette a kisebbségvédelem kérdését. Az Európai Bizottság 2001-es és 2002-es országjelentései a közös kül- és biztonságpolitika fejezetben tértek ki a kedvezménytörvényre. A 2001-es országjelentés szerint a jogszabály konzultációk hiányában feszültséget eredményezett a Magyarország és szomszédai közti viszonyban, és legkésőbb a csatlakozás időpontjáig összhangba kell hozni azt az *acquis communautaire*²⁶⁶ elveivel, mivel diszkriminatív intézkedéseket (is) tartalmaz.²⁶⁷

---

²⁶² Az ajánlás elemzéséhez lásd pl. Aureescu 2007; Kántor 2008; Malloy 2007; Marko 2007; Toró 2007.

²⁶³ Malloy 2007: 163; Kántor 2008: 52.

²⁶⁴ Malloy 2007: 164.

²⁶⁵ A román politikai pártok felháborodással fogadták az ajánlást, mivel szerintük az abban foglaltak fenyegetik a román nemzetállami önmeghatározást, és elősegítik a különböző autonómia-formák létrehozását.

²⁶⁶ Az *acquis communautaire* a közösségi jogi vívmányokat, valójában az EU teljes joganyagát jelenti, melynek elismerése az újonnan csatlakozó országok esetén a belépés feltétele. Vö. Horváth 2002: 461.

²⁶⁷ 2001 Regular Report on Hungary's...

A jogharmonizációt vizsgáló egy évvel későbbi jelentés megállapította, hogy 2001 decemberében és 2002 januárjában a magyar kormány olyan végrehajtási rendelkezéseket fogadott el, amelyek nagyrészt összhangban vannak a Velencei Bizottság ajánlásaival. A közös kül- és biztonságpolitika fejezetében foglaltak lényegében megismétlik az előző évi jelentést: Magyarországnak egyezsége kell jutnia Romániával és Szlovákiával, és az *acquis* elveinek megfelelően kell módosítani a törvényt.²⁶⁸

Összefoglalásként megállapíthatjuk, hogy bár egy Európában általánosan elfogadható nemzetdefiníciót az 1735-ös jelentés sem dolgozott ki, mégis a nemzet és a nemzeti kisebbségek fogalmainak jogi elemzését tekinthetjük a státustörvény kavarta viták legfontosabb „mellékhatásának”. A Velencei Bizottság jelentése, majd az Európa Tanács által a későbbiekben elfogadott jelentések legfontosabb hozadéka annak kodifikálása volt, hogy mi a megengedett és elfogadható az anyaállam és a nemzeti kisebbségek viszonyában.²⁶⁹

---

²⁶⁸ 2002 *Regular Report on Hungary's...*

²⁶⁹ Lásd még Aurescu 2007.

IV. Diszciplínák határmezsgyéjén: jogi és politológiai megközelítések

A kedvezménytörvény vizsgálata során az elemzések többsége a jog, illetve a politológia eszköztárával közelített a kérdéshez.²⁷⁰ A jogi szakemberek kifogásainak egy része elkerülhető lett volna precízebb fogalomhasználattal, bár kétségtelen, hogy a törvénytövegben foglaltak tartalmi szempontból is ütköztek a nemzetközi és a magyar jogrendszer korábban adottnak tekintett kitételeivel a kisebbségek védelmét illetően. A politológiai megközelítések elsősorban a jogszabállyal kapcsolatos politikai vitákra összpontosítottak, és alapvetően három elméleti keretben értelmezték a státustörvénnyel kapcsolatos történéseket. Az elemzések egy része a nemzetpolitika részeként tekintette a kedvezménytörvényt, egy másik megközelítés a kisebbségvédelem keretében elemezte azt, egy harmadik lehetőséget pedig a státustörvény belpolitikai vonatkozásainak tanulmányozása jelentett.

IV. 1. Jogi megközelítések

A kedvezménytörvény kérdésköréhez a jog irányából közelítők által felvetett problémák négy kategóriába sorolhatók. Egyrészt a törvény kritériumrendszere által meghatározott személyi hatály (1), másrészt a kodifikációs kérdések (2), harmadrészt a magyar igazolványokkal kapcsolatos rendelkezések (3), negyedrész a területi szuverenitás kérdése és a szerződések betartása, azaz a *pacta sunt servanda* elve (4) jelennek meg problematikus pontként az elemzésekben.

1. A *személyi hatály* kérdésének vizsgálata során két alapvető kifogást fogalmaznak meg az elemzők.

a) Az egyik a *nemzeti hovatartozás* fogalmának értelmezése. A kedvezményezettek körének meghatározása során a jogszabály ugyanis valamilyen választ próbál adni arra a kérdésre, hogy ki a magyar, azaz ki jogosult a törvény rendelkezései alapján nyújtott támogatások igénybevételére. Míg egyetértés mutatkozik abban a kérdésben,

---

²⁷⁰ Kivétel például Dobos Ferenc tanulmánya, amelyben a magyar igazolványt igénylők rétegződését vizsgálta a szerző. (Dobos 2005.) Akad olyan kutató is, aki nem a jogszabály egyes rendelkezéseit tartja problematikusnak, hanem úgy véli, hogy inkább a határon túli magyar kisebbségek magas számával és a kelet-európai történelmi sajátosságokkal magyarázhatók a törvény körüli feszültségek. Vö: Majtényi 2002.

hogyan egy adott államhoz, az ebben az értelemben vett politikai nemzethez való tartozás egyértelműen meghatározható – például az állampolgárság alapján, a nemzeti hovatartozás megállapítása jóval problematikusabb. A kutatók többsége egyetért abban, hogy a jog nem alkalmas eszköz a nemzeti hovatartozás definiálására.²⁷¹ Legfeljebb formális kritériumok mentén lehet meghatározni a valamely nemzethez tartozást: az identitásválasztás szabadságának elve alapján valaki nyilatkozhat nemzetiségéről, vagy a magyar nyelv, illetve más kritériumok mentén egy adott nemzethez tartozónak lehet őt tekinteni.²⁷² Míg az előbbi a nemzeti hovatartozás szubjektív kritériumának tekinthető, az utóbbi feltételek objektívebb szempontok alkalmazásának kérdését vetik fel a jogalanyiség meghatározása során.²⁷³ A törvény hatálya alá tartozó személyek csoportjának körülhatárolása során lényegében e két szempontrendszer alkalmazása körül folyt a vita.²⁷⁴ A jogszabály végrehajtási rendelkezései²⁷⁵ ötvözik e két kritériumot: az identitásválasztáson alapuló nyilatkozat a magyar nemzetiségről a magyar igazolvány igényléséhez szükséges, de nem elégséges feltétel, ugyanis kiegészül vagylagosan teljesítendő objektív kritériumokkal is:

- magyar nyelvismeret,
- a lakóhely szerinti állam magyarként tartja nyilván az illető személyt,
- valamely bejegyzett magyar szervezet nyilvántartott tagja,
- valamely egyházi nyilvántartásban magyarként tartják számon.

A jogászok felhívják a figyelmet arra is, hogy a kedvezménytörvény jelenlegi rendelkezései a nemzeti hovatartozás megállapítására lényegében a magyar jogrendszer kettős mércéjének eklatáns példáját jelentik. Míg ugyanis Magyarország saját kisebbségei irányába az adott nemzetiséghez való tartozás megállapításában rendkívül megengedő, és elegendő csupán az adott csoporthoz való tartozás önkéntes

---

²⁷¹ Varga A. 2000; Tóth J. 2001.

²⁷² Halász 2004b; Tóth J. 2001.

²⁷³ Csepeli György többváltozós adatelemzésen alapuló tanulmánya szerint a magyar társadalomban a „magyar azonosításnak” két típusa különböztethető meg. Az egyik a politikai nemzetfelfogásban gyökerező állampolgársági kritérium, a másik a kulturális nemzetfelfogáshoz kapcsolható anyanyelv. Szerinte a kétféle megközelítésnél lényegesebb viszont, hogy elsősorban az önbesorolás számít. (Csepeli 1996: 129.)

²⁷⁴ Kántor 2002c; Weber R. 2002.

²⁷⁵ Az objektív kritériumok a 2001-ben elfogadott törvényszövegben még nem szerepelnek. Ezek a feltételek a Velencei Bizottság ajánlását követően kerülnek be a végrehajtási rendelkezésekbe, majd a 2003-as törvénymódosítás során emelik be őket a jogszabályba.

megvallása, a magyar igazolvány esetén további igazolások szükségesek a jogosultság bizonyításához.²⁷⁶

b) A magyar – itt etnikulturális értelemben vett – nemzethez való tartozás kritériumainak a fentiek szerint történő meghatározása elvezet egy további problémához. Ez a *diszkrimináció tilalma*, amely a státustörvény kapcsán két szempontból is felvetődött. Egyrészt a jogszabály különbséget tesz az egyes államokban élő személyek között nemzeti hovatartozás alapján.²⁷⁷ Különösen problematikus ez a kérdés a magyar hozzátartozói igazolványok esetén, hiszen ez diszkriminatív lehet más, igazolvánnyal nem rendelkező külföldiekkel szemben. A személyi hatály meghatározása során a másik felvetődő probléma a törvényben szereplő területi korlátozás. A jogszabály ugyanis csak a szomszédos államokban élő magyarokra – azoknak is egy csoportjára – vonatkozik.²⁷⁸ A szerzők többsége azzal érvel, hogy a jogszabály rendelkezései különbséget tesznek a határon túli magyarok egyes csoportjai között.²⁷⁹ Így kiemelt csoportként kezelik a posztszocialista országokban élő kárpát-medencei magyarságot, míg az ausztriai és a világban szétszóródva élő magyarokra eltérő szabályokat alkalmaznak.²⁸⁰

2. A *kodifikációs problémákra* rávilágító kutatók a kapkodó jogalkotásból fakadó hibákat, elsősorban a törvény keretjellegét illetik kritikákkal.²⁸¹ Számos esetben ugyanis nem álltak rendelkezésre a törvény végrehajtásához szükséges jogi keretek, sőt, a szövegben szereplő rendelkezések közül számos mindvégig „keret” maradt, konkrét tartalommal bíró intézkedéseket nem rendeltek mellé. A jogászok kedvenc példája a pontatlan fogalmazásra, hogy a törvénytörvényből kifejejtették, hogy a törvény az állampolgárságukat nem önkéntes lemondással elveszítő személyek *leszármazottaira* is alkalmazható.²⁸² Ennél is problematikusabb azonban a

---

²⁷⁶ Tóth J. 2003: 53; Pap 2007. A magyarországi joggyakorlatra jellemző kisebbségi hovatartozás-meghatározás problémáiról lásd Majtényi–Pap 2006.

²⁷⁷ Küpper 2004; Tóth J. 2002a.

²⁷⁸ Ausztria nem tartozik a kedvezménytörvény hatálya alá.

²⁷⁹ Ugyanakkor hasonló, a határon túl élő nemzettársakkal kapcsolatos jogszabályokban területi korlátozást tartalmazó törvényekre más európai országokban is akad példa: Ausztria, Horvátország, Olaszország, Szlovénia is ezen államok közé tartozik. (Majtényi 2002.)

²⁸⁰ Tóth J. 2001, 2002b. A személyi hatállyal kapcsolatos kifogások kitérnek arra is, hogy a területi korlátozás miatt a törvény azok közül sem alkalmazható mindenre, akiket békeszerződések alapján fosztottak meg magyar állampolgárságuktól – itt elsősorban a csehországi magyarokra és utódaikra történik utalás.

²⁸¹ Küpper 2004; Warner 2004. Bár a „feszítő jogalkotás” hívei ezt nem feltétlenül tartják problematikusnak – ld. Jakab 2002.

²⁸² Majtényi 2002.

fogalomhasználat kérdése. A törvényalkotó a „magyar nemzeti kisebbséghez tartozó személy” és a „magyar nemzeti kisebbség jogai” – a nemzetközi és a magyarországi kisebbségi jog bevett fogalmai – helyett a „magyar nemzetiségű személy”, illetve a „magyar nemzeti közösség” terminusokat használja.²⁸³

3. A *magyar igazolványokkal kapcsolatos rendelkezések* jogi szempontból több kérdést is felvetnek. A legkritikusabb pontot az jelentette, hogy ajánló szervezeteket kellett volna létrehozni, amelyek igazolása alapján az illető személy jogosult lett volna magyar igazolvány igénylésére.²⁸⁴ Ez összekapcsolódik a jogszabály alábbiakban tárgyalásra kerülő extraterritoriális jellegével: ezek a szervezetek ugyanis a magyar államhatalom meghosszabbításaként jelentek volna meg az érintett országokban. Az ajánló szervezetek koncepciójának további problémája a mérlegelés lehetősége: gyakorlatilag a szervezetek munkatársai döntöttek volna arról, hogy valamely személy jogosult-e vagy sem a magyar igazolvány igénylésére. Ezen túlmenően az igazolványok jellege, illetve a kérelmezők személyi adatainak védelme is jogi kérdéseket vetett fel.²⁸⁵ További problémaként jelentkezett, hogy a magyar igazolványra jogosultak körének meghatározásában keveredett két egymástól független fogalom. A törvényben szerepelt egy idegenrendészeti kitétel: szándékos bűncselekmény elkövetője nem kaphatja meg az igazolványt,²⁸⁶ egyes szerzők szerint ez viszont független a valamely nemzetiséghez tartozás szabad megválasztásának elvétől.²⁸⁷

4. Bár a törvény nemzetközi jogi megítélésében kulcsfontosságú szerepet játszó Velencei Bizottság (Venice Commission) jelentése szerint önmagában az a tény, hogy egy jogszabály címzettjei külföldi állampolgárok, nem jelenti automatikusan a *területi szuverenitás* megsértését, számos esetben ez alapvető kifogásként fogalmazódik meg a státustörvény kapcsán, ami összekapcsolódik az alábbiakban tárgyalásra kerülő kisebbségvédelem kérdésével.²⁸⁸ A területi szuverenitás

---

²⁸³ Majtényi 2002; Tóth J. 2002a; Küpper 2004.

²⁸⁴ Öllös 2000; Küpper 2004.

²⁸⁵ Weber R. 2002.

²⁸⁶ 2001. évi LXII. törvény 19. § (2) b.

²⁸⁷ Majtényi 2002.

²⁸⁸ Az „anyaország” és a határon túli kisebbségek kapcsolatának kisebbségvédelmi szabályaira nincsenek egységes nemzetközi jogi standardok. Csupán emberi jogi, illetve kisebbségi jogi normákról, valamint nemzetközi jogi alapelvekről beszélhetünk.

megsértése ugyanis az „anyaország” részéről történő egyoldalú kisebbségvédelmi intézkedések kapcsán is felvetődhet.

IV. 2. Politológiai elemzések

A politológiai megközelítések elsősorban a jogszabállyal kapcsolatos hazai és nemzetközi politikai vitákra összpontosítottak, és alapvetően három elméleti keretben értelmezték a státustörvénnyel kapcsolatos történéseket. Az elemzések egy része (1) a nemzetpolitika részeként tekintette a kedvezménytörvényt, egy másik megközelítés (2) a kisebbségvédelem keretében elemezte azt, egy harmadik lehetőséget pedig (3) a státustörvény belpolitikai vonatkozásainak tanulmányozása jelentett.

A *nemzetpolitikának* két vetületét szokás módszertanilag szétválasztani. Az egyik a saját nemzetállamban érvényesülő, míg a másik az állam határain kívül élő, az adott nemzethez tartozókra irányul.²⁸⁹ Céljait tekintve a kedvezménytörvény az utóbbi csoportot célozta meg és egyes szerzők szerint a nemzet fogalmának újradefiniálását feltételezi.²⁹⁰ A nemzetmeghatározások esetén a kulturális és a politikai nemzet koncepciója jelenti a kiindulópontot.²⁹¹ A státustörvény kapcsán is e két megközelítés vitája zajlik a szakirodalomban. A politikai nemzetfelfogást vallók az egy államon belül élőket tekintik a nemzet tagjainak, az állampolgárságot azonosítva a nemzet fogalmával, így a kedvezménytörvény esetén kritikus, többnyire elutasító álláspontra helyezkednek.²⁹² A kulturális nemzetfelfogás hívei a közös nyelvre és kultúrára helyezik a hangsúlyt, és ennek egyik jogilag is megfogalmazódó kereteként elemzik a törvényt. Ezen utóbbi álláspont képviselői a vesztfáliai paradigma, a területi állam leépülésének példájaként értékelik a kedvezménytörvényt.²⁹³

---

²⁸⁹ Kántor 2002c.

²⁹⁰ Halász 2004a; Kántor 2002c, 2002d.

²⁹¹ Majtényi 2004; Kántor 2002c.

²⁹² Borbély Zs. 2001; Bauer 2002; Tamás G. 2002.

²⁹³ Bakk 2001; Fowler 2002, 2004. Fowler szerint a státustörvényt illetően a modern/vesztfáliai és a posztmodern/poszt-nemzetállami felfogások versengenek. Az általa vesztfáliaiainak nevezett modern nemzetfelfogás középpontjában az állam áll, és a nemzet azon keresztül értelmezhető. A poszt-vestzfáliai, posztmodern állam evidenciaként kezeli lakosságának (*citizenry*) kulturális heterogenitását, és alkalmazkodik e tényhez. Ezen államformának más a viszonya a területi szuverenitást és határokat is magában foglaló területiséghez (*territoriality*). A területiség ezen felfogásából szerinte két dolog következik. Az első az, hogy a posztmodern állam más, a területén kívül élő egyénnel is törődik/törődhet. A második következmény önnön területi szuverenitásának felfogásával kapcsolatos: a posztmodern állam elfogadhatja, hogy más államok, nemzetközi

A kedvezménytörvényt a *kisebbségvédelem* szempontjából vizsgáló elemzések két alternatív megközelítést képviselnek. Az egyik felfogás szerint a kisebbségvédelem annak az államnak a felelőssége, amelynek területén az adott kisebbségi csoport él, a státustörvény ezért nem tekinthető a kisebbségvédelem eszközének.²⁹⁴ Ez lényegében a politikai nemzetfelfogás következménye. A másik megközelítés annak az elvnek a legitimitását veti fel lehetőségként, hogy az „anyaország” támogatja a határon túl élő kisebbségeket.²⁹⁵ Vizi Balázs szerint a jogszabállyal kapcsolatos nemzetközi kifogások annak is köszönhetők, hogy Magyarország nem tudott kellően meggyőzően érvelni a törvény kisebbségvédelmi jellege mellett.²⁹⁶ Az Európai Bizottság például két országjelentésben is a biztonságpolitikai fejezetben értékelte a státustörvényt.²⁹⁷

A kedvezménytörvénnyel kapcsolatos viták *belpolitikai* tárgykörben történő elemzése a nemzetpolitikai, illetve kisebbségvédelmi szempontrendszerhez képest eltérő megközelítést alkalmaz. Ezen elemzések elsősorban a kedvezménytörvény belpolitikai meghatározottságát emelték ki. Tóth Judit például ezt olyan állapotként látja, amikor a jog a politika foglya: a határon túli magyaroknak nyújtandó támogatások is a pártok szavazatmaximálási céljainak rendelődnek alá.²⁹⁸ Ezen túlmenően a jogszabály kapcsán a magyarországi politikai elit és a pártok nemzetfelfogásával kapcsolatos párhuzamos elképzeléseinek vitája bontakozott ki. A törvény megalkotása, majd módosítása lényegében az aktuális nemzetdefiníció függvénye volt.²⁹⁹

---

intézmények, szervezetek is törődhetnek azzal, ami az adott állam területén történik. Egy, a státustörvényt a weberi államfelfogásból kiindulva vizsgáló tanulmányra lásd Stroschein 2006.

²⁹⁴ Kemp 2006; Weber R. 2002; Tóth J. 2002a; Majtényi 2004.

²⁹⁵ Kántor 2002c, 2005.

²⁹⁶ Vizi 2006.

²⁹⁷ 2001 Regular Report..., 2002 Regular Report...

²⁹⁸ Tóth 2001, 2002a. Például az egyetértési nyilatkozat munkavállalásra vonatkozó része képezte a későbbiekben a 2002-es magyarországi országgyűlési választások egyik hangsúlyos elemét. Gyurcsány Ferenc elmondása szerint: „A mi stábunk az, amely szembefordítja az MSZP-t és Medgyessyt az Orbán-Nástase-paktummal. Amikor kiderül, mi van a paktumban: hogy ez korlátozásmentesen próbál valamennyi román állampolgárnak munkavállalási lehetőséget biztosítani, akkor ott egy hosszú vitában meggyőzzük magunkat arról, hogy ezt meg kell támadni. Meg kell támadni, függetlenül attól, hogy Kovács az előző este rábólintott. [...] Szóval miután rádöbbenünk, hogy a paktum megtámadásában nagy lehetőség rejlik, odahívjuk Medgyessyt, hogy forduljon szembe az eddig képviselt állásponttal. Nagy nehezen meggyőzzük erről, s a végén – még nehezebben – Kovács is beadja a derekát. Akkor ennek a kommunikációját rendesen felépítjük. Természetesen nem csak egy elutasító nyilatkozat kell hozzá, hanem a következő napok szisztematikus szereplései. Hogy megszólaltak a szakszervezetek, megszólaltak ezek, megszólaltak amazok, és eljutottunk odáig, hogy január közepén Orbánék korlátozták a külföldiek magyarországi munkavállalását. Visszavonultak. Az ott egy fordulópont volt.” Debreczeni 2006: 208–209.

²⁹⁹ Tamás P. 2001; Kántor 2005.

A jogi-politológiai elemzések, bár gyakorta tételeken át vették a napi politikai közbeszéd érvrendszerét, elsősorban elméleti kérdéseket feszegettek. Saját kutatásom szempontjából a legrelevánsabb viszont az a tény, hogy a státustörvény teremtett egy jogi környezetet, rendelkezései lehetővé tették magyar és magyar hozzátartozói igazolványok kérelmezését, illetve ezek alapján bizonyos támogatások és kedvezmények igénybe vételét. Ezáltal nyílik lehetőség a jogszabály hatálya alá tartozó személyek vizsgálatára.

V. A kutatás kérdései

Az empirikus elemzés két nagy alfejezetre bomlik. Az első részben a magyar igazolványt kérelmezők jellemzőit, illetve az igénylést meghatározó tényezőket fogom megvizsgálni, a második részben pedig egy sajátos csoportot veszek górcső alá: az ausztriai magyarokat, akik kimaradtak a státustörvény hatálya alól. Az elemzés első része egy kvantitatív adatgyűjtésen alapuló vizsgálat, a második rész a mikroszintű, személyesebb sajátosságokat tárja fel és összegzi terepmunkák során készült interjúk alapján.

I. Magyar igazolványt kérelmezők: demográfiai jellemzők és intézményi tényezők hatásának vizsgálata

Kutatásom egyik célja az egyes országokban magyar igazolványt igénylők profiljának elemzése. Az alapmegoszlások ismertetésén túl³⁰⁰ ugyanis nem készült olyan vizsgálat, amely a magyar igazolványt igénylők szocio-demográfiai jellemzőit részletes elemzésnek vetné alá.

A kutatás ezen részében egy statisztikai elemzés céljára alkalmas adatbázis-kivonat adatait használok fel, amely az igazolvány igényléséhez szükséges kérelem adatait tartalmazza. Időben ez az adatbázis a törvény hatályba lépésének időpontjától, 2002. január 1-től a 2005. december 31-ig terjedő időszakot foglalja magába, és hat ország több mint 800 000 kérelmezőjének adatait tartalmazza. Ezt a *teljes sokaságra, minden igazolványt kérelmezőre kiterjedő elemzést* a magyar Belügyminisztérium Központi Adatfeldolgozó, Nyilvántartó és Választási Hivatalának Magyar Igazolványok Főosztályával aláírt együttműködési egyezmény alapján végzem el. Az elemzés első részében bemutatom a főbb tendenciákat mind a hat országban, amelyekre a státustörvény hatálya kiterjed: Horvátország, Románia, Szerbia és Montenegró,³⁰¹ Szlovákia, Szlovénia és Ukrajna.

Az egyes országok általános jellemzésén túl (1. kutatási kérdés) elsősorban a népszámlálási adatokkal történő összehasonlítás szolgálhat érdekes információkkal a

---

³⁰⁰ Dobos 2005.

³⁰¹ A Jugoszlávia elnevezést – bár az adatbázisban e néven szerepelt – célszerűnek tartottam a Szerbia és Montenegró kifejezésre módosítani. Tény, hogy ez az államalakulat 2006. május 21-én megszűnt, de a vizsgált időszak legnagyobb részében így hívták (2003. február 4-én alakult meg). Azért maradnék mégis ennél a megnevezésnél, mert a Jugoszláv Szövetségi Köztársaság (a törvényben így szerepel) még anakronisztikusabban hatna, Szerbia Köztársaságnak pedig csak 2006-tól nevezik.

kérelmezők csoportjáról. Ezt a részkutatást – amely az összes kérelmező közel felére terjed ki – Románia esetén végzem el (2–3. kérdések).

Az elemzésnek tehát több szintje és része különíthető el.

I. 1. Az igénylők összetételének elemzése nem, korcsoport, jogosultsági típusok és az okirat átvételének ideje szerint. Ez egy egyéni szintű elemzést, leíró jellegű összefoglalást jelent, az összes igénylőre és minden érintett országra kiterjedő vizsgálattal. Adódna a kérdés, hogy miért nem végeztük el a népszámlálási adatokkal való összehasonlító elemzést minden érintett országra. Hiszen az adatbázis egyik előnye, hogy a teljes magyar igazolványt kérelmező népesség vizsgálatát lehetővé teszi. A kutatás céljait tekintve viszont az adatforrás hátránya, hogy az egyes területi egységek (megyék/járások, illetve települések) rögzítése annak az államnak a nyelvén történt, ahol az okirat iránti kérelmet benyújtották. Ahogy a dolgozat VI. fejezetében, az adatforrások bemutatásánál látni fogjuk, egyetlen ország adatainak letisztázása is igen nagy erőfeszítést igényelt, és az adott ország nyelvének ismeretén túl szükség volt egy teljes helységnévtárra, amely alapján a települések elnevezéseit egyértelműen azonosítani lehetett.

I. 2. A romániai kérelmezők profilja milyen mértékben egyezik a népszámlálási adatok alapján kirajzolódó struktúrával?

I. 2. a. Hipotézisem szerint a romániai kérelmezők életkor szempontjából eltérő összetételűek, mint a népszámláláskor magukat magyar nemzetiségűnek vallók.

Két lehetséges irányban térhetnek el a teljes magyar népességtől.

I. 2. a. a. A kérelmezők fiatalabb korstruktúrával jellemezhetők, mint a népesség egésze. Ennek mögöttes indoka elsősorban a jogszabály pragmatikus vetületeire vezethető vissza. Mivel a kedvezmények kivétel nélkül Magyarországon vehetők igénybe, feltételezhetően az a fiatalabb, mobilisabb réteg lesz inkább érdekelt az igazolványok kiváltásában, aki ezekkel a kedvezményekkel érdemben élni is tudna. A fiatalabb korösszetétel melletti további érv, hogy a nevelési-oktatási támogatások 2003-tól kezdődően leváltak ugyan a magyar igazolványok rendszeréről, a támogatásforma meghirdetésének első évében viszont az okirat, vagy az aziránt benyújtott kérelem előfeltétele volt a nevelési-oktatási támogatás igénylésének.

I. 2. a. b. Az igazolványt igénylők között felülreprezentáltak lehetnek az idősebb korosztály tagjai. Bár ez a csoport kevésbé mozgékony, így a kedvezmények nyújtotta lehetőségek nem feltétlenül jelentenek számára vonzerőt, a jogszabály szimbolikus üzenete vélhetően erre a rétegre gyakorolt nagyobb hatást, hiszen az idősebb kérelmezők jelentős hányada volt korábban magyar állampolgár, illetve szenvedhetett hátrányt nemzetiségi hovatartozása miatt a kommunizmus időszakában, így esetükben a magyarsághoz való kötődésnek egy erősebb érzelmi összetevőjét feltételezhetjük.

I. 2. b. A magyar igazolványt kérelmezők lakóhelyük típusát tekintve nem követik a népszámlálás során regisztrált trendeket. Ez összefügghet az életkor szerinti összetétellel. Ebben az esetben is kétféle eltérés lehetőségét vizsgáltuk.

I. 2. b. a. A magyar igazolványt igénylők körében felülreprezentáltak lesznek a városokban élők. Ez a réteg két szempontból is érdekelt lehet az okiratok kérelmezésében. Egyrészt, egy képzetebb és mobilisabb csoportról lévén szó, a különböző kedvezmények vonzóbbak lehetnek számukra. Másrészt, mivel a városok kulturális, civil, egyházi központokként is működnek, tehát tudatosabban szerveződő közösségekről van szó, ez a maga során visszahathat nemzeti identitásuk megélésére és kifejeződésére, ennek egyik eszközét pedig a magyar igazolvány is képezheti.

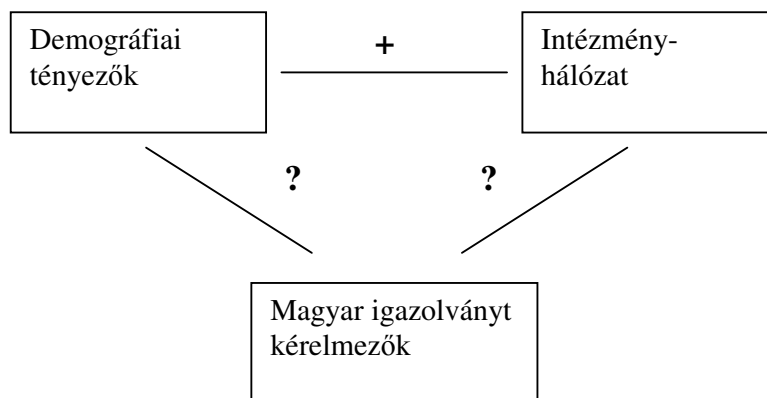
I. 2. b. b. Arányait tekintve több községben élő személy fog igazolványt kérelmezni, mint a népszámlálás során regisztrált arányok. Ezt elsősorban a helyi közösségek összetartó ereje magyarázná, és valószínűleg összefüggne az életkorral is. Vidéken magasabb az átlagéletkor, így elképzelhető, hogy egy kölcsönös hatásról beszélhetünk ebben az esetben.

I. 2. c. Az igénylők nem szerinti megoszlása nem mutat szignifikáns különbségeket a népszámlálás során regisztrált adatokhoz képest, azokkal megegyező arányban találunk férfiakat és nőket a kérelmezők közt.

I. 3. Demográfiai és intézményi tényezők hatása a magyar igazolvány kérelmezésére. Az alapmodell a demográfiai és intézményi tényezők szerepét vizsgálja a magyar igazolványt kérelmezők arányának alakulásában. Az elemzés településszintű adatok

felhasználásával készült, ennek érdekében:

- a) a romániai kérelmezők adatait aggregáltam, így településszinten rendelkezem információkkal a kérelmezőkről;
- b) a demográfiai tényezők hatásának vizsgálatához a 2002-es romániai népszámlálás községszintű adatait használtam fel, és ezekből képeztem az elemzéshez használt mutatószámokat;
- c) minden egyes településre nézve kigyűjtöttem az adott helységben fellelhető oktatási intézményeket, egyházakat, kulturális intézményeket, illetve a helyhatósági választásokon a Romániai Magyar Demokrata Szövetség által elért eredményeket.

A vázolt modell alapján több alhipotézis fogalmazható meg.

I. 3. a. A demográfiai tényezők és az intézményhálózat között pozitív kapcsolatot feltételezek. Hipotézisem szerint minél magasabb egy adott településen az ott élő magyarok száma, vélhetően annál több intézménnyel fog az adott közösség rendelkezni.

I. 3. b. A magyar igazolványt kérelmezők arányát az adott településen élő intézmények száma és típusa vélhetően befolyásolni fogja. Kérdés, hogy:

I. 3. b. a. az egyes intézménytípusoknak eltérő hatása van-e a kérelmezők arányára?

I. 3. b. b. különbözik-e az intézmények hatása a település típusának függvényében, vagy falun és városon egyaránt azonos hatásuk lesz.

I. 3. c. Kérdés, hogy az intézményhálózat önálló magyarázó változóként vonható-e be a modellbe, vagy inkább közvetítő változóként működik? Hipotézisem szerint elsődlegesen a demográfiai tényezők határozzák meg az igénylések

alakulását, az intézményi struktúrának nincs önálló hatása.

II. Ausztria kimaradása a törvény hatálya alól

Jelen dolgozatban két kérdés prioritása határozza meg az elemzést:

- II. 1. az Ausztria kimaradását indokoló motivációs tényezők feltérképezése,
- II. 2. a jogszabály rendelkezései által potenciálisan érintett személyi körben készített interjúk segítségével

II. 2. a. bemutatni a státustörvénnyel kapcsolatos individuális viszonyulásokat (vagy éppen ezek hiányát), valamint

II. 2. b. az elfogadott jogi szöveg koncepciója és kitételei mentén körüljárni a törvény hipotetikus ausztriai végrehajtásának dilemmáit.

Az ausztriai magyarok kedvezménytörvénnyel kapcsolatos viszonyulásának vizsgálatára egy terepmunka keretében került sor 2006 augusztusa és szeptembere folyamán, illetve egy utólagos kiegészítő felmérés során 2006 októberében.³⁰² A kutatás Bécs mellett a következő burgenlandi településekre terjedt ki: Alsóőr (*Unterwart*), Felsőőr (*Oberwart*), Felsőpulya (*Oberpullendorf*), Vasjobbágyi (*Jabing*), Pinkafő (*Pinkafeld*). A két kutatási fázis során összesen 20 interjú készült, a beszélgetések nyelve többnyire a magyar volt.³⁰³

---

³⁰² A kutatás kereteit az Osztrák-Magyar Akció Alapítvány phd-network ösztöndíja biztosította. A pályázat címe: *Das Ungarische Statusgesetz: Recht und Identität*. A projektvezetők Dr. Tomka Miklós és Dr. Joseph Marko, a pályázat másik résztvevője Vargha Piroska, a grazi egyetem jogtudományok phd-hallgatója volt.

³⁰³ Ezekből 2006. októberében két interjút Vargha Piroskával együtt készítettem, ahol a beszélgetés nyelve a német volt.

VI. Adatforrások

A magyar igazolványt és magyar hozzátartozói igazolványt kérelmező személyek vizsgálatát a Belügyminisztérium – Magyar Igazolványok Főosztálya által készített statisztikai adatbázis-kivonat alapján végeztem el. Ennek alapján lehetőség nyílt a törvény hatályba lépésének időpontjától, 2002. január elsejétől 2005. december 31-ig az okiratot igénylők vizsgálatára mindazon országok esetén, amelyekre a státustörvény hatálya kiterjed.³⁰⁴

Az okirat iránti kérelem értelemszerűen nem kérdőív, ennek megfelelően viszonylag kevés adatot tartalmaz az igénylőről.³⁰⁵ Így igen óvatos következtetések levonására nyílik csak lehetőség, illetve szükséges ezen adatforrások más – például népszámlálási – adatsorokkal történő összehasonlítása. Ilyen részletes vizsgálatot Románia esetén végeztem el, a továbbiakban ismertetett adattisztítási/besorolási kérdések erre az országra vonatkoznak. Az adatbázis eredeti formájában a következő változókat tartalmazta:

- a kérelmező születési helye;
- születési ideje (év, hónap, nap);
- lakóhely szerinti ország;
- terület: megye, járás stb.;
- állandó lakóhely;
- kérelmező neme;
- – amennyiben átvette – az okmány átvételének dátuma (év, hónap, nap);
- igazolvány típusa: magyar vagy hozzátartozói;
- az igénylés jogcíme:
  - a lakóhely szerinti állam magyarként tartja-e nyilván;
  - határon túli magyar szervezet magyarként tartja-e nyilván;
  - az egyház magyarként tartja nyilván;
  - magyar nyelvtudása megfelelő-e;
- információs iroda neve.

---

³⁰⁴ Az adatbázisban csak azok szerepelnek, akiknek kérelmét az elbíráló hatóságok elfogadták, tehát 2005. december 31-én érvényes magyar vagy magyar hozzátartozói igazolvánnyal rendelkeztek. Akinek azóta nem lejárat útján érvénytelenedett az igazolványa (pl. ellopták), az nem szerepel a statisztikában.

³⁰⁵ Az igazolványok iránti kérelem-mintákat a 3. számú melléklet tartalmazza, a magyar és magyar hozzátartozói igazolványok borítóját lásd a 4. számú mellékletben.

Elsődlegesen az adatbázis konvertálására (eredetileg az adatok text-fájlban álltak rendelkezésre), majd az adatok tisztítására volt szükség, ez minden változó esetén Romániára vonatkozóan történt meg. A kérelmeknek az információs irodák munkatársai által történő számítógépes rögzítése során ugyanis rengeteg elütésből, félreolvasásból származó hiba keletkezett. Csíkszereda esetén például 69 névváltozatot találunk az adatbázisban, de a falvakat – amely önálló egységként nem is jelennek meg az aggregált adatokat tartalmazó adatbázisban – is igen sokféle név alatt sikerült rögzíteni. Álljon itt két adat: az aggregált adatokat tartalmazó adatbázis 1 094 települést tartalmaz, amelyek névváltozatainak száma 6 718. A különböző településrészeket, falvakat nem csak azonosítani kellett, hanem magasabb közigazgatási besorolásukat is megállapítani, hogy népszámlálási adatokkal összevethetők legyenek.³⁰⁶ Az adatbázisban szereplő települések egyértelmű azonosításához minden egyes településhez egyenként hozzárendeltük a Local Administrative Unit (LAU)³⁰⁷ kettes szintjének megfelelő kódokat.³⁰⁸ Három közigazgatási besorolást különböztettünk meg: 1) municípiumok, 2) városok és 3) községek, melyeket az elemzés során két kategóriába vontam össze, úgymint város és község. Itt mindenképp szólni kell a község fogalmának sajátos jelentéséről. Romániában ugyanis a községet egy vagy több falu alkotja: ezek a települések egy gazdasági-adminisztratív egységet képeznek, közös helyi önkormányzattal és közös polgármesterrel rendelkeznek.³⁰⁹ Az elemzés során a községek képezik a legkisebb közigazgatási egységet.

Összesen 54 olyan eset van, amelyet lakóhely szerint nem sikerült azonosítani,³¹⁰ ezek a megyei szintű vizsgálatok során szerepelnek az elemzésben, a településszintű adatok bemutatásakor viszont ennyivel alacsonyabb az esetek száma. Ennél jóval magasabb számban szerepeltek viszont az adatbázisban olyan kérelmek, amelyek esetén nem volt megállapítható a magasabb szintű közigazgatási besorolás. Romániában több olyan eset is van, ahol egy megyén belül egyazon településnévvel

---

³⁰⁶ A számítógépes rendszer nehézkes kiépülése miatt több olyan erdélyi megye volt, ahol hónapokkal később kezdték el a kérelmek számítógépes úton történő továbbítását (pl. Fehér és Szeben megye, Hargita megye Udvarhelyszéki területe), ezért a kezdeti időszakban más megyékben kerültek elektronikus rögzítésre ezek a kérelmek. Az 5. számú melléklet a Csíkszereda (Miercurea Ciuc) esetén előforduló névváltozatokat tartalmazza.

³⁰⁷ Ez a korábbi Nomenclature of Territorial Statistical Units (NUTS) ötös szintjének feleltethető meg.

³⁰⁸ Itt szeretném megköszönni Tagai Gergelynek, hogy e kulcsfontosságú kódrendszerre felhívta figyelmem.

³⁰⁹ Romániában összesen 2 686 község van.

³¹⁰ Az azonosítatlan kérelmeket megyei bontásban a 6. számú mellékletben találjuk.

több falut is jelölnek. Mivel az adatbázis csak a román nyelvű településnevet tartalmazta, ennek alapján nem volt felfejthető, hogy pl. a Hargita megyei Mihăileni lakóhellyel rögzített kérelmezők Csíkszentmihály avagy Székelyszentmihály lakosai. A két falu ugyanis más-más községhez tartozik, és mivel az ide tartozó kérelmeket legfeljebb véletlenszerűen lehetett volna szétszítani a községek közt (pl. figyelembe véve a két községben élő kérelmezők egymáshoz viszonyított arányát), a megyeinél alacsonyabb szintű elemzések során ezeket az adatokat, összesen 3375 személyét, kihagytam az elemzésből.³¹¹ Az elemzésben szereplő esetek száma így településszintű adatok esetén 476 350, megyei szintű elemzések során 479 779.

A Romániára vonatkozó adatbázisban szerepelt néhány más országban átvett kérelem is, ezeket az adatelemzés során hiányzó értéként kezeltem.³¹²

Az adatbázis alapján az igénylők életkorát az okiratok átvételének időpontjában lehetett megállapítani, ezen dátum és a születési év különbségeként. Az életkort években számítottam ki, a pontos – év, hónap, nap – születési és átvételi dátum különbözeteként. Sok olyan kérelmező akadt, aki, bár igényelte az okiratot és kérelmét pozitívan bírálták el, 2005. december 31-ig nem vette át magyar igazolványát. E 36 699 személy, az összes kérelmező 7,64%-a esetén az életkort egy eszmei időponthoz viszonyítva számítottam ki, a 2003. december 31-i dátumból kivonva állapítottam meg azt. Ez a vizsgált periódus középső időpontja, így e kérelmezők esetén legfeljebb két éves eltéréssel lehetett megállapítani életkorukat.³¹³

Lévén, hogy a kérelmezők (és a magyar nemzetiségűek) elenyésző hányada él Erdélyen kívül, a főbb megoszlásokat leszámítva az elemzés az erdélyi megyékre, illetve Bákóra összpontosít, így összesen tizenhét megye adatai szerepelnek a vizsgálatban. Ezek: Arad, Bákó, Beszterce-Naszód, Bihar, Brassó, Fehér, Hargita, Hunyad, Kolozs, Kovászna, Krassó-Szörény, Máramaros, Maros, Szatmár, Szeben, Szilágy, Temes.

---

³¹¹ A 7. számú melléklet tartalmazza az érintett települések listáját és az ott benyújtott kérelmek számát.

³¹² Egy ausztriai, két német, három szerb és 24 ukrán lakos szerepelt az adatbázisban. Öt esetben nem sikerült azonosítani a megyét sem.

³¹³ Így is volt 62 kérelmező, akik esetén nem sikerült megállapítani az életkort.

VI. 1. Változók

Az elemzés egyik fő célja annak megállapítása volt, hogy a magyar igazolványok igénylésében mutatkozó különbségeket milyen kontextuális változók határozzák meg. E vizsgálat elvégzéséhez két típusú adatforrást használtam fel. Egyrészt igyekeztem minél teljesebb körűen feltérképezni az egyes települések intézményi hálóját, másrészt demográfiai jellegű adatokat használtam: a 2002-es népszámlálási adatok településszintű változóiból képeztem különböző mutatókat.³¹⁴

Az intézménystruktúra vizsgálatát több szempontból végeztem el. Minden egyes, az adatbázisban szereplő településre nézve összegyűjtöttem az oktatási intézmények, az egyházak, a kulturális intézmények és a politikai képviselő mutatószámait. Lehetőség szerint a 2002-es évhez közeli adatokat próbáltam keresni, hiszen a törvény végrehajtása ebben az esztendőben vette kezdetét.

VI. 1. 1. Oktatási intézmények

Az oktatási intézmények listája összesen 2305 magyar nyelvű, vagy magyar nyelven való tanulást biztosító óvodát, elemi- vagy 1–8. osztályos általános iskolát, valamint középfokú tanulmányokra lehetőséget nyújtó intézményt tartalmazott. Ezek között szerepelt hat olyan település, ahol nem igényeltek magyar igazolványt, ezen intézményeket nem szerepeltettem az elemzésben. Nem tettem különbséget az egyes intézmények között aszerint, hogy önálló magyar, ill. két vagy több tannyelvűek, vagy csak fakultatív magyar oktatásra van lehetőség. Az elemzéshez két változót képeztem az oktatási intézmények jelenlétének megragadására: megvizsgáltam, hogy összesen hány ilyen intézménnyel rendelkezik az adott település, ebből pedig képeztem egy összevont változót, amely azt mutatja meg, hogy van-e lehetőség magyar nyelven való tanulásra avagy nincs. Létrehoztam továbbá négy olyan változót, amely megadja, hogy van-e az adott településen magyar oktatási nyelvű óvoda, elemi iskola, nyolc osztályos általános iskola, illetve középfokú intézmény.³¹⁵

A 6. táblázat tartalmazza az oktatási intézmények megyék szerinti bontását.³¹⁶

³¹⁴ A 2002-es (és korábbi) népszámlálás(ok) községi szintű adatait lásd Varga E. Árpád feldolgozásában: <http://www.kia.hu/konyvtar/erdely/erd2002.htm>.

³¹⁵ Az adatokat az adatbank.ro internetes portálról gyűjtöttem ki. Az adatgyűjtés során jóval több kategóriába sorolták be az intézményeket: 1. elemi iskola (1–4. osztály); 2. általános (alap) iskola (1–8, 9 osztály); 3. szakmunkásképző, szakiskola, inasiskola (2 vagy 3 osztályos); 4. szakközépiskola, technikum (4 vagy 5 osztályos); 5. gimnázium (4 osztályos); 6. általános (alap) iskola, ill.

Magyar nyelvű oktatási intézmények típusai megyék szerinti bontásban

Megye	Intézmény típusa				Összes oktatási intézmény
	Óvoda	Elemi iskola	1–8. osztályos általános iskola	Középfokú intézmény	
Arad	29	10	21	7	67
Bákó	0	0	2	0	2
Beszterce-Naszód	23	3	21	2	49
Bihar	94	33	75	23	225
Brassó	27	2	24	7	60
Fehér	15	12	15	2	44
Hargita	218	67	166	37	488
Hunyad	5	0	11	6	22
Kolozs	79	20	65	25	189
Kovászna	137	24	106	18	285
Krassó-Szörény	0	0	0	1	1
Máramaros	14	1	23	6	44
Maros	228	53	167	35	483
Szatmár	62	21	82	19	184
Szeben	0	0	3	2	5
Szilágy	47	19	32	17	115
Temes	23	3	12	4	42
<i>Összesen</i>	<i>1001</i>	<i>268</i>	<i>825</i>	<i>211</i>	<i>2305</i>

VI. 1. 2. Egyházak

Öt egyház településszintű adatait sikerült összegyűjteni az elemzéshez. A baptista, az evangélikus, a református, a római katolikus és az unitárius egyházak esetén megvizsgáltam, hogy mely településen van az illető egyháznak gyülekezete/egyházközsége.³¹⁷ A Romániai Magyar Baptista Gyülekezetek Szövetségének 229 gyülekezete szerepel az elemzésben. Az 1920 előtt a Tiszai

szakmunkásképző (szak, inas-) iskola; 7. általános (alap) iskola, ill. szakközépiskola (technikum); 8. általános (alap) iskola, ill. gimnázium; 9. általános (alap) iskola, ill. szakmunkásképző (szak, inas-) iskola és szakközépiskola (technikum); 10. általános (alap) iskola, ill. szakmunkásképző (szak, inas-) iskola és gimnázium; 11. általános (alap) iskola, ill. szakközépiskola (technikum) és gimnázium; 12. szakközépiskola (technikum) + gimnázium; 13. művészeti iskola; 14. kiegészítő iskola; 15. egyéb. Vegyes iskolatípusok esetén a magasabb fokozatú intézmény alapján soroltam be az adott iskolát.

³¹⁶ A 8 számú mellékletben lásd a Fehér megyei oktatási intézmények listáját – minden megye esetén egy ilyen összesítés képezte a kiindulópontot az elemzés során használt változók létrehozásához.

³¹⁷ Az adatgyűjtésben az egyházak hivatalos honlapjaira támaszkodtam, a következők szerint: Romániai Magyar Baptista Gyülekezetek Szövetsége: www.magyarbaptista.com; Romániai Zsinatpresbiteri Evangélikus-Lutheránus Egyház: <http://church.lutheran.hu/reformatio/pehhromania/pehhromcimhun.htm>; református egyház: <http://www.reformatus.ro/> (Erdélyi Református Egyházkerület), ill. <http://www.hhrf.org/kiralyhagomellek/magyar.htm> (Királyhágómelléki Református Egyházkerület); római katolikus egyház: <http://www.hhrf.org/gyrke> (Gyulafehérvári Római Katolikus Érsekség), <http://www.varad.org> (Nagyvárad Római Katolikus Egyházmegye), <http://www.szatmariegyhazmegye.ro> (Szatmári Római Katolikus Egyházmegye); Erdélyi Unitárius Egyház: <http://www.unitarius.com/magyar.html>.

Evangélikus Egyházkerülethez tartozó magyar nemzetiségű hívek Erdélyben a jelenleg kolozsvári székhellyel működő Zsinatpresbiteri Evangélikus-Lutheránus Egyházba tömörülnek, összesen 40 gyülekezetük van.³¹⁸ A református felekezetű hívek két nagyobb szervezethez tartoznak: a kolozsvári székhelyű Erdélyi Református Egyházkerülethez, illetve a nagyváradi központú Királyhágómelléki Református Egyházkerülethez. Az adatok alapján is látható, hogy Erdélyben a református egyház rendelkezik a legkiterjedtebb intézményi hálózattal. A református egyház gyülekezetei több kategóriába sorolódnak, anya-, missziói-, társ-, leányegyházközségekbe és szórványokba,³¹⁹ ezek között viszont nem tettem különbséget az elemzés során, ahogy a katolikus egyház plébániái esetén sem, ahol szerepelnek a vizsgálatban azok a plébániák is, ahol nincs ugyan állandó plébános, viszont szentmisét rendszeresen tartanak. A római katolikus felekezetű hívek több egyházmegyéhez tartoznak: a Gyulafehérvári Római Katolikus Érsekséghez, valamint a Nagyváradi, a Szatmári és a Temesvári Római Katolikus Egyházmegyéhez.³²⁰ Az Erdélyi Unitárius Egyház kolozsvári székhellyel működik, hat egyházkörbe szerveződő, összesen 135 gyülekezetük szerepel a vizsgálatban. Az egyes felekezet gyülekezeteinek megyék szerinti megoszlását a 7. számú táblázat tartalmazza.³²¹

³¹⁸ Emellett működik a nagyszebeni székhelyű Erdélyi Ágostai Hitvallású Szász Evangélikus Egyház, amely főleg a szász nemzetiségűeket gyűjti egybe. Az elemzésben 38 gyülekezet szerepel, kettő ugyanis nem Erdélyben található.

³¹⁹ A református egyház kánonja szerint:

„a) anyaegyházközség az a gyülekezet, amely önállóan istentiszteleti helyet és állandó lelkesítő állást tart fenn;

b) missziói egyházközség rendszerint több polgári községben és más vallásúak közt elszórtan élő egyháztagokból szervezett gyülekezet, amely közös lelkesítő állással, az egyházi közalap, az egyházmegye vagy az egyházkerület támogatásával működik;

c) a társult egyházközség külön presbitériummal, istentiszteleti hellyel rendelkező, egyenrangú gyülekezetek szerveződése. Híveik arányosan járulnak hozzá az egyház fenntartásához, egyenlő szolgálatban részesülnek, lelkipásztorukat közös presbiteri és közgyűlési határozattal, egyházközségi és egyházmegyei képviselőiket külön-külön választják;

d) leányegyházközség az a gyülekezet, amely a lelkipásztori gondozást és a kormányzást illetően valamelyik szomszédos anyaegyházközséghez tartozik, de gyülekezeti feladatait és kötelességeit saját presbitériuma vezetése alatt teljesíti;

e) szórvány az a gyülekezet, amelyben a hívek kis lélekszáma miatt egyházközségi szervezet nem alakítható. A missziói egyházközségbe nem szervezett szórvány a területe szerint illetékes Egyházmegyei Közgyűlés javaslatára kijelölt anyaegyházközséghez tartozik a területe szerint illetékes egyházkerületi közgyűlés megerősítésével.” *A Romániai Református Egyház...* 2006.

³²⁰ A Temesvári Római Katolikus Egyházmegye megkeresésünkre sem nyújtott tájékoztatást plébániáiról, illetve lelkipásztorairól.

³²¹ A 9. mellékletben található Brassó megye mintájára gyűjtöttem ki az egyes településeken fellelhető egyházakat. Ez már egy tisztított formájú adatbázis-kivonat, az eredeti tartalmazta pl. a református egyház gyülekezeteinek típusát, más esetekben a plébániák/parókiák elérhetőségét, lelkipásztorok nevét, hívek számát stb.

7. táblázat

Az egyes felekezetekhez tartozó gyülekezetek száma, megyék szerinti bontásban

Megye	Felekezet					Összes gyülekezet
	Baptista	Evangélikus	Református	Római katolikus	Unitárius	
Arad	9	6	48	0	0	63
Bákó	0	0	0	2	0	2
Beszterce-Naszód	6	2	51	5	0	64
Bihar	73	1	110	51	1	236
Brassó	5	17	39	9	9	79
Fehér	1	0	53	14	7	75
Hargita	17	1	177	87	47	329
Hunyad	3	0	33	17	3	56
Kolozs	20	2	151	30	22	225
Kovácsna	16	1	124	41	13	195
Krassó-Szörény	2	0	9	0	0	11
Máramaros	5	1	32	18	0	56
Maros	20	1	258	45	32	356
Szatmár	32	0	69	8	0	109
Szeben	0	2	36	12	1	51
Szilágy	19	2	114	42	0	177
Temes	1	2	44	0	0	47
<i>Összesen</i>	<i>229</i>	<i>38</i>	<i>1348</i>	<i>381</i>	<i>135</i>	<i>2131</i>

VI. 1. 3. Kulturális intézmények

Az egyházak és oktatási intézmények mellett minden településre vonatkozóan képeztem egy kimutatást az adott helységben működő kulturális intézményekről. Jellemüket tekintve ezek igen széles spektrumon mozognak: nőszövetségek, énekkarok ugyanúgy fellelhetők köztük, mint amatőr színtársulatok, műemlékvédők, barlangászok vagy cserkészcsapatok. A mindösszesen 1937 ilyen intézmény igen vegyesen oszlik meg az egyes megyék tekintetében. Leginkább a települések típusa szerinti bontás szembeötlő: azon megyék esetén, ahol a magyarok jelentős számban és területileg koncentráltabban élnek, a községeket és a városokat tekintve kiegyensúlyozottnak mondható a megoszlás, az inkább szórvány-jellegű településeken a kulturális intézmények zöme a városokban sűrűsödik. A települések típusa szerinti részletes megyei bontást a 8. táblázat tartalmazza.³²²

³²² Megyei példára lásd Máramarost a 10. számú mellékletben.

Magyar kulturális intézmények megyei bontásban, a település típusa szerint

Megye	Település típusa		Összes intézmény
	Község	Város	
Arad	25	41	66
Bákó	3	1	4
Beszterce-Naszód	48	30	78
Bihar	47	128	175
Brassó	10	37	47
Fehér	5	15	20
Hargita	222	229	451
Hunyad	0	52	52
Kolozs	58	221	279
Kovászna	75	87	162
Krassó-Szörény	0	2	2
Máramaros	14	44	58
Maros	141	90	231
Szatmár	94	72	166
Szeben	0	18	18
Szilágy	37	38	75
Temes	16	37	53
<i>Összesen</i>	<i>795</i>	<i>1142</i>	<i>1937</i>

VI. 1. 4. Politikai képviselet

A politikai képviselet vizsgálatához a 2000-es helyhatósági választások eredményeit használtam fel.³²³ Az RMDSZ-re leadott szavazatok, illetve a megszerzett mandátumok száma alapján kiszámítottam, hogy ezek milyen arányt képviselnek az adott településen leadott összes vokson/mandátumon belül, ebből pedig további kétértékű változókat képeztem. Megvizsgáltam, hogy az RMDSZ egyáltalán kapott-e szavazatot a választások során, illetve ezen szavazatok többséget biztosították-e számára a helyi tanácsban. Az alábbi összefoglaló táblázatban látható, hogy az elemzésben szereplő települések fele olyan helység, ahol az RMDSZ egyáltalán nem kapott szavazatot a 2000-es helyhatósági választások során, és csak igen csekély hányad az, ahol sikerült a többséget megszereznie.³²⁴

³²³ Részletesebben lásd: <http://helyhatosagi.adatbank.transindex.ro>.

³²⁴ A 11. számú mellékletben lásd például a Szilágy megyei részletes adatsort.

9. táblázat

<i>RMDSZ-re leadott szavazatok, megyei bontás</i>				
Megye	Nem kapott szavazatot az RMDSZ	Kapott szavazatot az RMDSZ Nem szerzett többséget	Többséget szerzett	Összes település
Arad	44	24	2	70
	62,9	34,3	2,9	100,0
Bákó	64	1	0	65
	98,5	1,5	0,0	100,0
Beszterce-Naszód	33	19	0	52
	63,5	36,5	0,0	100,0
Bihar	46	34	13	93
	49,5	36,6	14,0	100,0
Brassó	29	23	0	52
	55,8	44,2	0,0	100,0
Fehér	46	17	1	64
	71,9	26,6	1,6	100,0
Hargita	2	26	30	58
	3,4	44,8	51,7	100,0
Hunyad	49	14	0	63
	77,8	22,2	0,0	100,0
Kolozs	32	43	4	79
	40,5	54,4	5,1	100,0
Kovászna	5	7	27	39
	12,8	17,9	69,2	100,0
Krassó-Szörény	71	1	0	72
	98,6	1,4	0,0	100,0
Máramaros	44	21	0	65
	67,7	32,3	0,0	100,0
Maros	25	47	24	96
	26,0	49,0	25,0	100,0
Szatmár	15	37	5	57
	26,3	64,9	8,8	100,0
Szeben	47	12	0	59
	79,7	20,3	0,0	100,0
Szilágy	28	22	8	58
	48,3	37,9	13,8	100,0
Temes	47	32	1	80
	58,8	40,0	1,3	100,0
<i>Összesen</i>	<i>627</i>	<i>380</i>	<i>115</i>	<i>1122</i>
	<i>55,9</i>	<i>33,9</i>	<i>10,2</i>	<i>100,0</i>

VI. 1. 5. Változók képzése

Függő változónak az elemzés során a magyar igazolványt kérelmezők arányát tekintettem, amelyet az adott településen élő, a 2002-es népszámlálás során magukat magyar nemzetiségűnek valló személyekhez viszonyítva számítottam ki. A két csoport között azonban csak részleges átfedést feltételezhetünk. A magyar igazolványt kérelmezők ugyanis nem feltétlenül jelentik a rizikónépesség, az összes magyar nemzetiségű egyik alcsoportját. Elméletileg (és az adatok ismeretében

elmondható, hogy gyakorlatilag is) előfordulhat olyan eset, hogy a népszámláláskor az illető személy magát nem magyar nemzetiségűnek vallotta, de kérelmezett magyar igazolványt, vagy időközben, a népszámlálást követően költözött az illető magyar nemzetiségű az adott településre. Ezek viszont inkább kirívó példák, és zömében meglehetősen sajátos jellemzőkkel bíró térségekből származnak ezek a kérelmezők: egy-két kivételtől eltekintve nem erdélyi megyékből nyújtották be az igénylésüket, a legtöbbet Bákóból. A modell tesztelése során ezeket a településeket nem szerepeltettem az elemzésben, így 1 094 helységet vizsgálók az eredeti 1 122 helyett. Az intézményi kataszter mellett népszámlálási adatokat is felhasználtam az elemzéshez. A 2002-es census településszintű adatai³²⁵ alapján különböző mutatószámokat képeztem: magyar nemzetiségűek száma és aránya az adott településen, az egyes életkori csoportokba tartozó magyar nemzetiségű nők és férfiak aránya kategóriájukon belül. Az elemzés során használtam egy, az etnikai térszerkezet jellemzésére alkalmas mutatószámot: a magyar nemzetiségűek megyén belüli súlyozott arányát. Ezt a mutatót Szilágyi N. Sándor az asszimilációs folyamatok vizsgálata során vezette be: „A súlyozott számarányt úgy számítottam ki minden egyes megyére, hogy az egyes településeken (tehát nem közigazgatási egységekben) élő magyarok lélekszámát megszoroztam az ottani százalékarányukkal, majd a szorzatok összegét elosztottam a lélekszámok összegével”.³²⁶ A magyar nemzetiségűek megyén belüli aránya ugyanis nem kellően finom mutatója az adott régió etnikai szerkezetének. Előfordulhat ugyanis, hogy a megyei arány egy alacsony értéket mutat, viszont a magyar nemzetiségűek koncentráltan élnek néhány településen. A 10. táblázatból jól láthatók a megyei szintű és a súlyozott arányok közti különbségek.

---

³²⁵ A népszámlálási adatok a 2002. márciusában rögzített állapotot mutatják. (Veres 2004:30) A census adatainak elemzéséhez lásd Kiss (szerk.) 2004.

³²⁶ Szilágyi N. 2004: 185. A képlet: „ $P_s = \sum(p_i \times P_i)/P_{tot}$ ”, ahol p_i – a magyarok aránya egy adott településen; P_i – a magyarok száma az adott településen; P_{tot} – a teljes magyar népesség.” (Csata–Kiss 2007: 37.)

10. táblázat

Magyar nemzetiségűek súlyozott aránya a 2002-es népszámlálás alapján az erdélyi megyékben

Megye	Megye összes lakosa	Magyar nemzetiségűek száma	Magyar nemzetiségűek aránya	Magyar nemzetiségűek súlyozott aránya
Hargita	326 222	276 038	85,94	91,77
Kovászna	222 449	164 158	73,8	84,95
Maros	580 851	228 275	39,3	55,87
Szilágy	248 015	57 167	23,05	48,3
Bihar	600 246	155 829	25,96	46,96
Szatmár	367 281	129 258	35,19	46,75
Bákó	628 875	4 317	0,69	32,28
Kolozs	702 755	122 301	17,4	25,27
Arad	461 791	49 291	10,67	21,93
Fehér	382 747	20 684	5,4	20,76
Beszterce-Naszód	311 657	18 349	5,89	20,12
Máramaros	510 110	46 300	9,08	18,73
Brassó	589 028	50 956	8,65	16,79
Temes	677 926	50 556	7,46	11,05
Szeben	421 724	15 344	3,64	8,44
Hunyad	485 712	25 388	5,23	7,33
Krassó-Szörény	333 219	5 824	1,75	3,05

VI. 2. Időbeli trendek

A státustörvény romániai alkalmazása 2002. január 21.-vel kezdődött, a kedvezménytörvény végrehajtását segítő tájékoztató irodák megnyitásával. Ezen időszak kezdetétől 2005. december 31-ig lehetőség van a kérelmek benyújtásának időbeli megoszlásának elemzésére. A vizsgálat e szakaszához az RMDSZ – Ügyvezető Elnökség Kedvezménytörvény – Központi Tájékoztató Iroda archívumának adatait használtam fel. Romániában 2005. december 31-ig 510 817 magyar igazolvány iránti igénylést nyújtottak be, amelyekhez a kérelmek átvételével és továbbításával megbízott tájékoztató irodák mintegy 2 903 darab heti összesítése kapcsolódik. Az átvett kérelmekről az irodavezetők minden hét első napján összesítést készítenek a Központi Tájékoztató Irodának egy meghatározott beszámoló-minta alapján.³²⁷ Ennek alapján nyomon követhető a magyar igazolvány

³²⁷ A heti beszámoló a következő adatokat tartalmazza: az illető tájékoztató iroda által az adott héten átvett magyar igazolvány iránti kérelmek száma, az elektronikus úton továbbított kérelmek száma, a kiskorú, valamint a nagykorú kérelmezők száma, az elrontott, illetve a hiányos kérelmek száma, valamint a nagykorú kérelmezők esetén a kérelmek jogosultság szerinti megoszlása (annak függvényében, hogy egyházi tagsági igazolás, RMDSZ tagsági igazolás, magyar nyelvismeret vagy civil szervezeti tagság alapján kérelmezte az illető személy a magyar igazolványt). A megyei/területi tájékoztató irodák összesítései jelentik az elemzés céljából feldolgozott adatokat. Az elemzés során összevettem a következő területi irodák adatait: Csíkszék, Gyergyószék és Udvarhelyszék (Hargita

iránti kérelmek számának időbeli alakulása, a kiskorúak számára igényelt igazolványok aránya, a kérelmek megyei/regionális sajátosságai, valamint a kérelmezők jogosultságának alapját képező okiratok megoszlása.

Az elemzéshez használt két adatforrás kérelmeinek számában mutatkozó különbség két oknak tulajdonítható. A romániai tájékoztató irodák a benyújtott igénylésekről készítenek összesítést, így a belügyminisztérium adataihoz képest ez kérelemtöbbletet eredményezhet. Utóbbi adatforrás ugyanis nem tartalmazza azokat az igénylőlapokat, amelyeket a romániai irodákhoz benyújtottak ugyan, de számítógépes továbbításukra a vizsgált periódus végéig nem került sor, illetve nem szerepelnek benne azok a kérelmek sem, amelyek a pozitív elbírálás ellenére még nem kerültek legyártásra, vagy elkészülésüket követően nem vehetők át a közigazgatási hivatalokban. Nem képezik részét az adatbázisnak azok a kérelmek sem, amelyeket az elbíráló hatóságok valamilyen oknál fogva elutasítottak.

---

megye), Felsőháromszék és Háromszék (Kovácsna megye), illetve Nagybánya és Történelmi Máramaros (Máramaros megye).

VII. Magyar igazolványt kérelmezők – kik ők?

Néhány alapadat a kérelmekről rendelkezésre áll 2007. január 31-ig,³²⁸ így a teljesebb összefoglalás érdekében az áttekintés első részében ezekre is kitérnék. A 2007-es évben elfogadásra került LIII. törvény értelmében a már kiadott igazolványok érvényességi ideje határozatlan idejűre változott, így a jelenlegi rendszer fennmaradása mellett érdemi változás a kérelmezések számában nem várható.³²⁹

2007. január 31-ig a hat országban összesen 879 805 kérelmet nyújtottak be. A 11. táblázatból látható, hogy az összes kérelem 58,45%-át Romániából regisztrálták. Számszerűleg igen hasonló értéket képviselnek három ország kérelmezői, így az arányok is egymáshoz közeliak: 12,8% a Szerbia és Montenegróban, 12,64% a Szlovákiában, illetve 15,04% az Ukrajnában élő személyek által igényelt igazolványok aránya az összes kérelmezőn belül. Látható továbbá, hogy e négy országhoz képest elenyésző a horvátországi és szlovéniai igénylők aránya (0,81%, illetve 0,26%).

11. táblázat

Magyar igazolvány és magyar hozzátartozói igazolvány iránti kérelmek száma országonként. 2002. január 1. – 2007. január 1.

Ország	Kérelmek száma	Százalékban
Horvátország	7 103	0,81
Románia	514 246	58,45
Szerbia és Montenegró	112 592	12,80
Szlovákia	111 232	12,64
Szlovénia	2 324	0,26
Ukrajna	132 308	15,04
<i>Összesen</i>	<i>879 805</i>	<i>100</i>

A 879 805 kérelem benyújtásának időbeli megoszlása korántsem egyenletes. A törvény hatályba lépésének első évében – ahogy azt a 3. ábra adatai is mutatják – az időszak egészét tekintve a kérelmek kétharmadát, 67,46%-át regisztrálták, csaknem 600 000 magyar és magyar hozzátartozói igazolvány iránti igénylést. A következő évekre a folyamatosan csökkenő kérelemszám jellemző. Így 2003-ra már csak a

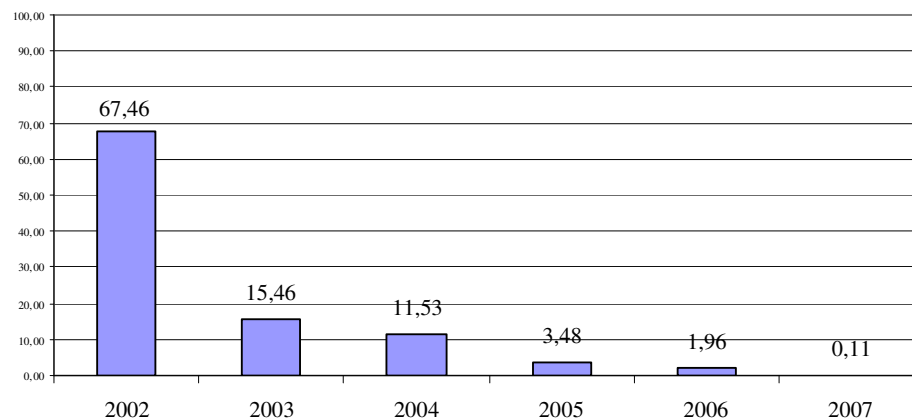
³²⁸ Ezek forrása a www.nyilvantarto.hu internetes oldal.

³²⁹ Amennyiben a kedvezményekre jogosító oldalak betelnének (hiszen eredetileg öt évre szólt az igazolványok érvényessége), úgy pótfüzetet állítanak ki az igazolványok tulajdonosainak. 2007. december 31-ig 1207 pótfüzet került kiadásra.

kérelmek 15,46%-a, 2004-re 11,53%-a jut. Ez a folyamatosan csökkenő trend önmagában is jó jelzőszáma annak, hogy az előzetes várakozásokkal ellentétben a potenciálisan érintett csoportoknak jóval kisebb hányada élt a kérelmezés lehetőségével, mint ahogy az a közvéleménykutatók felmérései alapján várható volt. E jelenségnek több magyarázata is lehet. A ténylegesen megvalósult támogatási rendszer töredékét képezte a jogszabályban felsoroltaknak, és nem látta el azt a funkciót, amelyet a törvényalkotók szándéka, illetve az érintettek elvárásai alapján előzetesen feltételezni lehetett. Szimbolikus téren pedig egy nehezen értelmezhető köztes státust képződött, ahol a magyar igazolvány legfeljebb az illető személy saját identitásának kifejeződéseként fogható fel, az „egységes magyar nemzethez” való tartozás dokumentumaként az okirat jogilag értelmezhetetlen kategóriát takar.

3. ábra

Magyar igazolvány és magyar hozzátartozói igazolvány iránti kérelmek évek szerinti megoszlása.

Az igénylések számának csökkenése ugyanis – ahogy már a fenti számok is jelzik – nem annak tudható be, hogy 2007-re „elfogytak a kérelmezők”, kimerült az a potenciális személyi kör, amely benyújthatta volna igényét magyar igazolvány iránt. A Magyarországgal szomszédos államokban közel két és fél millió olyan személy él, aki az ezredforduló körül megtartott népszámlálásokon³³⁰ magyar nemzetiségűnek vallotta magát. Ha ezt a kört tekintjük a jogszabály potenciális érintettjeinek,³³¹ és

³³⁰ Horvátországban, Szlovákiában és Ukrajnában 2001-ben, a többi érintett országban 2002-ben tartottak népszámlálást. Az eredmények részletes elemzéséhez lásd Gyurgyík–Sebők (szerk.) 2003.

³³¹ Mivel a népszámláláskor magukat magyar nemzetiségűnek vallók és a magyar igazolványt kérelmezők közötti átfedés csak valószínűsíthető, az adatok elemzése során legfeljebb annak leírására szorítkozhatunk, hogy egymáshoz viszonyítjuk a két adatsort. Teljes biztonsággal ugyanis nem állítható, hogy minden magyar igazolványt igénylő a magát népszámláláskor is magyarnak vallók közül kerül ki, éppen ezért az sem fogalmazható meg, hogy a magyar nemzetiségűek hány százaléka nyújtotta be kérelmét az egyes országokban.

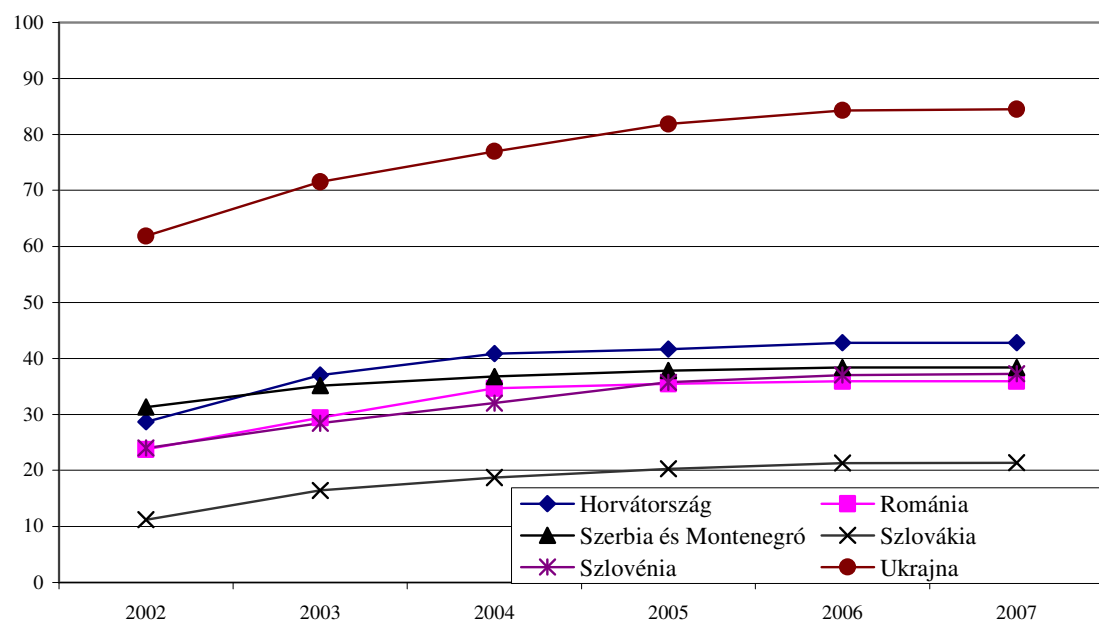
ehhez viszonyítjuk a magyar igazolványt kérelmezők számát, az adatok alapján látható, hogy ennek a népességnek csak 36,28%-a nyújtotta be igénylését.³³² Az egyes országokat tekintve – ahogy azt a 4. ábra is szemlélteti – igen nagy különbségek vannak a kérelmezők népszámlálási adatokhoz viszonyított arányában. A törvény hatályba lépésének első évétől kezdődően toronymagasan vezet Ukrajna: itt már 2002-ben 61,82% az igazolványt kérelmezők aránya a magyar nemzetiségűek számához viszonyítva, és ez az arány 2007. januárjára 84,49%-ra emelkedett. Az igénylők arányát tekintve köztes kategóriát képez Horvátország, Szerbia és Montenegró, Szlovénia és Románia. E négy országban 35,92% (Románia) és 42,8% (Horvátország) között alakult az igénylések aránya a népszámlálások adataihoz viszonyítva. eltérő az igénylések időbeli dinamikája Szlovákiában. Itt a törvény hatályba lépésének első évében a magyar nemzetiségűekhez viszonyítva 11,21% kérelmezte az igazolványt, és ez az arány 2007-re is csak 21,37%-ra emelkedett. Az adatsorok alapján az is kiderül, hogy a 2004-es, de még inkább a 2005-ös évet követően a magyar igazolványok kérelmezése gyakorlatilag stagnál. A 2003-as törvénymódosítás nem eredményezett azonnali hatást a kérelmezők számának alakulásában, sőt, a 2003-2004 közötti időszakot tekintve egy folyamatos emelkedés volt tapasztalható. Megítélésem szerint viszont a törvénymódosítás hatásai mutatkoznak meg a későbbi években, ezen belül is leginkább azon rendelkezéseké, amelyek a támogatási rendszer olyan irányú átalakítását célozták, amely a magyar igazolvány tulajdonlásától függetlenítette a támogatásra való jogosultságot. Erre példa a nevelési-oktatási támogatások igénylési feltételeinek módosítása. Míg 2002-ben a támogatás pályázásának előfeltétele volt a magyar igazolvány birtoklása, 2003-ra ez opcionálissá vált. Ennek megfelelően Romániában a magyar igazolvánnyal rendelkező kiskorú pályázók aránya az évek során folyamatosan csökkent: a 2003/2004-es tanévre benyújtott pályázatok esetén az igénylők 71%-a rendelkezett magyar igazolvánnyal, vagy benyújtotta kérelmét, a 2004/2005-ös tanévben ez az arány 55,98%, a 2005/2006-os iskolai évben pedig a kérelmezők 59,31%-a rendelkezett magyar igazolvánnyal, az utolsó vizsgált évben pedig 58,07%-ra csökkent ez az arány.³³³

---

³³² A magyar igazolvány és magyar hozzátartozói igazolvány iránti kérelmek arányának alakulását az adott országban a legutóbbi népszámláláskor magukat magyar nemzetiségűeknek vallók számához viszonyítva évek szerinti bontásban a 12. számú melléklet tartalmazza.

³³³ Vö: Fekete–Mohácsek 2005; Mohácsek 2006; Mohácsek–Kiss 2007; Mohácsek 2008. Természetesen még így sem alacsony a magyar igazolvánnyal rendelkező nevelési-oktatási támogatást

*Magyar igazolvány és magyar hozzátartozói igazolvány iránti kérelmek arányának alakulása az adott országban a legutóbbi népszámláláskor magukat magyar nemzetiségűeknek vallók számához viszonyítva.
(2002. január 1. – 2007. január 31.)*

VII. 1. Magyar és magyar hozzátartozói igazolványt kérelmezők profilja

Az elemzés egy további részében a 2005. december 31-ig tartó időszakot veszem górcső alá, és a két igazolvány-típus kérelmezőinek adatait vizsgálom. Kitérek a két igazolványtípus iránti kérelmek alakulására az érintett országokban, majd az igazolványt kérelmezők főbb szocio-demográfiai jellemzőit tekintem át. Az adatbázis nem tartalmazza azt a dátumot, amikor maga a kérelem átvételre került,³³⁴ csupán arról van információ, hogy a kérelmező – amennyiben ezt megtette – mikor vette át

igénylők aránya. Ennek egyik lehetséges magyarázata, hogy folyamatosan lépnek ki a támogatottak rendszeréből azok a diákok, akik legelső évtől kezdve igényelték a támogatást és cserélődnek olyanokra, akik esetében már nem feltétel az okirat birtoklása. A nevelési-oktatási támogatást pályázók megoszlását a magyar igazolvánnyal való rendelkezés szerint lásd a 13. számú mellékletben.

³³⁴ Ezen időpont egzakt megállapítása a legnagyobb kérelemszámot regisztráló Románia esetén például egyébként is problematikus lenne. Ebben az országban ugyanis szétválik a kérelem benyújtásának és annak számítógépes rögzítésének időpontja, így – különösen a kezdeti időszak technikai nehézségei miatt – akár hónapok is elteltek, míg a kérelem továbbítása a magyarországi elbíráló hatóságok irányába megtörtént. Míg a magyar igazolványt igénylő űrlap tartalmazza a kérelem átvételének tényleges időpontját, a számítógépes rendszerben ez nem került rögzítésre, így a kérelmezés tényleges időbeli alakulásának rekonstruálására legfeljebb a papír alapú kérelmek egyenkénti átnézésével lenne mód. Amennyiben azok – a magyar–román egyetértési nyilatkozat és a kedvezménytörvény romániai alkalmazását felügyelő monitorizáló bizottságok rendelkezéseivel összhangban – nem kerültek volna megsemmisítésre.

igazolványát. Románia esetén az elemzés egy további részében egy másik adatsor alapján részletesen bemutatom a kérelmek időbeli fluktuációját, a többi ország esetén viszont csak az igazolvány átvételének időpontja áll rendelkezésünkre. A kérelmezés időpontjának tényleges ismerete alapján lehetőség nyílna az igénylési kedv pontosabb rekonstrukciójára, az igazolvány átvételének időpontja is hordoz azonban releváns információkat. Az okirat átvételét megelőzően ugyanis tulajdonosának nincs lehetősége azon kedvezmények és támogatások igénybevételére, amelyekre a törvényi keretek közt egyébként lehetősége lenne. Az igazolvány *de facto* tulajdonlása így egyben annak indikátora is, hogy a kérelmezők mikor váltak a kedvezmények tényleges érintettjeivé.

Románia kivételével – ahol a magyar–román egyetértési nyilatkozat ezt nem teszi lehetővé – a törvény lehetőséget biztosít a magyar igazolványra jogosult személy házastársának a magyar hozzátartozói igazolvány kérelmezésére. A vizsgált időszakban 7838 hozzátartozói igazolvány iránti kérelmet nyújtottak be az ezt lehetővé tevő öt országban. A 12. táblázat alapján megfigyelhető, hogy az egyes országokban az összes kérelmezőn belül a hozzátartozói igazolvánnyal rendelkezők aránya igen alacsony: csupán 0,7% Szlovákiában, de a legmagasabb arányt regisztráló Horvátországban is csak 6,4%-ot tesznek ki ezek a kérelmezők. Ebben az öt országban az összes kérelmen belül csak 2,35% a magyar hozzátartozói igazolványt igénylők aránya.

12. táblázat
Magyar igazolvány és magyar hozzátartozói igazolvány iránti kérelmek megoszlása országoként.
(2002. január 1. – 2005. december 31.)

Ország	Igazolvány típusa		Összesen
	Magyar igazolvány	Magyar hozzátartozói igazolvány	
Horvátország	6 161	421	6 582
	93,6%	6,4%	100,0%
Szerbia és Montenegró	102 387	3 048	105 435
	97,1%	2,9%	100,0%
Szlovákia	98 548	674	99 222
	99,3%	0,7%	100,0%
Szlovénia	2 051	69	2 120
	96,7%	3,3%	100,0%
Ukrajna	116 516	3 626	120 142
	97,0%	3,0%	100,0%
<i>Összesen</i>	<i>325 663</i>	<i>7 838</i>	<i>333 501</i>
	<i>97,65</i>	<i>2,35</i>	<i>100,0%</i>

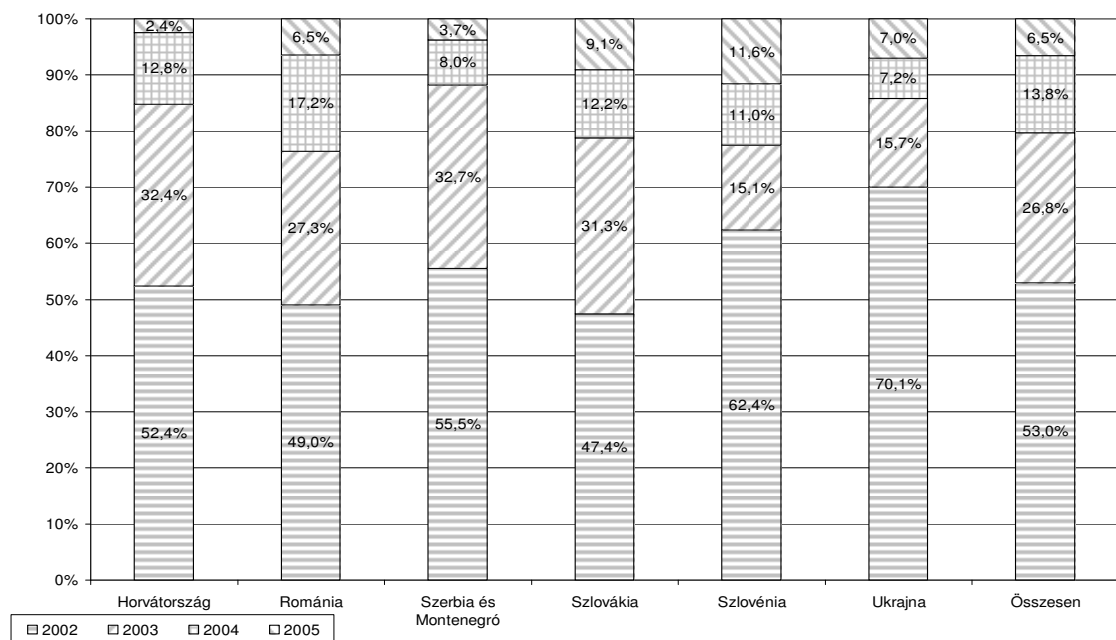
Az igazolványok átvételének időpontja, ahogy az 5. ábra adatai is mutatják – meglehetősen változik az egyes országok szerint. A benyújtott kérelmek számával

összhangban az igazolványukat már 2002-ben átvevők aránya Ukrajna esetén a legmagasabb: az ország összes kérelmezője közül 70,1% már a törvény hatályba lépésének első évében rendelkezett az okirattal. Ezt követi Szlovénia, ahol Ukrajnához képest 7,7 százalékponttal alacsonyabb azok aránya, akik már 2002-ben átvették igazolványukat. A korábbiakban vázolt trendeknek megfelelően a törvény hatályba lépésének első évében a legalacsonyabb arányban Szlovákiában vették át igazolványukat a kérelmezők.

5. ábra

Az igazolványok átvételének éve, országok szerint. (2002. január 1. – 2005. december 31.)

A kérelmezők nemek szerinti bontását tekintve – ahogy azt a 13. táblázat tartalmazza – látható, hogy kevéssel ugyan, de minden országban magasabb a nők aránya. Az összes kérelmezőt tekintve ez 52,1%-ot tesz ki. Bár az egyes országok esetén némileg módosul a két nem egymáshoz viszonyított aránya a kérelmezőkön belül, az átlagos tendenciától egyik régió sem tér el jelentősen.³³⁵

³³⁵ A Chi-négyzet próbát lekérve a kereszttáblára látható, hogy statisztikailag 0,001%-os valószínűségi szinten szignifikáns a különbség az egyes országokat tekintve, ez viszont jelentősen összefügg a minta nagyságával.

13. táblázat

Magyar igazolvány és magyar hozzátartozói igazolvány iránti kérelmek nemek szerinti megoszlása országoként. (2002. január 1. – 2005. december 31.)

Megkérdezett neme	Ország						Összesen
	Horvátország	Románia	Szerbia és Montenegró	Szlovákia	Szlovénia	Ukrajna	
Férfi	3 197 48,6%	229 075 47,7%	50 863 48,3%	48 349 48,7%	999 47,1%	57 349 47,7%	389 832 47,9%
Nő	3 384 51,4%	250 687 52,3%	54 544 51,7%	50 866 51,3%	1 121 52,9%	62 777 52,3%	423 379 52,1%
<i>Összesen</i>	<i>6 581</i> <i>100,0%</i>	<i>479 762</i> <i>100,0%</i>	<i>105 407</i> <i>100,0%</i>	<i>99 215</i> <i>100,0%</i>	<i>2 120</i> <i>100,0%</i>	<i>120 126</i> <i>100,0%</i>	<i>813 211</i> <i>100,0%</i>

Jóval érdekesebb képet mutat a kérelmezők korcsoport szerinti vizsgálata. Ahogy a 14. táblázatból kiderül, az egyes korcsoportok súlya az összes kérelmezőn belül országoként eltérő képet mutat. Romániában és Ukrajnában a legmagasabb a kiskorú kérelmezők aránya: 23,5, illetve 22,7 százalék. Az inaktív korúak aránya Horvátországban a legmagasabb: 23,6%, és Ukrajnában a legalacsonyabb: ebben az országban a kérelmezők tizede kerül ki a 61 évesnél idősebb korosztályból. A kérelmezők kor szerinti megoszlása önmagában is jelzi, hogy egyes korcsoportok inkább érdekelték voltak az igazolvány kiváltásában. A kiskorú kérelmezők magas aránya Romániában például a nevelési-oktatási támogatással függhet össze, és ez magyarázza a 36 és 60 év közöttiek magas arányát. Hiszen e korosztály tagjaiból kerülnek ki zömmel a kiskorú kérelmezők szülei – 18 évnél fiatalabbak esetén ugyanis az igénylés előfeltétele a szülő pozitívan elbírált magyar igazolvány iránti kérelme.

14. táblázat

Magyar igazolvány és magyar hozzátartozói igazolvány iránti kérelmek korcsoportok szerinti megoszlása országoként. (2002. január 1. – 2005. december 31.)

Korcsoport	Ország						Összesen
	Horvátország	Románia	Szerbia és Montenegró	Szlovákia	Szlovénia	Ukrajna	
18 év alattiak	903 14,0%	104 016 23,5%	17 202 17,3%	20 466 21,5%	376 19,2%	26 610 22,7%	169 573 22,2%
19–35 évesek	1 271 19,8%	126 804 28,6%	24 295 24,4%	28 844 30,3%	499 25,5%	35 539 30,3%	217 252 28,4%
36–60 évesek	2 738 42,6%	149 410 33,7%	40 205 40,3%	33 485 35,2%	766 39,2%	42 684 36,3%	269 288 35,3%
61 évesnél idősebbek	1 516 23,6%	62 885 14,2%	17 973 18,0%	12 304 12,9%	313 16,0%	12 630 10,8%	107 621 14,1%
<i>Összesen</i>	<i>6 428</i> <i>100,0%</i>	<i>443 115</i> <i>100,0%</i>	<i>99 675</i> <i>100,0%</i>	<i>95 099</i> <i>100,0%</i>	<i>1 954</i> <i>100,0%</i>	<i>117 463</i> <i>100,0%</i>	<i>763 734</i> <i>100,0%</i>

VII. 2. Az igazolvány iránti jogosultság bizonyításának kérdése

A kérelmezők jogosultság szerinti vizsgálatánál a legnagyobb nehézséget az jelentette, hogy egy-egy igénylő esetén az igazolvány iránti kérelem számítógépes rögzítése során több jogosultság-típus is feltüntetésre került. Ezekből megpróbáltam a lehető legprecízebben kiszűrni a kérelmezők által ténylegesen használt jogosultság-forrást. Első lépésként kiszűrtem azokat a személyeket, akik esetén nem volt feltüntetve a jogosultság típusa.³³⁶ Ezt követően megállapítható, hogy a legnagyobb átfedés a magyar nyelv ismerete és valamely más jogosultság együttes bejelölése esetén tapasztalható. Vélelmezhető, hogy a magyar nyelvismeret a legtöbb esetben másodlagos jogosultságként került rögzítésre,³³⁷ így az elemzés során a civil szervezeti tagságot, az egyházi jogosultságot vagy az állampolgárság szerinti ország magyarként történő nyilvántartását rögzítő okiratot tekintetem a jogosultság elsődleges forrásának.

15. táblázat
Magyar igazolványt kérelmezők jogosultság szerinti megoszlása az egyes országokban.
(2002. január 1. – 2005. december 31.)

Jogosultság típusa	Ország						Összesen
	Horvátország	Románia	Szerbia és Montenegró	Szlovákia	Szlovénia	Ukrajna	
Lakóhelye szerinti állam magyarként tartja nyilván	61	123 009	913	692	0	5 101	129 776
Magyar civil szervezeti tagság	1,0%	25,7%	0,9%	0,7%	0,0%	4,4%	16,2%
Magyar egyház tagja	83	794	214	476	1	5 553	7 121
Magyar nyelv ismerete	1,3%	0,2%	0,2%	0,5%	0,0%	4,8%	0,9%
	1	308 831	228	92	0	154	309 306
	0,0%	64,6%	0,2%	0,1%	0,0%	0,1%	38,6%
Összesen	6 009	45 299	100 937	97 046	2 043	104 599	355 933
	97,6%	9,5%	98,7%	98,7%	100,0%	90,6%	44,4%
	6 154	477 933	102 292	98 306	2 044	115 407	802 136
	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%

Az 15. táblázat adataiból leszűrhető legérdekesebb következtetés Romániával kapcsolatos. Míg minden más országban 90% fölötti a magyar nyelvismeret alapján igazolványt kérelmezők aránya, Románia esetén ezzel a jogosultságtípussal csak a

³³⁶ Ez elsősorban a hozzátartozói igazolványt kérelmező személyekre vonatkozik. Esetükben ugyanis a származtatott jogosultság esete áll fenn, akárcsak kiskorú gyermekek esetén, ahol a szülő jogosultságot igazoló okiratának típusa kerül rögzítésre.

³³⁷ A kérelmek számítógépes rögzítése során ez egy külön rovatot is jelent, amelyet kiegészítő feltételnek tekinthettek az irodák munkatársai.

kérelmezők mintegy 9,5 százaléka élt igénylése benyújtásakor. Ennek magyarázata az egyes országok eltérő kérelmezési rendszerével magyarázható. Románia esetén ugyanis, ahol a jogosultság bizonyítása minden esetben valamilyen okirathoz kötött, az egyházi tagsági igazolás alapján igénylők aránya a legmagasabb, a kérelmezők közel kétharmada (64,6%) ennek alapján nyújtotta be kérelmét.³³⁸ Ennek magyarázata lehet, hogy Erdélyben az egyházak rendelkeznek az egyik legkiterjedtebb intézményi háttérrel, sőt, a törvény végrehajtásának első évében a tájékoztató irodák munkatársainak tevékenységét mintegy 82, különböző felekezethez tartozó lelképásztor is segítette. Romániában az adatbázis-kivonat adatai alapján a kérelmezők negyede (25,7%) olyan okirat alapján kérelmezett magyar igazolványt, amelyből az derül(ne) ki, hogy a román állam az illető személyt magyarként tartja nyilván. Ezt a jogosultságtípust azonban a romániai igénylők esetén az Országos Felügyelő Testület 2002. január 11-i határozata kizárta,³³⁹ így elvileg ilyen okirat alapján nincs lehetőség igazolvány kérelmezésére. Ha megvizsgáljuk a Románia esetén rendelkezésre álló másik adatbázis adatsorait is,³⁴⁰ látható, hogy 26,49%-ra tehető azon kérelmezők aránya, akik RMDSZ tagsági igazolás alapján kérelmeztek magyar igazolványt. Megítélésem szerint ezek a kérelmek kerültek tévesen rögzítésre, amit az is alátámaszt, hogy arányait tekintve az egyéb jogosultságtípusok megoszlása a két adatbázisban – minimális eltérésektől eltekintve – igen hasonló értékeket mutat.

A táblázat adatai alapján látható, hogy ahol a magyar igazolvány iránti jogosultság bizonyítását nem kötötték okirathoz, hanem a kérelmező magyar nyelvismerete alapján igényelhetette az okiratot, a legtöbben éltek is ezzel a lehetőséggel. Szlovéniában például egyetlen olyan kérelmezőt sem találunk, aki nem nyelvismeret alapján igényelt volna igazolványt.

---

³³⁸ Romániában a tájékoztató irodák munkatársai a kérelmek számítógépes rögzítése során nem csak a jogosultság típusát jelölték be, annak pontos forrását is – így egyházak esetén az igazolást kibocsátó felekezetet, ill. egyházmegyét, civil szervezeteknél azok nevét. Minden esetben szkennelték és továbbították az elbíráló hatóság felé a jogosultságot igazoló okirat másolatát is. A magyarországi adatfeldolgozás során azonban ezek az információk elvesztek: az elbírálás szemszögéből csak a jogosultság bizonyítása volt releváns, annak mikéntje nem. Holott rendkívül izgalmas kérdés, hogy például az egyes felekezetek közt tapasztalhatók-e eltérések az igényléseket tekintve.

³³⁹ Az *OFT 2002. január 11.-i...*; Császár–Fekete–Walter 2002: 64.

³⁴⁰ Vö. a 16. táblázat adatai.

VII. 3. Magyar igazolvány iránti kérelmek romániai alakulása

A státustörvény romániai alkalmazása 2002. január 21-től kezdődött, a kedvezménytörvény gyakorlatba ültetését segítő tájékoztató irodák megnyitásával. E fejezet célja áttekinteni a magyar igazolványok igényléséhez kapcsolódó főbb statisztikai adatok alapján a kérelmezés romániai sajátosságait. E fejezetben két fő adatforrást használok. Egyrészt az egyéni szintű adatokat tartalmazó adatbázist, másrészt a kérelmek megyei szintű elemzéséhez az RMDSZ Ügyvezető Elnökség – Központi Tájékoztató Iroda adatbázisát.³⁴¹

VII. 3. 1. Kérelmek számának alakulása

A magyar igazolvány iránti kérelmek elemzése során a vizsgálat első szempontja az igénylések számának vizsgálata, bemutatva azok országos, illetve regionális alakulását. A kérelmek megyék szerinti megoszlását a 16. táblázat tartalmazza.

16. táblázat

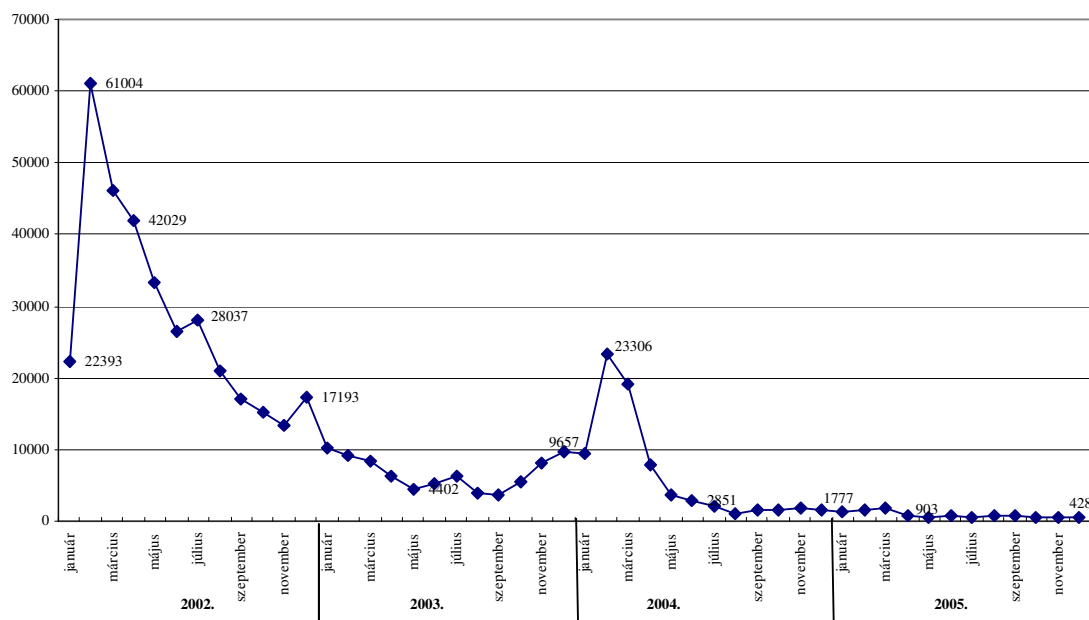
*Magyar igazolvány iránti kérelmek számának megyei összesítése.
(2002. január 21. – 2005. december 31.)*

Megye	Kitöltött kérelem	Kérelmező		RMDSZ	Jogosultság		
		Kiskorú	Nagykorú		Egyház	Civil	Nyelv
Arad	11 026	19,01	80,99	35,18	43,84	2,68	18,30
Beszterce	6 927	27,49	72,51	15,03	82,36	0,10	2,51
Bihar	50 656	20,07	79,93	31,12	53,70	1,77	13,41
Brassó	12 527	22,21	77,79	36,74	51,23	0,79	11,25
Bukarest	1 220	11,80	88,20	40,80	34,39	1,39	23,42
Fehér	9 601	24,70	75,30	52,42	45,77	0,07	1,74
Hargita	130 548	30,58	69,42	21,78	66,21	1,63	10,38
Hunyad	5 205	19,60	80,40	19,31	70,27	0,62	9,80
Kolozs	37 382	21,13	78,87	22,87	66,74	0,53	9,87
Kovácsna	68 705	29,46	70,54	21,23	66,51	0,63	11,63
Krassó-Szörény	2 355	10,53	89,47	18,70	76,08	0,00	5,22
Máramaros	17 559	21,29	78,71	40,61	49,62	1,23	8,54
Maros	78 761	25,01	74,99	29,54	64,11	0,34	6,01
Szatmár	40 326	27,93	72,07	26,38	63,74	0,31	9,57
Szeben	2 626	16,98	83,02	17,02	68,58	0,92	13,49
Szilágy	27 195	31,12	68,88	28,59	69,88	0,15	1,38
Temes	8 198	16,39	83,61	16,65	52,57	1,62	29,17
<i>Összesen</i>	<i>510 817</i>	<i>26,18</i>	<i>73,82</i>	<i>26,49</i>	<i>62,68</i>	<i>0,97</i>	<i>9,87</i>

A 2002. január 21. és 2005. december 31. közötti időszakban a romániai tájékoztató irodák 510 817 magyar igazolvány iránti kérelmet vettek át. Az igénylések eloszlása a vizsgált időszakban – ahogy azt a 6. grafikon is mutatja – korántsem egyenletes.

³⁴¹ Utóbbi 510 817 magyar igazolvány kérelmezőt regisztrált 2005. december 31-ig. Ez az adatbázis nem tartalmaz önálló adatokat Bákó megyére nézve, azokat Hargita megyéhez hozzászámítva találjuk.

Magyar igazolvány iránti kérelmek számának havi alakulása. (2002. január 21.–2005. december 31.)

A magyar igazolvány iránti kérelmek számának havi alakulását vizsgálva megállapítható, hogy az igénylések száma az első periódusban a legmagasabb. Ennek magyarázata részben az induló program újdonsága, másrészt ebben a periódusban erőteljesebb a törvény szimbolikus üzenete, egy olyan réteget szólítva meg, amely számára az igazolvány a magyar nemzethez való tartozás, a nemzeti identitás kinyilvánításának egy fontos eszköze. E hipotézisünket a romániai igénylők adatainak vizsgálatával lehetne tesztelni, viszont az adatbázis-kivonat nem alkalmas az időbeli trendek elemzésére. Ahogy a 17. táblázatban látható, 2002. június végéig összesen 26 969 személy vette át magyar igazolványát, közülük igen sokan, 46% tartozott az 50 évesnél idősebb korosztályhoz. Ha ezt összevetjük az összes kérelmező korcsoportok szerinti megoszlásával, látható, hogy az igénylők fele 34 évesnél fiatalabb volt az igazolvány átvételének időpontjában.

17. táblázat

Magyar igazolványt kérelmezők korcsoport szerint – az összes kérelmező, és akik 2002-június 30-ig átvették igazolványukat

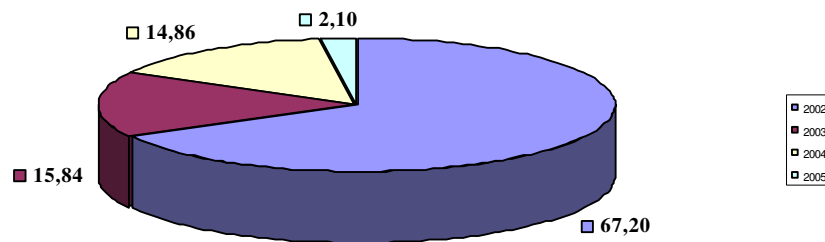
Korcsoport	2002. június 30-ig átvették igazolványukat			Összes kérelmező		
	Abszolút gyakoriság	Relatív gyakoriság	Kumulált relatív gyakoriság	Abszolút gyakoriság	Relatív gyakoriság	Kumulált relatív gyakoriság
0-4	634	2,4	2,4	21910	4,6	4,6
5-9	1045	3,9	6,2	37185	7,8	12,4
10-14	1290	4,8	11,0	46126	9,7	22,2
15-19	726	2,7	13,7	21093	4,4	26,6
20-24	1827	6,8	20,5	33544	7,1	33,7
25-29	1703	6,3	26,8	37730	7,9	41,6
30-34	2137	7,9	34,7	48343	10,2	51,8
35-39	1532	5,7	40,4	40607	8,5	60,3
40-44	1726	6,4	46,8	32142	6,8	67,1
45-49	1945	7,2	54,0	32351	6,8	73,9
50-54	2093	7,8	61,8	29763	6,3	80,2
55-59	2646	9,8	71,6	26705	5,6	85,8
60-64	2788	10,3	81,9	25281	5,3	91,1
65-69	2342	8,7	90,6	19506	4,1	95,2
70-74	1565	5,8	96,4	12919	2,7	98,0
75-79	672	2,5	98,9	6497	1,4	99,3
80-84	221	,8	99,7	2483	,5	99,9
85-89	60	,2	99,9	542	,1	100,0
90-94	16	,1	100,0	150	,0	100,0
95 plusz	1	,0	100,0	16	,0	100,0
Összesen	26969	100,0		474893	100,0	

2002 márciusával kezdődően, alig két hónap múltán a kérelmezők száma folyamatosan csökken. A kérelmek száma az új tanév kezdetével sem emelkedik, ebben a periódusban az igénylés alacsony szintje már a beígért, szülőföldön igénybe vehető támogatások elmaradásával magyarázható. A magyar igazolvány iránti igénylések száma 2004. február-márciusában ugrik meg ismét, ebben elsősorban pragmatikus szempontok játszanak meghatározó szerepet: 2004. február 2-án hirdeti meg az Iskola Alapítvány a 2003/2004-es tanévre szóló oktatási-nevelési, tankönyv- és taneszköz, illetve hallgatói támogatás iránti pályázatát. Bár a támogatás igényléséhez nem kötelező az igazolvány birtoklása, a pályázati űrlapon szereplő „Magyar igazolvány száma, amennyiben van” rovat sok esetben már elégséges motivációs tényezőnek bizonyult a kérelem benyújtásához. Látható ugyanakkor, hogy 2005 júliusától kezdődően a kérelmek száma egy tartósan alacsony szintre áll be, ez év áprilisától minden hónapban 1 000 alatti igénylő kérelmezi az okiratot. Az igénylési kedv változását jól mutatja a 4. ábra, amely a Romániában benyújtott

kérelmek évek szerinti megoszlását tartalmazza. Látható, hogy míg a törvény hatályba lépésének első évében az összes romániai kérelem 67,2%-át nyújtották be, a 2005-ben regisztrált igénylések aránya 2,1%-ot tesz ki az összes kérelmen belül.

7. ábra

Magyar igazolvány iránti kérelmek évek szerinti megoszlása Romániában

VII. 3. 2. A magyar igazolvány iránti kérelmek 2002-es népszámláláshoz viszonyított aránya

Az országos adatsorok mellett a kérelmek megyei, illetve regionális alakulását is megvizsgáltam. A régiók megállapításánál a Varga E. Árpád által javasolt ötös felosztást használtam, ezek a következők: Bánság (Arad, Krassó-Szörény és Temes megye), Dél-Erdély (Brassó, Fehér, Hunyad és Szeben megye), Észak-Erdély (Beszterce, Kolozs és Szilágy megye), Partium (Bihar, Máramaros és Szatmár megye), illetve Székelyföld (Hargita, Kovászna, Maros).³⁴² A regionális elemzésben nem szerepel Bukarest, mivel az itteni tájékoztató iroda eltérő struktúra alapján szervezte meg tevékenységét, illetve az általa átvett igénylések az összes kérelemhez viszonyítva elhanyagolhatók.³⁴³ További észrevétel, hogy Hargita megyéhez

³⁴² Varga E. 1998–2002, I–V.

³⁴³ A Bukaresti Tájékoztató Irodához tartozik – Bákó kivételével – az összes Kárpáton kívüli megye. A bukaresti iroda az összes kérelemhez viszonyítva a kérelmek 0,24 százalékát vette át.

hozzászámoltam a Moldvai Magyar Csángószövetség által Bákó megyében átvett kérelmeket is, mivel ezek elektronikus feldolgozása Csíkszeredában történik.³⁴⁴

2005. december 31-ig Romániában a magyar nemzetiségűekhez viszonyítva 35,68 százalék a magyar igazolványt kérelmezők aránya. Legmagasabb Szilágy megyében (a magyar nemzetiségűek számához viszonyítva majdnem fele az igénylők aránya), legalacsonyabb – a bukaresti tájékoztató irodát kivéve – Temes megyében, 16,22 százalék. A kérelmek megyék szerinti arányának a 2002-es népszámlálás adataihoz viszonyított részletes bontását a 18. táblázat tartalmazza.

18. táblázat

*Magyar igazolvány iránti kérelmek aránya a 2002-es népszámlálás adataihoz viszonyítva.
(2005. december 31.)*

Megye	Magyar nemzetiségűek	Magyar nemzetiségűek aránya	Átvett kérelmek	Százalékban
Szilágy	57 167	23,05	27 195	47,57
Hargita ³⁴⁵	279697	85,94	130 548	46,67
Fehér	20 684	5,4	9 601	46,42
Kovászna	164 158	73,8	68 705	41,85
Krassó-Szörény	5 824	1,75	2 355	40,44
Máramaros	46 300	9,08	17 559	37,92
Beszterce	18 349	5,89	6 927	37,75
Maros	228 275	39,3	78 761	34,50
Bihar	155 829	25,96	50 656	32,51
Szatmár	129 258	35,19	40 326	31,20
Kolozs	122 301	17,4	37 382	30,57
Brassó	50 956	8,65	12 527	24,58
Arad	49 291	10,67	11 026	22,37
Hunyad	25 388	5,23	5 205	20,50
Szeben	15 344	3,64	2 626	17,11
Temes	50 556	7,46	8 198	16,22
Bukarest	12 430	* ³⁴⁶	1220	9,81

A kérelmek arányának időbeli, régiók szerinti alakulását a 8. grafikon mutatja. Itt világosan kimutatható, hogy a kezdeti, gyakorlatilag azonos arányról történő „startolást” követően az egyes régiókban benyújtott kérelmeknek a 2002-es népszámlálás adataihoz viszonyított aránya sugarasan széttart, a kérelmek számának csökkenése az egyes régiók tekintetében nem arányos. A 2004. év eleji megugrást

³⁴⁴ Ennek megfelelően a 2002-es népszámlálás adatai esetén a Bákó megyei magyar nemzetiségűeket is hozzáadtam Hargita megyéhez.

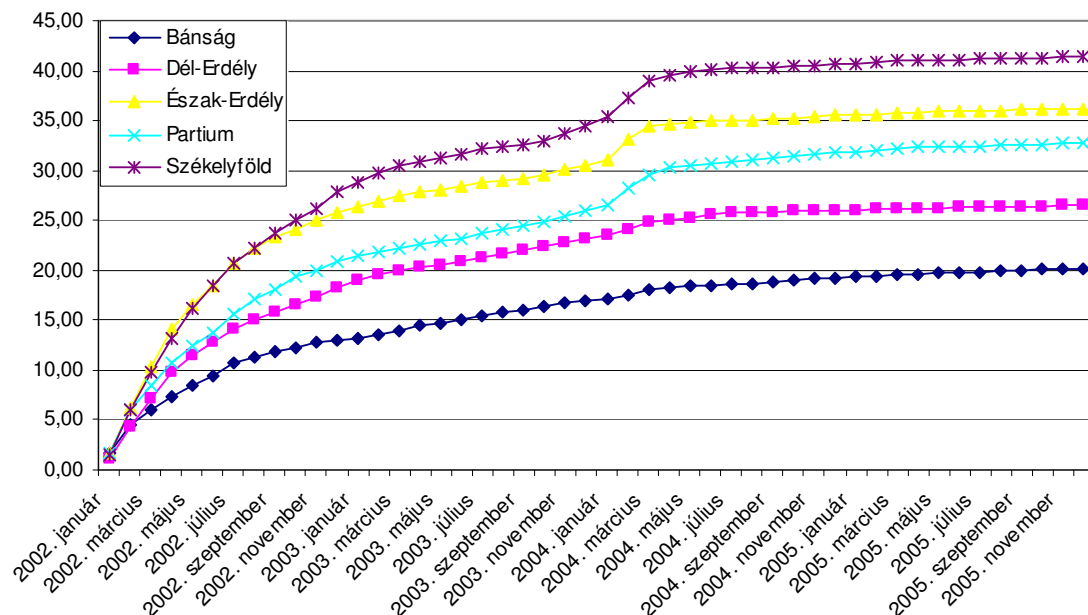
³⁴⁵ Bákó megyével, ahol a magyar nemzetiségűek száma 3 659.

³⁴⁶ Az összes Erdélyen kívüli megyét Bukaresthez számítva egy igen alacsony százalékos értéket kapunk az e területen élő magyar nemzetiségűek arányára.

követően – ahogy azt korábban is kifejtettem – gyakorlatilag stagnál, az egyes régiók közti különbségek állandósulni látszanak.³⁴⁷

8. grafikon

Magyar igazolvány iránti kérelmek arányának régiók szerinti alakulása a magyar nemzetiségűek számához viszonyítva. (2002. január 21.–2005. december 31.)

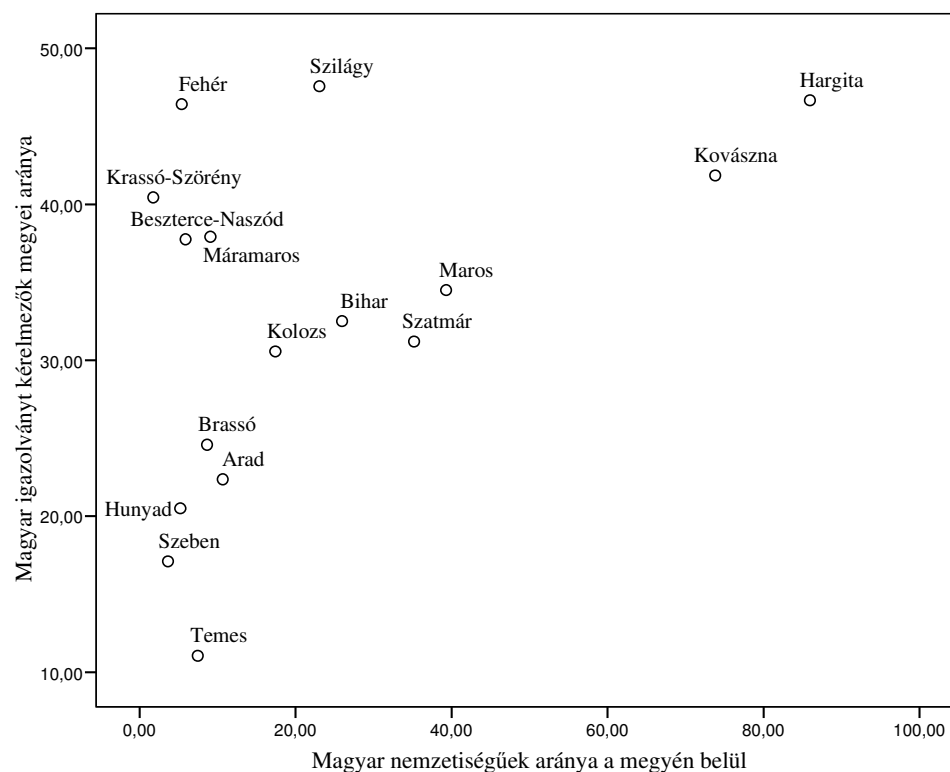

A kérelmezők arányának összevetése a népszámlálási adatokkal, ahogy azt a 18. táblázat adatai is mutatják, rávilágít arra, hogy a magyar nemzetiségűek megyei arányszámai nem elégséges magyarázó változói az igénylők arányának. A következő regressziós modellek a kérelmezők aránya és a magyar nemzetiségűek megyei, illetve azok súlyozott aránya közötti összefüggéseket mutatják.

³⁴⁷ Az egyes régiókon belül a megyei arányok alakulását a 14. számú melléklet tartalmazza.

9. ábra

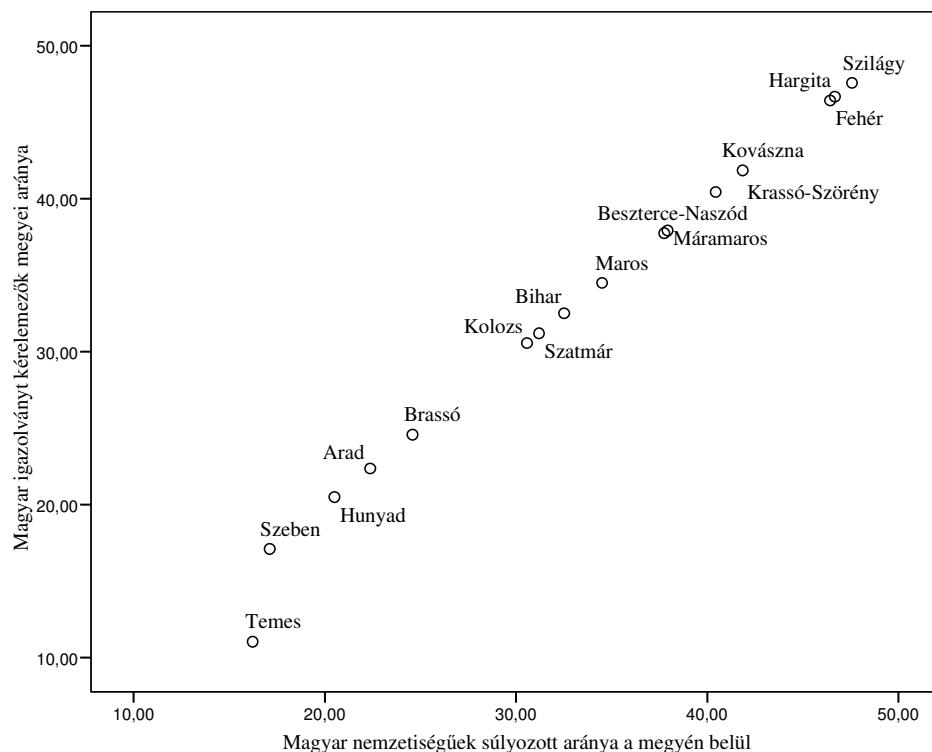
Magyar igazolványt kérelmezők aránya megyénkénti bontásban a 2002-es népszámlálás magyar nemzetiségű személyeinek számaránya szerint

Az ábra alapján látható, hogy azonos megyei arányszámok mellett a kérelmezési hajlandóság igen eltérően alakult az egyes megyékben. Az adatokat tekintve a leghomogénebb a partiumi térség, viszont az elemzéshez korábban kialakított régiók szinte mindegyike tartalmaz kilógó adatpontokat. Amennyiben a magyar nemzetiségűek súlyozott arányszámának és a kérelmezők arányának összefüggéseit vizsgáljuk, megállapítható, hogy minél magasabb a súlyozott arányszám, annál magasabb igénylési kedv regisztrálása mutatható ki.

10. ábra

Magyar igazolványt kérelmezők aránya megyénkénti bontásban a 2002-es népszámlálás magyar nemzetiségű személyeinek súlyozott számaránya szerint

A tájékoztató irodákhoz benyújtott magyar igazolvány iránti kérelmek számának regionális vizsgálata alapján tehát megfogalmazható az a következtetés, hogy a magyar nemzetiségűeknek az etnikai térszerkezetben megmutatkozó magasabb aránya a magyar igazolványt igénylők magyar lakossághoz viszonyított arányának magasabb szintjét eredményezi. Székelyföldön a magyar nemzetiségű személyek etnikailag homogén tömbben élnek, regionális szinten a kérelmezők aránya itt a legmagasabb. Eltérő viszont Partium és Észak-Erdély esete. Partium térségében a magyar nemzetiségűek interetnikus környezetben élnek, azonban saját településükön jelentős részük többséget alkot, és esetükben nem elhanyagolható szempont a magyar határ közelsége sem, annak minden előnyével. Regionális szinten – ahogy azt a 8. grafikon adatai mutatják – Észak-Erdély az igénylések arányát tekintve megelőzi

Partiumot. Észak-Erdélyben a kérelmezők magas aránya Beszterce és Szilágy megyéknek tulajdonítható, ahol Kolozs megyéhez viszonyítva az abszolút számokat tekintve jóval kevesebb magyar nemzetiségű személy él ugyan, viszont az adott településeken a magyar lakosok jelentős része többségben, vagy magas arányban él. Érdekes összehasonlítani a Bánságot és Dél-Erdélyt. Mindkét esetben elmondható, hogy a térség magyar lakossága többségében interetnikus környezetben és számbeli kisebbségben élő város lakó. A dél-erdélyi kérelmek Bánságénál magasabb aránya elsősorban a Fehér megye által elért kiugróan magas értékkel magyarázható, ahol a magyar nemzetiségűek döntő hányada néhány településen koncentrálódik, és többséget, vagy legalábbis magas arányt képvisel az összes lakoson belül. Bánságban viszont a magyar nemzetiségűek egyes településeken belüli megoszlása nagyon nagy szórást mutatnak, ami a lakosok alacsonyabb magyar igazolvány igénylési szándéka mellett a kérelmek benyújtásának lehetővé tételében is szervezési gondokat jelentett.

VII. 3. 3. A kérelmezők életkor szerinti elemzése

A kutatás egyik kérdése az volt, hogy a magyar igazolványt kérelmező romániai személyek eltérnek-e a népszámláláskor magukat magyarnak vallók korstruktúrájától, és ha igen, ez inkább egy idősebb vagy zömében fiatalabb kérelmezői réteget takar. A 19. táblázat a két sokaság lakosságának átlagéletkorát hasonlítja össze, megyék szerinti bontásban. Annak tesztelésére, hogy a két sokaság azonos eloszlású-e, T-próbát használtunk.

19. táblázat
Kérelmezők átlagéletkor szerinti összehasonlítása népszámlálási adatokkal, T-próba

Megye	Magyar igazolványt kérelmezők			Népszámlálási adatok			Szig.
	Átlagéletkor	Szórás	Esetszám	Átlagéletkor	Szórás	Esetszám	
Arad	40	20,75	10 536	44,30	21,76	49 291	0,0000
Bákó	31,25	17,13	2 097	38,08	22,35	4 317	0,0000
Beszterce-Naszód							0,0000
Naszód	34,61	20,38	6 302	41,74	22,08	18 349	
Bihar	35,65	20,19	47 123	39,85	21,64	155 829	0,0000
Brassó	38,31	20,8	11 899	43,30	21,42	50 956	0,0000
Fehér	34,48	19,83	7 570	41,82	21,66	20 684	0,0000
Hargita	32,44	19,62	118 710	37,31	21,78	276 038	0,0000
Hunyad	38,93	19,42	4 879	43,12	20,60	25 388	0,0000
Kolozs	39,82	21,43	36 188	42,28	21,85	122 301	0,0000
Kovácsna	32,78	19,42	63 560	37,58	21,61	164 158	0,0000
Krassó-Szörény							0,0000
Szörény	38,97	17,26	1 585	43,67	20,83	5 824	
Máramaros	38,07	20,36	15 340	40,87	20,90	46 300	0,0000
Maros	36,24	20,81	74 133	40,19	22,05	228 275	0,0000
Szatmár	33,4	19,42	38 047	38,73	21,96	57 167	0,0000
Szeben	39,41	19,55	2 418	42,42	21,16	15 344	0,0000
Szilágy	32,2	19,41	26 720	37,98	21,25	129 258	0,0000
Temes	41,65	20,5	7 848	44,15	21,37	50 556	0,0000

A kapott adatok alapján megállapítható, hogy a kérelmezők átlagéletkora minden megyében szignifikánsan alacsonyabb, mint a romániai magyar népessége. Az átlagéletkorok közti különbség Fehér és Beszterce-Naszód megyékben a legjelentősebb, mindkét megyében 7 év fölötti. A kapott adatok alapján így megállapítható, hogy a magyar igazolványt kérelmező személyek inkább a fiatalabb életkori csoportokba tartoznak.

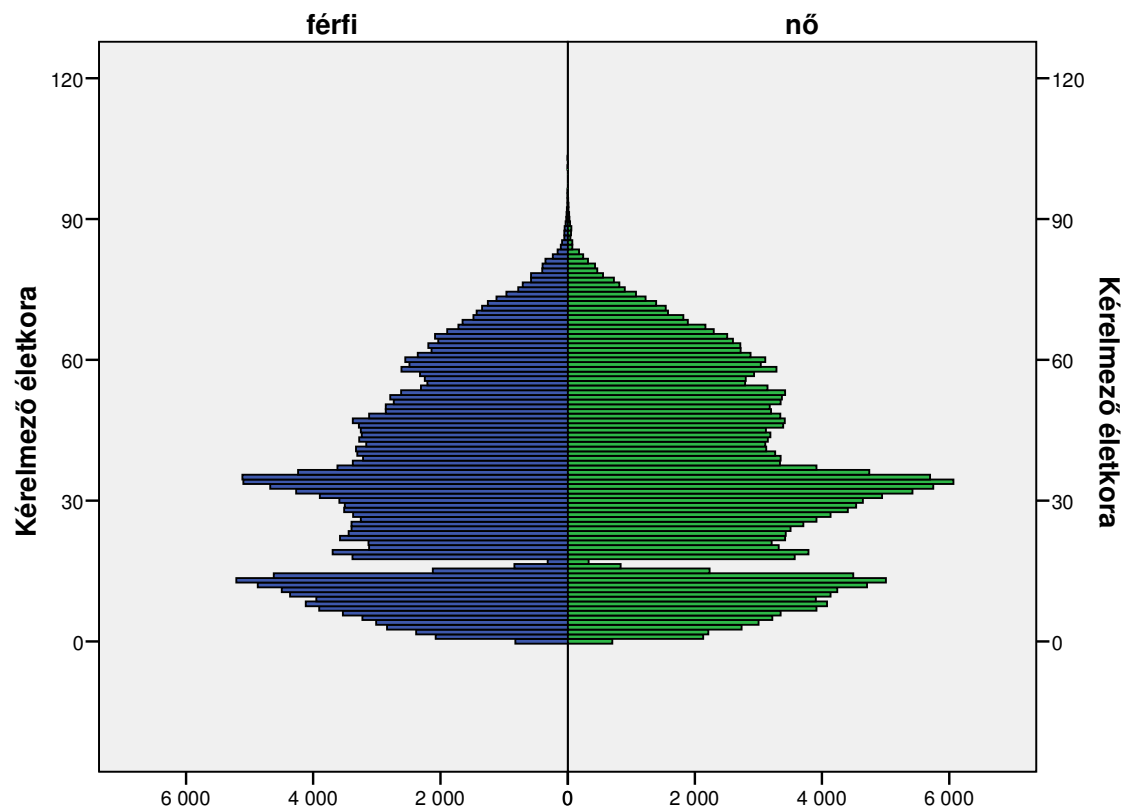
Az alábbi táblázatból kiderül, hogy az egyes megyéken belül az igénylők korösszetétele eltérő képet mutat. A legidősebb, 60 év fölötti korosztály arányait tekintve Temes megyében képviseli a legmagasabb értéket, 21,9%-ot. Az összes igénylő negyede kiskorú volt a kérelem benyújtása időpontjában, látható viszont, hogy ez esetben is összefügg az adott megye etnikai összetételével e csoport aránya az igénylőkön belül. A kiskorú kérelmezők részletesebb elemzésére a következő fejezetben térünk ki.

Kérelmezők korcsoportok szerinti megyei megoszlása

Megyék	Korcsoportok				Összesen
	0-18 évesek	19-30 évesek	31-60 évesek	61 évesek és idősebbek	
Arad	1902	1809	4695	2126	10532
	18,1%	17,2%	44,6%	20,2%	100,0%
Bákó	484	592	883	138	2097
	23,1%	28,2%	42,1%	6,6%	100,0%
Beszterce-Naszód	1610	1106	2796	790	6302
	25,5%	17,5%	44,4%	12,5%	100,0%
Bihar	11360	8530	20732	6499	47121
	24,1%	18,1%	44,0%	13,8%	100,0%
Brassó	2417	1968	5339	2174	11898
	20,3%	16,5%	44,9%	18,3%	100,0%
Fehér	1790	1573	3308	899	7570
	23,6%	20,8%	43,7%	11,9%	100,0%
Hargita	33893	22416	50757	11631	118697
	28,6%	18,9%	42,8%	9,8%	100,0%
Hunyad	864	797	2429	788	4878
	17,7%	16,3%	49,8%	16,2%	100,0%
Kolozs	7084	5588	15859	7644	36175
	19,6%	15,4%	43,8%	21,1%	100,0%
Kovászna	17396	12322	27499	6327	63544
	27,4%	19,4%	43,3%	10,0%	100,0%
Krassó-Szörény	181	375	821	208	1585
	11,4%	23,7%	51,8%	13,1%	100,0%
Máramaros	3093	2705	7097	2442	15337
	20,2%	17,6%	46,3%	15,9%	100,0%
Maros	17643	12660	32383	11441	74127
	23,8%	17,1%	43,7%	15,4%	100,0%
Szatmár	9922	7712	16426	3986	38046
	26,1%	20,3%	43,2%	10,5%	100,0%
Szeben	355	495	1151	417	2418
	14,7%	20,5%	47,6%	17,2%	100,0%
Szilágy	7655	5067	11486	2512	26720
	28,6%	19,0%	43,0%	9,4%	100,0%
Temes	1183	1271	3677	1715	7846
	15,1%	16,2%	46,9%	21,9%	100,0%
Összesen	118832	86986	207338	61737	474893
	25,0%	18,3%	43,7%	13,0%	100,0%

A kérelmezők korfája a fenti adatokat támasztja alá, bár egy érdekesség is látható: a 15–17 évesek alacsonyabb mértékű igénylései. Mivel a kiskorúak jogosultsága származtatott jogosultság, e korcsoportokhoz tartozók vélhetően ki akarták várni nagykorúságukat és saját jogon igényelni az okiratot.

Magyar igazolványt kérelmezők korfája

VII. 3. 4. Kiskorúak által benyújtott magyar igazolvány iránti kérelmek

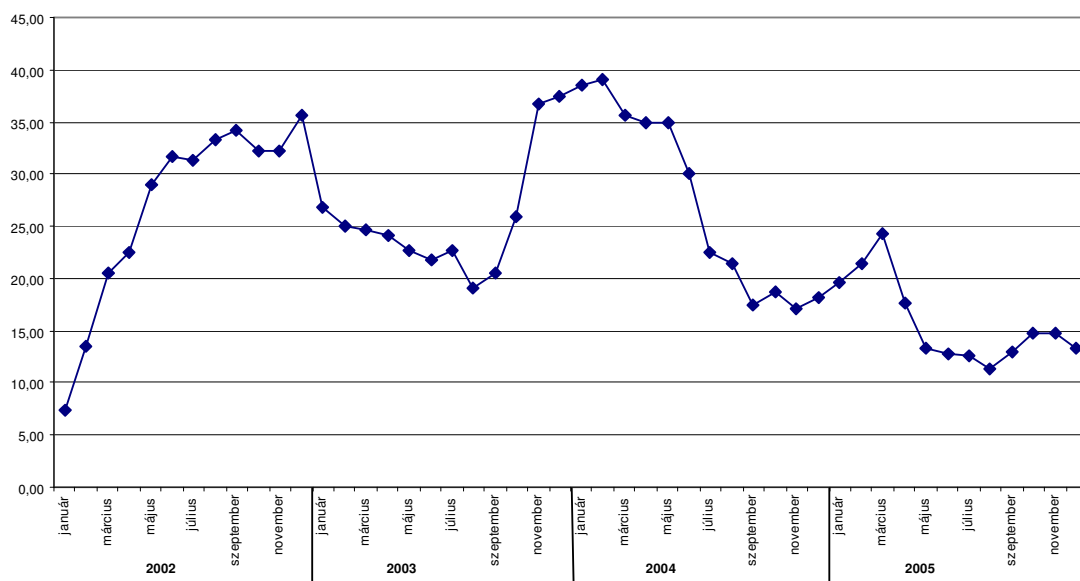
A magyar igazolvány iránti igénylésüket benyújtó személyek egy sajátos csoportját a kiskorú kérelmezők jelentik, hiszen a státustörvény alapján igénybe vehető támogatásformák döntő többsége ezt a csoportot célozta meg. A kérelmezések alakulását tekintve különösen fontos kiemelni az oktatási-nevelési támogatások szerepét, amely gyakorlatilag az egyetlen, minden jogosult számára biztosított, szülőföldön igénybe vehető támogatásforma.

Romániában a kedvezménytörvény végrehajtását segítő tájékoztató irodák megnyitásától 2005. december 31-ig 133 744 kiskorú kérelmező nyújtotta be magyar

igazolvány iránti igénylését, ami az összes kérelmező 26,18 százalékát jelenti. Ha a kiskorú kérelmezők számának alakulását vizsgáljuk, ez a kezdeti, havi nyolc- és kilencezer közötti értékről – egyetlen időszak kivételével – folyamatosan csökken, az utolsó vizsgált hónapban, 2005 decemberében már csak 57 kiskorú személy nyújtotta be a magyar igazolvány iránti kérelmét. A kiskorú igénylők arányának az összes kérelmezőn belüli havi alakulását a 12. grafikon mutatja.

12. grafikon
Kiskorú kérelmezők arányának havi alakulása a magyar igazolványt kérelmezőkön belül.
(2002. január 21.–2005. december 31.)

Az igénylések alakulását tekintve általánosan megfogalmazható, hogy a kiskorúak által benyújtott kérelmek száma, illetve aránya jelentős mértékben kötődik a különböző támogatások meghirdetése szempontjából kiemelt hónapokhoz. Így a diákigazolvány iránti kérelmek átvételének megkezdését követően,³⁴⁸ az Illyés Közalapítvány pályázati kiírása utáni hónapokban, illetve az Iskola Alapítvány 2003/2004-es tanévre szóló pályázati kiírását követően a kiskorúak aránya jelentős mértékben emelkedik. Ugyanakkor kimutatható, hogy ezen támogatásformák nehézkes működése, illetve elmaradása a kiskorúak arányának csökkenő tendenciáját eredményezi. Ez a negatív tendencia 2003 novemberében fordul meg, amikor a 2002-es naptári évre kiírt nevelési-oktatási ösztöndíj, illetve tankönyv- és taneszköz-

³⁴⁸ Romániában a járulékos igazolványok iránti kérelmek átvételének technikai feltételei csak 2002. március 11-ét követően biztosítottak.

támogatás pozitívan elbíralt pályázatainak esetén megkezdődik a megítélt összegek folyósítása. 2004 februárjában, az új pályázat kiírásának hatására 40 százalékos körüli értéket (39,03%) mutat a kiskorú igénylők aránya. Hasonló ugrás tapasztalható 2005 márciusában, egy újabb pályázati év kezdetével – ez azonban már nem éri el az előző évekre jellemző szintet. Ennek oka döntően arra vezethető vissza, hogy az oktatási-nevelési támogatás levált a magyar igazolvány rendszeréről, az okirat birtoklása nem előfeltétele a támogatás igénybevételének.

Székelyföldön magas a kiskorú kérelmezők aránya, Észak-Erdélyben is jelentős. Partiumban viszonylag alacsony, ami nagymértékben összefügg azzal a ténnyel, hogy ezekben a megyékben jelentős a Magyarországon tanuló diákok száma. Dél-Erdély és Bánság térségében alacsony a magyar anyanyelvű oktatási intézmények száma, és mivel a kiskorúakat célzó támogatások mindegyike feltételezi a magyar oktatásban való részvételt, ebben a térségben emiatt lehet alacsonyabb a kiskorú igénylők aránya.

21. táblázat
*Kiskorú kérelmezők magyar igazolványt kérelmezőkön belüli arányának összehasonlítása
népszámlálási adatokkal, Z-próba*

	Összes kérelmező	Kiskorúak száma	Kiskorúak aránya a magyar igazolványt kérelmezőkön belül	Megyén belüli arány	Z-próba	Szig.
Arad	10536	1742	17%	14%	2,838152	0,0045
Bákó	2097	439	21%	23%	-0,89472	0,3709
Beszterce-Naszód	6302	1536	24%	18%	6,838121	0,0000
Bihar	47123	10510	22%	19%	9,436131	0,0000
Brassó	11899	2300	19%	14%	7,168105	0,0000
Fehér	7570	1682	22%	16%	6,477208	0,0000
Hargita	118710	32121	27%	23%	19,27547	0,0000
Hunyad	4879	786	16%	14%	1,289251	0,1973
Kolozs	36188	6623	18%	15%	8,069424	0,0000
Kovászna	63560	16319	26%	22%	11,62157	0,0000
Krassó-Szörény	1585	153	10%	15%	-1,71065	0,0871
Máramaros	15340	2812	18%	17%	1,885495	0,0594
Maros	74133	16883	23%	19%	12,75028	0,0000
Szatmár	38047	9300	24%	22%	6,539373	0,0000
Szeben	2418	341	14%	15%	-0,33302	0,7391
Szilágy	26720	7247	27%	21%	12,57941	0,0000
Temes	7848	1085	14%	13%	0,755153	0,4502

Ugyanezt támasztják alá a z-próba eredményei is, amelyet a Magyar Igazolványok Főosztálya által készített adatbázis-kivonat alapján készítettem. Látható, hogy Bákó, Hunyad, Szeben és Temes megyékben a kiskorú kérelmezők magyar igazolványt

igénylőkön belüli aránya megegyezik a népszámlás során rögzített aránnyal, a többi megye esetén attól szignifikánsan eltér. Szigorúan vett értelemben Máramaros és Krassó-Szörény esetén sem tapasztalható eltérés, így összesen ebben a hat megyében egyezik meg a kiskorú kérelmezők aránya a népszámlálás során regisztrált értékkel. E megyékben élő magyar nemzetiségűek élnek a leginkább szétszóródva az egyes településeken, a magyar nemzetiségűek súlyozott aránya 3,05% (Krassó-Szörény) és 11,05% (Temes) között mozog, valamivel magasabb értékkel csak Máramaros jellemezhető (18,73). Sajátos a helyzete Bákó megyének, ahol a magyar nemzetiségűek viszonylag koncentrált településszerkezettel jellemezhetők, itt viszonyt magyar oktatási intézmények hiánya okozhatta a kiskorú kérelmezők arányának alacsonyabb szintjét.

VII. 3. 5. A kérelmezők jogosultság szerinti vizsgálata Romániában

A heti összesítés négy jogosultságtípust különböztet meg: egyház által kiállított tagsági igazolás vagy valamely civil szervezet vagy az RMDSZ által kiadott tagsági igazolás³⁴⁹ vagy az illető kérelmező magyar nyelvtudását bizonyító okirat.³⁵⁰

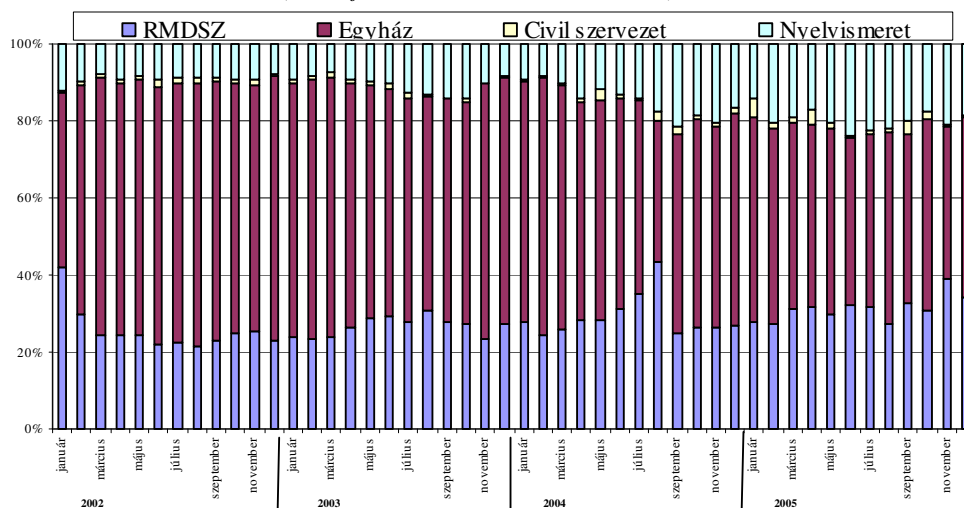
A magyar igazolvány iránti kérelmek jogosultság szerinti alakulását a 2002. január 21.–2005. december 31. közötti időszakra vonatkozóan a 13. grafikon mutatja. 2005. december 31-ig Romániában 377 073 tizennyolcadik életévét betöltött személy kérelmezte a magyar igazolványt. A nagykorú igénylők 62,68 százaléka bizonyította az igazolványra való jogosultságát egyházi tagsági igazolás alapján, 26,49 százalék RMDSZ-tagságot igazoló okirat alapján, 9,87 százalék magyar nyelvismeretet bizonyító okirat és 0,97 százalék valamely civil szervezeti tagsági igazolás alapján.

---

³⁴⁹ A magyar igazolvány iránti kérelem űrlapján az RMDSZ civil szervezetként szerepel, a heti összesítés viszont külön tünteti fel a két szervezeti tagság alapján kérelmezőket, mivel az RMDSZ tagsági igazolás alapján benyújtott kérelmek száma többszörösét jelenti a más civil szervezeti tagságot bizonyító okiratok alapján benyújtott igényléseknek.

³⁵⁰ Egy olyan dokumentumot kell bemutatni és fénymásolatban mellékelni, amelyből kiderül, hogy a kérelmező magyar nyelven tanult, illetve ha román tannyelvű iskolába járt, akkor fakultatív módon magyar tannyelvű órákat is látogatott.

*Magyar igazolvány iránti kérelmek jogosultság szerinti országos alakulása.
(2002. január 21.–2005. december 31.)*

Jogosultság tekintetében az első két hónapban volt magas az RMDSZ tagsági igazolás alapján magyar igazolványt kérelmezők aránya, ez elsősorban azzal magyarázható, hogy a törvény végrehajtásának szervezeti keretét az RMDSZ biztosította, így az első hónapokban többnyire a szövetség vonzáskörébe tartozó személyek nyújtották be az igazolvány iránti igénylésüket. 2002 márciusától kezdődően a kérelmezők jogosultság szerinti megoszlásában beállt egyfajta „egyensúlyi állapot”, állandósultak az arányok: az igénylők kétharmada egyházi tagsági igazolás, negyede RMDSZ-tagságot igazoló okirat, 10 százalék a magyar nyelvismeret bizonyításával nyújtotta be igénylését, míg a civil szervezeti tagság alapján magyar igazolványt kérelmezők aránya mindvégig egy százalék alatt maradt. Ez az állapot 2004 augusztusáig jellemzi a jogosultságtípusok megoszlását. Ezt követően az alacsony kérelemszám jelentős fluktuációt eredményez a jogosultságtípusok egymáshoz viszonyított arányaiban is.

Az egyházi tagsági igazolás alapján kérelmezők magas arányát elsősorban az magyarázza, hogy az egyház rendelkezik a legkiterjedtebb intézményi struktúrával, ugyanakkor az igénylők jelentős hányadának lehetősége sincs más típusú szervezeti tagságot igazoló okirat kiváltására. Fontos megjegyezni ugyanakkor, hogy az RMDSZ és az egyház által biztosított tagsági igazolások aránya a közlekedő edények elve alapján általában együtt mozog, ellentétes irányban: ahol magas az RMDSZ-igazolások alapján kérelmezők aránya, ott alacsonyabb a jogosultságukat valamely felekezethez való tartozás alapján bizonyítók aránya, és fordítva. Az egyes régiók

közti különbségek tekintetében megfogalmazható, hogy azokban a térségekben, ahol a magyar nemzetiségűek kisebbségben élnek, az interetnikus környezet felértékeli az RMDSZ szerepét. Ezeket a tendenciákat csak a végrehajtás megyei szintű döntései befolyásolhatják: előfordul, hogy a jogosultság tudatos stratégiák alapján az RMDSZ, vagy akár a magyar nyelvismeret irányába mozdul el.³⁵¹

VII. 3. 6. A kérelmezők településtípus szerinti megoszlása

Az összes kérelmező lakóhely szerinti vizsgálata alapján az derül ki, hogy gyakorlatilag fele-fele arányban származnak az igénylők községekből (49,4%), illetve városokból (50,6). A megyék szerinti bontás azonban rávilágít arra, hogy igen nagy eltérések tapasztalhatók az arányok alakulását tekintve. Kirívó Hunyad vagy Krassó-Szörény megye helyzete, ahol szinte az összes kérelmező városlakó, az ellenpóluson pedig Bákó található, itt a kérelmezők 95,7%-a községekben él.

22. táblázat
Községben élő kérelmezők magyar igazolványt igénylőkön belüli arányának összehasonlítása
népszámlálási adatokkal, Z-próba

	Összes kérelmező	Községben lakók	Községi lakosok aránya a magyar igazolványt kérelmezőkön belül	Községi lakosok megyén belüli aránya	Z-próba	Szig.
Arad	10536	4371	41%	42%	-0,23118	0,8172
Bákó	2097	2007	96%	87%	11,44062	0,0000
Beszterce-Naszód	6302	4048	64%	61%	4,273239	0,0000
Bihar	47123	17686	38%	44%	-18,0103	0,0000
Brassó	11899	4381	37%	31%	8,351368	0,0000
Fehér	7570	3871	51%	46%	6,184358	0,0000
Hargita	118710	70291	59%	59%	2,747815	0,0060
Hunyad	4879	98	2%	4%	-1,18632	0,2355
Kolozs	36188	15369	42%	34%	22,08064	0,0000
Kovászna	63560	32880	52%	50%	5,246915	0,0000
Krassó-Szörény	1585	54	3%	13%	-2,02045	0,0433
Máramaros	15340	3147	21%	23%	-2,83638	0,0046
Maros	74133	36047	49%	53%	-16,351	0,0000
Szatmár	38047	18827	49%	64%	-41,9711	0,0000
Szeben	2418	471	19%	18%	0,945781	0,3443
Szilágy	26720	18637	70%	52%	48,46536	0,0000
Temes	7848	2575	33%	34%	-1,59447	0,1108

³⁵¹ Például Temes megyében elsődlegesen a magyar nyelvismeretet javasolják a jogosultság bizonyítására, Szilágy megyében pedig az RMDSZ tagsági igazolást.

Az adatok alapján kiderül, hogy Arad megye esetén mondható kiegyensúlyozottnak a kép: ez az egyetlen megye, ahol a községekben, illetve városokban élők tényleges népességbeli arányuknak megfelelően reprezentáltak a magyar igazolványt kérelmezőkön belül is. Hunyad, Szeben és Temes az a három közigazgatási egység, ahol a községben élő kérelmezők aránya megegyezik a magukat magyarnak valló megyebeli falulakók arányával. Arad kivételével minden más megye esetén a városokban eltérően alakult a kérelmezők aránya a népszámlálási adatokhoz viszonyítva. Egyértelmű tendencia nem rajzolódik ki, vannak megyék, ahol a városlakók népességbeli arányukhoz viszonyítva aktívabbak, más megyékben ennek épp az ellenkezője igaz.

23. táblázat

*Városon élő kérelmezők magyar igazolványt igénylőkön belüli arányának összehasonlítása
népszámlálási adatokkal, Z-próba*

	Összes kérelmező	Városlakók	Városlakók aránya a magyar igazolványt kérelmezőkön belül	Városlakók megyén belüli aránya	Z-próba	Szig.
Arad	10536	6165	59%	58%	0,274557	0,7837
Bákó	2097	90	4%	13%	-2,42269	0,0154
Beszterce-Naszód	6302	2254	36%	39%	-3,1887	0,0014
Bihar	47123	29437	62%	56%	23,23554	0,0000
Brassó	11899	7518	63%	69%	-10,9401	0,0000
Fehér	7570	3699	49%	54%	-6,0454	0,0000
Hargita	118710	48419	41%	41%	-2,28058	0,0226
Hunyad	4879	4781	98%	96%	8,286042	0,0000
Kolozs	36188	20819	58%	66%	-25,6991	0,0000
Kovászna	63560	30680	48%	50%	-5,06834	0,0000
Krassó-Szörény	1585	1531	97%	88%	10,75818	0,0000
Máramaros	15340	12193	79%	77%	5,583048	0,0000
Maros	74133	38086	51%	47%	16,80704	0,0000
Szatmár	38047	19220	51%	36%	42,40691	0,0000
Szeben	2418	1947	81%	82%	-1,92293	0,0545
Szilágy	26720	8083	30%	48%	-31,9176	0,0000
Temes	7848	5273	67%	66%	2,281696	0,0225

Amennyiben lineáris regresszió segítségével megvizsgáljuk, hogy az egyes településeken a kérelmezők magyar nemzetiségűekhez viszonyított arányát hogyan befolyásolja az adott település típusa, látható, hogy a városokban ez egy magasabb átlagos kérelem-szintet eredményez. Ebben az esetben minden település egy rekordként szerepel az elemzésben, a magyarázó változó értékei: 0: falu, 1: város. A kiinduló modell szerint a községekben átlagosan 18,22% a magyar igazolványt

kérelmezők aránya, városokban ez az érték 6,65 százalékponttal magasabb. Ilyen értelemben a városi környezet gyakorol egyfajta hatást a kérelmek szintjének alakulására, bár az előzőekben ismertetett táblázatok eredményei óvatosságra intenek. Ha ugyanis kiszűrjük a magyar nemzetiségű népesség létszámának hatását, akkor önmagában a település típusának eltűnik a függő változóra gyakorolt hatása, így nem lesz különbség a kérelmezők arányában a lakóhelyet tekintve.

24. táblázat
Magyar igazolványt kérelmezők aránya és a település típusa, illetve a magyar nemzetiségűek létszáma közti összefüggés. A lineáris regresszióelemzés eredményei

1. modell	Együttható	Standard hiba	Szig.	2. modell	Együttható	Standard hiba	Szig.
Konstans	18,219	,623	,000	Konstans	17,646	,620	,000
Faluvaros	6,649	1,808	,000	Faluvaros	2,500	1,904	,189
				Az összes magyar nemzetiségű az adott településen	,001	,000	,000

(1. modell: $R^2=0,012$; 2. modell: $R^2=0,045$)

VII. 3. 7. Demográfiai és intézményi tényezők hatása a magyar igazolvány kérelmezésére

A demográfiai tényezők hatását vizsgáló modell egyik alapvetése az volt, hogy az adott település magyar vonatkozású intézményekkel való ellátottsága összefügg a helység magyar lakosságának demográfiai struktúrájával. Magukat magyar nemzetiségűnek valló személyek híján ugyanis nehezen képzelhető el pl. magyar tannyelvű oktatási intézmények fenntartása, de igaz ez kulturális vagy egyházi jellegűekre is. Ezt az adatok alá is támasztják, nagyobb az esélye bármilyen intézmény létének (függő változónk kódolása: 0: nincs intézmény az adott településen; 1: van intézmény), ha a magyar nemzetiségűek száma magasabb az adott településen (településtípusok szerint nincs különbség e tekintetben).

25. táblázat
A településen élő magyar nemzetiségűek száma és a magyar intézmények léte közötti összefüggés. A logisztikus regresszióelemzés eredménye

	Együttható	Standard hiba	Együttható antilogaritmus	p-érték
Magyar nemzetiségűek száma	,018	,002	1,019	0,000
Konstans	-2,327	,150	,098	0,000

A magyarok számának hatása mellett megvizsgáltam, hogy az etnikai térszerkezet mutatója hogyan befolyásolja az intézményekkel való ellátottságot. Minél

koncentráltabban élnek egy megyén belül a magyarok, vélhetően annál nagyobb lesz az esélye a különféle magyar vonatkozású intézmények létének az adott településen.

26. táblázat
A magyar intézmények léte és a magyar nemzetiségűek megyén belüli súlyozott arányszáma közötti összefüggés. A logisztikus regresszioelemzés eredménye

	Együttható	Standard hiba	Együttható antilogaritmus	p-érték
Magyar nemzetiségűek súlyozott aránya	,042	,004	1,043	0,000
Konstans	-1,081	,117	,339	0,000

A 26. táblázat adataiból látható, hogy a magyar nemzetiségűek súlyozott aránya szignifikáns hatással van arra, hogy az adott településen létezik-e bármilyen magyar vonatkozású intézmény: 1 százalékos emelkedés a magyarok súlyozott arányában 4%-kal növeli az esélyét az intézmény létének.

Az egyes intézménytípusok hatását a kérelmezésre a 27. táblázat tartalmazza. Az első modellből látható, hogy mindhárom esetben szignifikáns hatásról beszélhetünk. Míg egy olyan településen, ahol sem egyházat, sem magyar nyelvű oktatási intézményt, sem kulturális szerveződést nem találunk, a magyar igazolványt kérelmezők aránya a magyar nemzetiségűek számához viszonyítva átlagosan 6,55%, addig az egyházzal rendelkező településeken a magyar igazolványt kérelmezők aránya 12,17 százalékponttal magasabb, átlagosan 18,72%.

27. táblázat
Magyar igazolványt kérelmezők aránya és az egyes intézmények közti összefüggés. A lineáris regresszioelemzés eredményei³⁵²

1. modell	Együttható	Standard hiba	Szig.	2. modell	Együttható	Standard hiba	Szig.
Konstans	6,550	,654	,000	Konstans	6,554	,642	,000
Egyház	12,117	1,275	,000	Egyház	9,991	1,294	,000
Kulturális	4,246	1,418	,003	Kulturális	3,183	1,401	,023
Oktatási	12,806	1,504	,000	Oktatási	4,444	1,960	,024
				RMDSZ	12,235	1,886	,000

(1. modell: $R^2=42,1\%$; 2. modell: $R^2=44,3\%$)

Árnyalja a képet viszont az RMDSZ-nek nevezett változónk bevonása az elemzésbe, amely azt mutatja meg, hogy az adott településen szerzett-e mandátumot az RMDSZ. A 2. modell adataiból látható, hogy a korábbi eredményekhez képest minden változó hatása csökken (de szignifikáns marad!), és az RMDSZ gyakorolja a legjelentősebb

³⁵² Magyarázó változók kódolása: Egyház, Kulturális, Oktatási: 0, ha nincs az adott településen, 1, ha megtalálható; RMDSZ: 0, ha nem szerzett mandátumot az RMDSZ az adott településen, 1, ha igen.

hatást a magyar igazolványt kérelmezők arányára: átlagosan 12,23 százalékponttal magasabb az igazolványt kérelmezők aránya egy olyan településen, ahol az RMDSZ mandátumot tudott szerezni.

28. táblázat

Magyar igazolványt kérelmezők aránya és az egyes intézmények, illetve a magyar nemzetiségűek aránya közti összefüggés. A lineáris regresszióelemzés eredményei

	Együttható	Standard hiba	Szig.
Konstans	6,501	,635	,000
Egyház	9,880	1,280	,000
Kulturális	,403	1,495	,788
Oktatási	3,489	1,949	,074
RMDSZ	9,220	1,961	,000
Magyar nemzetiségűek aránya az adott településen	,121	,024	,000

($R^2=45,5\%$)

A 2. modellben szereplő változók tehát azt mutatják, hogy a különböző intézmények a magyar igazolványt kérelmezők arányának emelkedése irányába hatnak. Annak érdekében, hogy megállapítható legyen e változók önálló hatása, bevontam az elemzésbe a magyar nemzetiségűek arányát mutató folytonos változót. Ennek eredményeként látható, hogy az RMDSZ változónk hatása csökkent, a kulturális szerveződéseké megszűnt, és az oktatási intézményeké is az 5%-os szignifikanciaszint alá süllyedt. A modell változói közül tehát az egyházakat és a politikai képviselőket mutató változó hatása maradt szignifikáns. Átlagosan 9,8 százalékponttal emeli a magyar igazolványt kérelmezők arányát valamely egyházi intézmény jelenléte az adott településen, és közel ugyanennyivel (9,2), az RMDSZ mandátumszerzését mutató változó.

Megvizsgáltam, hogy a magyar igazolványok kérelmezési tendenciái hogyan függenek össze az adott település demográfiai szerkezetével. Ennek elemzéséhez képeztem egy többdimenziós kereszttáblának megfelelő adatbázist, majd az esetszámokkal súlyozva az adatokat logisztikus regresszióelemzés segítségével elemeztem. Az adatbázisban szereplő változók:

- Tipus: háromértékű kategoriális változó, amelyet a településen élő magyar nemzetiségűek aránya alapján képeztem, kódolása a következő: 1: szórvány (1% alatti a magyarok aránya); 2: interetnikus környezet (1% fölött – 50%);

3: többségében magyar (50% fölötti a magyar nemzetiségűek aránya).³⁵³

- Nem: a kérelmező neme (0: férfi; 1: nő)
- Korcsoport: 0: legfeljebb negyven éves; 1: negyvenegy éves vagy idősebb;
- Kertnemek: 0: nem kérelmezett magyar igazolványt; 1: kérelmezett igazolványt.

29. táblázat

<i>A település nemzetiségi összetétel szerint kialakított típusának hatása a magyar igazolvány kérelmezésére</i>			
	Igényelt-e magyar igazolványt		Összesen
	Nem igényelt	Igényelt	
Szórvány	4 371	404	4 775
	91,5%	8,5%	100,0%
Interetnikus környezet	524 249	203 635	727 884
	72,0%	28,0%	100,0%
Többségében magyar	417 813	267 764	685 577
	60,9%	39,1%	100,0%
Összesen	946 433	471 803	1 418 236
	66,7%	33,3%	100,0%

A 29. táblázatból látható, hogy a település jellegének jelentős hatása van a kérelmezésre. Minél magasabb az adott településen a magyar nemzetiségűek aránya, annál inkább nő az igazolványt kérelmezők aránya is: a többségében magyarok lakta településeken 11,1 százalékponttal magasabb az igénylők aránya az interetnikus környezetben élőkhez viszonyítva, és 30,6 százalékponttal a szórvány jellegű településekhez képest. Ha ezt megvizsgáljuk logisztikus regresszióval, látható, hogy a szórványban élőkhez képest az interetnikus környezetben lakók négyszeres, míg a többségében magyar nemzetiségű településeken élők közel hétszeres eséllyel igényelnek magyar igazolványt.

30. táblázat

<i>Település típusának hatása a kérelmezésre. A logisztikus regresszióelemzés eredménye</i>				
	Együttható	Standard hiba	Együttható antilogaritmus	p-érték
Interetnikus környezetben élők	1,436	,052	4,203	0,000
Többségében magyar település	1,936	,052	6,934	0,000
Konstans	-2,381	,052	,092	0,000

Referenciakategória: szórványban élők.

Ezek az értékek nem változnak jelentősen akkor sem, ha kontroll-változóként bevonjuk az elemzésbe a kérdezettek nemét, illetve korcsoportját. Sőt, látható, hogy ezeknek a változóknak a hatása is szignifikáns, bár ebben kétségtelenül nagy szerepe

³⁵³ A köztes kategória sajnos igen tág spektrumot fed le. Az alapprobléma ennek a változónak a megalkotásában a települések meglehetősen ferde megoszlása volt. A kérelmezők többsége ugyanis olyan településekről származik, ahol a magyar nemzetiségűek aránya igen alacsony.

van a minta nagyságának. A korcsoport hatását vizsgálva látható, hogy a teljes mintát tekintve a 40 éveseknél idősebbek 1,3-szoros eséllyel igényelnek igazolványt a fiatalabb korosztályhoz viszonyítva, és a nem hatása is szignifikáns, bár ez nem nevezhető egy jelentős értéknek.

31. táblázat

A település típusának, a korcsoportnak és a nemnek hatása a kérelmezésre.

A logisztikus regresszióelemzés eredménye

	Együttható	Standard hiba	Együttható antilogaritmus	p-érték
Interetnikus környezetben élők	1,454	,052	4,280	0,000
Többségében magyar település	1,948	,052	7,016	0,000
Nem	,013	,004	1,013	0,000
Korcsoport	,325	,004	1,384	0,000
Konstans	-2,590	,052	,075	0,000

Referenciakategória: szórványban élők.

VIII. Burgenland versus Kárpát-medence? Ausztria kimaradása a törvény hatálya alól³⁵⁴

A kedvezménytörvénnyel kapcsolatos vizsgálódások kiterjesztése Ausztriára több szempontból is indokolt.

Egyrészt a témával kapcsolatos szakirodalomban nem született olyan munka, amely annak kérdését járná körül, hogy a kedvezménytörvény eredeti koncepciójában és a magyar országgyűlés elé történő beterjesztésben szereplő Ausztria,³⁵⁵ mint a státustörvény által potenciálisan érintett ország, milyen jogi-politikai megfontolások miatt maradt ki a jogszabály végleges formájából. Ausztria esetén a státustörvény kérdését boncolgató szerzők legfeljebb annak konstatálására szorítkoznak, hogy az osztrák állam Európai Unió tagsága a többi érintett országtól eltérő eljárást tett indokoltá.³⁵⁶

Másrészt, nem készült olyan tanulmány, amely arra fókuszálna, hogy a kedvezménytörvény elfogadott verziójában szereplő országok közül kimaradó Ausztria példája hogyan válik a későbbiekben a Magyarország és az érintett államok, illetve európai intézmények közti politikai-diplomáciai villongásokban megjelenő érvrendszer egyik fontos elemévé. Ausztria esete, a státustörvény hatálya alóli kimaradása szolgáltatja ugyanis az egyik fő érvet a Magyarországgal szemben a jogszabály okán kifogásokat emelő szomszédos országokbeli és európai testületeknek. A tudományos szféra azon képviselői, akik a kedvezménytörvény kapcsán inkább kritikai álláspontra helyezkednek, és megkérdőjelezzik magának a koncepciónak a létjogosultságát, szintén kifogásolják e területi korlátozást.³⁵⁷

Harmadrészt, a politikai kapcsolatok makroszintjén zajló történések nem, illetve alig érintették a jogszabály potenciális jogosultjainak körét. Sem a politikai, sem a tudományos szféra képviselői irányából nem történt kezdeményezés annak elemzésére, hogy az Ausztriában esetlegesen végrehajtásra kerülő kedvezménytörvény milyen implikációkat eredményezett volna az ausztriai magyarok körében személyi, illetve intézményi szinten.

---

³⁵⁴ Dolgozatom e fejezetéhez felhasználtam a Századvég Politikai Iskola politikai szakértő szakirányán 2008. februárjában megvédett szakdolgozatomat.

³⁵⁵ *A szomszédos államokban élő...* 2000; *A Magyar Köztársaság Kormánya...* 2001; *A határon túli magyarokról...* 2001.

³⁵⁶ Kis J. 2002: 42; Kemp 2006: 109; Deets 2006: 27; Gál–Jarábik–Lamacková 2002 [2001]: 325.

³⁵⁷ Csepeli 2002: 566; Tóth J. 2001, 2002b.

VIII. 1. Ausztriai magyarok: jogi rendelkezések és a számok tükrében

A vázolt problematika koherens elemzéséhez első lépésként alapvető fontosságúnak ítélem az általam használt fogalmak definiálását, és ezzel összefüggésben a kedvezménytörvény potenciális érintettjeinek körülhatárolását. A fogalmi tisztázást nem feltétlenül egyszerűsítette a téma szempontjából releváns szakirodalom. Az ausztriai magyarokkal kapcsolatos társadalomtudományi-szociológiai irodalom ugyanis szakmai-tudományos szempontból meglehetősen heterogén mozaikokból tevődik össze. Hiányzanak azok az alapk munkák, amelyek az ausztriai magyarok 1920 utáni helyzetét kimerítő módon, napjainkig ívelő áttekintésben járnak körül, akár szociológiai, akár történeti, akár társadalomtörténeti szempontból.³⁵⁸ A szakirodalom így többnyire részproblémákra koncentrálna kötetekre-tanulmányokra szűkül,³⁵⁹ melyek olykor még az adott szerző korábbi munkáihoz képest is viszonylag kevés novumot tartalmaznak.³⁶⁰ A kutatás szempontjából megkerülhetetlennek és érdekesítőnek ígérkező tanulmányok olvasása során számtalan esetben módszertanilag kidolgozatlan,³⁶¹ a tudományos beszédmódtól a publicisztika irányába elkanyaruló, vagy egyenesen esszé jellegű írásokkal szembesültem.³⁶²

A státustörvény a valamely Magyarországgal szomszédos ország állampolgárságának és az illető országbeli lakóhely birtoklásán túl a magyar igazolványok kérelmezéséhez a következő kritériumokat határozza meg:

- az illető személy ne legyen magyar állampolgárságú,
- magát vallja magyar nemzetiségűnek.
- További lényeges kitétel, hogy a törvény hatálya alá az a személy tartozik, aki magyar állampolgárságát nem önkéntes lemondás útján veszítette el, és

---

³⁵⁸ Éger György *A burgenlandi magyarság rövid története* című munkája ilyen átfogó igénytel íródott, viszont inkább csak vázlatos áttekintést nyújt az 1920 utáni viszonyokról. (Éger 1991a) Hasonló jellegűek a Határon Túli Magyarok Hivatala által az ausztriai magyarság helyzetéről készített éves jelentések is, ráadásul az összefoglaló nem jelöl meg forrásokat, így nehéz kinyomozni az adatok hivatkozási alapját. További probléma, hogy az egyes országjelentések minimális új információt hordoznak a korábbi évekhez képest, legfeljebb egy-egy aktuális eseményt emelnek be az adott év összefoglalójába. (*Ausztriai magyarság 2000, 2001, 2002, 2003, 2004, 2005, 2006. évi jelentés...*) Hasonló mélységű összefoglalás még Kocsis–Kocsisné 1991: 74–78.

³⁵⁹ A regionális gazdaságra fókuszáló munkák közül lásd például Baumgartner–Kovács–Vári 2002; Sozan 1985. A térség nyelvi sajátosságainak bemutatását lásd például Imre 1971; Gal S. 1979, 2002; Zelliger 2005.

³⁶⁰ Vö. Szépfalusi 1991, 1992, 2002; Éger 1991a, 1991b, 2000a, 2000b, 2000c, 2000d, 2001.

³⁶¹ Éger 2000a, 2000b, 2000c.

³⁶² Rásky 2001; Deák 2004a, 2004b; Bedécs 1993, Für 2001: 419–422.

- nem rendelkezik állandó magyarországi tartózkodásra jogosító engedéllyel.³⁶³

Nem kerülhető meg tehát az a kérdés, hogy mit értünk az *ausztriai magyar* kategóriája alatt, illetve az e megnevezés alá tartozó személyek csoportja és a jogalkotó által meghatározott kedvezményezettek köre milyen mértékben fedik egymást. E látszólag egységes kategória esetén is találunk ugyanis olyan objektív fogódzókat, amelyek lehetővé teszik csoportképző szempontok identifikálását. A tipologizálás azonban korántsem dilemmamentes feladat. Éppen ezért, a téma érzékeny volta miatt indokoltnak tartottam áttekinteni az ausztriai magyarok helyzetével kapcsolatos jogi rendelkezéseket, amelyek érthetővé teszik az egyes csoportok közt feszülő belső ellentéteket, és melyek a kedvezménytörvény megalkotása során ismét kiéleződni látszottak.³⁶⁴

A két világháború közötti időszakban Ausztria esetén nem beszélhetünk a kisebbségi csoportok kollektív jogvédelméről, csupán individuális kisebbségvédelemről. Az 1919. szeptember 10-én aláírt saint-germain-en-laye-i békeszerződés 62–69. paragrafusain túl³⁶⁵ a kisebbségek helyzetének jogi úton történő rendezésére tett kísérletként következő dokumentumként az 1955-ös osztrák államszerződést említhetjük. Ez a dokumentum az általános emberi jogokra való hivatkozáson túl kitér a szlovén és horvát kisebbség jogaira, viszont a magyar és cseh kisebbségekről nem tesz említést. A kisebbségvédelmi jogszabályokat az államszerződés 7. cikkelye tartalmazza, amely továbbra is egyéni, és nem kollektív jogok védelmére tartalmaz kitételeket. A saint-germaini békeszerződésben foglaltakhoz képest – amely általában érinti a kisebbségi jogokat – az államszerződés a csoportok megnevezésével lényegében szűkebben értelmezi a kisebbségi kérdést.³⁶⁶

Az ausztriai kisebbségek védelmének szempontjából mérföldkőnek tekinthetjük az 1976-os népcsoport-törvény elfogadását, amely valamennyi népcsoport jogait szabályozza, és azok tagjait nemcsak egyénileg, hanem kollektíve is védi. Ez az első olyan jogi dokumentum, amely rendelkezéseket tartalmaz az ausztriai magyarok státusára vonatkozóan.³⁶⁷

Az 1976-os népcsoport-törvény először is a terminológiában eredményez változást. Ekkor vezetik be a népcsoport (*Volksgruppe*) kifejezést a korábban használatos

---

³⁶³ 2001. évi LXII. törvény...

³⁶⁴ Az ausztriai kisebbségek védelmében tett jogi lépések elemzését lásd Hannikainen 2004; Polzer-Srienz 2004.

³⁶⁵ Eiler 1996, Szoták 2003a: 266, Szépfalusi 2002: 108–110.

³⁶⁶ Éger 1991b, Vogel 2001: 192–193.

³⁶⁷ *Bundesgesetz vom 7 Juli 1976 über...*; Szépfalusi 2002: 113–116, Vogel 2001: 198–204.

kisebbség (*Minderheit*) helyett, mivel ez utóbbi némi diszkriminatív felhangot is hordozott.³⁶⁸

Az 1976-os népcsoport-törvény öt kritériumot határoz meg egy etnikai közösség népcsoportként történő elismeréséhez: az osztrák állampolgárságot, a nem német anyanyelvet, a szövetségi területen való lakóhelyet, az őshonosságot (*Beheimatung*), valamint a saját népi kultúrát (*eigenes Volkstum*). A törvény e kritériumok alapján népcsoportként ismeri el a burgenlandi magyarokat, és a nyolc tagú népcsoport-tanács³⁶⁹ működésén keresztül a Kancellári Hivatal felügyelete alatt lehetőséget biztosít az állami támogatások szétoztására. A népcsoport-tanácsok tagjait nem választják, hanem e csoportok javaslatának figyelembevételével a tagokat a szövetségi kormány nevezi ki. A saint-germaini békeszerződés kisebbségvédelmi kitételeitől, illetve az 1955-ös osztrák alapszerződésben foglaltaktól a népcsoport-törvény abban is különbözik, hogy míg a két első dokumentum alaptörvény (*Verfassungsgesetz*), ez utóbbi egyszerű szövetségi törvény (*Bundesgesetz*).³⁷⁰

Az 1976-os népcsoport-törvényt négy,³⁷¹ a népcsoport-tanácsok működését szabályozó rendeletet két alkalommal módosították. Az ausztriai magyarok szempontjából releváns módosítás 1992-ben történt: ebben az évben a Bécsben és környékén élő, döntő többségükben emigráns magyarok elérték, hogy Bécs és környékét is elismerjék mint őshonos magyar lakóterületet. Ugyanekkor a népcsoport-tanács tagjainak számát 16 főre emelték, a nyolc új népcsoport-tag pedig a bécsi magyarok reprezentánsaiból került ki.³⁷²

---

³⁶⁸ *Report by the Republic of Austria...* 2000: 3, Seebauer–Bolz 2004: 53.

³⁶⁹ Az első magyar népcsoport-tanács az 1977. január 10-i rendeletnek megfelelően 1979-ben alakult meg, négy tagot a Burgenlandi Magyar Kultúregyesület delegált, további négy személyt pedig a római katolikus, az evangélikus egyház, valamint a Sozialdemokratische Partei Österreichs (SPÖ) és az Österreichische Volkspartei (ÖVP) nevezett ki. *Verordnung des Bundesregierung...* 1977; Éger 1991b; Szépfalusi 2002: 119–123.

³⁷⁰ Vogel 2001: 206.

³⁷¹ *Bundesgesetz vom 7 Juli 1976 über...* A módosítás évei: 1976, 1988, 1999 és 2002. A népcsoport-tanácsok működéséről szóló rendeletet 1992-ben és 1993-ban módosították. *Verordnung des Bundesregierung...* 1992.

³⁷² Az 1992-es rendeletmódosítás előzményeihez hozzátartozik, hogy az osztrák közélet szereplői a burgenlandi és a bécsi magyarok közötti, olykor meglehetősen éles hangú nyilatkozatoknak és vitáknak lehettek tanúi, és ezek a feszültségek 1992 után is érezhetőek voltak még. Szeberényi 1988; Szépfalusi 2000 [1991], Szépfalusi 2002: 121, *Történelmi fordulat* 2000 [1992]. Tisztázatlan kérdés, hogy a népcsoport-tanács létszámának módosításában milyen mértékben játszott szerepet a magyar állam. A későbbi viták az 1992-es rendeletmódosítás eltérő értelmezéseire is rávilágítanak. Vö. Szoták 2003b. A megnövekedett létszámú tanács 1993-ban alakult meg, Franz Vranitzky kancellár jelenlétében. *Megalakult...* 2000 [1993]: 571. A későbbiekben, azt követően, hogy az osztrák Kancellári Hivatal 1999-ben megvont egy mandátumot az Ausztriai Magyar Egyesületek és Szervezetek Központi Szövetségétől, és azt a Független Magyar Kultúregyesületek Csúcsszervezetének adta át, a bécsi magyarok egyes szervezetei között is vitákra került sor. A

Az ausztriai kisebbségek alapjogait 2000-ben rögzítették az osztrák alkotmányban.³⁷³

A szövetségi alkotmány 8. cikkelye elismeri az őshonos népcsoportok nyelvi és kulturális sokszínűségét, amelynek fennmaradását és fenntartását támogatni kell és tiszteletben tartani.³⁷⁴

A jogi helyzet vázolója is jelzi már azokat az objektív szempontokat, amelyek – az ausztriai magyar népcsoport, mint egységes jogi kategória megkérdőjelezése nélkül – alkalmasak lehetnek a közösségen belüli alcsoportok körülhatárolására.

Az egyik legfontosabb típusalkotási elv a téma szempontjából az ausztriai magyarság esetén a különböző csoportok létrejöttének körülményeiben keresendő. Kutatásom szempontjából kiemelendő legalább egy olyan objektív kritérium, amely a kedvezménytörvény alapkoncepcióját is érinti, és amely mentén az ausztriai magyar kisebbség minimálisan két nagy csoportra osztható. Ez az ismerv a magyar állampolgárság megszűnésének kérdése. A jogi aktust tekintve ugyanis különbséget tehetünk azon személyek között, akik állampolgársága valamely területnek egy más államhoz való csatolásával változott meg, és így utódaik sem rendelkeznek már az adott ország állampolgárságával, illetve azon csoport között, aki állampolgárságát önkéntes lemondás útján veszítette el. Az előbbi az a személyi kör, amely a kedvezménytörvény által potenciálisan érintetteket tartalmazza.³⁷⁵ A dolgozat további részében e csoport jelölésére az „őshonos”, illetve „autochton” jelzőket alkalmazom, ismételten hangsúlyozva, hogy ez jelen esetben legfeljebb formai különbségtétel, és a csoport könnyebb azonosítását szolgálja.

A továbbiakban a rendelkezésre álló adatok alapján megpróbálom meghatározni annak a csoportnak a létszámát, amelyre Ausztriában a kedvezménytörvény potenciálisan vonatkozhatott volna.

Központi Szövetséggel folytatott csatározásokat követően a Szövetségi Kancellári Hivatal végül jogi eljárást kezdeményezett, és a minisztertanács elé terjesztett ügyben hozott döntés értelmében egy mandátumot megvontak a Központi Szövetségtől. *Bonyodalmak...* 2000 [1998], *Nyugtalanság...* 2000 [1999]: 589; Szépfalusi 2002: 122–123.

³⁷³ Seebauer–Bolz 2004: 53; Vogel 2001: 207–208.

³⁷⁴ Az Európai Unió kisebbségvédelmi keretegyezményét Ausztria 1998-ban ratifikálta. A 2000. és 2006. évi jelentések részletesen bemutatják az ausztriai kisebbségek, köztük a magyarság helyzetét. A jelentések általában ausztriai magyar kisebbségről beszélnek, ezen belül explicit módon nem különböztetnek meg csoportokat. *Report by the Republic of Austria...* 2000, *Second Report submitted by the Republic of Austria...* 2006.

³⁷⁵ Természetesen ez csupán egy szükséges, de nem elégséges feltétel ahhoz, hogy valakit a törvény hatálya alá tartozónak tekinthessünk.

A 2001-es osztrák népszámlálás adatai szerint 40 583 olyan személy él Ausztriában, aki a német mellett magyarul is beszél.³⁷⁶ Ezzel az értékkel Ausztria jelenti az egyetlen olyan Magyarországgal szomszédos országot, ahol a magyarok száma a korábbi népszámláláshoz képest emelkedett.³⁷⁷ Ebből azonban nem következtethetünk arra, hogy a magyar népcsoporthoz ennyi személy tartozna. Ez elsősorban az osztrák népszámlálás sajátos rendszerével magyarázható,³⁷⁸ amely a mindennapokban használt nyelvet (*Umgangssprache*)³⁷⁹ regisztrálja a népszámlálási adatok felvételekor.³⁸⁰

Az osztrák állampolgársággal rendelkező magyar ajkúak száma a 2001-es népszámlálás adatai alapján szinte minden ausztriai tartományban nőtt a korábbi adatokhoz képest, a 40 583 főből ez a csoport 25 884 személyt számlált. E tendencia alól csupán Burgenland képez kivételt, ahol az őshonos magyar lakosság körében csökkenés tapasztalható. Az Ausztriában élő magyarok két térségben koncentrálnak: Bécsben és környékén, illetve Burgenlandban.

A bécsi magyar nyelvű lakosság Baumgartner szerint két csoportra osztható.³⁸¹ Az első csoport évszázadok óta Bécsben él, a magyar főrendi családokkal ugyanis nagyszámú magyar ajkú kisegítő-személyzet érkezett a városba, akik utódai Bécsben vertek gyökeret. A második csoportot az 1956-os magyar emigránsok Bécsben maradt tagjai alkotják.³⁸² A két csoport élesen elhatárolódik egymástól,³⁸³ közös vonásként említhető talán, hogy mindkét csoportban rendkívüli mértékű az asszimiláció. A nyolcvanas években megjelenik egy harmadik magyar nyelvű réteg is Bécsben, e csoportot elsősorban a Magyarországgal szomszédos országokból érkező, kárpát-medencei magyar emigránsok alkotják. Az 1981 és 1991 közötti

---

³⁷⁶ A népszámlálási adatok mellett számos, viszonylag széles skálán mozgó becslés is napvilágot látott az ausztriai magyarok számát illetően. Ezek 60 000 (Bán 2004: 31), vagy akár 50-70 000 (*NYEOMSZSZ Tükör* 2004: 17) főre becsülik az ausztriai magyarok létszámát, de olyan elemzést is találunk amely csak a burgenlandiakat 14 000 főre teszi (Szoták 2003a: 273).

³⁷⁷ Gyurgyík 2005.

³⁷⁸ Baumgartner 2003: 158–159.

³⁷⁹ Az osztrák statisztikai hivatal gyakorlatában a „köznyelv” definíciója, amelyet 1951-től regisztrálnak, többször is módosult: Kezdetben azt a nyelvet jelentette, amelyen az egyén közvetlen környezetével érintkezett, 1961-ben a családon belüli kommunikáció nyelvét regisztrálták, 1971-ben a német mellett pedig legfeljebb második nyelvet lehetett megjelölni (Szépfalusi 1991: 74–75, Szépfalusi 1992: 353–354).

³⁸⁰ Két nyelv megjelölése esetén a kérelmező lakóhelye alapján a statisztikai hivatal munkatársai döntenek arról, hogy az illető személyt mely népcsoporthoz tartozóként kategorizálják.

³⁸¹ Baumgartner 2003.

³⁸² Más szerzők öt nagy 20. századi magyar emigráns-hullámot különböztetnek meg: az 1920-as, 1944-45-ös, illetve az 1947-48-as hullámot, az 1956-os tömeges kivándorlást, végül a 70-es és 80-as évek folyamatos kivándorlását. Balla Bálintot idézi Péter 2005: 34; Borbándi 2006.

³⁸³ Szépfalusi 1992: 239–258.

időszakban a migráció következtében a Bécsben élő magyar ajkúak száma jelentős mértékben, 8 073-ról 13 519 főre emelkedett. A következő évtizedben ennél enyhébb emelkedés tapasztalható: 2001-ben 15 436 személy vallotta magát magyar ajkúnak Bécsben, ebből 10 686-an rendelkeznek osztrák állampolgársággal, és ezáltal a magyar népcsoporthoz tartozónak tekinthetők.

A burgenlandi magyarság létszámáról eltérőek az adatok. Az 1991-es osztrák népszámlálás 4 973 olyan személyt regisztrált, aki a magyart köznapi nyelvként használja és osztrák állampolgárságú, számuk 2001-ben némileg csökkent, 4704 főre. A burgenlandi katolikus egyház 1987-es felmérése szerint évente 7 000 burgenlandi hallgat magyar misét, illetve vesz igénybe magyar nyelvű egyházi szolgálatot.³⁸⁴ A burgenlandi magyarság zöme négy településen – Felső- és Alsóőrön, Őriszigeten és Felsőpulyán – koncentrálódik. Baumgartner három alcsoportjukat különbözteti meg.³⁸⁵ Így az Észak-Burgenlandban élő magyarokét, akik a nemesi nagybirtokokon létrejött majorok egykori béreseinek leszármazottai. Mivel a magyar nyelv esetükben alacsony társadalmi státuszhoz, a cselédléthez kapcsolódott, az 1960-as évekkel, a mezőgazdaság modernizálásával kezdődően a béresek elbocsátásával és német többségi nyelvű településekre való költözésükkel körükben nagyfokú asszimiláció figyelhető meg. Következő csoportként az ún. magyarónokat határozza meg. Ők általában polgári családból származó németajkúak, akik a századfordulót követően váltak magyarrá. E csoport tagjai magyar nyelvű oktatásban részesültek, és számukra a magyar nyelv a polgári kultúra hordozójaként jelenik meg.³⁸⁶ A harmadik kategóriába a Magyarországról elszármazott magyarok tartoznak. E csoportot elsősorban az 1956-os emigráció tagjai, illetve az 1989 utáni megélhetési migránsok alkotják.³⁸⁷ Baumgartner szerint a burgenlandi magyar népcsoporton belül ők uralják a vezető pozíciókat, amely jelentős feszültséget eredményez a helyi őshonos magyar lakosság és a Magyarországról bevándorolt magyarok között.³⁸⁸

---

³⁸⁴ Baumgartner 2003: 165.

³⁸⁵ Baumgartner 2003: 165–166.

³⁸⁶ Szoták 2004: 43.

³⁸⁷ E csoport létszáma nem jelentős, az 1956-os disszidensek többsége ugyanis nem Burgenlandban telepedett meg, inkább ausztriai városokat részesítettek előnyben. (Éger 1991a: 34–35; Szesztay 2003: 50.)

³⁸⁸ Van példa az ausztriai magyarok más kategorizálására is, ez részben hasonló Baumgartner felosztásához. Bán például három csoportot különít el az ausztriai magyarok közül: az őrvidéki magyarokat, az Alsó-Ausztriába és Bécsbe a monarchia idejében letelepült magyarok leszármazottait, és végül a bécsi magyaroknak az 1945, illetve 1956 után kialakult csoportját. (Bán 2004: 30.)

Baumgartner szerint az ausztriai magyarok egyes csoportjai közül az őshonos magyar lakosság körében tapasztalható a legdrasztikusabb fogyás. Ha ugyanis az osztrák állampolgárságú magyar nyelvűek csoportját megvizsgáljuk születési hely szerint, az adatok azt mutatják, hogy a burgenlandi magyarok 30,5%-a külföldön született, elsősorban Magyarországon.

32. táblázat

Ausztriai magyarok a köznapi nyelv alapján, 1971–2001. ³⁸⁹				
	1971	1981	1991	2001
Bécs	8 413	8 073	13 519	15 436
Osztrák állampolgár	6 099	5 683	8 930	10 686
Külföldi	2 314	2 390	4 589	4 749
Burgenland	5 673	4 147	6 763	6 641
Osztrák állampolgár	5 447	4 025	4 973	4 704
Külföldi	226	122	1 790	1 937
Más tartományok	5 031	3 655	13 177	18 506
Osztrák állampolgár	3 269	2 335	5 735	10 494
Külföldi	1 762	1 320	7 442	8 013
<i>Ausztria összesen</i>	<i>19 117</i>	<i>15 875</i>	<i>33 459</i>	<i>40 583</i>
<i>Osztrák állampolgár</i>	<i>14 815</i>	<i>12 043</i>	<i>19 638</i>	<i>25 884</i>
<i>Külföldi</i>	<i>4 302</i>	<i>3 832</i>	<i>13 821</i>	<i>14 699</i>

Ha a népcsoport-törvény rendelkezéseit tekintjük, megállapítható, hogy a 40 583 személyből, aki Ausztriában a magyart köznapi nyelvként használja, szigorú értelemben véve csupán a Bécsben és Burgenlandban élő 15 390 magyar nyelvű osztrák állampolgár tekinthető a népcsoport-hoz tartozónak.³⁹⁰ Bár az 1991-es 13 903 főhöz képest ez kétségtől emelkedést jelent, ez elsősorban a magyar nyelvűek bevándorlásának köszönhetően alakult így. Összességében megállapítható, hogy az ausztriai magyar népcsoportra egyre inkább a diaszpóra-jelleg lesz a jellemző, ugyanis a bevándorolt magyar nyelvűek iskolázottságuk és – ahogy arra korábban is utaltam – „klasszikus magyar nemzeti identitásuk”³⁹¹ okán átveszik a helyi szervezetek vezető pozícióit.³⁹²

³⁸⁹ Forrás: Baumgartner 2003: 162.

³⁹⁰ Ezzel szemben például az Európai Parlament az ausztriai nyelvi helyzetről alkotott jelentésében csak a burgenlandi magyar nyelvűeket sorolja a magyarul beszélők kategóriájába, holott megjegyzi, hogy jelentős számban élnek magyarok Bécsben is. (*Lesser Used Languages...* 1997: 24.)

³⁹¹ Baumgartner 2003: 169.

³⁹² A legjelentősebb burgenlandi szervezetek, így a Burgenlandi Magyar Kultúregyesület, valamint a Közép-Burgenlandi Magyar Kultúregyesület vezető tisztségeit azonban nem emigráns magyarok töltik

Amennyiben a kedvezménytörvény rendelkezései alapján megpróbáljuk meghatározni, hogy az ausztriai magyarok esetén a jogszabály hatálya hány személyre terjedhetett volna ki, úgy a már említett ismerv, a magyar állampolgárság megszűnésének módja tűnik erre legalkalmasabbnak. Az adatok töredékessége miatt a lehetséges célpopuláció azonosítása azonban nem léphet fel a teljesség igényével és legfeljebb közelítő becslést jelenthet.

Kézenfekvőnek tűnik a burgenlandi magyarok csoportjának automatikus besorolása a kedvezményezettek potenciális körébe. Ez a fentebb ismertetett népszámlálási adatok alapján 2001-ben 4 704 személyt jelentene.³⁹³ Ha azonban tekintetbe vesszük a születési hely kritériumát is, ez a szám tovább csökken: 30,5%-ra tehető azok aránya, akik nem Ausztriában születtek, így vélelmezhető, hogy hozzávetőlegesen 3 269 olyan magyar nyelvű személy él Burgenlandban, aki megfelel annak a kritériumnak, hogy állampolgárságát nem önkéntes lemondás útján veszítette el.

Jóval nehezebb megbecsülni a Bécsben és más osztrák tartományokban élő, e feltételnek megfelelő magyar nyelvűek számát. A burgenlandiakon felül a statisztika szerint 21 180 magyar nyelvű osztrák állampolgár van. Azoknak a száma azonban, akik jogosultak lehettek volna a kedvezménytörvény alapján magyar igazolványt igényelni, megítélésem szerint igen csekély. Egyrészt, a korábbi népszámlálások adatai alapján³⁹⁴ arra következtethetünk, hogy a bécsi magyarok zömét kitevő '56-os emigránsok 8 000 körüli lelket számlálnak, ez a csoport pedig a jogosultak körén kívül maradt volna. Az 1956-os emigránsok azonban Ausztria más részein is megtelepedtek, így a fennmaradó népesség másik hányada ezen oknál fogva szintén nem lett volna jogosult. További csoportot alkotnak azok a Magyarországról érkező migránsok, akik az 1990-es évek elején megélhetési megfontolások miatt vándoroltak ki Ausztriába, és tíz évnyi tartózkodás után megkapták az osztrák állampolgárságot.³⁹⁵

Az ismertetett szempontok miatt a burgenlandi magyarokkal együtt a potenciális jogosultak köre megítélésem szerint igen nagyvonalú becsléssel is legfeljebb 10 000 körülire lett volna tehető Ausztriában.

---

be. „Őshonos” magyar nyelvű személy a Magyar Népcsoport Tanács vezetője is. A bevándorlók elsősorban a bécsi magyarság szervezeteiben töltenek be vezető szerepet.

³⁹³ Baumgartner 2003: 167.

³⁹⁴ Baumgartner 2003: 162; *Ausztriai magyarság* 2000: 7.

³⁹⁵ Baumgartner 2003: 163.

Két érdekes kérdést lehetne még felvetni Ausztria esetén. Az egyik az emigránsok gyermekeivel kapcsolatos. Míg szüleik esetén a magyar állampolgárság lemondás útján megszűnt, vagy megmaradt az osztrák állampolgárság megszerzését követően is,³⁹⁶ azok esetén, akik már Ausztriában születtek, kérdéses, hogy az illető, magát magyar nemzetiségűnek valló személy jogosult lenne-e magyar igazolvány igénylésére.

A másik kérdés azokkal kapcsolatos, akik magyar nemzetiségűként valamely Magyarországgal szomszédos országból vándoroltak ki Ausztriába, korábban nem rendelkeztek magyar állampolgársággal, és az osztrák állampolgárság elnyerését követően mondtak le korábbi állampolgárságukról. Ha az állampolgárság elvesztésének módját tekintjük, e csoport magyar állampolgárságról nem mondhatott le, hiszen sosem birtokolta azt. Lakóhelyük alapján viszont e személyek nem jogosultak magyar igazolvány igénylésére sem.

Az előbbieken vázolt kérdések egy hipotetikus helyzetre vonatkoznak, és bár a *mi lett volna ha* típusú kérdések mindig csak elképzelt ok-okozati láncolatok végiggondolására alkalmasak, jelezni kívántam, hogy a törvényalkotó milyen dilemmákkal szembesülhetett volna a kedvezménytörvény hatályának Ausztriára történő kiterjesztése esetén.

VIII. 2. A kutatás módszertana

A makroszintű adatok összegyűjtését és elemzését követően a mikroszintű összefüggések felderítése jelentette a kutatás következő fázisát. Az ausztriai magyarok kedvezménytörvénnyel kapcsolatos viszonyulását egy terepmunka keretében, a 2006. augusztus-október közötti időszakban vizsgáltam. Összesen 20 interjút készítettem, a beszélgetések nyelve többnyire magyar volt. A felvétel előtt beszélgetőpartnereim többsége két kikötéssel egyezett bele az interjúkészítésbe. Az egyik az anonimitás garantálása, továbbá, hogy a hanganyagot csak írásban idézhetem.³⁹⁷ Ezért három kivétellel, ahol a megkérdezett beleegyezését adta a

---

³⁹⁶ Ez utóbbi eset a kivételek közé tartozik, Ausztria ugyanis nem ismeri el a kettős állampolgárság intézményét.

³⁹⁷ A bemutatkozást követően gyakorlatilag ez volt az első elhangzó mondat. Ennek indokát firtatva azt a választ kaptam, hogy ők nem beszélnek szépen magyarul: „Mi nem beszélünk szépen, ez csak a határi, ez csak olyan tájszólás. [...] Mi sok szót nem tudunk, amit a magyarok tudnak, vagy

névvel történő idézéshez,³⁹⁸ a felvett beszélgetéseket sorszámoztam, és ennek alapján hivatkozok rájuk a dolgozatban.³⁹⁹

A kutatás – ahogy a bevezetőben ezt vázoltam – az Ausztria kimaradásával kapcsolatos kérdéskör vizsgálata mellett (1) a következő kérdésekre fókuszált:

2a) a megkérdezettek visszaemlékezései alapján a kedvezménytörvénnyel kapcsolatos érzelmi-kognitív viszonyulásokat próbáltam rekonstruálni, illetve

2b) az interjúalanyok személyes identitására és nyelvhasználatára vonatkozó kérdések alapján a jogszabály hipotetikus ausztriai adaptálásának dilemmáit körüljárni.

Kutatási kérdéseimre félstrukturált interjúk segítségével próbáltam választ találni.

A kimaradás indokait elemezve a megkérdezetteket három kategóriába soroltam. Az első kategóriába tartozónak azokat tekintettem, akik a kedvezménytörvény lehetséges alanyait jelenthették volna, azaz olyan burgenlandi magyar nyelvűeket kérdeztem meg, akik felmenői magyar állampolgárságukat a tartomány Ausztriához történt csatolása folytán veszítették el. A második csoportba azon személyek tartoznak, akik hosszabb ideje Burgenlandban élnek, de életük valamely szakaszában rendelkeztek magyar állampolgársággal. Külön kategóriát alkotnak azok az ausztriai magyar intézményekhez formálisan is kötődő személyek, akik a kedvezménytörvény elfogadását megelőző időszakban a jogszabály előkészítése során véleményformáló pozíciók birtokosaként jellemezhetők. Az intézményvezetőkkel készített interjúk részben arra a kérdésre is szolgálnak adalékokkal, hogy Ausztria kimaradását a törvény hatálya alól milyen tényezők indokolhatták.

Az elemzés egy további szakaszában, amikor a jogszabály elfogadott szövegének kitételei mentén vizsgáltam az esetleges végrehajtás dilemmáit, az interjúkat két csoportba sorolva használok fel. Lényegében eltekintek az intézményvezetői kategóriától, és a magyar állampolgársággal való rendelkezés, illetve nem rendelkezés kritériuma mentén sorolom be a megkérdezetteket az általam

---

mondanak, mi nem ismerjük, mert nincs annyira kiképezve, nem jártunk iskolába.” (Négyes számú interjú 2006.)

³⁹⁸ Így Deák Ernő, az Ausztriai Magyar Egyesületek és Szervezetek Központi Szövetségének vezetője; Gúthy László, felsőöri református lelkész és Plank József, a Burgenlandi Magyar Kultúregyesület elnöke.

³⁹⁹ Az interjúk hivatkozása a *Dokumentumok* címszó alatt szerepel.

burgenlandi „őshonos, autochton” magyaroknak nevezett kategóriába, illetve a migránsok csoportjába.⁴⁰⁰

Az interjúk alapján az ausztriai magyarok belső heterogenitása is kirajzolódik, a beszélgetések az individuális és kollektív én-képek elemeinek identifikációján túl a másik mint vonatkoztatási-csoport megjelenését is implikálták, nem ritkán negatív kontextusban. Ezen összefüggések bemutatása segítséget nyújthat a kedvezménytörvény kapcsán megfogalmazódó eltérő diskurzusok megértéséhez is.

VIII. 3. A státustörvény hatálya alóli kimaradás indokai

Az Ausztriában élő magyaroknak a kedvezménytörvény hatálya alóli kimaradását indokoló tényezők kétfélék. Ezek egy része az Európai Unió részéről Magyarország irányába megfogalmazódó elvárások közé tartozik, melyek jelentősége különösen megnőtt azáltal, hogy a kedvezménytörvény megalkotása során Magyarország még a csatlakozási tárgyalások fázisában volt. Ausztria kimaradásának uniós normákon túlmutató indokai megítélésem szerint elsősorban az ausztriai magyarok társadalmának belső struktúrájával magyarázhatók: a kedvezménytörvény meghatározta jogalanyiség kritériumrendszere az ausztriai magyar szervezetek közötti párbeszédben és integrációs folyamatban törést jelenthetett volna.⁴⁰¹

E fejezetben áttekintem a kedvezménytörvény Ausztriában való alkalmazásával kapcsolatos, dokumentumok és politikai nyilatkozatok szintjén megfogalmazott kifogásokat, kiegészítve azokat az interjúkból kinyerhető további magyarázatokkal, illetve reakciókkal, melyeket a potenciálisan érintett és/vagy érdekelt⁴⁰² ausztriai magyar intézményvezetőkkel készített interjúk alapján rekonstruáltam.

Az ausztriai magyarokkal kapcsolatos kérdéskörben végzett kutatómunka során több nehézséggel is szembesültem. A legnagyobb problémát a történések időpontjának, illetve résztvevőinek rekonstruálása jelentette. A rendelkezésre álló információk

---

⁴⁰⁰ E kategorizálást követően a húszból tizenkét interjú sorolható a burgenlandi magyaroknak nevezett csoportba, míg hat esetben olyan személyekről beszélhetünk, akik életük valamely szakaszában rendelkeztek magyar állampolgársággal, és két olyan személy van, akik esetén ez a kritérium nem teljesül: ők egy harmadik állam polgáraként kerültek Ausztriába.

⁴⁰¹ Részlegesen ezzel támasztja alá a kimaradásról szóló döntést Németh Zsolt, a Külügyminisztérium akkori politikai államtitkára is. (*Státustörvény. Ausztria kimarad* 2001; Kántor 2002b: 590.)

⁴⁰² Az ausztriai magyarok két domináns szervezete közül az Ausztriai Magyar Egyesületek és Szervezetek Központi Szövetsége a kedvezménytörvény kapcsán *érintett*, a Burgenlandi Magyar Kultúregyesület a potenciálisan *érdekelt* szervezetek közé tartozik.

töredezettsége, az inkohereus elbeszélések, az emberi emlékezet szelektív működése igen óvatos állítások megfogalmazását engedték meg. Ennek tudatában is szükségesnek tartom azonban e kérdéskör dokumentálását az összegyűjtött információk alapján.

A 2001. márciusi előterjesztés, amikor Ausztria még szerepel a törvénytervezetben és a jogszabály júniusi elfogadása közti három hónapnyi időszak viszonylag kevés dokumentálható történést tartalmaz. Az elemzéshez kiindulópontot az *Országgyűlési napló*ban közölt parlamenti viták, illetve a különböző médiumokban megjelent hírek, riportok jelenthetnek.

A legfontosabb szempont, amely Ausztria kivételét indokolta a státustörvény által érintett országok közül, a diszkrimináció tilalma volt. Leghangsúlyosabban ez a 2001. májusi csatlakozási tárgyalások során vetődött fel: az Európai Uniót képviselő tárgyalófelek álláspontja szerint a státustörvény tervezete ellentétes Magyarország nemzetközi kötelezettségvállalásaival. A törvény ugyanis Ausztrián belül kétfajta európai uniós állampolgárt különböztetne meg, ez pedig ellentétes a diszkriminációellenes klauzulával.⁴⁰³ Ez az egyetlen olyan rendelkezésre álló dokumentum, amely alapján a jogalkotási folyamat során az Európai Unió részéről Ausztria kapcsán megfogalmazódó kritikákra következtetni lehet, de vélelmezhető, hogy leginkább informális csatornákon keresztül Magyarországra történt némi nyomásgyakorlás.⁴⁰⁴

Ennél lényegesen több konkrétumot tartalmaznak a magyar belpolitikai eseményeket dokumentáló források. Két síkja különíthető el a történéseknek: egyrészt a jogalkotók érvrendszerei, másrészt az ausztriai magyarok reakciói az előbbiek nyilatkozataira.

Az Országgyűlés 2001. április 9-én kezdte meg a kedvezménytörvény országgyűlési vitáját,⁴⁰⁵ ennek folytatására 2001. május 9-én került sor, Ausztria ekkor még szerepelt a készülő jogszabály érintett országai között.⁴⁰⁶ A kedvezménytörvény részletes vitájáig módosult a kormány álláspontja: ekkor, 2001. május 29-én Németh Zsolt, a Külügyminisztérium politikai államtitkára kifejtette, hogy Ausztria kimarad

---

⁴⁰³ „The EU Delegation considers that this law is in violation of Hungary’s international obligations, notably the Europe Agreement and the obligations from membership (up-coming Accession Treaty). Within the Europe Agreement, the law creates two distinct kinds of EU citizens/companies (namely Austrians) and is therefore in violation of the non-discrimination clause (article 115 (1) of the EA).” *9th EU–Hungary Association Committee...* 2001.

⁴⁰⁴ Ezt támasztják alá Vargha Piroska kutatásai, aki számos interjút készített a jogalkotói folyamatok résztvevőivel.

⁴⁰⁵ *A szomszédos államokban élő...* 2001/II.

⁴⁰⁶ *A szomszédos államokban élő...* 2001/III.

a törvény hatálya alól. Ezt elsődlegesen gazdasági okokkal, illetve a gazdasági migráció hiányával magyarázta, másodikként az Unió részéről felmerülhető kifogásokat, végül pedig az ausztriai magyarok közötti nemzetiségi megkülönböztetést említve indokként.⁴⁰⁷ Pár nappal később, 2001. június 8-án került sor egy találkozóra Kismartonban a magyar kormány, valamint az ausztriai magyar szervezetek képviselői között, ahol Ausztria kimaradását a törvény hatálya alól a magyarországi tisztségviselők már tényként prezentálták, a meghívottak pedig kinyilváníthatták ezzel kapcsolatos véleményüket.⁴⁰⁸

„Erről a találkozóról tulajdonképpen összességében csak homályos emlékeim vannak.⁴⁰⁹ Két kép él bennem élesen, de az nagyon. Az egyik az az érzés, amikor ő [Németh Zsolt] elmagyarázza, hogy mireánk, Ausztriában élő magyarokra miért nem vonatkozik a státustörvény, a kedvezménytörvény, és énnekem akkor kicsit rossz érzésem volt. Tehát bennem egy olyan érzés volt, hogy mi is a Kárpát-medencében élünk, akár 1948-ban, akár 1956-ban, akár később jöttünk ki, s még inkább akár itt született magyar ajkú, magyar nemzetiségű osztrák állampolgárok vagyunk. Bennünket, illetve engem, mert én csak magamról tudok beszélni, engem a státustörvénynek nem a kedvezményezetti része érdekelt, tehát hogy milyen kedvezményeket lehet ezzel összefüggésben igénybe venni, hanem az az alapvető tudat, hogy én egy magyar nemzet nevű történelmi és politikai alakulatnak a tagja

---

⁴⁰⁷ Ugyanezen a vitán Ausztriával kapcsolatban két felszólalást említhetünk még. Az egyik Kelemen András MDF-es képviselő: „problémát jelent számomra Ausztria is, mert az ottani autochton magyarságra vonatkozólag nyilvánvalóan csak a gazdasági ellenérvet lehet felhozni, hogy egyszerűen ennek a törvénynek a kedvezményei nem jelentenek számukra annyit, de a szimbolikus jelzése biztos jelentene valamit.” A másik hozzászólás Bauer Tamástól származik, aki Ausztria kikerülése okán a törvény címének módosítását szorgalmazza, mivel: „másként Ausztria kénytelen lesz megszüntetni a Magyarországgal közös határát, ha a törvény címében őt nem tekintjük szomszéd országnak.” (*A szomszédos államokban élő... 2001/IV.*)

⁴⁰⁸ Kántor Zoltán státustörvényes kronológiájában szintén ezzel a dátummal szerepel a találkozó, illetve két nyilatkozat. Az egyik nyilatkozó Németh Zsolt, aki elmondta: „az ausztriai magyarok megértéssel fogadták, hogy rájuk nem vonatkozik a státustörvény, de kérték, hogy a magyar kormány elsősorban politikai eszközökkel támogassa az ausztriai magyarság megerősödését és megmaradását szolgáló törekvéseket”. Deák Ernő pedig kijelentette: „az ausztriai magyarság tudomásul veszi, hogy rá nem vonatkozik a státustörvény, bár ez így különbséget tesz magyar és magyar között”. (Kántor 2002b: 592.) Probléma, hogy a kronológia nem jelöl meg forrásokat, ugyanis Deák Ernő korábbi, illetve későbbi nyilatkozatai és a rendelkezésre álló interjúk alapján nem túl plauzibilis, hogy Deák ezt nyilatkozta volna, és az adott időszak sajtótermékeiben sem található erre való utalás. Deák Ernő státustörvénnyel kapcsolatos álláspontját lásd Deák 2001.

⁴⁰⁹ Nem csak az interjúalany küszködik az emlékezés nehézségeivel, hanem a kutató is. Írásos dokumentum erről a találkozóról nem állt rendelkezésünkre. A meghívás informális csatornákon keresztül történt, így fordulhat elő, hogy akad olyan személy, aki több más résztvevő egybehangzó állítása szerint jelen volt a megbeszélésen, de ő maga nem emlékszik a tanácskozáásra, és pontosan gyűjtött és rendszerezett meghívói között sem talál az egyeztetésre szólót. Épp ez az informális jelleg nehezítette meg a résztvevők feltérképezését. Aki nagy valószínűség szerint jelen voltak: Barsiné Pataki Etelka, ausztriai magyar nagykövet; Deák Ernő, a Központi Szövetség elnöke; Galambos Iréneusz, alsóőri római katolikus plébános; Gúthy László, felsőőri református lelkész; Kulman Ernő, a Magyar Népcsoport Tanács elnöke; Mezmer Ottó, őrszigeti evangélikus lelkész; Németh Zsolt, politikai államtitkár.

vagyok. A másik kép erről a tanácskozásról az, hogy nem messze ültem Barsiné Pataki Etelkától, aki akkor magyar nagykövet volt Bécsben, és a tanácskozásnak a szünetében odamentem hozzá, [...] és akkor föl tettem neki a kérdést, hogy maga mit érzett akkor amikor kiderült, hogy elmarad a tervezett és már majdnem teljesen előkészített budapesti világkiállítás, az expo, s amit válaszolt, az volt számomra – én lelkipásztor vagyok, tehát én ilyen terminus technicus-okat szoktam használni – kinyilatkoztatás értékű. Azt mondta nekem, hogy tudja, elhalasztottunk, elszalasztottunk egy olyan alkalmat, amikor mi, magyarok, magyarországi, kárpát-medencei magyarság egyszer föllélegezhettünk volna. Egyszer úgy tudtuk volna magunkra vonni a világ figyelmét, hogy na, ezek meg tudtak valamit csinálni, amire pedig alig volt esélyük. És azóta is állandóan ezt hiányolom. Nekem nem hiányzott a sok gazdasági előny, amit az esetleg jelenthetett volna, viszont hiányzott az, hogy én akár egy hivatalos dokumentummal is, egy pecsétes irattal is meg tudom fogalmazni, hogy ki vagyok én. Így is meg tudom, szó se róla, de egészen más az a helyzet, ha én ezt valakinek az orra alá tudom dugni, és nézd meg, itt vagyok, ez vagyok én. [...] Hogy volt-e egyeztetés ezen a találkozón? Most mi az egyeztetés? Egyeztetés az, hogy megkérdezi a véleményünket. Volt. Megkérdezte a véleményünket Németh Zsolt. Ez volt az érzésem, igen, hogy egy ilyen alapvető döntés, hogy Ausztria kimarad, már megszületett.”⁴¹⁰

A kismartoni találkozót követően 2001. június 12-én döntött az Országgyűlés a kedvezménytörvény tervezetéhez kapcsolódóan benyújtott módosító indítványokról.⁴¹¹ A záróvitán és a zárószavazáson mind Németh Zsolt, mind Martonyi János akkori külügyminiszter a már említett tényezőkkel magyarázta a kormány döntését.⁴¹²

Az interjúk és a rendelkezésre álló források alapján vélelmezhető, hogy a Központi Szövetséggel már Németh Zsolt 2001. május végi bejelentését megelőzően megszületett az egyezés arról, hogy Ausztria kimarad a kedvezménytörvény hatálya

---

⁴¹⁰ Interjú Gúthy Lászlóval 2006.

⁴¹¹ *A szomszédos államokban élő... 2001/V.*

⁴¹² *A szomszédos államokban élő... 2001/VI.* Kuriózusként megemlíthető, hogy ezen a vitán Bauer Tamás SZDSZ-es képviselő felszólalására reagálva, aki az Európai Unió diszkriminációellenes álláspontját tartja a kivétel mellett szóló fő indoknak, Németh Zsolt válaszában ezt nem tartja elégséges érvnek: „Valóban, az Európai Unió részéről voltak felvetések, hogy nem lehet bizonyos kérdésekben az Unió állampolgárai között különbséget tenni, de ez nem tette volna szükségessé, tisztelt Bauer Tamás, hogy kivegyük Ausztriát a törvényből.” Tabajdi Csaba MSZP-s képviselő egy két nappal későbbi értékelésében kiemeli, hogy a státustörvény tartalma valójában nem feleltethető meg ezen elnevezésnek, annál is inkább, mivel „a «státus» általános érvényességét a legutóbbi időben az ausztriai magyaroknak a törvényből való kivételével tovább szűkítették.” Tabajdi 2002: 126.

alól, ennek kompenzációjaként viszont a magyar kormány létrehozta az Illyés Közalapítvány ausztriai alkuratóriumát.⁴¹³

„Ez volt a vigaszdíj-kvázi, hogy létrejött az Illyés Közalapítványnak az ausztriai alkuratóriuma. Ez volt a vigaszdíj, hogy nem is annyira Horvátországhoz, hanem inkább Szlovéniához hasonlóan az ausztriai magyarok is igényt tarthatnak a támogatásra az Illyés Közalapítványon keresztül, amikor ugye annak idején Németh Zsolt mint államtitkár volt ennek a kuratóriumnak az elnöke. Akkor aztán viszont határozottan megmondta, hogy bizonyos fokú, hát... erkölcsi nyomás, de: egy bizonyos erkölcsi nyomás volt mögötte, tehát látták, hogy a Központi Szövetség az egységesülő, és az egységesítésnek a képét és a törekvését tűzte ki, és ezáltal úgy gondolták, hogy ezt az egységesülést ezzel is támogatják, [...] erre viszont valamennyi ausztriai magyar jogosult. Most a valamennyi ausztriai magyart mi annyira szűkítettük le, [...] hogy mivel az összeg annyira minimális, és a soraink annyira széthullók, tehát a kohézió is annyira gyenge, nekünk rendkívül fontos lenne az egyesületeinknek a támogatása, olyan értelemben – és akkor ezt el is fogadták – hogy Ausztriában ne természetes személyek, hanem csak jogi személyek folyamodhatnak támogatásért. És aztán így alakult meg például az alkuratórium is, és azért is mondtam, hogy itt már nincs még Bécs és Burgenland se, hanem egyáltalán egész Ausztria, mert úgy alakult meg az alkuratórium, hogy harmadoltunk. Szóval egyharmad burgenlandi, egyharmad bécsi és egyharmad egyéb Ausztria.”⁴¹⁴

Az ausztriai magyarok képviselőinek reakciói a kormány elképzeléseinek változásaira valójában e csoport megosztottságának, belső ellentéteinek leképeződései, olykor azt a benyomást keltve, hogy a sokat hangoztatott egységesülési folyamat olykor inkább csak a magyar kormány irányából megfogalmazott várakozás. A helyi társadalom szintjén más mechanizmusok szerint működik, a törésvonalak elsősorban a materiális érdekek mentén rögzíthetők, függetlenül attól, hogy a támogatások a magyar kormánytól vagy az osztrák hivataloktól származnak.⁴¹⁵ Deák Ernő, az Ausztriai Magyar Egyesületek és

---

⁴¹³ Az Illyés Közalapítvány ausztriai alkuratóriuma 2001. május 19-én alakult meg Felsőpulyán. *Megalakult az Illyés Közalapítvány...* 2002. Azóta az Illyés Közalapítvány megszűnt. (2007. március 13-án.)

⁴¹⁴ Interjú Deák Ernővel 2006.

⁴¹⁵ „De akkor miért osztják meg? Mert megosztják, hát persze, mert kéremszépen azok akik lemondtak a magyar állampolgárságukról, azokat másként kezelik Budapesten, mint bennünket például. Csak nézzük meg, hogy hol képviseltetik magukat és milyen pozícióban. A hölgy, aki «és a nyugatot» képviseli, az bécsi magyar, mondjuk, és lehetne sorolni hasonló példákat. Akkor mitől van az, hogy a bécsi magyarokkal ilyenfajta kapcsolatot, velünk másfajta, mégpedig semmilyen fajtát sem, ha nem döngtetünk ajtót...” Egyes számú interjú 2006.

„A helyzet az, hogy a bécsiek és mi, itt Felsőpulyán nagyon jól összeműködünk. Még nem is volt az egyesületünk, de a bécsiek őszintén megmondva szívesebben Pulyára jöttek és jönnek, mint Felsőőrrre. Ennek megvan az oka, amiről nem akarok most nyilatkozni, szóval mindegy. Legalábbis a Zentralverband, a Deák Ernőék. Ez is megint egy bécsi gond, bécsi ügy. Mert nagyon nehéz

Szervezetek Központi Szövetségének vezetője arról nyilatkozott, hogy „az ausztriai magyarokat kevésbé érinti a státustörvény tervezete”⁴¹⁶, majd a későbbiekben – lényegében megismételve Németh Zsolt indokait – kifejtette, hogy:

„Hátrányos lett volna a burgenlandi magyarok számára, ha a státustörvény rájuk is vonatkozik, hiszen a jogszabály hatálya az ausztriai magyarok megosztásával járna.”⁴¹⁷

Állításaira a burgenlandi magyarok képviselői igen élesen reagáltak, leginkább azt kifogásolva, hogy a Központi Szövetség vezetője az ő nevükben értékelte a kedvezménytörvényt. Nyilatkozataik közös eleme, hogy elsősorban a jogszabály szimbolikus elemei miatt nehezményezték Ausztria kimaradását,⁴¹⁸ illetve kifogásolták, hogy a magyar kormány nem konzultált képviselőikkel.⁴¹⁹

A már vázolt viták arra világítanak rá, hogy a magyar kormányzat nem készítette elő megfelelő konzultációkkal a kedvezménytörvényt, illetve ha előzetes egyeztetésekre sor is került, ez elsődlegesen a bécsi magyarok képviselőivel történhetett. Ezt támasztják alá az interjúk is. A történések egyes szereplőivel felvett beszélgetések ugyanis – noha az előbbi mozaikok visszatérnek az elbeszélésekben – az összefüggések struktúráját némiképp módosítják, kiegészítik azt. Az alábbi részben hat interjú adataira támaszkodom, a megkérdezettek valamennyien ausztriai magyar intézmények vezetői.⁴²⁰

Bár az előzőekből kitűnhetett, hogy az ausztriai magyarság korántsem egységes, Ausztria kimaradása a kedvezménytörvény hatálya alól elsődlegesen mégis a magyar

---

megmagyarázni, mert most három évvel, vagy két évvel ezelőtt a bécsi Munkaegyesület, ott az X [anonimizálás tőlem – Cs. M.] ez egy kedvence ennek a hivatalnok nőnek bent a Bundeskanzleramt-ban, aki által a felsőörök megint több támogatást kaptak, mint azelőtt. És itt megint megvan valahol a vita, hogy bizonyos személyek által egyik egyesület több támogatást kaptak, mint a másíkok. Majdnem úgy lehet mondani, hogy a Bundeskanzleramt azon törekszik, hogy egy éket hajtson bele az egyesületek közé. Ez nem szép, de ez a tény.” Hármás számú interjú 2006.

⁴¹⁶ *Adózik a határon túliak...* 2001.

⁴¹⁷ *A burgenlandi magyarság kivétel* 2001.

⁴¹⁸ „A burgenlandi magyarok nem akarnak munkát vállalni az anyaországban, kedvezményekre sem tartanak igényt. A státus erkölcsi elismerése lenne fontos számukra” – nyilatkozta Plank József, a Burgenlandi Magyar Kultúregyesület elnöke. *Értetlenség Burgenlandban* 2001.

⁴¹⁹ „Különbséget kellene tenni az ezer éve Burgenlandban élő őshonos magyar kisebbség és az ’56-os emigránsok között. Ha a burgenlandi magyarok nem tartoznak a státustörvény védelme alá, akkor őket az anyaország el sem ismeri magyarként. Szerinte a státustörvény kiterjesztése Ausztriára jelképes gesztus lenne az anyaország részéről. Nehezményezte, hogy a készülő törvényről senki nem tájékoztatta őket.” – Messner Adél, a Burgenlandi Magyar Kultúregyesület titkára. *Értetlenség Burgenlandban* 2001.

⁴²⁰ A dokumentumok közt névvel szereplő interjúktól eltekintve e vezetőket nem nevezem meg.

szervezetek körében megindult integratív törekvésekben keresendő.⁴²¹ A magyar kormányzat ezt a folyamatot nem kívánta megtörni azzal, hogy a státustörvény hatálya alá csak a burgenlandi magyarok tartozhattak volna, és a törvény ötletét nem értékelte pozitív kezdeményezésként az egységes ausztriai magyar érdekképviselő létrehozásában leginkább érdekelt szervezet, a Központi Szövetség sem.

„...tulajdonképpen ők [Németh Zsolték] úgy tekintik – szóval megindult egy ilyen folyamat Ausztriában – hogy ők az egységes ausztriai magyarság mellett vannak, és nem akarták ezáltal, mert tényleg megvolt ez a trianoni buli, tehát az ezerévesek, és az ezeréves határon túliak, tehát a bécsiek történetesen, és a jól, szóval előrehaladó ausztriai egységesülést nem akarták azzal megbontani, hogy a burgenlandiakat bevonják ebbe az egész elképzelésbe, a többieket meg nem. [...] tehát az ausztriai magyarok kimaradtak, és ez volt a főérv.”⁴²²

Valószínűleg nem véletlen, hogy az ausztriai magyarok egységesülését leginkább szorgalmazó Központi Szövetség vezetője nem támogatja a magyar állam olyan elképzeléseit, amelyek csak egy bizonyos magyar csoportra vonatkoznának. Ez a retorika Deák fejtegetésében azzal az érveléssel egészül ki, hogy valamely kisebbség védelme elsőrendűen a lakóhely szerinti állam kötelessége. Hiszen a Központi Szövetség, ahogy azt az előzőekben bemutattam, hosszas jogi és közéleti vitákat követően érte el, hogy a bécsi magyarokat az osztrák állam a burgenlandi, őshonos magyar kisebbséggel egyenrangú csoportként kezelje. Így Magyarország irányába leginkább az fogalmazódik meg elvárásként, hogy támogassa az ausztriai összmagyarság érdekeit az osztrák kormánnyal szemben.

„tulajdonképpen a befogadó államnak, a többségi társadalomnak vagy a kormánynak a kötelessége a kisebbségek támogatása. Tehát én ezt irtó nyakatekert és kifinomodott álláspontnak tartom, hogy akár Erdélyből, akár Szlovákiából – bár kicsit ez erős kifejezés, de attól függetlenül így fogalmazok – kvázi ráülnek a magyar kormány nyakára és követelőznek,

⁴²¹ Előzményei közé tartozik, hogy 2000-ben a magyar kormány a nyugati magyarsággal való kapcsolattartás intézményeként létrehozta a Nyugati Magyar Tanácsot. A nyugati magyarság képviselői a MÁÉRT negyedik ülésén vettek részt először. *A MÁÉRT harmadik ülésének... 2000, A MÁÉRT negyedik ülésének... 2001.* A Nyugat-Európai Országos Magyar Szervezetek Szövetsége 2001. novemberében alakult meg, elnöke Deák Ernő, aki az Ausztriai Magyarok Központi Szövetségét képviseli e testületben. A NYEOMSZSZ célja a nyugati magyarság Magyarországgal való kapcsolatait intézményes formába önteni. Vö. *NYEOMSZSZ Tükör 2004.*

⁴²² Interjú Deák Ernővel 2006. Ugyancsak ő a *Magyar Nemzet*nek nyilatkozva: „az anyaország nyugati szomszédságában élők megtanultak ausztriai magyarságban gondolkodni, kivívták maguknak a kisebbségi státust, elismerték őket népcsoportnak. Megosztó lett volna ebből a szempontból, ha a státustörvény mindössze a 4-5000 burgenlandi magyarra vonatkozik, mint ahogy azt tervezték, s a Bécs környékén élő magyarok kimaradtak volna a jogalanyiságból.” *A burgenlandi magyarság kivétel 2001.*

hogy minket pedig támogassatok, tartsatok el stb. stb. És hogy milyen szinten és milyen intenzitással, megint más kérdés, de lényeg az, hogy ezzel a követelőző hangnemmel. Legalábbis én nem tudok róla, hogy akár romániai, akár szlovákiai magyar szervezetek elmentek volna Bukarestbe vagy Pozsonyba és követelték volna, hogy minket a trianoni békeszerződés ide ítélt hozzátok, és ti megígértétek, ti köteleztétek magatokat, hogy a kisebbségeket támogatjátok. mindenféle szinten. Végeredményben szerintem ez a befogadó társadalom vagy a többségi társadalom kormányainak a kötelessége. Az, hogy van kiegészítő támogatás, az megint más. [...] Na most ebben az esetben, hogy mi mikor kiharcoltuk, vagy mikor kitűztük célul, hogy Burgenlandon kívül a magyarokat is ismerjék el kisebbségnek, akkor először is szó se volt semmiféle magyarországi együttműködésről, ott aztán még dúlt a kommunizmus, és mi a kommunistákkal nem voltunk hajlandók együttműködni, tehát mi úgy gondoltuk, hogy számunkra itten van a – tehát ha szülőföld nincs is – de itt van a hazánk. És azért ennek a hazának a polgárai vagyunk, ennek a hazának az adófizetői vagyunk, és hogy ha van egy 1976-os nemzetiségi törvény, ami kimondja a kisebbségek támogatását, fennmaradásának biztosítását, akkor végeredményben értünk nem a magyar kormány, hanem az osztrák állam vállalt kezességet. Tehát az osztrák állam köteles minket kvázi eltartani és gondoskodni arról, hogy nehogyan asszimilálódjunk vagy eltűnjünk. Tehát végeredményben amikor itt ez az egész célcó kitört, számunkra ez nem is jelentett problémát, még a burgenlandiak számára se egyáltalán, mert lényegében minden az osztrák kormánytól függ, ugye.”⁴²³

A burgenlandi interjúalanyok korántsem helyezkednek egyöntetűen arra az álláspontra, hogy érdekeik támogatása pusztán az osztrák kormánytól várható. Így megoszlanak a vélemények a státustörvény hatálya alóli kimaradásukról is. A jogszabály szimbolikus tartalmát kiemelve szinte kivétel nélkül nehezményezik a gesztus elmaradását a magyar kormányzat részéről, míg a pragmatista érvrendszerekben a szlovéniai magyarokhoz hasonló bánásmód kívánatossága a visszatérő motívum.

Burgenlandi megkérdezetteim többsége a kedvezmények jelentőségét a szimbolikus üzenet elmaradásához viszonyítva elenyészőnek tartja:

„Magától értetődik, hogy Ausztriában, ahol ugye 1955 óta nem volt szovjet megszállás és már előtte is demokratikusan választott kormánya volt, magától értődő volt, hogy egy ilyen kapitalista piacgazdaságú országban és egy stabil szociális hálózattal rendelkező országban a státustörvény kedvezményei az itteni emberek számára – hogy is mondjam csak – nem túl nagy jelentőségűek. Tehát nem olyan jelentőségűek, mint egy kárpátaljai magyar nemzetiségű atyafi

⁴²³ Interjú Deák Ernővel 2006. Ugyanebben az összefüggésben Deák elmondása szerint „számunkra nem ez a fontos, hanem az, hogy a magyar kormány támogassa azon törekvéseinket, hogy az osztrák kormánytól megfelelő támogatásban részesüljünk.”

számára, ahol ugye süt a szegénység, hanem számomra ez lett volna fontos, ez lett volna érdekes, hogy tudjuk dokumentálni magunkat azzal, hogy a kezünkben van egy olyan irat, miszerint ennek a kárpát-medencei magyarságnak a része vagyunk. Ez elmaradt. [...] És nekünk itt, szociálisan biztosított, tehát beteg- és nyugdíjbiztosított, minden Ausztriában adózó állampolgároknak, ezek a kedvezmények nekünk nem túl sokat jelentettek volna. Szép és nagy dolog lett volna, de ténylegesen meg tudom érteni az akkori kormánynak ezt a döntését: ti egy demokratikus és szociálisan sokszorosan biztosított országban éltek, ne haragudjatok, ha a dolognak ez a része rátok nem vonatkozik. Ezt tökéletesen meg lehet érteni, meg is értettem, nem is tiltakoztam ellene, csak a másik oldala amit az imént elmondtam, ez fájt.”⁴²⁴

„Szimbolikus szinten természetes, hogy minden kérdésen kívül fontos, nélkülözhetetlen lenne, mert nekünk is mint intézmény számára a mi munkánknak a támogatásában, hogy az emberek felé hogyan tudunk dolgokat közvetíteni. Tehát ha ők is éreznék, érezték volna azt, hogy nemcsak mi itt ugye, mint kis civil szervezet próbálkozunk itt dolgokkal, hanem mögöttünk áll egy olyan Magyarországról jövő állami szintű struktúra, amely ugye szintén ezt kívánná és egyben támogatja is lehetőségei szerint, más szinten lehetett volna az itteni kisebbségbeliek felé közeledni az elmúlt években, az biztos.”⁴²⁵

Ahogy arra már utaltam, a támogatások elmaradásának kifogásolása is feltűnik a megkérdezettek elbeszéléseiben. Ugyan racionálisan elfogadhatónak tartják a magyar kormány Ausztriával kapcsolatos retorikájában is szereplő elemeket, amely elsősorban az ausztriai magyarok jobb gazdasági helyzetére, illetve az Európai Unió irányából várható kifogásokra hivatkozik, de megjelenik a Szlovéniához hasonló bánásmódot igénylő érvelés is, mondván, hogy a burgenlandi magyarságnak nem feltétlenül magasabb az életszínvonala, mint a Muraközben élő magyaroké.

„Én úgy gondolom, hogy mégiscsak hiba volt ezt nem úgy témává tenni, hogy legalább tudatosan igent vagy nemet lehetett volna mondani erre. Ami engem tényleg zavart és ezt az oktatási minisztériumban is elmondtam egy alkalommal, az az, hogy van ott egy határon túli főosztály, és ha leülünk tanácskozásra a kollégákkal, akkor a vajdasági magyaroknak nemcsak hozzászólási joguk van, hanem szavaznak is. Kedvezményeket kapnak tanárok továbbképzését illetően, tankönyvekre, ilyesmi. És én úgy ültem ott, hogy persze hogy elmondhattam a magamét, de olyan, hogy javasolhatok egy-két kollégát, aki továbbképzésen részt venne, olyan nincs, mert ez *és a Nyugat* [kiemelés tőlem – Cs. M.], ami azt jelenti, hogy Magyarország szomszédja Ausztria, és innen még tovább Svédorszáig és Dél-Amerikáig, ez *és a Nyugat*. Erre kérdeztem, hogy mi az, hogy a szlovén-magyarok? Azok nem *és a Nyugat*. Mitől nem? Az életszínvonal, a pénz? Elnézést már, de Karintiába mennek el dolgozni, mert ott jobban

⁴²⁴ Interjú Gúthy Lászlóval 2006.

⁴²⁵ Kettes számú interjú 2006.

keresnek, bevezetik az eurót, tehát gazdasági oka ennek biztos, hogy nem lesz. A másik az, hogy nagyságrendileg is hasonlóak vagyunk. Ott igen, nálunk nem? És ha úgy nézzük, akkor Magyarországtól dél-nyugatra esik az egész. Tehát földrajzilag nonszensz, gazdaságilag nem lehetne úgy venni, hogy az osztrákoknak úgyis minden megvan és csókolom. Ez egy erkölcsi kérdés szerintem. [...] Ha visszatérek arra, hogy mint pedagógus nincs igazolványom, és nem vehetem igénybe azokat a kedvezményeket, amiket egy magyar pedagógus igen, akkor igen, és nem ártott volna, biztos nem. Szerintem mi nem fosztottuk volna meg a magyar államot semmi óriási pénzüsszegtől, mert csak egy páran vagyunk tulajdonképpen.”⁴²⁶

„Ez egy fejleménynek nem a végpontja még szerintem, de az egyik stációja, amely ott kezdődött, hogy Magyarország a kilencvenes években minden szomszédos állammal alapszerződést is kötött, tehát a kisebbségi jogokra kiterjedt is, csak Ausztriával nem. És ebből eredendően azért ez úgy is értelmezhető, hogy mivel Magyarország akkor még nem volt uniós tag, nem volt abban a helyzetben, hogy most Ausztriával szemben követeléseket tudjon támasztani, annak a veszélyét nem kockáztatva, hogy netán egyéb téren akkor engedményeket kellett volna adni a csatlakozási tárgyalások folytán, főleg ugye a munka mozgásterületén, a munkavállalás területén, Ausztria elég szigorú még ma is. Erre aztán Szabó Vilmos mondta mikor uniós tag lett Magyarország, hogy sok tartozásunk van az ausztriai magyar kisebbséggel szemben, hát van mai napig, mert tudomásom szerint még mindig nincs még kapcsolat se a miniszterelnöki hivatal és az osztrák kancellária között kisebbségi kérdésekben. A státusztörvény valójában – kis népcsoport vagyunk – ez nem képez olyan nagyságrendet, hogy itt egy irodát fenn kéne tartani ezeknek az ügyeknek az intézésére. Érdekes módon igaz az, hogy Szlovéniában sem él túlságosan több magyar, hétezer él, de ott ugye az a rettentő nagy előnyük van nekik, hogy szétoszoltak, rengeteg kis falu van 150-100 lakossal, mindenhol van énekkar, néptáncgyesület, ez az, amaz, kis csoportok saját maguk tudnak berendezkedni.[...] Most hogy mennyire használhattuk volna ki... utazás szempontjából ugye az lett volna ami netán itt egyeseket érdekelhetett volna, ugye volt egy olyan benne, hogy utazási kedvezmény igénybevétele, dehát annyira nem, hogy rá lett volna szorulva. [...] Magyarország akkoriban Ausztriával szemben nem érezte magát abban a helyzetben, hogy követeléseket támaszthasson. Míg Szlovéniával ilyen problémái nincsenek, ugye kisállam.”⁴²⁷

Az előbbi interjúrészletek összegzéseként elmondható, hogy a potenciális érintettek nagyrészt legitim indoknak tartják, hogy magasabb életszínvonaluk miatt nem jogosultak a kedvezménytörvény nyújtotta támogatásokra, de az erkölcsi elismerést hiányolják a magyar állam részéről. Megállapítható továbbá, hogy a szimbolikus gesztus elmaradásának hiányolása nem korlátozható kizárólag a kedvezménytörvény

---

⁴²⁶ Egyes számú interjú 2006.

⁴²⁷ Kettes számú interjú 2006.

esetére, egy általánosabb magyar–magyar viszonyrendszer kontextusában jelentkező hiátusra utalnak az interjúalanyok.⁴²⁸

VIII. 4. A kedvezménytörvény a burgenlandi magyarok hétköznapijaiban

A kutatás részét képezte az is, hogy Burgenlandban élő magyar személyekkel készített interjúk segítségével felderítsem, hogy a státustörvénnyel kapcsolatos vitákról van-e tudomásuk, és Ausztria kimaradása a törvény hatálya alól személyes reflexióikban hogyan értékelődik. Összesen 14 interjú alapján járom körül e kérdést. Az interjúk fele „őshonos” burgenlandi magyar megkérdezettel készült, további hét interjút olyan személyekkel készítettem, akik nem Ausztriában születtek, hanem életük egy későbbi szakaszában kerültek Burgenlandba.⁴²⁹

Az interjúk alapján megállapítható, hogy a státustörvény nem tematizálódott az ausztriai magyar közösségek mikroszintjén, és ilyen szempontból az sem bír különösebb relevanciával, hogy a megkérdezett személy a két fenti csoport közül melyikbe tartozik. Az interjúalanyok többsége sosem hallott e kérdésről.

---

⁴²⁸ Az interjúk során a megkérdezettek több esetben összemosták a kedvezménytörvény és a kettős állampolgárság kérdését, nem differenciálva a két eseménnyel kapcsolatos álláspontjukat: „egy kicsikét érdekes a dolog, mert persze a politikai kampányba került Magyarországon. És nem az volt, hogy ki az a párt aki inkább kiáll az összmagyarság iránt... [...] tehát a szint, amire került a téma, az nem tetszett nekem, abszolút nem. Mert végülis népszavazás, és szavazzunk státustörvényről, a plakátokon egyértelműen kiderült, hogy most melyik párt mit akar, s szerintem ezt így nem szabad megközelíteni.” Egyes számú interjú 2006.

„Na most van persze az egésznek egy nagyon csalafinta visszarugója is, és pedig a hogyhívják, és ezt aztán nemcsak erdélyiek, hanem egyáltalán magyarok vették igénybe, és azt én tiszta véletlenül tudtam meg, a kilencvenes évek elején, hogy rohanganak a követségre és kéri a magyar igazolványt. Nem állampolgárságot, magyar igazolványt. És akkor mi tudósítani akartunk erről a Bécsi Naplóban, megkérdeztük a városházán, megkérdeztük a belügyminisztériumban, hogy mi a helyzet. Fölhívtam a konzuli osztályon a követségen az illető hölgyet, aki ezt intézte, nagyon kedves volt, jajj, jöjjön csak, elbeszélgetünk, és akkor mondtam neki mert erről van szó. Megfagyott, és azt mondja: jaj, azt mondja, kérem, kérem, tudja, mi ezt a legnagyobb diszkrécióval kezeljük. [...] Magyar igazolványt, nem állampolgárságot, magyar igazolványt. Szóval megkért a hölgy, hogy ezt diszkrécióval kezeljük. Mint megtudtam, annak idején 4-5 ezerről volt szó, és az emberek erről nagyon jól tudják, hogy ebből aztán bajok lehetnek. Most ennek ugye mi a hogyhívjákja... most érzelmi ide meg oda, magyar igazolvány, hát persze, csinálták, szóval a lényeg az, hogy előveszik az osztrák határon az osztrák útlevélüket, megmutatják, hogy kérem, most átlépnek a magyar részre és akkor a magyart. [...] Aztán mindenesetre itt vannak a valóságnak a giccses megnyilvánulásai. Magyar igazolvány miért? Például az, hogy ha én leruccanok a Balatonra, vagy ide-oda, és akkor leadom az osztrák útleveletem, akkor mindjárt más tarifát számítanak, ugye. [...] A másik pedig az ingatlanvásárlás, kárpótlás... szóval ezzel a magyar igazolvánnyal próbálták megkerülni azt a törvényt, hogy – nem tudom ez még van vagy, vagy nincs – szóval külföldi nem vásárolhat Magyarországon ingatlant.” Interjú Deák Ernővel 2006.

⁴²⁹ Közülük nem mindenki rendelkezett korábban magyar állampolgársággal, némelyek egy harmadik országból emigráltak Ausztriába, és ez az ország nem szükségszerűen tartozik azon államok csoportjába, amelyben hatályos a kedvezménytörvény (pl. Csehország, Venezuela).

„Hát ezzel most nem tudok sokat kezdeni. Nem tudom most konkrét miről van szó.”⁴³⁰

„Én sajnos semmit nem tudok róla. Nincsen hivatalosan senki, aki evvel foglalkozna, én nem tudok sajnos erről. Nem is tudom, hogy ottan minket úgy tudják-e, hogy itt még élünk, hogy még magyarok vagyunk.”⁴³¹

„Nekem ezt át kellene nézni, hogy ez mi és hogyan működik, mert ezt átadtam inkább a politikusoknak, és inkább a művészettel foglalkoztam, és ezekbe a dolgokba nem néztem bele.”⁴³²

„Milyen törvény? Én nem tudok semmit.”⁴³³

„Mi az? Nem tudom, hogy miről van szó. Nem tudunk róla semmit.”⁴³⁴

A megkérdezett személyek azon csoportja,⁴³⁵ akik erről a kérdésről ismeretekkel rendelkeztek, vagy egyéni véleményt is formáltak, meglehetősen differenciált képet mutat. Egy „őshonos” magyar elbeszélésében például összekapcsolódik a kedvezménytörvény és a kettős állampolgárság kérdése, érveiből pedig az derül ki, hogy valamely kisebbség támogatását a lakóhely szerinti állam kötelességének tartja:

„Megmondom őszintén, én azt nem is annyira kísértem figyelemmel, mert az én személyes számomra abba az országba, ahol élek, annak az országnak az állampolgárja vagyok, az az én számomra a természetes. Tulajdonképpen ez a gondolat nem is bukkant fel bennem, hogy ezt valamilyen formában igénybe venném. Nem tartom szükségesnek, mondjuk úgy, most a fontosságot azt nehéz megítélni, hogy mi fontos és mi nem. Mikor volt aztán a kettős állampolgárság, megmondom őszintén, én is azt nem értettem, hogy miért kell azoknak a magyaroknak, akik etnikailag magyarok és más országba laknak, hogy a kettős állampolgárságot. Nem tartom szükségesnek. Mert úgyis abban az államban élnek, ott dolgoznak, ott az az állam nyújtja a lehetőségét, hogy tanuljanak, külföldön egyetemre kettős állampolgárság nélkül is el lehet menni.”⁴³⁶

Egy következő interjúalany – egy ausztriai magyar szervezet munkatársaként – beható ismeretekkel rendelkezik e kérdésről. A beszélgetés jó összefoglalása mindazon ellentéteknek és ütköző érdekeknek, amelyek az ausztriai magyarságon belül kitapinthatók.

---

⁴³⁰ Tizennégyes számú interjú 2006.

⁴³¹ Tízes számú interjú 2006.

⁴³² Tizenkettes számú interjú 2006.

⁴³³ Négyes számú interjú 2006.

⁴³⁴ Kilences számú interjú 2006.

⁴³⁵ Négy olyan interjú készült, ahol a megkérdezett személy hallott a státustörvényről, illetve véleménye is volt róla.

⁴³⁶ Tizenegyes számú interjú 2006.

„Én úgy tudom, hogy benne voltak [*az eredeti koncepcióban az ausztriai magyarok – kiegészítés tőlem. Cs. M.*], csak én nem tudom, mert nálunk mindig különbség van, tulajdonképpen mi mindig úgy nevezzük, hogy az őshonos magyar, ez az ún. autochton magyar a burgenlandi. Na most ezt sose lehet szétválasztani, legalábbis nagyon nehéz ezt jogilag szétválasztani, mert van egy bizonyos konkurencia. 1968-ban alakult meg a burgenlandi magyar kultúregyesület, és ők is voltak, a burgenlandi magyarok, akik legelőször a népcsoport-tanácsba bekerültek. Később meg megalakult a Zentralverband, és ők is egy... nem is tudom mi által... valahogy egy, nem kimondottan egy jogi, valahogy, valami politikai megegyezés alapján ők is bekerülhettek és ezért ez egy kis ellentét volt a burgenlandiaknak, mert ők úgy gondolták, hogy autochton maradjon az, aki itt született ezen a földön, mint régi magyar föld, de hogy az '56-os magyarok, azokat nem lehet autochtonnak nevezni. A törvény szerint 30 év után, vagy ha több mint két generációt vagy másfél generációt az országban élnek, akkor igenis lehet őket is autochtonnak nevezni. Mindig volt ez a két oldal, és Burgenland tulajdonképpen Magyarországgal – legalábbis a BMKE – elsősorban kulturális kapcsolatot tartott. Gyerekek a Balatonon nyaraltak, vagy színészeket meghívtak, operettszínészeket, vagy vers vagy egyéb ilyen, és nem törődött politikával, a burgenlandiak. Annak idején még a vasfüggöny volt. Azután is maradt ez a szempont, amit mondjuk egy idő után talán – nem tudom – talán kellett volna vele jobban foglalkozni, nem tudom, de a vezetők, az itt született burgenlandiak, akik a magyar nyelvet nem bírják annyira és ilyen politikai helyzetet nekik kicsit bonyolult megérteni, ezt a politikai szöveget. Én hallottam róla, mert alkalmazott voltam a X-ben [*anonimizálás tőlem – Cs. M.*], és én személy szerint ezt egy jó dolognak tartottam. [...] Tudom, hogy volt egy gyűlés, tudom, hogy a Népcsoport-tanács elnöke is ott volt azon a gyűlésen, ott volt a BMKE elnöke, és tudom, hogy Deák Ernő is, a Zentralverband elnöke. Hogy ott pontosan mi dölt el, vagy mi nem, vagy mi lett eldöntve, azt én nem tudom, csak tudom, hogy egy idő után mikor volt róla szó, többen is azt mondták, hogy hát tulajdonképpen nem olyan fontos ez a burgenlandiaknak, hogy inkább ez Erdélyt illeti, és hogy tulajdonképpen a kapcsolat jó a két ország között, és nincsenek politikai feszültségek, és hogy végeredményben annyira nem volt szükség erre. Hogy ezt ki döntötte el, és ki mondott le erről, hogy ez a jog meglegyen, azt nem tudjuk. Deák Ernő képviseli a nyugaton élő magyarokat, és mondjuk a burgenlandiaknak nem mindig tetszik ez, hogy '56-os magyar képviseli az őshonos magyarokat. Arról is volt szó, hogy esetleg utána érdeklődtek a vezetőségtől, hogy mennyire lehetne egy burgenlandi képviselőt a magyar állami értekezletbe elküldeni, és hogy akkor az ilyen dolgokról, mint ez a törvény, vagy majd a jövőben Burgenland külön döntsön, és ne egység legyen. Ez egy nehéz dolog, mert azt mindig látom, ahogy magyarok együtt dolgoznak vagy különböző egyesület van, ott mindig van széthúzás. Ezen sokat gondolkoztak, hogy most mi lesz. Legyen egység, minden magyar együtt, vagy akkor továbbra is legyen ez a szétválasztás '56-os magyarok, de van más magyar is, Bécsben például van egy ún. Munkásegyesület, már 100 éve, de ott már alig tudnak magyarul, vagy én nem tudom, hogy mennyien tudnak egyáltalán, dehát azokat is őshonosoknak lehet nevezni, úgyhogy ha az ember most kezdi szétszedni ezeket a különböző egyesületeket, akkor ebből megint káosz lenne. Úgyhogy van ennek valami értelme, hogy

mégis egység legyen, de ez a két egyesület, ez az őshonos magyar és az '56-os magyar valahogy az ilyesmiben nem tud megegyezni. Mindig van ez a széthúzás, és nem megértés, már csak abban is, mert mondjuk természetesen a Zentralverband-nál intelligens akadémikusok és tökéletesen magyarul tudó emberek vannak, a másik oldalt nem mondom, azt hogy nem intelligensek, akik szintén akadémikusok, de csak németül tudó, rendesen németül tudó emberek és a magyart csak az ún. itteni konyhanyelvet tudják. És ezért van itt probléma, hogy ha valahol fel kell lépni, akkor természetesen egy '56-os magyarnak a fellépése magyar nyelven teljesen más súlyú, mintha egy burgenlandi megnyilatkozik magyarul. Úgyhogy ezek a gondok a két népcsoport, vagy magyar csoportosulás között. [...] Hogyha erről nagyon konkrétan lett volna szó és egyeztetés, és törődtek volna vele, akkor ez jobban kijött volna, ennek lett volna nyoma, ennek lett volna valahol a havi újságokban nyoma, amit az egyesületek kiadtak, de én az ilyesmire nem emlékszem. Úgyhogy én ezt nem tudom, valahogy ez – én mondom, lehet, hogy itt nem is fogták föl talán a vezetőség ennek a komoly háttérét, hogy egyáltalán itt miről van szó. Nekem itt inkább az a gyanúm, hogy itt valóban nem volt egyeztetés, mi tulajdonképpen benne voltunk, úgyhogy tudtunk volna erről, hogy egyeztetés van vagy hasonló, úgyhogy erről valóban nem tudtunk semmit. Mondjuk ez a sötét oldala, ami nincs tisztázva, hogy ki döntötte el azt, és hát csak az Y [anonimizálás tőlem – Cs. M.] dönthette el, hogy az osztrákok ne kerüljenek be. És nekem az a nagyon nagy gyanúm, talán, ez az, amit mindig mondok, hogy ez a két népcsoport van, az őshonos és az '56-os, hogy őket, ők akkor nem lettek volna érintettek ebbe az ügybe, hanem csak a burgenlandiak. Na most én senkit nem rágalmozok, de gondolom, hogy ez történhetett... [...] És az, hogy ez az egészből nem lett semmi, hogy a nép nem tudott semmit a dologról, én gondolom, hogy ez az elhallgatása, Y [anonimizálás tőlem – Cs. M.] által. Semmi más oka nem lehetett erre, hogy ő, mint Nyugat-Európa magyarjainak a képviselője, hát... megoldotta a dolgot.”⁴³⁷

Két interjúalany esetén, akik Ausztrián kívül születtek, az elbeszélésben az intézményvezetők retorikájában is szereplő motívumok térnek vissza. A megkérdezettek a jogszabály szimbolikus vetületének elmaradását kifogásolják, elismerve annak a magyar kormány részéről is hangoztatott érvnek a jogosságát, hogy az ausztriai magyarok magasabb életszínvonaluk miatt ne részesüljenek a státustörvény nyújtotta kedvezményekből, szemben más határon túli magyar közösségekkel, ahol e támogatások tényleges jelentőséggel bírhatnak.

„Az igazság az, hogy szerintem az itteni magyarságból kellene az embereket megkérdezni, hogy ki hogy látja ezt a dolgot. De a legtöbben ezzel nem is törődtek. Most én azért nem szívesen mondom – mert ez tényleg az én privát véleményem, mint valamikor Magyarországon született embernek – de Magyarországnak, akármilyen kis csonka Magyarország lett nagy

---

⁴³⁷ Hatos számú interjú 2006.

Magyarországból kutyakötelessége minden magyart magyarnak tekinteni, minden szempontból, és főleg kulturális szempontból a lehetőségeket megadni. Most az osztrákok tényleg azt mondták, hogy énnünk nem kell nagy vonalban anyagi segítség, mint ami az erdélyieknek, a többieknek sokkal fontosabb, de azért egy elismerési gesztus miatt... én nem értettem sose egyet Y-al [*anonimizálás tőlem – Cs. M.*], hogy azt mondja, hogy mi mindenről lemondunk. Én lemondhatok egy anyagi támogatásról, de azt, hogy engem elvben elismerjenek és magyarnak elismerjenek, azt azért szerettem volna megkapni. Itt tulajdonképpen nem vagyunk magyarok, burgenlandi magyarok. Egy erdélyi inkább magyar a magyarnak, mint mi, mert ugye mi nem tartozunk bele ebbe a dologba. [...] Ez egy felfogásbeli dolog. Mert kettő dolog az, hogy én egy anyagi támogatásnak az anyagi részét nézem csak, mert arra azt mondom, hogy az anyagi nem érdekel, de azért engem mégis fogadjanak el és ismerjenek el. Nem a pénzért, nem azért, hogy pénzt kapjak, hanem csak azért, hogy elfogadják, hogy az ember magyar. [...] Mert én megmondom őszintén, mint nyugatra szakadt hazánkfia, ha szabad ezt a kifejezést használni, szóval nagyon sokszor éreztem azt Magyarországon, hogy a pénzemnek mindig örültek, ha jöttem, nekem meg kevésbé. Valljuk meg őszintén, ez így van. És az ember szeretné, ha néha a magyar állam részéről is egy-egy olyan megmozdulás volna, ahol azt mondják, hogy nemcsak a pénzeid miatt szeretünk.”⁴³⁸

„Azt tudom róla, hogy Ausztriában élőknek nem kérték. Mert nincs hiányuk, és ezt nem kérték, és ezt úgyis a fiatalokra nézve találtam volna érvényesnek. Én ezt úgy tudom, hogy nem kérték, és ha az elszakadt országokat nézzük – mind a szomszédaink, nekünk, Magyarországnak – ha arról beszélünk, hogy akiket ’21-ben elvettek, és tapasztalatból tudom, mivel jártam Szlovákiában, Szlovéniában, Romániában, tehát jártam az elszakított országokban, legjobban Burgenland járt, a Burgenlandban maradt emberek, mert akkor itt volt nekik munkalehetőség, és úgy gondolom, hogy akik itt maradtak, ők jártak legjobban az elszakított országból.”⁴³⁹

A beszélgetések összefoglalásaként megállapíthatjuk, hogy a Burgenlandban született interjúalanyok többsége nem is hallott a jogszabályról, a hozzá kapcsolódó kedvezményekről. A kedvezménytörvényhez való bármilyen viszonyulásról többnyire azok esetén beszélhetünk, akik gyermekkorukban, vagy már felnőtt életük során kerültek Burgenlandba, és valamikor rendelkeztek magyar állampolgársággal. Ez a csoport elsősorban a szimbolikus gesztus elmaradását nehezményezte, elismerve, hogy anyagi körülményeik nem indokolják a státustörvény nyújtotta kedvezmények igénybevételét. A beszélgetésekben a már korábban vázolt törésvonalak egyéni szinten is megfogalmazódnak. Így a magyar állam részéről történő szimbolikus elismerés hiányának kifogásolás egyik okaként megnevezhetjük

---

⁴³⁸ Hetes számú interjú 2006.

⁴³⁹ Tizenhármasszámú interjú 2006.

azt is, hogy az osztrák állam határain kívül született magyarok sok esetben kevésbé sikeresen tudtak integrálódni a helybeli magyarajkú közösségekbe. A burgenlandi felmenőkkel rendelkező személyek közül alig találni olyat, aki egyáltalán hallott a törvényről. Ahogy egyik interjúalany nagyon frappánsan megfogalmazta: „ha az utcán megállítunk valakit, akiről tudjuk, hogy magyarul is beszél, burgenlandi magyarnak mondhatjuk, és odaszegezzük neki ezt a kérdést, valószínűleg azt válaszolja: most elnézést, miről is van szó?”⁴⁴⁰

VIII. 5. Egy hipotetikus helyzet dilemmái

A kedvezménytörvény hatálya alá tartozó személy magyar igazolványt igényelhet, az okirat birtoklása alapján pedig jogosult lesz a jogszabályban meghatározott kedvezmények és támogatások igénybevételére.

A magyar igazolvány igénylésének feltételei egyaránt tartalmaznak objektív és szubjektív kritériumokat. Az ausztriai potenciális kedvezményezett kör meghatározása során egy objektív feltételt ismertettünk már, ez az „állampolgárságát nem önkéntes lemondás útján veszítette el” kitétel. További objektív feltételt jelenthetett volna a jogosultság bizonyításának kérdése: a magyar nyelv ismerete, a magyar civil szervezeti tagság, illetve ha a kérelmező területén működő egyház magyarként tartja nyilván az illető személyt.⁴⁴¹

Az objektív kritériumokon túl az igazolvány igénylésének elsődleges mozzanata azonban egy szubjektív feltétel teljesítését jelenti: az illető személy vallja magát magyar nemzetiségűnek. E fejezet első részében áttekintem az objektív feltételek teljesítésének lehetőségét Ausztria esetén, a második részben pedig az identitásválasztáson alapuló szubjektív önértelmezés problematikáját mutatom be.⁴⁴²

---

⁴⁴⁰ Egyes számú interjú 2006.

⁴⁴¹ Ausztria esetén nem áll rendelkezésre olyan okirat/statisztika, amely az állampolgárokat nemzetiség szerint tartaná nyilván.

⁴⁴² Ebben a részben értelemszerűen csak a törvény potenciális kedvezményezett körébe tartozó személyek, így elsősorban a burgenlandi magyarok helyzetére összpontosítok.

VIII. 5. 1. Objektív feltételek

A magyar igazolvány igényléséhez szükséges objektív kritériumok teljesülése egy olyan intézményrendszer létét feltételezi, amely lehetővé teszi olyan egyházi, illetve civil szervezeti tagsági igazolások kiadását, amelyekből a kérelmező magyar intézményekhez való kötődéseire lehetne következtetni. Ausztria esetén ennek feltételei biztosítottak lettek volna. Bár felekezeti szempontból az ausztriai magyarok meglehetősen heterogén képet mutatnak,⁴⁴³ a nagyjából négy településen⁴⁴⁴ koncentrálódó burgenlandi magyarság számára e sokszínűség ellenére lehetőség van magyar nyelvű egyházi szertartásokon és rendezvényeken való részvételre. Felsőőrött és Örszigeten ugyanis magyar nyelvű istentiszteleten, Alsóőrött magyar nyelvű szentmisén való részvételre van lehetőség.

A magyar civil szervezeti tagság igazolása sem ütközött volna nehézségekbe, ugyanis a legjelentősebb szerveződés, a Burgenlandi Magyar Kultúregyesület mellett számos lokális civil kezdeményezés által lehetőség lett volna az igazolvány igényléséhez szükséges tagsági igazolás kibocsátására.⁴⁴⁵

Némiképp bonyolultabb lett volna a magyar nyelvismeret igazolása valamely iskolai okirat alapján.⁴⁴⁶ A Saint-Germain-ben kötött békeszerződés, bár csak általánosságban említi a kisebbségek jogait, alapstruktúráiban nem érintette az őrési magyar iskolarendszert, ugyanis a magyar közösség az 1938-as *Anschluss*-ig megtarthatta felekezeti iskoláit, így a magyar nyelvű oktatás biztosítva volt.⁴⁴⁷ Burgenland tartomány oktatási rendszerét egészen 1994-ig az 1937-es iskolatörvény szabályozta, csak 1994-ben készült el az új kisebbségi oktatási törvény. 1945 után az osztrák állam, majd a passzív helyi magyar szervezetek asszisztálása mellett a magyar nyelv lényegében kiszorult az oktatásból, és a burgenlandi magyar közösség

⁴⁴³ Alsóőr, Felsőőr és Örsziget magyar lakossága három különböző felekezethez tartozik: Alsóőrben és Felsőpulyán zömmel katolikus az ott élő népesség, Felsőőr felekezetiileg vegyes, bár több a református, mint a katolikus vallású, míg Örsziget lakosai többségükben az evangélikus egyházhoz tartoznak. (Éger 1991a: 98; Baumgartner 2003: 166; Holzer–Münz 1997: 168.)

⁴⁴⁴ Alsóőr, Felsőőr, Felsőpulya és Örsziget az a négy település, ahol 2001-es népszámlálás adatai alapján a burgenlandi magyarok 48,57%-a, 2285 fő él.

⁴⁴⁵ Az őrvidéki civil szervezetek átfogó ismertetését nyújtja Szoták 2005; Szeberényi 1988; érintőlegesen Fábri 2005, felsorolásszerűen Blénesi–Mandel–Szarka 2005: 122–123, felsőpulyai esettanulmányra példa Szoták 2002a. Az ausztriai magyar civil szerveződésekéről általában lásd *Report by the Republic of Austria...* 2000: 32–33, *Ausztriai magyarság* 2000, 2001, 2002, 2003, 2004, 2005, 2006. évi jelentés...

⁴⁴⁶ Az osztrák iskolarendszerről áttekintést nyújt Győri-Szabó 2000, az ausztriai magyar kisebbségek nyelvi jogairól Szoták 2003b, Felsőpulyáról Szoták 2002b.

⁴⁴⁷ Szoták 2003a: 266; Haslinger 2000: 68. 1945 után azonban államosították az egyházi iskolákat. Vö: Győri-Szabó 2000. Más kérdés, mivel ezekben az intézményekben csak magyar nyelvű oktatás zajlott, a későbbiekben a magyar közösség tagjainak egyik legfontosabb mobilitási akadályát a német nyelv ismeretének hiánya jelenti majd.

integrációja a többségi társadalomba e csoport asszimilációját is jelentette.⁴⁴⁸

Változás az 1990-es évek folyamán történt, az 1994-es iskolatörvény ugyanis egész Burgenlandban lehetőséget biztosít anyanyelvi képzésre az óvodától az érettségiig, az oktatás minden szintjének minden iskolatípusában.⁴⁴⁹

A kedvezménytörvény rendelkezései alapján a magyar igazolványok igényléséhez szükséges objektív kritériumok teljesítése tehát a burgenlandi magyarok intézményei révén biztosított lett volna.

VIII. 5. 2. A szubjektív kritérium: az identitásválasztás szabadsága

A magyar igazolvány igénylésének elsődleges mozzanata egy szubjektív kritérium teljesülését feltételezi: a kérelmező magyar nemzetiségűnek kell vallja magát. Az „ausztriai magyar” fogalom diffúz voltát jelzik az ausztriai magyar szervezetek egy részének, különösen a bécsi magyarok reprezentánsainak irányából megfogalmazódó törekvések, melyeknek célja pontosan e kategória definiálása, illetve a csoporthoz való tartozás ismérveinek konkretizálása.⁴⁵⁰ De a tudományos igényű publikációk is több esetben összemossák az ausztriai magyar, a burgenlandi magyar, illetve a migráns magyarok csoportjait.⁴⁵¹ Míg az első fogalom megítélésem szerint – ha inkluzív nézőpontról közelítjük meg a kérdést – a magyarsághoz nyelve, kultúrája, származása, érzelmi alapján kötődő emberek összességét jelentheti, a burgenlandi magyar kategória magában hordozza a lokalitás kritériumát, a migráns magyar csoport pedig egy térbeli elmozdulás premisszáját.

A burgenlandi magyarok esetén, még ha magyarokként is definiáljuk őket, a magyar igazolvány igényléséhez szükséges „magát magyarnak vallja” kritérium magától

⁴⁴⁸ A burgenlandi magyarok nyelvcseréjéről lásd Gal S. 1979, 2002.

⁴⁴⁹ További pozitív változás, hogy megszűnt az a rendelkezés, amely a települések etnikai arányától tette függővé a tanítási nyelvet. 1962-ben fogadtak el egy olyan oktatási törvényt, amely kivette a szülők döntési köréből a tanítás nyelvének megválasztását. Azokon a településeken, ahol 30% fölött volt a valamely kisebbségi csoporthoz tartozó személyek aránya, az oktatási törvény fele-fele arányban történő német és adott kisebbségi nyelvű oktatást írt elő. Ha egy kisebbség aránya a saját településén 30% alatti volt, az illető népcsoporthoz tartozó személy az adott nyelven fakultatívan tanulhatott. (Szesztay 2003: 279.)

⁴⁵⁰ Az ausztriai magyarok egységes érdekképviselőjének létrehozása melletti domináns érv például Szépfalusi megközelítésében egyaránt alapul objektív és szubjektív érveken. Az „ausztriai magyar” kategória definiálása az ő megközelítésében az identitásválasztás szabadságának eszméjére vezethető vissza, azaz ausztriai magyarnak az tekinthető, aki magát magyarnak vallja, az osztrák állampolgárság és a magyar nyelv ismeretének objektív megkövetésével. (Szépfalusi 2000 [1991]: 555.) A P. Dr. Radnai Tibor elnök és Deák Ernő főtítkárszignálta felhívás szerint az osztrák társadalomba való integrálódás folyamatának elengedhetetlen részét képezi az ausztriai magyar identitás kialakítása. Az *Ausztriai Magyar Egyesületek...* 2000 [1991]: 550.

⁴⁵¹ Cserján 1995.

értetődősége igencsak megkérdőjelezhető, illetve a burgenlandi magyar identitás típusainak identifikációját teszi szükségessé.

A rendelkezésre álló interjúk alapján a magyar igazolvány igényléséhez szükséges feltételek mentén próbálok meg típusokat elkülöníteni, hangsúlyozva, hogy ezek a jogszabály kritériumrendszere alapján megalkotott kategóriák, más, az ausztriai magyar identitásra fókuszáló kutatásokhoz képest eltérő besorolásokat eredményezhetnek. Az elemzés során különös figyelmet szentelek annak a kérdésnek, hogy a szakirodalomhoz képest az általam alkalmazott, az elkészített interjúkon alapuló szempontrendszer segítségével milyen eltérések tárhatók fel a burgenlandi magyar identitás rétegeiben.⁴⁵²

A magyar igazolvány igényléséhez szükséges „magát magyar nemzetiségűnek vallja” kritérium tartalmi komponenseit illetően célszerűnek tartottam leválasztani azokat az objektív feltételeket, amelyeket a törvényalkotó a jogszabályban explicit módon rögzít. Ezek meghatározása ugyanis egyidejűleg a szubjektív nemzetiségi hovatartozás definiálására tett kísérletként is értelmezhető. Azok a kritériumok tudniillik, amelyek tételesen is szerepelnek a jogszabályban, önmagukban az igazolvány igényléséhez szükséges, de nem elégséges feltételek. A törvényalkotó egy ezen ismérvekkel összefüggő, azonban ezeken túlmutató kitéltet is meghatározott. Ennek megfelelően nem tekintem a „magát magyar nemzetiségűnek vallja” kategória komponensének a lakóhelyet, az állampolgárságot, illetve a magyar nyelvismeretet, a magyar egyházhoz vagy magyar civil szervezethez való tartozást. Tartalmi szempontból ez a körülhatárolás tehát elsősorban egy, a magyar nemzethez való emocionális kötődés meglétét feltételezi az igazolvány igényléséhez.

A Burgenlandban készült interjúkat a korábban is említett két ismerv mentén soroltam be különböző kategóriákba. Az egyik kategóriába tartoznak azok, akik életük valamely szakaszában rendelkeztek magyar állampolgársággal,⁴⁵³ a másik csoportba tartozók az ún. „őshonos” burgenlandi magyarok, akik állampolgárságukat nem önkéntes lemondással veszítették el. Az elemzés mindkét kategóriára kiterjed, ezt leginkább két szempont miatt tartottam indokoltnak. Egyrészt az interjúk során

---

⁴⁵² Tudatában vagyok annak, hogy igazán érdemleges összevetésre akkor nyílna mód, ha azonos módszerekkel, azonos kérdésfeltevással operáló kutatásokat lehetne összehasonlítani. Ennek hiányában elsősorban az eredmények oldaláról próbálhatok meg hasonlóságokat, illetve eltéréseket bemutatni.

⁴⁵³ Kivételt képez két interjúalany, akik egy harmadik országból vándoroltak ki Ausztriába. Őket is a migránsok kategóriájába soroltam. Nem volt dilemmamentes az emigráns jelző alkalmazása sem e csoport megnevezésére, mivel azonban e személyek egyike sem Ausztriában született, ha némiképp pontatlanul is, de ezt a gyűjtőfogalmat alkalmasnak találtam e kategória megjelölésére.

mindkét csoportba tartozók részéről történik utalás a „másikra”, mint vonatkoztatási egységre, másrészt az interjúk alátámasztják azt a magyar kormányzat irányából megfogalmazott aggályt, hogy a kedvezménytörvény megtörné az ausztriai magyarokon belüli egységesülési folyamatokat. Ez utóbbi szempont viszont nem feltétlenül csak a státustörvény meghatározta jogalanyiság kritériumai mentén konkretizálódik.⁴⁵⁴ A következőkben arra szeretném felhívni a figyelmet, hogy amennyiben a kedvezménytörvény hatálya kiterjedt volna Ausztriára, úgy a törvényalkotó az ausztriai magyarok egyes csoportjai közötti, nagyon is valóságos törésvonalak léteével szembesült volna.

A magyar nemzetiségűnek vallja-e magát a burgenlandi „öshonos” magyar népcsoport? kérdés egyértelmű megválaszolását megnehezíti, hogy a burgenlandi magyarokat korábbi kutatások eredményeivel összhangban,⁴⁵⁵ saját interjúim alapján is kettős identitással rendelkező csoportként határozhatjuk meg. Az interjúalanyok mindegyike említett olyan ismérveket, amelyek Ausztriához, illetve az osztráksághoz történő emocionális kötődésre utalnak, de identitásuk hangsúlyos elemeként jelentek meg a magyar vonatkozású kapcsolódási pontok is. Jelen kutatás szempontjából meghatározó jelentőségű, hogy a megkérdezettek többsége a magyarsághoz⁴⁵⁶ való kötődése szempontjából személyes identitásának olyan szegmenseit azonosította magyarként, amelyek a fentebb ismertetett tartalmi megkötés értelmében az objektív ismérvek kategóriájába tartoznak, mint amilyen például a magyar nyelv ismerete.⁴⁵⁷

A rendelkezésre álló interjúk alapján három kategória különíthető el.

Amennyiben az igazolványok igényléséhez szükséges „magát magyar nemzetiségűnek vallja” kritériumot egy szubjektív, leginkább emocionális töltetű önmeghatározásként értelmezzük, relatíve kevés⁴⁵⁸ interjúalany esetén tapasztalhatjuk e megkötés teljesülését. Esetükben pedig hangsúlyoznám, hogy ezek a személyek egy olyan korosztály – talán utolsók közt levő tagjai – akik 1920 előtt,

---

⁴⁵⁴ A korábbiakban láhattuk, hogy viszonylag kevés megkérdezettnek volt tudomása a kedvezménytörvényről.

⁴⁵⁵ Cserján 2005; Szoták 2003a: 272–277. Itt megjegyezném, hogy Szoták Szilvia nem tesz különbséget a magukat magyarnak vallók és a magukat magyar nyelvűként meghatározók között, a magyar nyelv ismeretéből automatikusan következtet arra, hogy „az itt élő magyarság büszke arra, hogy magyar”, ami a történelmi előzményeket is figyelembe véve igencsak megkérdőjelezhető állítás. (Vö. Szoták 2003a: 275.)

⁴⁵⁶ Ezt a megnevezést jelen esetben gyűjtőfogalomként használom, a magyar származást, nyelvet, kultúrát, történelmet értem alatta.

⁴⁵⁷ A magyarsághoz való tartozást befolyásoló tényezők említése nagyrészt egybeesik Gereben Ferenc hasonló kérdésekre irányuló kutatásainak eredményeivel. (Vö. Gereben 1999: 89–94.)

⁴⁵⁸ A 12 burgenlandi magyarral készült interjúból összesen három esetben említették a magyar nemzethez való érzelmi kötődést.

vagy azt közvetlenül követően születtek, ebből kifolyólag a későbbi generációktól meglehetősen eltérő szocializációs folyamat részesei lehettek. Számukra így különösen fontos a magyarsághoz való érzelmi tartozás, amely szervesen összekapcsolódik a magyar származással, a lokális identitástudattal,⁴⁵⁹ illetve a magyar nyelvhez való érzelmi kötődéssel. E kategória esetén különül el legvilágosabban nemzetiség és állampolgárság kérdése: előbbi a magyarsághoz, utóbbi az osztrák államhoz való kötődés kifejeződésére szolgál.

„Fölsőöriek vanunk. Magyarok. Itt születünk, itt jártunk az elemi iskolába is, itt növekedtünk föl. Itt voltak a mi szüleink, a mi nagyszüleink, a mi dédszüleink, szóval, mindig Fölsőör. [...] Még én magyarnak születtem, '21-ben osztrákok lettünk, '38-ba németek lettünk, '45-ben oroszok lettünk, csak '55-ben lettünk szabadok. Akkor államszerződést kapott Ausztria. Én megmondom: mi most ausztriaiak vanunk. De magyarok vanunk. Magyarnak érezzük magunkat, ha maga kérdi tőlem hogyan imádkozok, magyarul. [...] Hát mi magyarnak érezzük magunkat. Persze, hogy osztrákok vanunk... Hát mondom, a határon is kérdezték, hogy mikor disszidáltam. Mondom, én nem, a haza hagyott el.”⁴⁶⁰

„Én magyar származású, osztrák állampolgár [vagyok], de csak állampolgár. Én osztrák állampolgár vagyok, de magyar származású, mert az édesapám Alsóőrbe született, az édesanyám felsőöri születésű. [...] Énnekem az anyanyelvem, meg az a nyelv, amit jobban beszéltem, az mindig a magyar volt. Szóval magyar érzésű. Én máma is azt mondom, hogy – már volt, hogy kérdezték is, hogy – én mondom magyar származású osztrák állampolgár vagyok.”⁴⁶¹

„Magyar nemzetiségű osztrák állampolgár. [...] Osztrák állampolgár, hát itt születtem, itt nőttem fel, ezt nem tudom, nem is akarom letagadni, itteni identitásba nőttem bele, és az itteni kapcsolatrendszer is már ezt váltja ki, de a magyar nemzetiség, tehát a történelemből eredő nyelvi azonosság, anyanyelvi téren, kulturális téren, egyéb családi gyökerek terén is itt megvan. Tehát ez a kettősség, amely valójában nem szétoszt, hanem inkább gazdagít, ez jelenti az én identitásomat.”⁴⁶²

A burgenlandi magyarokon belül az előbbi kategóriához képest külön alcsoportot képeznek azok az interjúalanyok, akik önmagukat osztrákként definiálták, és a

⁴⁵⁹ A burgenlandi regionális identitástudat kialakulásáról lásd például Haslinger 2000.

⁴⁶⁰ Tizenhatos számú interjú.

⁴⁶¹ Tízkes számú interjú.

⁴⁶² Kettes számú interjú. Ez a megkérdezett a fiatal, 35 év alatti korosztályhoz tartozik. Esetében a magyar nemzethez való tartozás – ahogy az az interjú során kiderült, leginkább annak köszönhető, hogy édesapja alsóöri, magát magyarnak valló személy volt, édesanyja pedig magyar állampolgárként került Alsóőrbe.

magyarsághoz leginkább nyelvi síkon kötődnek. E kötődés bizonyos esetekben az anyanyelvet jelenti, így egy emocionális jellegű kapcsolatról beszélhetünk, nem egy esetben azonban a gazdasági racionalitás értékeli fel a magyar nyelv jelentőségét.⁴⁶³ Ezen interjúalanyok esetén tehát igen kevésbé valószínű, hogy a magyar igazolványhoz szükséges, szabad identitásválasztáson alapuló szubjektív nemzetiségi hovatartozás kritériuma teljesült volna. E csoport esetén – akárcsak az előbbi kategóriába tartozók elmondása szerint – az osztrákként történő önazonosításban jelentős szerepe van a helybeliség kritériumának, csak éppen a korábbi interjúkhoz képest ellentétes előjellel. Míg a korábban idézett interjúk esetén a lokális identitás, a születési helyhez való kötődés egyben a magyar érzés meghatározó komponense volt, az alábbi interjúalanyok a magyar nyelv ismerete mellett a születés helyét identifikálják az Ausztriához való tartozás egyik legfontosabb kritériumaként, így a szubjektív önértelmezésbe másként épülnek be ezek az elemek, és más önmeghatározást eredményeznek.

„[Identitását tekintve] osztrák. Az osztrák az lehet horvát, lehet német, lehet magyar, az mindegy. Osztrákok azok is, kik itt születtek. Mi mint osztrákok születtünk. Én '56-ban születtem és akkor már Burgenland Ausztriához tartozott harminc éve. [...] Burgenlandban sok horvát, még több van, mint magyar, és azok is mind osztrákoknak érzik magukat. És Karintiában sok szlovén van, mégis osztráknak érzik magukat.[...] Itt Ausztriában itt mindegy hogy ki mi, hogyha horvát, magyar, török, szóval mindenki csinálhat amit akar, nem lesz azért lenyomva talán, mert magyar, vagy magyarul beszél. Mindenki szabad. [...] Az biztos, hogy fontos, hogy minden egyénnek megvan a joga és minden másinak. Ha magyarul beszélek, vagy németül beszélek, épp olyan joga van...”⁴⁶⁴

---

⁴⁶³ Arra a kérdésre válaszolva, hogy miért fontos a magyar nyelv: „Én mindig gondolom, minél több nyelv, annál jobb, nem?” Ötös számú interjú.

„Ugye egy ember minden nyelvvel amit tud, gazdagabb, akármilyen nyelvet tud. Én örülök, különösen örülök, hogy tudok magyarul, mert szeretem, tetszik, tudok nagyon sok énekeket, itt szomszéd ország Magyarország, és itt mindig el tudok menni, úgyhogy németekkel, akárkivel megyek, már sokszor voltam németekkel is és aztán ott dolmányosok [sic!], és ez itt a határ mellett természetesen nagyon-nagyon előnyös. [...] Én gondolom azok is megértik, hogy milyen fontos, hogy valaki több nyelven tud, és biztos azt is nézik, hogy itt a határ mellett lakunk, és milyen nagy előny az hogy, gazdasági kapcsolatokért is fontos. Például itt nálunk az ipartelegen vannak nagyon sok üzletek, s Alsóőrhöz tartozik, és nagyon sok magyar jön vásárolni, úgyhogy már többször előfordult, hogy itt vesznek fel valakit, és az feltétel, hogy tud magyarul is, és az csak előny, csak előny hogyha itt több nyelvet tud, meg itt a határ mellett a magyar az különös hasznos.” Nyolcas számú interjú.

⁴⁶⁴ Kilences számú interjú.

„Mink itt voltunk, csak a határt tették el. Itt voltunk az összes elődök, s '21-be a határt elnyomták. [...] Mi osztrákok vagyunk, annak születünk. Nationalität: österreichisch, Muttersprache: ungarisch. Anyanyelvünk magyar.”⁴⁶⁵

„*[Minek érzi/tartja magát?]* Én osztráknak. Még sose tartottam magamat magyarnak, én nagyon büszke vagyok rá, hogy tudok, de mi osztrákok vagyunk. [...] Nekünk senki Magyarországon nincs, semmi rokonunk, semmi nincs, én itt születtem, én osztrák vagyok. Az én vagyok.”⁴⁶⁶

„Nekem az anyanyelvem a német, azt is megmondom, osztráknak érzem magamat, de nagyon büszke vagyok, hogy tudok magyarul, és nekem a magyar nyelv nagyon sokat segített [...] *Mit jelent osztráknak lenni?* Én miért tartom magamat osztráknak... azért tartom magamat osztráknak, mert itt Ausztriában születtem, Ausztriában élek, még azt is mindig megmondom mert tőlem sokszor kérdezik, énnekem az nagyon fontos, én Ausztriában nagyon jó életet élek. Nagyon jól élek, nagyon jól érzem magamat, mondtam már, örülök, hogy tudok magyarul, és mindig örülök hogyha a barátaimmal találkozok, de én nem szeretnék innen elmenni soha.”⁴⁶⁷

Az előbbieken bemutatott két kategória esetén megállapítható, hogy a megkérdezettek a magyarsághoz vagy az osztráksághoz való tartozásukat hangsúlyosabbnak tekintették, és – ha nem is teljes mértékű kizárólagossággal – valamely érzés mellett elköteleződni látszottak. A harmadik kategóriát azon személyek képezik, akik egyfajta „egyensúlyozó” identitással jellemezhetők: esetükben nem beszélhetünk a magyar vagy osztrák tudat dominanciájáról, a két érzés párhuzamossága, egymásmellettsége jellemző. A kötődés a magyarsághoz itt is elsősorban nyelvi síkon történik, de a második csoporthoz képest ez a tudás nem pusztán racionális értéként tételeződik, hanem hangsúlyos eleme az érzelmi komponens is.

„Az én számomra talán egy hasonlaltal tudom elmagyarázni. Ha az osztrák meg a magyar válogatott játszik, fociznak akárki ellen, akkor az osztrákokhoz tartozok, már ha a magyarok a másikkal valaki más csapattal játszanak, akkor a magyaroknak drukkolok, ha egymás ellen játszanak, akkor az tetszik legjobban, hogy ha döntetlenül játszanak, de hogyha mondjuk selejtező vb-re vagy vb van, akkor úgy egy egész picit az osztrákokhoz jobban... de viszont most más sportágakban, vízilabda meg... ott csak a magyaroknak drukkolok. Én úgy vagyok, hogy én két kultúrkörben nőttem fel. Én lojális osztrák állampolgár vagyok, meg minden, de

---

⁴⁶⁵ Négyes számú interjú.

⁴⁶⁶ Ötös számú interjú.

⁴⁶⁷ Nyolcas számú interjú.

soha nem tagadtam azt, hogy a magyar népcsoporthoz tartozom és hogy szívesen beszélem a magyar nyelvet, és amit tudok, hozzájárulok ahhoz, hogy tovább lehessen, hogy megmaradjon itt a magyar nyelv.”⁴⁶⁸

„Nekem tulajdonképpen mindegy, őszintén szólva. Tehát nincs semmi ilyen nemzeti, mint államhoz kapcsolódó valami. [...] A magyarok iránt úgy érzem, hogy én ennek a kulturális közegnek, nyelvközegnek része vagyok nyilván. Az osztrákkal – tudatosan azt mondom – az osztrákkal szemben is úgy érzem, én ismerem az osztrák irodalmat, az osztrák kultúrát, benne vagyok persze, a kellős közepén és innentől kezdve itt is, ott is nagyon otthonosan érzem magam. Dehát én el tudom képzelni, hogy attól még Párizsban is tudnék élni, és nem változtatna semmit azon, hogy közel áll, nagyon-nagyon közel áll hozzám ami Magyarországon történik.”⁴⁶⁹

E kutatás egyik célja annak körüljárása volt, hogy a burgenlandi magyar népcsoport, amely a kedvezménytörvény lehetséges célcsoportját képezhetette volna, rendelkezik-e az igazolvány, és ezáltal a támogatások igénybevételéhez szükséges magyar nemzeti identitásként meghatározott azonosságtudattal. A rendelkezésre álló interjúk alapján megállapítható, hogy erről gyakorlatilag csak a legidősebb generáció esetén beszélhetünk, a fiatalabb korosztályhoz tartozók – bár nyelvi és kulturális azonosságtudatuk szerves részét képezi a magyarsághoz való kötődés – elsősorban osztrákként definiálják magukat.

A megkérdezettek között szerepeltek olyan személyek is, akik nem Burgenlandban születtek, életük egy későbbi szakaszában váltak osztrák állampolgárokká. Esetükben identitásuk meghatározó elemét képezte a magyar nemzethez való tartozás érzelmi alapokon történő felvállalása. Az egyéni életutak azonban a magyarsággal való azonosulás individuális formáinak sokszínűségét tárták fel, a „minek érzi/tartja magát” kérdés sok esetben eredményezett váratlan válaszokat.

„Én csak magyar vagyok.”⁴⁷⁰

„Ezen én is törtem a fejemet, mert végeredményben hogyha... hát mondjuk egy ilyen banális focimeccs. Osztrák–magyar, akkor biztos, hogy magyar. Na most még ilyen nem fordult elő, hogy osztrák–Venezuela, vagy Magyarország–Venezuela, de én azt hiszem, hogy ez így parallel megy, mert valahogy hogyha az ember magyart hall, akkor az bizonyos fokig valami

---

⁴⁶⁸ Tizenegyedik számú interjú.

⁴⁶⁹ Egyes számú interjú.

⁴⁷⁰ Tizenharmadik számú interjú.

közelállót, otthont jelent a magyar. De nekem a Venezuela is nagyon közel áll és otthont jelent. Úgyhogy ez nekem egy kicsit úgy mondhatnám, hogy parallel mind a kettő. Az osztrák... Ausztriában jól érzem magam, hazám, de érzelmileg nincs a családban olyan osztrák, hogy én most azt mondanám, hogy... hogymondjam, nekem az identitás talán emberi szeretetettel vagy családdal kapcsolódik össze, valahogy így tudom elmondani, mert Ausztriában tulajdonképpen nekem semmi negatív tapasztalatom nem volt, sőt, nagyon kedvesek voltak hozzám, de valahogy az az igazi, hogy mégis magyar, Venezuela, az az igazi.”⁴⁷¹

„Minek tarthatom magamat, hát csak magyarnak. Illetve... én azt kell mondjam, hogy én inkább székelnek tartom magamat. Ha kimondottan arról van szó, magyar az anyanyelvem, de egész bent a mélységben inkább székelnek tartom magam. Mert ez melegebb... hogy mondjam, egy melegebb forma, nem annyira rideg. A magyar nekem rideg. És ha akárhányszor átmegyek Erdélybe, mindig azt érzem ottan, hogyha az ember hús vagy harminc évig nem látta az ismerősöket, barátait vagy akárkit, azok pont úgy fogadják, mintha éppen az előbb mentem volna ki.”⁴⁷²

„Még magyarnak [*tartja magát – kiegészítés tőlem Cs. M.*]. Mert itt mindenki szerintem, az idősebb korosztály, a velem együtt élő korosztály azért nem mondom, hogy nem mondja azt, hát én is a magyaroktól vagyok. A fiatalok már nehezebben, de az én korosztályom – úgy gondolom – hogy azok még azt mondják, hogy hát Magyarországról valók vagyunk. Érdekes dolog, de én nem merem mondani azt, hogy jó, mind osztrákok, de az anyanyelvük magyar. [...] Én hallgatom a híreket, azért vele élek az osztrák állam törvényeivel, mindent meghallgatok és mindenre reagálok, de magyar szemmel nézem sokszor még mindig az eseményeket. Az otthonom az mégis az otthonom volt. Hogy fejezzem ki magam... Magyarország mégis Magyarország, ott születtem, úgy érzem oda tartozok még, és azért itt a falu is magyar még, remélem, hogy továbbra is magyar marad, nem érzem rosszul magam, úgy, mintha otthon lennék. Mert azért ha valahova elmegyek, még mindenütt magyarul beszélnek.”⁴⁷³

„Az édesapám az tulajdonképpen magyar volt, és ő jóformán belémverte a magyarságot, hát azt mondja, nézd, ha én magyarul beszéltem, a testvéreim Magyarországon vannak, Budapesten, hát megtanulsz magyarul. És így aztán a magyarsághoz ez a magyar érzélem valahogy belém volt nevelve a szülők által. És az édesanyám az itt született Ausztriában, az jóformán nem tudott se magyarul, se szlovákul, őneki az anyanyelve német, osztrák volt. [...] Mivel gyermekkoromtól tulajdonképpen szlovák iskolákba jártam, ez már inkább olyan európai kozmopolita, az apám belém nevelte a magyar történelem által a magyar nemzet keserveit és a magyar nemzet történetét, ami nekem viszont... szóval igen meghatott, és érzek a magyar néppel is, nagyon is, és a szlovák néppel is. De viszont az osztrák–magyar monarchiával is, ami

---

⁴⁷¹ Hatos számú interjú.

⁴⁷² Tizennégyes számú interjú.

⁴⁷³ Tizenötös számú interjú.

azelőtt volt, és az osztrákokkal is, megismertem, hogy milyen mentalitásuk van, a gyermekeknek milyen mentalitása van.”⁴⁷⁴

Az önidentifikáció a nem autochton csoport esetén kiegészült a *másikkal*, a burgenlandi magyarokkal szemben történő önmeghatározással. Az emigránsokkal⁴⁷⁵ készített interjúkban visszatérő motívum, hogy a burgenlandi magyarok részéről hiányolják a magyarsággal való azonosulás emocionális elemeit. Az önmeghatározás sok esetben a burgenlandi magyaroknak tulajdonított sztereotípiák tükrében történt: aki nem „odavalósi”, azaz nem Burgenlandban született, az „gyüttmentnek”⁴⁷⁶ számít. Részben e sztereotípiák működésével magyarázták a megkérdezettek, hogy kevésbé sikerült integrálódniuk az „öshonos” burgenlandi magyarok közösségébe, hogy különállásuk akár több évtizedes ottlét után is érzékelhető.⁴⁷⁷

„A férjem bent volt a vezetőségben, de ő azért igyekezett nem túl közel lenni, mert megint van itt is az az ún. burgenlandi magyar és őt gyüttment magyarnak nevezik, gyüttment magyarok vagyunk. Mondjuk ez a sok probléma is talán... tudjuk, hogy a szlovén állam, vagy Horvátország nagyon támogatta a Burgenlandban élő horvátjait, vagy a karintiai szlovéneket is nagyon támogatta. És mondjuk ez hiányzott Burgenlandnak, hogy ők nagyon el voltak zárva és ez a teljes elszakadás történt a hazától, vagy anyaország, mondjuk, mert nem haza, mondjuk anyaországtól, és ezt egy idő után az emberek nem úgy érezték, hogy nekik Magyarország anyaország. Ez elszakadt. Ez kellett volna akkor is, mert volt itt régen persze magyar iskola, magyar tanítás, s akkor az természetesen nagyon megszűnt, én mikor '69-ben idejöttem, én tudom, hogy Felsőőrnek több része, ez az ún. Alszeg és a Felszeg, ott többen beszéltek

---

⁴⁷⁴ Tizenkettes számú interjú.

⁴⁷⁵ A fogalom – ahogy arra már utaltam – némiképp pontatlan, hiszen volt olyan megkérdezett is, aki gyermekkorra óta Burgenlandban él, szüleivel együtt egy véletlennek tulajdonított esemény során maradtak kint Ausztriában: az a vonat, amellyel a második világháborút követően Erdélybe szándékoztak visszatérni, nem indult már. Az élete során szerzett osztrák állampolgárság okán viszont őket is e csoport tagjainak tartozónak tekintettem.

⁴⁷⁶ Eltérő értelemben használja ezt a fogalmat egyik tanulmányában Kovács Éva: nála a burgenlandi majorokból a közeli városokba beköltöző személyeket tekintik a városiak „gyüttmentnek”. (Vö: Kovács 2002: 147.) Jelen esetben ez a fogalom az adott településtől eltérő, többnyire magyarországi születési helyre és későbbi letelepedésre utal, más burgenlandi falvakból származó személyekre ezt a megnevezést nem alkalmazzák.

⁴⁷⁷ Interjúim elsőgenerációs emigránsokkal készültek. Kérdés, hogy az ő gyermekeik integrációja akár az osztrák társadalomba, akár a burgenlandi magyar közösségbe milyen mértékben lehetséges. Egyik interjúban történik erre utalás, bár ez inkább az esetleges további kutatások lehetséges irányait jelzi, semmiképp sem általánosításra alkalmas kijelentés: „Ez egy érdekes kérdés, hogy meddig fog még számítani, azt nem tudom, hát mondjuk én még nem születtem itten, de már itt nőttem fel. A lányom, az már itt született, és az huszon nem tudom hány éves volt, amikor a felsőóri plébános – most nem tudom, hogy melyik, de nem is érdekes – azt mondta neki, hogy te is gyüttment vagy. És akkor még a lányom is annak számít. Most a lányomnak van gyereke, és nem tudom követni, hogy az is még annak számítana-e, nem tudom hogy meddig. De minden esetre, mondom, hogy a szüleim, meg én, meg a lányom... fogalmam sincs... de most momentán még... mi nem hevertük ki még.” Tizennégyes számú interjú.

magyarul. Hogyha én az utcán mentem, nekem nehéz volt németül megtanulni, mert nagyon sok magyar nyelvet, mindig volt valaki, aki tudott magyarul és akkor nem kellett erőlködni a némettel. Most ha az ember végigmegy Felsőőrött, alig hallani magyart, kivéve a gyerekeket a kétnyelvű gimnáziumból, mondjuk ez az ami az egésznek... de hát megint más értéke van, hogy ezek a gyerekek megtanulják ezt a magyar nyelvet, talán hazaérzelem nélkül. Nem az mint régen, hogy mi magyarok voltunk, mint az idős bácsik-nénik, Felsőőrött még vannak olyanok, akik tényleg magyarnak érzik magukat, vagy Magyarországhoz érzem van, de ezek a gyerekek meg úgy elsősorban hát kétnyelvűen megtanulják, de nem jelenti azt, hogy... elsősorban ott gazdasági vagy továbbjutási haszonnak látják ezt és nem egészen az az érzélem, az a hazai érzélem amit én se tudok elmagyarázni, hogy az micsoda. [...] De ez az, ami nincs itt a maiakban. Az ittlakókban nincsen magyar érzélem. Ő magyarul beszélő osztrák. A fiatalabbak. Csak az ilyen nyolcvan éves néni-bácsi. Ők érzik még a magyarságot. Ők igen, de a gyerekek már nem.”⁴⁷⁸

„Lényegében itt az egész szomszéd, mindenki magyarul beszél, úgyhogy most nem hogy nekem fontos, hogy én magyarul beszéljek, még majdnem jobban beszélek azért németül, mint magyarul, de az összes szomszédok itt az utcában lefelé, fölfelé, és jó kapcsolat van itten, nincs semmiféle... itten nem is néznek ki. Jó... van itten egy ilyen... hogy mondjam... egy réteg talán, de itt nem tapasztalom a Fölszegben... inkább az Alszegbe volt az a... az a gondolat, hogy ha valaki nem itt született, akkor az gyűttmentnek számít. De itt a Fölszegben már kevésbé lehetett érezni, de van mondjuk, biztos van Felsőőrről is egy olyan réteg, amelyik, mivel többféle – úgy mondom: idejött – magyarok vannak itt Felsőőr és a környékén, például vannak a ’45-ösök, vannak az ’56-osok, vannak a ’89-esek, úgyhogy ezek mindig külön-külön kategóriákba lesznek véve és ezeket csak úgy mondják: hát a gyűttmentek. De azért mindenkivel... jobban nem nézik, csak maximál vezető funkciót bizonyos dolgokban nem nagyon szívesen adják át, hogy átvegyék. Mert gyűttmentek. Gyűttment, hogy nem idevalósi. Nem idevalósi. Ők saját maguk szeretnék intézni az ő dolgukat. Amit persze mindenki el is ismerne és el is fogadná, csak sajnos... például voltak itten nagyon jófejű emberek, akik talán tudtak volna kicsit jobban segíteni, elősegíteni őket, de nem fogadják el. Mert ők maguk akarják intézni, önekik senki ne, aki idegyűtt, az nekik ne avatkozzon be az ő dolgukba. Az a probléma, hogy... már ’21-ben kezdődött, a Trianonnál. Amikor itten elszakadt az anyaországtól ez a rész. Nagyon sok értelmiségi ember Magyarországon végezte az iskolát, Győrben, Sopronban, Szombathelyen. Most azok akkor, amikor jött a háború ’38-ban, azok már fiatal emberek voltak, ők nem jöttek ide vissza, hanem maradtak Magyarországon. A határ be lett zárva ’45 után, nem nagyon lehetett már ide visszajönni... s akkor az intelligencia, ha azt mondjuk, a tanárok, tanítók, ügyvédek, orvosok, nem volt. És nem volt az itteni magyaroknak megfelelő vezetőségük, és mást nem fogadtak be. [...] A magyar zenét szeretik, a magyar táncot szeretik, azt mondjuk megint más, hogy ők inkább azért táncolnak, mert szeretik a magyar nótát, azért ez bennük van, hogy a magyar nótát, a magyar zenét, a táncot... a színdarabokat is megnézik és szívesen elmennek, ilyen szempontból igen, de azért nem hiszem, hogy sokan azt mondják, hogy én

---

⁴⁷⁸ Hatos számú interjú.

magyar vagyok. Nem hiszem, hogy sokan lennének. Magyarul beszélő osztrákok vagyunk, ezt a kifejezést majdnem mindenhol lehet hallani”⁴⁷⁹

„Az itteni magyarokkal is megismerkedtem, akik még magyarok, de viszont már osztrák szellem van bennük. Szóval ő magyarnak vallja magát, de viszont ha Ausztriában él, már osztrák. Szóval nem egészen magyar, de magyarnak vallja magát, de vannak olyanok, akik nem vallják magukat magyarnak. Itt már nagyon nehezen találni, van olyan idős ember, már olyan nyolcvan körül, vagy nyolcvanon fölül is, aki magyarnak vallja magát, aki mindig azt mondja, én magyar vagyok. De viszont az osztrák állam adott neki lehetőséget itt élni, és hálás az osztrák államnak ezért. És azt mondja, hát én magyar vagyok, de Ausztriában élek, szóval nem egészen magyar na, csak úgy félig. [...] Hát hogyha a gyerekeket kérdezem, ez nagyon érdekes, azt mondom, te beszél a mamád magyarul? A mamám nem, de az ópapa, nagyapám beszél. És ki beszélt még magyarul? Hát az öreg-öreg-öreg-apám, az is tudott magyarul beszélni. Szóval ott van a gyökér, ez a magyar identitás, a gyerek tudja, hogy egy magyar családból jön, azoknak még a magyar magyar volt, de a mostani gyerekek már ez a magyar szó nem jelenti azt, hogy ő magyar. Ez már nem jelenti azt neki, hogy ő magyar. [...] Ő osztrák. És éppúgy lenne a franciával vagy angollal, ők beszélnek abszolút perfekt angolul a gyerekek, én nem, de ő nem angol. Ő egy kozmopolita már. Szóval ez a közös Európa valahogyan megvalósul, remélem, hogy megvalósul úgy, hogy nem tesszük egymást tönkre. Mert ha egymást tönkretesszük a sovinizmus által, meg a... hogy is fejezzem magamat ki, hogy én valakit nem szeretek, és azért nem szeretem, mert nem akarom, hát most leírom, hát ezt nem lehet. Viszont egy tolerancia kell éppúgy a vallásoknál, mint a nyelveknél, mint az államoknál, hogy egymást toleráljuk. Hogyha ez nincs, akkor vízbe esik az egész Európa. És vízbe esik itt a magyarság is, asszimilálódni fog, és eltűnik. És vannak mindig olyan egyes emberek, mint ahogy mink is itt vagyunk, és küzdünk a magyarságért, a magyar szóért, mert mink most már 30-40 éve élünk Burgenlandban.”⁴⁸⁰

„Több csoportra kell osztani ezeket az itteni magyarokat. Kell osztani arra, akik itt születtek, itt születtek, magyar anyanyelvűek ugyan, mert sok ilyen név van ugye, az nem vitás, hogy a Balikó, a Tóth, a Kiss, a Szabó az mind ugye egy magyar névről származó, azt más kategóriába kell venni, akik itt születtek, itt tanultak, egy nagyon jó beosztásba kerültek. Más aki '56-ban jött, az is egy nagyon régi, az is egy más, ha megtalálta a helyét, ő igen jól járt. S más az, aki mondjuk a '80-as években jött át. Van úgy, mikor az itten élők, tehát ugyan magyarul beszélő, magyarul beszél – hogy hogy érez, azt nem tudom – de magyarul beszél, de valaki egyszer mondja a boltban: jaj de jó, hogy ön is beszél magyarul, mire a válasz rá: de én idevalósi vagyok. Hogy ez azt jelenti, hogy nem vagy egyenlő vele, tehát te egy magyar vagy, ő csak magyarul beszél, de ő nem magyar. Tehát ő idevalósi, és te magyar vagy. Az az illető valóban egy magyar volt, de itt dolgozik. S akkor ezen mindjárt éreztem azt, hogy ő nem egyenlő ezzel. Vagy például azzal, hogy számtalanszor hallani azt, hogy csinálunk programokat, hallani ezt, ugye, s azt hallani, hogy a burgenlandi magyaroknak kellene ezt csinálni, az azt jelenti: az itt

---

⁴⁷⁹ Tizennégyes számú interjú.

⁴⁸⁰ Tizenkettes számú interjú.

született burgenlandiaknak, tehát nem aki idejött. [...] Akik később jöttek, azok is próbálnának valamit tenni. De ez nem tetszik azoknak, akik itt születtek, mert ők azt mondják, ők a burgenlandi magyarok. Tehát ők kvázi úgy értik, és úgy szeretnék, hogyha csak ők funkcionálnának, ők csinálnának rendezvényt, ők mondanák meg mit hogyan, dehát miköztünk is van olyan ember, aki erre alkalmas. És mi is akarunk valamit csinálni, és talán ez nem tetszik. [...] Mert te nem itt születél, te nem burgenlandi vagy, te csak egy gyüttment vagy, igen, ezt mindig érezzük. [...] Nem éltek Magyarországon, nincs az az érzelmi telítettség a magyar nemzettel, a magyar sorssal, amit mi tudjuk, hogy akik ott éltünk, éltük az első világháborút, én még nem, de tudok róla, éltük a másodikat, éltük az ötvenhatot, tudtuk mennyi átlagfiatalt elvittek, én ezt mind átéltem.”⁴⁸¹

A fenti interjúalanyok meglátása szerint a magyar nyelv is elsősorban a gazdasági racionalitás okán fontos a burgenlandi „öshonos” magyarok számára: nagyrészt Magyarország közelsége, a határ átjárhatósága, a gazdasági kapcsolatok élénkülése szolgáltat motivációt a magyarul tanuló diákok számára.

„A ragaszkodás én mondom, hogy elsősorban gazdasági okokból. Ha nem lett volna most ez a változás, hogy megnyílnak a határok, és rájönnek, hogy mennyire fontos a magyar nyelv és hogy anélkül nem megy, akkor már alig beszélnék a magyar nyelvet a fiatalok.”⁴⁸²

„Sajnos itt az átcsatolás után megmaradtak elemi iskolák, olyan egyházi iskolák, mint az elemi iskola is régen, hogy az magyar, csak magyar volt. Na most azért Ausztriában élő magyaroknak csak magyarul tartani iskolát és semmi németet tanítani az azt jelentette, hogy elvágta a továbbtanulás lehetőségét. És itten csak két nyelven volna szabad tanulni. És mondjuk ez, hát egy nagyon nagy késéssel valósult meg, 1992-ben, amikor megnyílt a gimnázium, akkor az egy kétnyelvű intézmény volt. És tulajdonképpen erre van szükség. És nagyon nehezen lehetett az itteni burgelandi magyarság gyerekeit megnyerni rá, hogy jöjjenek el, s még ma is csak egy nagyon kis számban küldik a gyerekeket, úgyhogy... már egy kicsit több, de még mindig nem olyan létszámban, mint kellene, és a nagyrésze az ide kitelepült magyarok gyerekei járnak a kétnyelvű gimnáziumba, de többségbe vannak azok a magyarok, akik magyar szülők gyermekei, de nem burgenlandiak, tehát idetelepültek, vagy vegyes házasság, magyar mama, osztrák papa, vagy fordítva, és nincsenek még olyan többségben, mint ahogy kellene lenni az idevaló magyarnak, szigetiek, alsóőriek, felsőőriek. Talán ez még fog jönni. Na most ezzel megint újra egy ún. reneszánsz van, hogy mégis az itteni magyarságnak egy rétege készülődik magyar oldal felé. De ennek a szellemi fölfogása már egészen más, mint a szüleié és nagyszüleié volt, és mondjuk azért ma már Magyarországon is a magyarságtudat nagyon megváltozott ahhoz képest, amit mi még történelmi szemléletként régen tanultunk, valamikor,

---

⁴⁸¹ Tizenhármas számú interjú.

⁴⁸² Hatos számú interjú.

amikor gyerekek voltunk. Úgyhogy ezek mennyire fogják magyarnak érezni magukat, az egy kérdés.⁴⁸³

„Hogy magyarul beszélni most miért akarnak újra... ez gazdaság, ez pénz. A pénzért. Mert ha én magyarul tudok, el tudok menni jobban Magyarországra, akkor én üzletet tudok nyitani Magyarországon, akkor nincs problémám nekem megbeszélni Magyarországon az emberekkel a dolgokat, hogy hogy kell elintézni, ha telket veszek, ez mind gazdaság. Ha ottan egy céget nyitok, tudjak velük beszélni, de nem azért, mert ő magyarnak érzi magát. Hanem azért akarja, mert neki ez hasznot hoz. [...] De nem lelki érzés, hogy jaj, mert én magyar vagyok és... nem, semmi összefüggés ezzel.”⁴⁸⁴

„A fiatalok ugye német iskolába járnak, osztrák iskolába járnak, németül tanulnak, tudnak magyarul, mert sokkal nagyobb lehetőségük van magyarul tanulni, mint az én fiamnak volt. [...] Nem tudom... szóval nincs nekik magyar értékük. Megtanulják, persze, mert jó átjárni Magyarországra, de nincs az a magyarságérzetük a fiataloknak, hogy én valamikor magyarnak születtem, az ősanyáim vagy ősapáim magyarok voltak. A fiatalokban ez az érzés már nehéz. Ők már idetartoznak. Ők már gondolom, inkább azt vallják, hogy ők osztrákok, nem magyarok. Beszélnek magyarul, de nem avval a... hát nem is tudom megmondani, már nem úgy beszélnek magyarul. Beszélnek magyarul, mert meg akarnak tanulni magyarul, sőt sok fiatal ahol német anyanyelvű a szülő megtanul magyarul, de nem a magyarságért, én úgy gondolom, csak azért, hogy átmehessek Magyarországra és tudjak magyarul beszélni. [...] Vállalnak munkát is, meg szórakozásképpen a fiatalok, nyaralásképpen, és hát ők már több nyelvet tanulnak itt az iskolában [...] De én – a fiammal sokszor vitatkozunk – de én úgy érzem, hogy nem az igazi magyarok, nem. Mi még, a mi korosztályunk, igen, annak tartottuk magunkat. Akik itt éltek, itt születtek, még azok is. De mai napig is inkább magyarul beszélnek, mint németül. És magyarnak is tartják magukat. Őnekik magyar az anyanyelvük. De ha egy fiataalt megkérdezek, azok állnak, megállnak, hogy tudok én magyarul, de már itt születtem.”⁴⁸⁵

Ezt a csoportot összességében a magyar nemzeti hovatartozás tudatos vállalásával jellemezhetjük. Ezek az interjúalanyok követték leginkább figyelemmel a magyarországi eseményeket, többségüknek tudomása volt a kedvezménytörvényről, és annak kiterjesztését indokoltak tartották volna Ausztriára is, holott ők nem lettek volna jogosultak a támogatások igénybevételére. Helyzetüket a kisebbségi lét tudatos megélésével jellemezném. Kisebbségi abban az értelemben, hogy nem tekintették magukat az ausztriai magyar népcsoporthoz tartozóknak, és másságukat tudatosan vállalták mind a burgenlandi magyarokkal, mind az osztrákokkal szemben.⁴⁸⁶

---

⁴⁸³ Hetes számú interjú.

⁴⁸⁴ Tizennégyes számú interjú.

⁴⁸⁵ Tizenötös számú interjú.

⁴⁸⁶ Ahogy egyik interjúalanyom megfogalmazta: „Ő nem kisebbség, hanem népcsoport. Az különbség. Az, hogy népcsoport, az más. De a kisebbség az mindig akkor alakul ki valakiben, hogyha érzi azt,

Az Ausztriára koncentráló fejezet elején jelzett hármasszempontrendszer közül a téma vizsgálata során két fő kérdésre összpontosítottunk. Egyrészt, feltártuk az Ausztria kimaradását meghatározó fontosabb tényezőket, megállapítva, hogy az Európai Unió részéről legfeljebb informális csatornákon keresztül történhetett nyomásgyakorlás, sokkal nagyobb súllyal esett a latba viszont az a folyamatban is vázolt egységesülési folyamat, amely az ausztriai magyar szervezetekre az utóbbi években jellemző, és amely óhatatlanul csorbult volna egy olyan jogszabály elfogadásával, amely az ott élő magyarságnak csak egy csoportjára, a burgenlandi magyarokra vonatkozott volna. Másrészt, a jogszabály potenciális jogosultjainak körében készített interjúk segítségével feltártuk, hogy a státustörvény nem tematizálódott az Ausztriában élő magyarok hétköznapijaiban, illetve a törvény hatályának Ausztriára történő kiterjesztése esetén a jogalkotó azzal a jelenséggel találta volna szembe magát, hogy a magyar intézményrendszer dacára a burgenlandi magyarok elsősorban nyelvi síkon kötődnek a magyarsághoz, identitásuk emocionális összetevői az osztrákként való önazonosítás irányába hatnak.

---

hogy elszakadt az országtól. De ezek itt már annyira belegyökereztek, vagy ők annyira a saját vagyónukban érzik magukat, hogy önekik az olyan mindegy volt, hogy ez most fölöttük Magyarország vagy Ausztria. Mert ő kisjobbágy volt, vagy kismemes volt, volt a kis birtoka, s hogy a járásbíró az magyarul beszél, németül beszél, hogy itt ispán van-e vagy egy Gespan, az neki már mindegy volt. Annyi jelentett, hogy a németet nem értette meg, a magyart meg megértette. Ők már magyar időben is kisebbség volt. Talán mondjuk ez az, amivel sokan nem törődnek, hogy azt hiszem Burgenland már évszázadok óta egy német nyelvű országrész. Egy német nyelvű országrész, ahol a török idők óta kipusztult magyarságot horvátokkal és rengeteg betelepített bajorral, és nagyon kevés osztrákkal töltötték föl. [...] Ők mindig nyelvi sziget voltak, még Magyarország idejében is. Úgyhogy nem változott tulajdonképpen nekik semmi azzal, hogy elcsatolták Magyarországtól Burgenlandot. Nem történt semmi.” Hetes számú interjú.

Összegzés

A magyar igazolványt igénylő személyek vizsgálatával, illetve a kedvezménytörvény hatálya alól kimaradó Ausztriában végzett kutatásokkal a nemzet, a nemzeti kisebbségek és a nemzeti identitás kérdéskörének empirikus tanulmányozásához kívántam hozzájárulni. A vizsgált kérdések a téma interdiszciplináris megközelítését indokolták, ahogy a következtetések is a politikatudományok/ szociológia/ jogtudományok hármasába sorolhatók.

A nacionalizmuselméletek modernista és etnoszimbolista álláspontjainak áttekintése a téma szempontjából több fontos konklúzióval járt.

Egyrészt, a kedvezménytörvény és az ehhez kapcsolódó magyar igazolványok kérdésének elemzése csak a kulturális nemzetfelfogáson alapuló szemlélet alapján válik egyáltalán értelmezhetővé. Így válik érthetővé, hogy Magyarország miért alkotta meg a jogszabályt, és az is, hogy más országok állampolgárai miért érzik fontosnak egy olyan okirat kiváltását, amely egyben nemzeti identitásuk egyik kifejezőeszközét is jelenti.

Ez továbbvezet a nemzettel kapcsolatos kutatások egy másik lényegi kérdéséhez: milyen kritériumok mentén határozhatók meg a magyar nemzethez, ezt követően pedig a magyar nemzeti kisebbségekhez való tartozás ismérvei. A szakirodalom az identitásválasztás szabadságának kritériuma mellett olyan objektív fogódzóknak látja ezeket, mint például a nyelv, felekezeti hovatartozás. A kedvezménytörvény jogi és politikai szinten a legtöbb vitát a magyar nemzet, illetve a magyar nemzethez való tartozás kritériumainak definiálása okán váltotta ki. A törvény hatálya ugyanis kezdetben a Magyarországgal szomszédos államokban élő, magukat magyar nemzetiségűnek valló személyekre terjedt ki, a magyar igazolvány pedig szimbolikus szinten az „egységes magyar nemzethez” való tartozást fejezte ki, tette mindezt a kulturális nemzetfelfogás alapján. A jogi és politikai viták leglényegibb kérdése a státustörvény kapcsán e kulturális nemzetfelfogás létjogosultsága volt. A törvény első értékelését végző Velencei Bizottság jelentésében a kin-state, kin-minority fogalompáros már annak jelzése, hogy az állampolgári kötődéseken túl az egyes egyéni identitások tartalmazhatnak olyan elemeket, amelyek egy más, nem az állampolgárság szerinti ország nemzetével való rokonságot tételezik elsődlegesként. Az a vita tehát, amely a társadalomtudományokban elméleti síkon továbbra is zajlik a

két nemzetfelfogás elsőbbségét, fejlődési irányait tekintve, jogi szinten a kedvezménytörvényt követő Európai Unió dokumentumok elfogadásával egy igen fontos mérföldkőhöz érkezett. A 2006-ban elfogadott jelentés a nemzet fogalmáról ugyanis a politikai és kulturális nemzetfelfogásokat egyenrangúként ismeri el. Ezzel összefüggésben, leképezve lényegében a társadalomtudományok álláspontját, meghatározásra került a nemzeti kisebbségek fogalma is, megkülönböztetve azt az etnikai kisebbségektől. A státustörvény hatálya alá való tartozásnak a szabad identitásválasztáson alapuló kritériuma a Velencei Bizottság jelentésében foglaltak hatására egészült ki olyan objektív ismérvekkel, mint a magyar nyelvismeret, a magyar felekezethez való tartozás, magyar civil szervezeti tagság. Ebben a kontextusban válnak érthetővé a Magyarországgal szomszédos államokban élő, magyar nemzeti kisebbségként meghatározható csoportok magyar igazolvány iránti igényléseinek jellegzetességei.

A kedvezménytörvény hatálya alá tartozó országokban élő, magyar és magyar hozzátartozói igazolványt 2002. január 1. és 2005. december 31. közt igénylő személyek vizsgálata egy feltáró jellegű kutatás volt, amelynek eredményei alapján például későbbi kvantitatív kutatások reprezentativitása biztosítható. Korábban nem volt információnk erről a több, mint 800 000 személyről, így a dolgozat egyik fő eredménye, hogy a magyar igazolványt igénylők teljes sokaságáról néhány alapadatot sikerült letisztázni, elsősorban az egyes országok életkori jellegzetességeit, másrészt az igazolványra való jogosultságot tekintve. Utóbbi esetén megállapítást nyert, hogy Románia kivételével minden érintett országban a nemzeti hovatartozás objektív kritériumai közül a magyar nyelvismeret alapján nyújtotta be kérelmét az érintettek több, mint 90%-a.

Az adatbázis letisztázását, illetve újabb változók (pl. településtípus) hozzáadását követően egy részletesebb elemzést a romániai kérelmezők esetén végeztem el, egyrészt egyéni szintű adatelemzéssel, másrészt a településszintű aggregált adatok vizsgálatával.

A kérelmek számának időbeli alakulását vizsgálva megállapítható, hogy a vizsgált időszakban az igénylők száma gyakorlatilag folyamatosan csökkent, a kezdeti több tízezres szintről 2005. decemberére 500 fő körülire esett vissza.

A 2002-es népszámlálás adataival összehasonlítva az egyes megyékben igényelt magyar igazolványok számát megállapítást nyert, hogy jelentős különbségek mutathatók ki az egyes régiók és megyék között. A romániai magyar

nemzetiségűekhez viszonyítva országos szinten 35,68% a magyar igazolványt igénylők aránya, legmagasabb Szilágy (47,57%), legalacsonyabb Temes megyében (16,22%). Az adatok alapján megállapítható, hogy a magyar nemzetiségűek etnikai térszerkezetben megmutatkozó magasabb aránya a magyar igazolványt igénylők magyar lakossághoz viszonyított arányának magasabb szintjét eredményezi.

Az igénylők kor szerinti összetételének elemzése rávilágított arra, hogy a romániai kérelmezők átlagéletkora minden megyében szignifikánsan alacsonyabb, mint az adott területen élő magyar népességé. A kérelmezőkön belüli kiskorúak aránya hat megye esetén egyezik meg a népszámlálás során regisztrált értékkel, minden más erdélyi megyében arányait tekintve magasabb értéket mutattak a 18 évnél fiatalabbak által benyújtott igénylések. A sajátos helyzetű Bákó kivételével e hat megyében a magyarok súlyozott aránya 20% alatti értéket mutat, így egyedülként Brassó megye az, ahol a relatíve szétszórtan élő magyar nemzetiségűekhez viszonyítva (a súlyozott számarány 16,79%) a kiskorú kérelmezők aránya a népszámlálási értéknél magasabb. Romániában, ahol a kérelem benyújtásához szükséges objektív feltételeket okirathoz kötötték, a nagykorú kérelmezők közel kétharmada (62,68%) bizonyította az igazolványra való jogosultságát egyházi tagsági igazolás alapján, negyedük (26,49%) RMDSZ-tagságot igazoló okirat alapján, 9,87 százalék magyar nyelvismeretet bizonyító okirat és egy elenyésző hányad, 0,97 százalék valamely civil szervezeti tagsági igazolás alapján.

A kérelmezők lakóhely szerinti vizsgálata alapján nem fogalmazhatók meg általános következtetések. Bizonyos megyék esetén ez az adat eltér a népszámlálás során regisztrált értéktől, más megyékben megegyezik azzal. S bár az összes kérelmet vizsgálva a lineáris regresszióelemzés eredménye a városokban élők esetén átlagosan egy magasabb kérelemszámot mutat, a magyar nemzetiségűek számával kontrollálva az összefüggést kiderül, hogy a település típusának nincs hatása az igénylők arányára.

A magyar igazolványt kérelmezők magyar nemzetiségűekhez viszonyított arányának alakulását jelentősen befolyásolják mind az intézményi tényezők, mind az egyes települések etnikai jellemzői. Az egyházak, oktatási intézmények, kulturális szerveződések és politikai képviselő hatását vizsgáló modellben ezen változók mindegyike szignifikánsan befolyásolta a magyar igazolványt kérelmezők arányának alakulását. Azt a hipotézist, hogy ezen intézmények csak közvetítő változóként működnek és a magyar nemzetiségűek arányának van igazi hatása a kérelmezők

arányára, a kapott adatok csak részben támasztották alá: az egyházak és a politikai képviselet változóinak hatása továbbra is szignifikáns értéket mutat. A települések etnikai szerkezetének van hatása a magyar igazolványt kérelmezők arányára: minél nagyobb arányban élnek egy településen magyar nemzetiségűek, annál magasabb lesz a kérelmezők magyar nemzetiségűekhez viszonyított aránya.

Ausztria esetén megállapítást nyert, hogy az ott élő magyarság státustörvény hatálya aluli kimaradása két tényezőre vezethető vissza. Egyik indok az Európai Uniónak a diszkrimináció tilalmának elvére való hivatkozása alapján történő nyomásgyakorlásban keresendő. Másrészt az ott élő, különböző történeti fejlődéssel jellemezhető bécsi és burgenlandi magyar közösségek körében megindult egy integrációs folyamat, amelyben törést jelentett volna a státustörvény meghatározta jogalanyiség, amely csak a burgenlandi magyarokra terjesztette volna ki a jogszabály hatályát.

E probléma feltárása mellett a kutatás további fontos következtései fogalmazhatók meg az Ausztriában élő magyarság példája okán. Egyrészt, Románia esetén kiderült, hogy az egyéni identitások irányába elsődlegesen intézményi tényezőkön keresztül közvetítendő objektív ismérvek pozitív összefüggést mutattak a magyar igazolványok kérelmezésével. Az Ausztriával kapcsolatos kutatások egyik fő konklúziója, hogy önmagában a kisebbségi intézményrendszer megléte nem eredményezi a magyar nemzethez való tartozás szubjektív, érzelmi összetevőjét. A nemzethez való tartozás objektív/szubjektív kritériumai tehát legfeljebb egy irányba választhatók szét: ha elfogadjuk az identitásválasztás szabadságának elvét, a szubjektív érzés alapján a magyar nemzethez tartozónak definiálhatjuk például azokat a személyeket, akik nem beszélnek magyarul, nem rendelkeznek magyar felmenőkkel, egy afrikai törzsi vallás követői és lakóhelyük nem Magyarországon van. Az objektív kritériumok épp ennek okán nem képezik elégséges feltételeit egy egyén nemzeti identitásának meghatározásában. Másrészt, az ausztriai magyarokkal kapcsolatos szakirodalom állításaival egybehangzóan megállapíthatjuk, hogy e csoport etnikai kisebbségként határozható meg. További kutatást igényelne, hogy milyen folyamatok vezettek a burgenlandi, vagy Bécs környéki magyar közösségek nemzeti kisebbségekből etnikai kisebbségekké történő konvertálódásához.

Jelen kutatás több irányba továbbgondolható. Két fő csapásirányt emelnék ki. Egyrészt, a Románián kívüli igénylők esetén az adatbázis tisztítása és összekapcsolása más változókkal érdekes információkkal szolgálhatna az egyes

térségek egyéni, illetve település-szintű jellegzetességeit tekintve. Másrészt kvalitatív adatgyűjtéssel fel lehetne tárni azokat a motivációs/érzelmi összetevőket, amelyek az igazolványok igénylésében szerepet játszottak.

Hivatkozott irodalom

- Alliquander Tamás – Ríz Ádám 2002: A szomszédos államokban élő magyarokról szóló 2001. évi LXII. törvény oktatási vonatkozásai. *Magyar Felsőoktatás* 2002. 4. 8–9.
- Anderson, Benedict 2006: *Elképzelte közösségek. Gondolatok a nacionalizmus eredetéről és elterjedéséről*. L'Harmattan – Atelier, Budapest.
- Andreescu, Gabriel 2002: Multiculturalismul normativ. In: Poledna, Rudolf – Ruegg, François – Rus, Călin (szerk.): *Interculturalitate. Cercetări și perspective românești*. Presa Universitară Clujeană, Cluj-Napoca, 27–36.
- Apró István – Dobos Ferenc 2000: Integrációs esélyek és remények. Reprezentatív mintákon regisztrált határon túli és anyaországi vélemények a tervezett státustörvény néhány eleméről. *Pro Minoritate* 2000 Ősz/tél, 19–43.
- Armstrong, John A. 2004: Definitions, periodization and prospects for the *longue duree*. *Nations and Nationalism* 10. 1–2. 9–18.
- A Romániai Református Egyház szervezetéről és kormányzásáról. 2006. (http://portal.reformatus.ro/index.php?option=com_content&task=view&id=84&Itemid=61 2008. augusztus 22.)
- Aurescu, Bogdan 2005: Bilateral Agreements as a Means of Solving Minority Issues: The Case of the Hungarian Status Law. In: *European Yearbook of Minority Issues Vol. 3. 2003/4*. European Centre for Minority Issues – The European Academy Bozen/Bolzano. Martinus Nijhoff Publishers (Koninklijke Brill NV.), Leiden – Boston, 509–519.
- Aurescu, Bogdan 2007: Cultural versus Civic Nation: Which Concept for the Future Europe? A Critical Analysis of the Parliamentary Assembly's Recommendation 1735 (2006) on 'The Concept of Nation'. In: *European Yearbook of Minority Issues Vol. 5. 2005/6*. European Centre for Minority Issues – The European Academy Bozen/Bolzano. Martinus Nijhoff Publishers (Koninklijke Brill NV.), Leiden, 147–159.
- Bakk Miklós 2001: Két nemzetkonceptió európai versenye zajlik. *Magyar Nemzet* 2001. július 7.
- Bakk Miklós 2007: Nemzet – határteremtés és modernitás. In: Szarka László – Vizi Balázs – Majtényi Balázs – Kántor Zoltán (szerk.): *Nemzetfogalmak és etnopolitikai modellek Kelet-Közép-Európában*. Gondolat Kiadó, Budapest, 55–69.
- Bakó Boglárka 2005a: Kisebbség – többségben. In: Bakó Boglárka – Szoták Szilvia (szerk.): *Magyarlakta kistérségek és kisebbségi identitások a Kárpát-medencében*. Gondolat – MTA Etnikai-nemzeti Kisebbségkutató Intézet, Budapest, 92–117.
- Bakó Boglárka 2005b: Igazolt identitás – a magyar igazolvány Baróton. *Kisebbségkutatás* 2005. 4. 468–480.
- Bán Csilla 2004: The Hungarian Diaspora in Eastern and Central Europe. In: Blaschke, Jochen (ed.): *Migration and Political Intervention. Diasporas in Transition Countries*. Edition Parabolis, Berlin, 1–64. (www.emz-berlin.de/projekte_e/pj41_pdf/csillaban.pdf 2007. január 10.)
- Banks, Marcus 1996: *Anthropological Constructions of Ethnicity*. Routledge, London.
- Banton, Michael 2007: Max Weber on 'ethnic communities': a critique. *Nations and Nationalism* 13. 1. 19–35.

- Bárdi Nándor 2000: Törésvonalak keresése a határon túli magyar politikában 1989–1998. In: Bárdi Nándor – Éger György (szerk.): *Útkeresés és integráció. Válogatás a határon túli magyar szervezetek dokumentumaiból 1989–1999.* Teleki László Alapítvány, Budapest, 21–44.
- Bárdi Nándor 2002: A kedvezménytörvény mint támogatáspolitikai lehetőség: segélyezés vagy építkezés? Problémafelvetés. In: Kántor Zoltán (szerk.): *A státustörvény. Előzmények és következmények.* Teleki László Alapítvány, Budapest, 117–126.
- Bárdi Nándor 2004: *Tény és való. A budapesti kormányzatok és a határon túli magyarság kapcsolattörténete.* Kalligram Könyvkiadó, Pozsony.
- Bátonyi Gábor 2004: The Hungarian Community in Slovakia. In: Cordell, Karl – Wolff, Stefan (szerk.): *The Ethnopolitical Encyclopaedia of Europe.* Palgrave – Macmillan, London, 333–340.
- Bauer Tamás 2002 [2001]: A hazátlanság tartósítása. In: Kántor Zoltán (szerk.): *A státustörvény. Dokumentumok, tanulmányok, publicisztika.* Teleki László Alapítvány, Budapest, 453–458.
- Baumgartner, Gerhard 2003: Ausztria magyar nyelvű lakossága a 2001-es osztrák népszámlálás tükrében. In: Gyurgyík László – Sebők László (szerk.): *Népszámlálási körkép Közép-Európából 1989–2002.* Teleki László Alapítvány, Budapest, 158–169.
- Baumgartner, Gerhard – Kovács Éva – Vári András 2002: *Távoli szomszédok. Jánossomorja és Andau 1990–200.* (Regio könyvek) Teleki László Alapítvány, Budapest.
- Bedécs Gyula 1993: „Én magyarnak születtem... az unokámnak ez már semmit nem jelent”. A felsőpulyai magyarság sorsa a visszaemlékezések tükrében. *Honismeret* (XXI.) 1993. 4. 54–61.
- Bíró Gáspár 1995: *Az identitásválasztás szabadsága.* Osiris–Századvég, Budapest.
- Blénesi Éva – Mandel Kinga – Szarka László (szerk.) 2005: *A kultúra világa. A határon túli magyar kulturális intézményrendszer.* MTA Etnikai-nemzeti Kisebbségkutató Intézet, Budapest.
- Bloed, Arie 2002: Az EBESZ és a nemzeti kisebbségek. In: Bíró Anna-Mária (szerk.): *Kisebbségvédelem és a nemzetközi szervezetek. Dokumentumok a Minority Rights Group kisebbségjogi publikációiból.* Teleki László Alapítvány, Budapest, 130–139.
- Borbándi Gyula 2006: *A magyar emigráció életrajza 1945–1985.* Mikes International, Hága, Hollandia – Országos Széchényi Könyvtár, Budapest.
- Borbély Imre 2002 [2000]: Külhoni állampolgárság vagy státustörvény. A leszakított nemzetrészek magyarországi jogállásának rendezési lehetőségei. In: Kántor Zoltán (szerk.): *A státustörvény. Dokumentumok, tanulmányok, publicisztika.* Teleki László Alapítvány, Budapest, 227–237.
- Borbély Zsolt Attila 2001: A státustörvény mint a magyar (re)integráció eszköze. *Provincia*, 2001. 5. 5–6.
- Brubaker, Rogers – Cooper, Frederick 2000: Beyond “identity”. *Theory and Society* 29. 1–47.
- Brubaker, Rogers 1995: *Nationalism Reframed: National Minorities, Nationalizing States, and External Homelands in the New Europe.* Collegium Budapest/Institute for Advanced Study, Discussion Papers No. 10.
- Brubaker, Rogers 2004: „A nemzet mint intézményesült forma, gyakorlati kategória, esetleges esemény”. In: Kántor Zoltán (szerk.): *Nacionalizmuselméletek (szöveggyűjtemény).* Rejtjel Kiadó, Budapest, 387–395.

- Cauthen, Bruce 2004: Covenant and continuity: ethno-symbolism and the myth of divine election. *Nations and Nationalism* 10. 1–2. 19–33.
- Claude, Inis L. 1955: *National Minorities. An International Problem*. Harvard University Press, Cambridge.
- Cohen, Ronald 1978: Ethnicity: problem and focus in anthropology. *Annual Review of Anthropology* 1978. 7. 379–403.
- Cohen, Abner 1996 [1974]: The Lesson of Ethnicity. In: Sollors, Werner (szerk.): *Theories of Ethnicity. A Classical Reader*. Macmillan Press LTD, Houndmills – Basingstoke – Hampshire, 370–384.
- Connor, Walker 2004: The timelessness of nations. *Nations and Nationalism* 10. 1–2. 35–47.
- Conversi, Daniele 2004 [1995]: A nacionalizmuselmélet három irányzata. In: Kántor Zoltán (szerk.): *Nacionalizmuselméletek (szöveggyűjtemény)*. Rejtjel Kiadó, Budapest, 315–328.
- Csányi Edina 2004: A kisebbségvédelem és egyes jogi kérdései – 1. rész. *Jogelméleti Szemle* 2004. 4. (<http://jesz.ajk.elte.hu/csanyi20.html> 2008. augusztus 27.)
- Császár Melinda 2002: A kedvezménytörvény megjelenítése a román központi sajtóban. *Magyar Kisebbség* 2002. 4. 291–309.
- Császár Melinda – Fekete Emőke – Walter Klára (szerk.) 2002: *Tájékoztató a szomszédos államokban élő magyarokról szóló 2001. évi LXII. törvény rendelkezéseiről és azok alkalmazásairól*. RMDSZ Ügyvezető Elnökség, Kedvezménytörvény – Központi Tájékoztató Iroda, h. n. [Kolozsvár]
- Csata István – Kiss Tamás 2007: *Népesedési perspektívák: Az erdélyi magyar népesség regionálisan tagolt előreszámítása húsz és harminc éves időtávra*. Kriterion, Kolozsvár.
- Csepeli György 1992: *Nemzet által homályosan*. Századvég Kiadó, Budapest.
- Csepeli György 1996: Nem tudják, de érzik. A nemzeti szuverenitás reprezentációja a mai magyar társadalomban. In: Gombár et al. (szerk.): *A szuverenitás képrázata*. Korridor, Budapest, 116–138.
- Csepeli György 2002: Képzelt magyarság. In: Kántor Zoltán (szerk.): *A státustörvény. Dokumentumok, tanulmányok, publicisztika*. Teleki László Alapítvány, Budapest, 566–567.
- Csepeli György – Örkény Antal 1998: Nemzetközi összehasonlító szociológiai vizsgálat a nemzeti identitásról. *Szociológiai Szemle* 1998. 3. 3–36.
- Cserján Károly 1995: Identitás és közösségi kapcsolatok az ausztriai magyarok körében. In: *Szórványmagyarság – szervezettsége és kapcsolatrendszere. Tanácskozás Innsbruckban 1994. szeptember 24–25*. Ausztriai Magyar Egyesületek és Szervezetek Központi Szövetsége, Bécs, 13–23.
- Cserján Károly 2005: Magyar identitás Ausztriában. In: Kovács Nóra (szerk.): *Tanulmányok a diaszpóráról*. Gondolat – MTA Etnikai-nemzeti Kisebbségkutató Intézet, Budapest, 41–48.
- Csuday Balázs 2000: A státus- vagy kedvezménytörvény: a törvény koncepciójának létrejötte. *Pro Minoritate* 2000. 3–4. 5–18.
- Deák Ernő 2001: A státustörvény és az ausztriai magyarok. *Bécsi Napló* (XXII/4) 2001. július–augusztus.
- Deák Ernő 2004a: „Kisebbségnek lenni nem sors, hanem feladat”. Az ausztriai magyar népcsoport. In: Blénesi Éva – Mandel Kinga (szerk.): *Kisebbségek és kormánypolitika Közép-Európában (2002–2004)*. Gondolat – MTA Etnikai-nemzeti Kisebbségkutató Intézet, Budapest, 51–56.

- Deák Ernő 2004b: „Mit wölle bleiwe wat mir sin” – azok akarunk maradni, akik vagyunk. In: Benyák Mária (szerk.): *Az Európai Unió és az etnikai kisebbségek. Diagnózis és prognózis. „Kufstein VII.” Tanácskozás Felsőpulyán 2003. szeptember 6-7-én.* Ausztriai Magyar Egyesületek és Szervezetek Központi Szövetsége, Bécs, 9–17.
- Debreczeni József 2006: *Az új miniszterelnök.* Osiris kiadó, Budapest.
- Deets, Stephen 2006: Pulling back from Neo-Mediavalism: The Domestic and International Politics of the Hungarian Status Law. In: Ieda, Osamu et al. (szerk.): *Beyond Sovereignty: From Status Law to Transnational Citizenship?* (Slavic Eurasian Studies no. 9.) Slavic Research Center, Hokkaido University, Sapporo, 17–35.
- Devereux, George 1978: *Ethnopschoanalysis: Psychoanalysis and Anthropology As Complementary Frames of Reference.* University of California Press, Berkeley – Los Angeles.
- Dieckhoff, Alain 2004: Egy megrögzöttség túlhaladása – a kulturális és politikai nacionalizmus fogalmainak újraértelmezése. In: Kántor Zoltán (szerk.): *Nacionalizmuselméletek. Szöveggyűjtemény.* Rejtjel Kiadó, Budapest, 298–311.
- Dobos Ferenc 2005: Adalékok a magyarigazolvány-igénylők rétegződéséhez. In: Kovács Nóra –Osvát Anna – Szarka László (szerk.): *Etnikai identitás, politikai lojalitás. Nemzeti és állampolgári kötődések.* Balassi kiadó, Budapest, 235–282.
- Duray Miklós 2004a [2000]: Státustörvény, kettős állampolgárság, külhoni állampolgárság. In: Duray Miklós (szerk.): *Hazától a nemzetig. A kárpát-medencei magyarság helyzete és esélyei. Cikkek, elemzések, beszédek és interjúk, 1990–2004.* Méry Ratio, Somorja, 470–480.
- Duray Miklós 2004b [2001]: A nemzet határon átívelő újraegyesítése. In: Duray Miklós (szerk.): *Hazától a nemzetig. A kárpát-medencei magyarság helyzete és esélyei. Cikkek, elemzések, beszédek és interjúk, 1990–2004.* Méry Ratio, Somorja, 451–458.
- Egedy Gergely 2007: Gondolatok a nemzetről. A politikai és a kulturális megközelítés. In: Szarka László – Vizi Balázs – Majtényi Balázs – Kántor Zoltán (szerk.): *Nemzetfogalmak és etnopolitikai modellek Kelet-Közép-Európában.* Gondolat Kiadó, Budapest, 70–79.
- Éger György 1991a: *A burgenlandi magyarság rövid története.* Anonymus, Budapest.
- Éger György 1991b: *Az ausztriai kisebbségek helyzete a második világháború után.* Vita, Budapest.
- Éger György 2000a: A határ, ami elválaszt és összeköt. Életmód, életkörülmények az országhatár mentén élő magyar népesség körében. In: Éger György: *Regionalizmus, határok és kisebbségek Kelet-Közép-Európában.* (Pro Minoritate könyvek) Osiris, Budapest, 111–128.
- Éger György 2000b: Adalékok a magyar–szlovák–osztrák határvidék társadalomképéhez. In: Éger György: *Regionalizmus, határok és kisebbségek Kelet-Közép-Európában.* (Pro Minoritate könyvek) Osiris, Budapest, 129–136.
- Éger György 2000c: Kettős tükörben. Etnikai preferenciák néhány közép-európai határtérségben. In: Éger György: *Regionalizmus, határok és kisebbségek Kelet-Közép-Európában.* (Pro Minoritate könyvek) Osiris, Budapest, 137–160.
- Éger György 2000d: A burgenlandi magyarság (vázlatos áttekintés). In: Éger György: *Regionalizmus, határok és kisebbségek Kelet-Közép-Európában.* (Pro Minoritate könyvek) Osiris, Budapest, 195–237.

- Éger György 2001: The Two-sided Mirror. Ethnic Preferences In Some Central-European Border Regions. In: Gereben Ferenc (szerk.): *Hungarian Minorities and Central Europe. Regionalism, National and Religious Identity*. Pázmány Péter Catholic University, Faculty of Humanities, Piliscsaba, 118–136.
- Eiler Ferenc 1996: Nemzetközi kisebbségi kongresszusok a két világháború között. *Regio* 1996. 3. 137–164.
- Enyedi Zsolt 1998: *Politika a kereszt jegyében. Egy politikai szubkultúra természetrajza*. Osiris, Budapest.
- Eriksen, Thomas Hylland 1991: The cultural contexts of ethnic differences. *Man* 26. 1. 127–144.
- Eriksen, Thomas Hylland 2004: Place, kinship and the case for non-ethnic nations. *Nations and Nationalism* 10. 1–2. 49–62.
- Erős Ferenc 1998: Az etnikai identitás néhány szociálpszichológiai problémája. In: Uő. (szerk.) 1998: *Megismerés, előítélet, identitás. Szociálpszichológiai szöveggyűjtemény*. Új Mandátum Könyvkiadó – Wesley János Lelkészképző Főiskola: Budapest, 395–403.
- Erős Ferenc 2001: *Az identitás labirintusai*. Janus – Osiris, Budapest.
- Fábri István 2005: A kisebbségi magyar közösségek kulturális intézményrendszere. *Magyar Tudomány* 2. 200–215.
- Fekete Emőke – Mohácsi Magdolna 2005: *Nevelési-oktatási támogatás. A 2003-2004-es tanévre meghirdetett „Szülőföldön magyarul” pályázat kiértékelése*. Iskola Alapítvány, Kolozsvár.
- Fleiner, Lidiya R. Basta 2007: The Framework Convention for the Protection of National Minorities (FCNM) after Seven Years of Implementation. Major Achievements and Remaining Challenges. In: Heller, Wilfried et al. (szerk.): *Ethnizität in der Globalisierung. Zum Bedeutungswandel ethnischer Kategorien in Transformationsländern Südosteuropas*. Verlag Otto Sagner, München, 227–236.
- Fowler, Brigid 2002: Hozzászólás Kántor Zoltán vitaindító írásához. *Magyar Kisebbség* 2002. 1. 68–73.
- Fowler, Brigid 2004: Fuzzing Citizenship, Nationalising Political Space. A Framework for Interpreting the Hungarian 'Status Law' as a New Form of Kin-state Policy in Central and Eastern Europe. In: Kántor Zoltán et al. (szerk.) 2004: *The Hungarian Status Law: Nation Building and/or Minority Protection*. (Slavic Eurasian Studies no. 4.) Slavic Research Center, Hokkaido University, Sapporo, 177–238.
- Fox, Jon E. 2007: From national inclusion to economic exclusion: ethnic Hungarian labour migration to Hungary. *Nations and Nationalism* 13. 1. 77–96.
- Für Lajos 2001: *Magyar sors a Kárpát-medencében. Népesedésünk évszázadai 896–2000*. Kairosz Kiadó, Budapest.
- Gál Kinga 2004: The Hungarian Legislation on Hungarians Living in Neighbouring Countries. In: Kántor Zoltán et al. (szerk.) 2004: *The Hungarian Status Law: Nation Building and/or Minority Protection*. (Slavic Eurasian Studies no. 4.) Slavic Research Center, Hokkaido University, Sapporo, 396–410.
- Gal, Susan 1979: *Language Shift. Social Determinants of Linguistic Change in Bilingual Austria*. Academic Press, New York.
- Gal, Susan 2002: Mi a nyelvcseré és hogyan történik? In: A. Jászó Anna – Bódi Zoltán (szerk.): *Szociolingvisztikai szöveggyűjtemény*. Tinta könyvkiadó, Budapest, 165–173.

- Gál Gábor – Jarábik Balázs – Lamacková, Adriana 2002 [2001]: A magyar és a szlovák státustörvény összehasonlító elemzése. Státushatár. In: Kántor Zoltán (szerk.): *A státustörvény. Dokumentumok, tanulmányok, publicisztika*. Teleki László Alapítvány, Budapest, 315–326.
- Geertz, Clifford (szerk.) 1963: *Old societies and new states : the quest for modernity in Asia and Africa*. Free Press, Glecoe, Illinois.
- Geertz, Clifford 1994: *Primordial Loyalties and Standing Entitites. Anthropological Reflections on the Politics of Identity*. Collegium Budapest/Institute for Advanced Study, Budapest.
- Gellner, Ernest 1983: *Nations and Nationalism*. Basil Blackwell, Oxford.
- Gereben Ferenc 1999: *Identitás, kultúra, kisebbség. Felmérés a közép-európai magyar népesség körében*. Osiris – MTA Kisebbségkutató Műhely, Budapest.
- Girasoli, Nicola 1995: *A nemzeti kisebbségek fogalmáról*. Akadémiai Kiadó, Budapest.
- Görömbei Sára – Tóth Ferenc 2001: A határon túli magyarok jogaival kapcsolatos nemzetközi és hazai jogi dokumentumok, kormányzati feladatok. In: C. Tóth János (szerk.): *A Kárpát-medencei magyar kisebbségi kérdés a harmadik évezred küszöbén*. Nógrád Megyei Tudományos Ismeretterjesztő Egyesület – B-Humanitas Stúdió, Salgótarján, 127–143.
- Györi-Szabó Róbert 2000: A nemzeti kisebbségek oktatási rendszerei Ausztriában. *Magyar Kisebbség*, 2000. 1. 136–158.
- Gyurgyík László 2005: A határon túli magyarok számának alakulása az 1990-es években. *Magyar Tudomány* 2005. 2. (<http://www.matud.iif.hu/05feb/03.html> 2007. január 11.)
- Gyurgyík László – Sebők László (szerk.) 2003: *Népszámlálási körkép Közép-Európából 1989–2002*. Teleki László Alapítvány, Budapest.
- Halász Iván 2004a: A kettős állampolgárság mint a magyar nemzetpolitika eszköze? *Regio* 2004. 4. 18–35.
- Halász Iván 2004b: A nemzetfogalom nyelvi-kulturális elemei a modern kelet- és közép-európai demokratikus alkotmányokban. In: Halász Iván – Majtényi Balázs – Szarka László (szerk.): *Ami összeköt? Státustörvények közel s távol*. Gondolat Kiadó, Budapest, 27–41.
- Handelman, Donald 1977: The organization of ethnicity. *Ethnic Groups* 1977. 1. 187–200
- Hannikainen, Lauri 2004: Legal Position of National Minorities in Today's Austria, in Particular in Jörg Haider's Carinthia. In: Fischer, Horst et al. (szerk.): *Krisensicherung und Humanitärer Schutz – Crisis Management and Humanitarian Protection. Festschrift für Dieter Fleck*. BWV – Berliner Wissenschafts-Verlag, Berlin, 195–219.
- Hárs Ágnes 2003: A kedvezménytörvény várható hatása a magyar munkaerőpiacra. In: Örkény Antal (szerk.): *Menni vagy maradni? Kedvezménytörvény és migrációs várakozások*. MTA Kisebbségkutató Intézet – Nemzetközi Migrációs és Menekültügyi Kutatóközpont, Budapest, 67–97.
- Haslinger, Peter 2000: A regionális identitás kialakításának egy esete. Burgenland 1921–1938. *Regio* 2000. 4. 67–91.
- Hobsbawm, Eric J. 1997: *A nacionalizmus kétszáz éve. Előadások*. Maecenas, Budapest.
- Holzer, Werner – Münz, Rainer 1997: A magyar nyelvcsoport Burgenlandban. *Regio* (8.) 1997. 1. 165–182.

- Horowitz, Donald R. 2006: A primordialisták. *Magyar Kisebbség* 2006. 1–2. 235–249.
- Horváth Zoltán 2002: *Kézikönyv az Európai Unióról*. Magyar Országgyűlés, h. n.
- Hroch, Miroslav 1998: Real and constructed: the nature of the nation. In: Hall, John A. (szerk.): *The State of the Nation. Ernest Gellner and the Theory of Nationalism*. Cambridge University Press, Cambridge, 91–106.
- Hroch, Miroslav 2004 [1993]: A nemzeti mozgalomtól a nemzet teljes kifejlődéséig: a nemzetépítés folyamata Európában. In: Kántor Zoltán (szerk.): *Nacionalizmuselméletek (szöveggyűjtemény)*. Rejtjel Kiadó, Budapest, 230–247.
- Hutchinson, John – Smith, Anthony D. (szerk.) 1996: *Ethnicity*. Oxford University Press, Oxford.
- Hutchinson, John 2004: Etnicitás és modern nemzetek. In: Kántor Zoltán (szerk.): *Nacionalizmuselméletek (szöveggyűjtemény)*. Rejtjel Kiadó, Budapest, 329–345.
- Ieda, Osamu et al. (szerk.) 2006: *Beyond Sovereignty: From Status Law to Transnational Citizenship?* (Slavic Eurasian Studies no. 9.) Slavic Research Center, Hokkaido University, Sapporo.
- Ilyés Ágota 2004: The Hungarian Community in Romania. In: Cordell, Karl – Wolff, Stefan (szerk.): *The Ethnopolitical Encyclopaedia of Europe*. Palgrave–Macmillan, London, 461–467.
- Imre Samu 1971: *A felsőőri nyelvjárás*. Akadémiai kiadó, Budapest.
- Jackson Preece, Jennifer 1998: *National Minorities and the European Nation-States System*. Clarendon Press, Oxford.
- Jakab András 2002: Jogalkotói töprengés a kedvezménytörvényről a kodifikáció szakmai szabályai tükrében. In: Kántor Zoltán (szerk.): *A státustörvény. Előzmények és következmények*. Teleki László Alapítvány, Budapest, 29–35.
- Jenkins, Richard 1996: *Social Identity*. Routledge, London – New York.
- Jenkins, Richard 1999: Ethnicity etcetera: social anthropological points of view. In: Bulmer, Martin – Solomos, John (szerk.): *Ethnic and Racial Studies Today*. Routledge, London – New York, 85–97.
- Jenkins, Richard 2008: The ambiguity of Europe: ‘Identity crisis’ or ‘situation normal’? *European Societies* 10. 2. 153–176.
- Kádár Magor 2002: Az érem másik oldala: a státustörvény az erdélyi román köztudatban és a román nyelvű írott sajtóban. *Magyar Kisebbség* 2002. 4. 310–337.
- Kaltenbach Jenő 2006: Jog és identitás: lehetséges-e az európai szabályozás? In: Tóth Ágnes – Vékás János (szerk.): *Érték és valóság. Egység a különbözőségben. Az Európai*
- Kántor Zoltán 2001: A státustörvény és a Velencei Bizottság: reflexiók a kisebbségvédelemre. *Provincia* 12. 11.
- Kántor Zoltán (szerk.) 2002a: *A státustörvény. Előzmények és következmények*. Teleki László Alapítvány, Budapest.
- Kántor Zoltán (szerk.) 2002b: *A státustörvény. Dokumentumok, tanulmányok, publicisztika*. Teleki László Alapítvány, Budapest.
- Kántor Zoltán 2002c: A státustörvény: nemzetpolitika vagy a kisebbségvédelem új megközelítése? *Magyar Kisebbség* 2002. 1. 3–20.
- Kántor Zoltán 2002d: A magyar nemzetpolitika és a státustörvény. In: Uő. (szerk.): *A státustörvény. Dokumentumok, tanulmányok, publicisztika*. Teleki László Alapítvány, Budapest, 291–307.
- Kántor Zoltán 2004a: Előszó. In: Uő. (szerk.): *Nacionalizmuselméletek (szöveggyűjtemény)*. Rejtjel Kiadó, Budapest, 7–17.

- Kántor Zoltán 2004b: Status Law and 'National Policy': Theoretical Aspects. In: Kántor et al. (szerk.): *The Hungarian Status Law: Nation Building and/or Minority Protection*. (Slavic Eurasian Studies no. 4.) Slavic Research Center, Hokkaido University, Sapporo, 105–119.
- Kántor Zoltán 2005: Nemzet és legitimitás – a státustörvény és a kettős állampolgárság kapcsán. In: Kovács Nóra – Osvát Anna – Szarka László (szerk.): *Etnikai identitás, politikai lojalitás. Nemzeti és állampolgári kötődések*. Balassi, Budapest, 223–234.
- Kántor Zoltán et al. (szerk.) 2004: *The Hungarian Status Law: Nation Building and/or Minority Protection*. (Slavic Eurasian Studies no. 4.) Slavic Research Center, Hokkaido University, Sapporo.
- Kántor Zoltán 2008: A nemzet kérdése a nemzetközi porondon. *Külügyi Szemle* 2008. nyár. 40–57.
- Kemp, Walter 2006: The Triadic Nexus: Lessons Learned from the Status Law. In: Ieda, Osamu et al. (szerk.): *Beyond Sovereignty: From Status Law to Transnational Citizenship?* (Slavic Eurasian Studies no. 9.) Slavic Research Center, Hokkaido University, Sapporo, 109–126.
- King, Charles 2005: Migration and Ethnic Politics in Eastern Europe and Eurasia. In: Barany, Zoltan – Moser, Robert G. (szerk.): *Ethnic Politics after Communism*. Cornell University Press, Ithaca – London, 166–190.
- Kiss Tamás (szerk.) 2004: *Népesedési folyamatok az ezredfordulón Erdélyben*. RMDSZ Ügyvezető Elnökség – Kriterion Könyvkiadó, Kolozsvár.
- Kocsis Károly – Kocsisné Hodosi Eszter 1991: *Magyarok a határainkon túl – A Kárpát-medencében*. Tankönyvkiadó, Budapest.
- Kohn, Hans 1994: Western and Eastern Nationalisms. In: Hutchinson, John – Smith, Anthony D. (szerk.): *Nationalism*. Oxford University Press, Oxford, 162–165.
- Koller Boglárka 2006: *Nemzet, identitás és politika Európában*. L'Harmattan – Zsigmond Király Főiskola, Budapest.
- Kovács Éva 2002: Határmítoszok és helyi identitásnarratívák az osztrák–magyar határ mentén. *Replika* 2002. 47–48. (2002. június) 143–156.
- Kovács Éva 2004: Vakmerő tézisek az identitásról. In: Fedinec Csilla (szerk.): *Nemzet a társadalomban*. Teleki László Alapítvány, Budapest, 221–234.
- Kovács Péter 1996: *Nemzetközi jog és kisebbségvédelem*. (Pro Minoritate könyvek) Osiris Kiadó, Budapest.
- Kukorelli István 2000: A „felelősségi klauzula” [Alkotmány 6. § (3) bekezdés] értelmezési lehetőségei. In: Tóth Judit (szerk.): *Schengen. A magyar–magyar kapcsolatok az uniós vízumrendszer árnyékában*. (Kisebbségkutatás könyvek) Lucidus Kiadó, Budapest, 175–179.
- Küpper, Herbert 2004: Hungary's Controversial Status Law. In: Kántor Zoltán et al. (szerk.): *The Hungarian Status Law: Nation Building and/or Minority Protection*. (Slavic Eurasian Studies no. 4.) Slavic Research Center, Hokkaido University, Sapporo, 313–327.
- Küpper, Herbert 2006: From the Status Law to the Initiative for „Dual Citizenship”: Aspects of Domestic Hungarian and International Law. In: Ieda, Osamu et al. (szerk.): *Beyond Sovereignty: From Status Law to Transnational Citizenship?* (Slavic Eurasian Studies no. 9.) Slavic Research Center, Hokkaido University, Sapporo, 159–182.
- Lantschner, Emma – Medda-Windischer, Roberta 2003: Protection of National Minorities through Bilateral Agreements in South Eastern Europe. In: *European Yearbook of Minority Issues Vol. 1. 2001/2*. European Centre for Minority Issues

- The European Academy Bozen/Bolzano. Kluwer Law International, The Hague – London – New York, 535–561.
- Lantschner, Emma 2004: Protection of National Minorities through Bilateral Agreements. In: *European Yearbook of Minority Issues Vol. 2. 2002/3*. European Centre for Minority Issues – The European Academy Bozen/Bolzano. Martinus Nijhoff Publishers (Koninklijke Brill NV.), Leiden – Boston, 579–604.
- Lázár Guy 1996: A felnőtt lakosság identitása a kisebbségekhez való viszony tükrében. In: *Többség–kisebbség*. Osiris – MTA – ELTE Kommunikációelméleti Intézet, Budapest, 9–116.
- Lijphart, Arend 1995: Self-Determination versus Pre-Determination of Ethnic Minorities in Power-Sharing Systems. In: Kymlicka, Will (szerk.): *The Rights of Minority Cultures*. Oxford University Press, Oxford – New York, 275–287.
- Loewenberg, Peter 2003: The Psychology of Creating the Other in National Identity, Ethnic Enmity, and Racism. In: Wingfield, Nancy M. (szerk.): *Creating the Other. Ethnic Conflict and Nationalism in Habsburg Central Europe*. Berghahn Books, New York, 243–256.
- Lőrinc Csaba 2002 [1998]: Nemzeti érdekek érvényesítése Magyarország csatlakozása során az euro-atlanti államok közösségéhez. In: Kántor Zoltán (szerk.) 2002: *A státustörvény. Dokumentumok, tanulmányok, publicisztika*. Teleki László Alapítvány, Budapest, 185–206.
- Lőrincz Csaba et al. 1998: *Nemzetpolitika '88–'98. Tanulmányok, publicisztikák, beszédek, interjúk*. Pro Minoritate Alapítvány – Osiris Kiadó, Budapest.
- Majtényi Balázs 2002: A szomszédos államokban élő magyarokról szóló törvény vitás jogi kérdései. *Magyar Kisebbség* 2002. 1. 74–79.
- Majtényi Balázs 2004: Hol húzódnak a kisebbségvédelem határai? Nemzetértelmezések és a kisebbségek védelme. *Regio* 2004. 4. 3–17.
- Majtényi Balázs – Pap András László 2006: Végtelen történet. A kisebbségi hovatartozásról. *Fundamentum* 2006. 2. 93–106.
- Mák Ferenc 2000: Az új nemzetpolitika és a Határon Túli Magyarok Hivatala (1989–1999). *Magyar Kisebbség* 2000. 3. 237–293.
- Malloy, Tove H. 2005: *National Minority Rights in Europe*. Oxford University Press. Oxford – New York.
- Malloy, Tove H. 2007: Deconstructing the 'Nation' for the 21st Century through a Critical Reading of the Parliamentary Assembly's Rec. 1735 (2006). In: *European Yearbook of Minority Issues Vol. 5. 2005/6*. European Centre for Minority Issues – The European Academy Bozen/Bolzano. Martinus Nijhoff Publishers (Koninklijke Brill NV.), Leiden–Boston, 161–177.
- Mann, Michael 2004 [1996]: A modern európai nacionalizmus kialakulása. In: Kántor Zoltán (szerk.): *Nacionalizmuselméletek (szöveggyűjtemény)*. Rejtjel Kiadó: Budapest, 109–133.
- Marko, Joseph 2007: The Concept of 'Nation'. In: *European Yearbook of Minority Issues. Vol. 5. 2005/6*. European Centre for Minority Issues – The European Academy Bozen/Bolzano. Martinus Nijhoff Publishers (Koninklijke Brill NV.), Leiden – Boston, 143–146.
- Miskolczi Ambrus 2005: *Románok a történeti Magyarországon*. Lucidus Kiadó, Budapest.
- Mohácsék Magdolna 2006: *Nevelési-oktatási támogatás. A 2004–2005-ös tanévre meghirdetett Szülőföldön magyarul pályázat kiértékelése*. Iskola Alapítvány, Kolozsvár.

- Mohácsék Magdolna – Kiss Tamás 2007: *Nevelési-oktatási támogatás. A 2005–2006-os tanév. Oktatási régiók Erdélyben*. Iskola Alapítvány, Kolozsvár.
- Mohácsék Magdolna 2008: *Nevelési-oktatási támogatás. 2006–2007-es tanév*. Iskola Alapítvány, Kolozsvár.
- Mouzelis, Nicos 1998: Ernest Gellner's theory of nationalism: some definitional and methodological issues. In: Hall, John A. (szerk.): *The State of the Nation. Ernest Gellner and the Theory of Nationalism*. Cambridge University Press, Cambridge, 158–165.
- Münnch, Richard 2001: *Nation and citizenship in the global age. From National to Transnational Ties and Identities*. Palgrave, Houndmills – Basingstoke – Hampshire.
- Nash, Manning 1996: The Core Elements of Ethnicity. In: Hutchinson, John – Smith, Anthony D. (szerk.): *Ethnicity*. Oxford University Press, Oxford, 24–28.
- Nastase, Adrian et al. 2002: *Protecting Minorities in the future Europe. Between political interest and international law*. Regia Autonomă Monitorul Oficial, București.
- Nimni, Ephraim 1995: Marx, Engels, and the National Question. In: Kymlicka, Will (szerk.): *The Rights of Minority Cultures*. Oxford University Press, Oxford – New York, 57–75.
- NYEOMSZSZ Tükör. A Nyugat-Európai Országos Magyar Szervezetek Szövetsége ismertetője 2004. (www.nyeomszsz.org/tukor.pdf 2007. január 17.)
- O'Leary, Brendan 1998: Ernest Gellner's diagnoses of nationalism: a critical overview, or, what is living and what is dead in Ernest Gellner's philosophy of nationalism? In: Hall, John A. (szerk.): *The State of the Nation. Ernest Gellner and the Theory of Nationalism*. Cambridge University Press. Cambridge, 40–88.
- Orbán Viktor 1998 [1996]: Beszéd a Magyarország és a határon túli magyarság című rendezvényen. In: Lőrincz Csaba et al. (szerk.): *Nemzetpolitika '88–'98. Tanulmányok, publicisztikák, beszédek, interjúk*. Pro Minoritate Alapítvány – Osiris Kiadó, Budapest, 223–231.
- Öllös László 2000: Hova tartozhatunk? *Fundamentum* 2000. 3. 97–102.
- Örkény Antal – Székelyi Mária – Csepeli György – Poór János – Várhalmi Zoltán 2007: *Nemzeti érzés és európai identitás*. Arktisz – Balassi, Budapest.
- Örkény Antal (szerk.) 2003: *Menni vagy maradni? Kedvezménytörvény és migrációs várakozások*. MTA Kisebbségkutató Intézet – Nemzetközi Migrációs és Menekültügyi Kutatóközpont, Budapest.
- Örkény Antal 2004: A magyar nemzettudat változása az elmúlt évtizedben. In: Fedinec Csilla (szerk.): *Nemzet a társadalomban*. Teleki László Alapítvány, Budapest, 7–27.
- Özkirimli, Umut 2003: The nation as an artichoke? A critique of ethnosymbolist interpretations of nationalism. *Nations and Nationalism* 9. 3. 339–355.
- Pan, Christoph – Pfeil, Beate Sybille 2003: *National Minorities in Europe*. (Ethnos 63.) Wilhelm Braumüller, Wien.
- Panayi, Panikos 1999: *Outsiders. A History of European Minorities*. The Hambledon Press, London.
- Pap András László 2007: *Identitás és reprezentáció. Az etnikai hovatartozás meghatározásától a politikai képviseletig*. MTA Kisebbségkutató Intézet – Gondolat, Budapest.
- Parragi Mária 2000: A magyar állampolgársági jog és az ország határain kívül élő magyarság. In: Tóth Judit (szerk.): *Schengen. A magyar–magyar kapcsolatok az*

- uniós vízumrendszer árnyékában.* (Kisebbségkutatás könyvek) Lucidus Kiadó, Budapest, 93–122.
- Pásztor Adél 2005: *Ellenszélben. Iskolázottsági egyenlőtlenségek a kisebbségi magyar fiatalok körében a rendszerváltozást követően.* Doktori disszertáció, Budapesti Corvinus Egyetem. (http://www.lib.uni-corvinus.hu/phd/pasztor_adel.pdf 2008. augusztus 27.)
- Pataki Ferenc 2001: Identitás – személyiség – társadalom. Az identitáselmélet vitatott kérdései. In: Uő. (szerk.): *Élettörténet és identitás.* Osiris Kiadó, Budapest, 108–159.
- Péter Zoltán 2005: Helyváltoztatások és a habitus. A 20. századi magyar emigráns kulturális „mezők” Bécsben. Egy átfogó felmérés alapterve. In: Kovács Nóra (szerk.): *Tanulmányok a diaszpóráról.* Gondolat – MTA Etnikai-nemzeti Kisebbségkutató Intézet, Budapest, 30–40.
- Plamenatz, John 1995: A nacionalizmus két típusa. In: Bretter Zoltán – Deák Ágnes (szerk.): *Eszmék a politikában: a nacionalizmus.* Tanulmány Kiadó, Pécs, 52–67.
- Plugor Magor 2002: A státustörvény vitája a Magyar Hírlapban. *Magyar Kisebbség* 2002. 1. 113–119.
- Polzer-Srienz, Mirjam 2004: Austria: an Overview. In: Cordell, Karl – Wolff, Stefan (szerk.): *The Ethnopolitical Encyclopaedia of Europe.* Palgrave–Macmillan, London, 30–34.
- Rásky Béla 2001: „Piroschka” és sógora: a magyarok az osztrákok szemében. *Limes* 2001. 5. 19–29.
- Rex, John 2001 [1991]: The Theory of Identity. In: Goulbourne, Harry (szerk.): *Race and Ethnicity. Critical Concepts in Sociology. Vol. I. Debates and Controversies.* Routledge, London – New York, 232–252.
- Romsics Ignác 1998: *Nemzet, nemzetiség és állam Kelet-Közép- és Délkelet-Európában a 19. és 20. században.* Napvilág Kiadó, Budapest.
- Rus, Calin 2006: Multicultural versus intercultural approach towards minority rights: An analysis based on the Romanian case. In: Rüegg, François – Poledna, Rudolf – Rus, Calin (szerk.): *Interculturalism and Discrimination in Romania. Policies, Practices, Identities and Representations.* LIT Verlag, Berlin, 73–91.
- Safran, William 1999: Nationalism. In: Fishman, Joshua A. (szerk.): *Language and Ethnic Identity.* Oxford University Press, Oxford – New York, 77–93.
- Schlett István 1994: Nemzetek és nemzeti kisebbségek. In: Gyurgyák János (szerk.): *Mi a politika? Bevezetés a politika világába.* Századvég Kiadó, Budapest, 166–201.
- Schwellnuss, Guido 2006: Looking Back at Ten Years of EU Minority Conditionality vis-à-vis Central and Eastern European Candidate States. In: *European Yearbook of Minority Issues Vol. 4. 2004/5.* European Centre for Minority Issues – The European Academy Bozen/Bolzano. Martinus Nijhoff Publishers (Koninklijke Brill NV.), Leiden – Boston, 321–340.
- Sednak, Mateja 2004: The Hungarian Community in Slovenia. In: Cordell, Karl – Wolff, Stefan (szerk.): *The Ethnopolitical Encyclopaedia of Europe.* Palgrave–Macmillan, London, 511–513.
- Seebauer, Renate – Bolz, Martin 2004: Ethnic Minorities in Austria – From „Minority” to the so-called „Austrian National Minority”. In: Seebauer, Renate (szerk.): *Bridges: From Theory To Practice – Study Material, Reports.* Paido, Brno, 52–64.
- Smith, Anthony D. 1998: *Nationalism and modernism: a critical survey of recent theories of nations and nationalism.* Routledge, London.

- Smith, Anthony D. 2001: *Nationalism. Theory, Ideology, History*. Polity Press – Blackwell Publishing, Cambridge.
- Smith, Anthony D. 2004b [1989]: A nemzetek eredete. In: Kántor Zoltán (szerk.): *Nacionalizmuselméletek (szöveggyűjtemény)*. Rejtjel Kiadó, Budapest, 204–229.
- Sobotka, Eva 2004: Hungary. In: Cordell, Karl – Wolff, Stefan (szerk.): *The Ethnopolitical Encyclopaedia of Europe*. Palgrave–Macmillan, London, 283–297.
- Sólyom László 2004: What Did the Venice Commission Actually Say? In: Kántor Zoltán et al. (szerk.) 2004: *The Hungarian Status Law: Nation Building and/or Minority Protection*. (Slavic Eurasian Studies no. 4.) Slavic Research Center, Hokkaido University, Sapporo, 365–370.
- Sozan Mihály 1985: *A határ két oldalán*. (Az Irodalmi Újság Sorozata) Párizs.
- Stachel, Peter 2007: Identitás. A kortárs társadalom- és kultúratudományok egy központi fogalmának genezise, inflálódása és problémái. *Regio* 2007. 4. 3–33.
- Stewart, Michael 2004: The Hungarian Status Law: A New European Form of Transnational Politics? In: Kántor Zoltán et al. (szerk.) 2004: *The Hungarian Status Law: Nation Building and/or Minority Protection*. (Slavic Eurasian Studies no. 4.) Slavic Research Center, Hokkaido University, Sapporo, 120–151.
- Stroschein, Sherill 2006: Territory and the Hungarian Status Law: Time for New Assumptions? In: Ieda, Osamu et al. (szerk.): *Beyond Sovereignty: From Status Law to Transnational Citizenship?* (Slavic Eurasian Studies no. 9.) Slavic Research Center, Hokkaido University, Sapporo, 53–70.
- Szabó Ildikó – Lázár Guy 1997: Nemzetkonceptiók a mai magyar társadalomban. MTA PTI Etnoregionális Kutatóközpont, Budapest.
- Szarka László 2004: A közép-európai kisebbségek tipológiai besorolhatósága. In: Szarka László: *Kisebbségi léhelyzetek – közösségi alternatívák. Az etnikai csoportok helye a kelet-közép-európai nemzetállamokban*. Lucidus Kiadó, Budapest, 113–128.
- Szeberényi Lajos 1988: Az Ausztriában élő magyarok szervezetei. *Őrség. A Burgenlandi Magyar Kultúregyesület tájékoztató közleményei* 1988. 22. 1–3.
- Szépfolusi István 1991: Magyarul beszélők a mai Ausztriában. In: Kontra Miklós (szerk.): *Tanulmányok a határainkon túli kétnyelvűségről*. Magyarságkutató Intézet, Budapest, 73–121.
- Szépfolusi István 1992: *Lássátok, halljátok egymást! Mai magyarok Ausztriában*. Magvető, Budapest.
- Szépfolusi István 2000 [1991]: Identitászavarok és a kivezető út. Javaslat ausztriai összmagyar érdekképviselő létrehozására. In: Bárdi–Éger (szerk.): *Útkeresés és integráció. Válogatás a határon túli magyar szervezetek dokumentumaiból 1989–1999*. Teleki László Alapítvány, Budapest, 551–567.
- Szépfolusi István 2002: A magyar nyelv egész Ausztriában. In: Maróti István – Székely András Bertalan (szerk.): *„A nyelv ma néktek végső menedéktek...”. Küzdelem a magyar nyelvért három régióban*. Anyanyelvápolók Szövetsége, Budapest, 103–138.
- Szesztay Ádám 2003: *Nemzetiségi kérdés a Kárpát-medencében 1956–1962. Az ötvenhatos forradalom hatása a kelet-közép-európai kisebbségpolitikára*. Budapest.
- Szilágyi N. Sándor 2004: Az asszimiláció és hatása a népesedési folyamatokra. In: Kiss Tamás (szerk.): *Népesedési folyamatok az ezredfordulón Erdélyben*. Kriterion – RMDSZ Ügyvezető Elnökség, Kolozsvár, 157–235.

- Szoták Szilvia 2002a: A magyar nyelvű kultúra jelenléte Felsőpulyán. *Kisebbségkutatás* 11. 2. 432–436.
- Szoták Szilvia 2002b: Magyar nyelvoktatás a burgenlandi Felsőpulyán. In: Szűcs Tibor (szerk.): *Hungarológiai évkönyv* 3. PTE–BTK, Pécs, 133–136.
- Szoták Szilvia 2003a: A Burgenlandi Felsőpulya (Oberpullendorf). In: Bakó Boglárka (szerk.): *Lokális világok. Együttélés a Kárpát-medencében*. MTA Társadalomkutató Központ, Budapest, 259–279.
- Szoták Szilvia 2003b: Az ausztriai kisebbségek nyelvi jogai – különös tekintettel a magyar kisebbségre. In: Nádor Orsolya – Szarka László (szerk.): *Nyelvi jogok, kisebbségek, nyelvpolitika Kelet-Közép-Európában*. Akadémiai Kiadó, Budapest, 204–219.
- Szoták Szilvia 2004: Veszélyeztetett nyelvek. A magyar nyelv Burgenlandban. *Kisebbségkutatás* 13. 1. 37–50.
- Szoták Szilvia 2005: Az identitás „morzsái”. Örvidéki magyar szervezetek a magyar nyelv és kultúra fennmaradásáért. In: Bakó Boglárka – Szoták Szilvia (szerk.): *Magyarlakta kistérségek és kisebbségi identitások a Kárpát-medencében*. Gondolat – MTA Etnikai-nemzeti Kisebbségkutató Intézet, Budapest, 209–222.
- Tabajdi Csaba 2002 [2001]: A kedvezménytörvény értékelése. In: Kántor Zoltán (szerk.) 2002b: *A státustörvény. Dokumentumok, tanulmányok, publicisztika*. Teleki László Alapítvány, Budapest, 126–129.
- Tajfel, Henri 1998: Csoportközi viselkedés, társadalmi összehasonlítás és társadalmi változás. In: Erős Ferenc (szerk.): *Megismerés, előítélet, identitás. Szociálpszichológiai szöveggyűjtemény*. Új Mandátum Könyvkiadó – Wesley János Lelkészképző Főiskola, Budapest, 132–141.
- Tamás Gáspár Miklós 2002 [2001]: A magyar külpolitika csődje. In: Kántor Zoltán (szerk.) 2002: *A státustörvény. Dokumentumok, tanulmányok, publicisztika*. Teleki László Alapítvány, Budapest, 510–514.
- Tamás Pál 2002 [2001]: Státuscsonst. In: Kántor Zoltán (szerk.): *A státustörvény. Dokumentumok, tanulmányok, publicisztika*. Teleki László Alapítvány, Budapest, 532–534.
- Thiele, Carmen 2006: Minority Rights in Europe: an introduction into a fragmented regime. In: Brosig, Malte (szerk.): *Human Rights in Europe. A Fragmented Regime?* Peter Lang, Frankfurt am Main, 120–136.
- Thompson, Andrew – Fevre, Ralph 2001: The national question: sociological reflections on nation and nationalism. *Nations and Nationalism* 7. 3. 297–315.
- Thornberry, Patrick 1991: Minorities and Human Rights Law. Minority Rights Group, London.
- Tilly, Charles 2005: *Identities, Boundaries and Social Ties*. Paradigm Publishers, Boulder – London.
- Toró Tibor 2007: Defining the Concepts of “Nation” and “National Minority” – Concurrent Debates and Perceptions. *Regio. Minorities, Politics, Society*. 2007, 141–154.
- Tóth Judit 1999: A diaszpóra a jogszabályok tükrében. *Regio* 3–4. 46–92.
- Tóth Judit 2000a: Az elmúlt évtized diaszpórapolitikája. In: Sik Endre – Tóth Judit (szerk.): *Diskurzusok a vándorlásról*. Sík Kiadó, Budapest, 218–251.
- Tóth Judit (szerk.) 2000b: *Schengen. A magyar–magyar kapcsolatok az uniós vízumrendszer árnyékában*. Lucidus Kiadó, Budapest.
- Tóth Judit 2000c: A határon kívül élő magyarokért való felelősség egyes alkotmányjogi összefüggéseiről. In: Tóth Judit (szerk.): *Schengen. A magyar–*

- magyar kapcsolatok az uniós vízumrendszer árnyékában.* Lucidus Kiadó, Budapest, 123–173.
- Tóth Judit 2001: Státusmagyarság. *Mozgó Világ* 4. 12–19.
- Tóth Judit 2002a: Sem nemzetpolitika, sem kisebbségvédelem. *Magyar Kisebbség* 1. 103–112.
- Tóth Judit 2002b: A státustörvényről – a Velencei Bizottság véleménye és a magyar jog tükrében. In: Kántor Zoltán (szerk.): *A státustörvény. Előzmények és következmények.* Teleki László Alapítvány, Budapest, 57–69.
- Tóth Judit 2003b: Többes mérce a kisebbségi hovatartozás megvallásánál? In: Halász Iván –Majtényi Balázs (szerk.): *Regisztrálható-e az identitás? Az identitásválasztás szabadsága és a nemzeti hovatartozás nyilvántartása.* Gondolat – MTA Jogtudományi Intézete, Budapest, 37–72.
- Tóth Judit 2004a: *Státusjogok.* Lucidus Kiadó, Budapest.
- Tóth Judit 2004b: Lehet-e módosítani a státustörvényt. In: Blénesi Éva – Mandel Kinga (szerk.): *Kisebbségek és kormánypolitika Közép-Európában (2002–2004).* Gondolat Kiadó – MTA Etnikai-nemzeti Kisebbségkutató Intézet, Budapest, 209–230.
- Tóth Zoltán 1991: A rendi norma és a "keresztyén polgárisodás". Társadalomtörténeti esszé. *Századvég* 2–3. 75–130.
- Varga Attila 2000: A jogállástól a kedvezményekig. *Fundamentum* 3. 103–105.
- Varga E. Árpád 1998–2002: *Erdély etnikai és felekezeti statisztikája, I–V.* Teleki László Alapítvány–Pro Print Könyvkiadó, Budapest–Csíkszereda.
- Veres Valér 2004: A romániai magyarság természetes népmozgalma európai kontextusban, 1992–2002 között. In: Kiss Tamás (szerk.): *Népesedési folyamatok az ezredfordulón Erdélyben.* RMDSZ Ügyvezető Elnökség – Kriterion Könyvkiadó, Kolozsvár, 29–60.
- Veress László 2002: Határon túli támogatások – elmélet és gyakorlat. In: Kántor Zoltán (szerk.): *A státustörvény. Előzmények és következmények.* Teleki László Alapítvány, Budapest, 127–132.
- Vizi Balázs (összeállította) 2005: Uniós szöszedet a kisebbségekről. *Európai utas* 2005. 4. 78–79.
- Vizi Balázs 2006: The Evaluation of the 'Status Law' in the European Union. In: Ieda, Osamu et al. (szerk.): *Beyond Sovereignty: From Status Law to Transnational Citizenship?* (Slavic Eurasian Studies no. 9.) Slavic Research Center, Hokkaido University, Sapporo, 89–107.
- Vogel Sándor 2001: A kisebbségi jogok kérdése Ausztriában. *Regio* 3. 190–221.
- Warner, Elisabeth 2004: Unilateral preferences granted to foreign national minorities by a kin-state: a case study of Hungary's 'Status Law'. *Georgetown Journal of International Law* 2004. 2. 379–432.
- Weaver, Eric Beckett 2006: National identity – balkanized, scattered or plural? In: Markovich, Slobodan G. – Weaver, Eric Beckett – Pavlovic, Vukasin (szerk.): *Problems of identities in the Balkans.* Anglo-Serbian Society, Belgrade, 41–52.
- Weber, Max 1992: *Gazdaság és társadalom. A megértő szociológia alapvonalai. 2/1. A gazdaság, a társadalmi rend és a társadalmi hatalom formái. (A társadalmi szervezetek: közösségek, társulások, vallások)* Közgazdasági és Jogi Kiadó, Budapest.
- Weber, Max 1996: *Gazdaság és társadalom. A megértő szociológia alapvonalai. 2/3. A gazdaság, a társadalmi rend és a társadalmi hatalom formái. (Az uralom szociológiája I.)* Közgazdasági és Jogi Kiadó, Budapest.

- Weber, Renate 2002: Az anyaország és kisebbségei: európai standardok? In: Kántor Zoltán (szerk.): *A státustörvény. Előzmények és következmények*. Teleki László Alapítvány, Budapest, 36–56.
- Weber, Renate 2004: The Kin-State and Its Minorities: Which European Standards? The Hungarian Status Law: Its Antecedents and Consequences. In: Kántor Zoltán et al. (szerk.) 2004: *The Hungarian Status Law: Nation Building and/or Minority Protection*. (Slavic Eurasian Studies no. 4.) Slavic Research Center, Hokkaido University: Sapporo, 350–364.
- Weller, Marc (szerk.) 2005: *The Rights of Minorities in Europe. A Commentary on the European Framework Convention for the Protection of National Minorities*. Oxford University Press, New York.
- Williams, Brackette F. 1989: A Class Act: Anthropology and the Race to Nation Across Ethnic Terrain. *Annual Review of Anthropology* 1989. 18. 401–444.
- Zelliger Erzsébet 2005: A diaszpóra nyelvi változásai kicsiben és nagyban. In: Kovács Nóra (szerk.): *Tanulmányok a diaszpóráról*. Gondolat – MTA Etnikai-nemzeti Kisebbségkutató Intézet, Budapest, 49–57.

Dokumentumok

A jogalkotási folyamat magyar dokumentumai

1989

- A *Magyar Köztársaság Alkotmányáról szóló 1949. évi XX. törvény módosításokkal egységes szerkezetbe foglalt szövege*. Magyar Közlöny, 1989. október 23. (74. szám)

1996

- A polgári Magyarországért. A Fidesz – Magyar Polgári Párt vitairata. Külpolitika. 1996. In: Lőrincz Csaba et al. 1998: *Nemzetpolitika '88–'98. Tanulmányok, publicisztikák, beszédek, interjúk*. Pro Minoritate Alapítvány – Osiris Kiadó, Budapest, 312–328.
- A Magyarország és a határon túli magyarság című rendezvény közös nyilatkozata. 1996. július 5. In: Lőrincz Csaba et al. 1998: *Nemzetpolitika '88–'98. Tanulmányok, publicisztikák, beszédek, interjúk*. Pro Minoritate Alapítvány – Osiris Kiadó, Budapest, 308–311.

1999

- Magyarország és a határon túli magyarság – 1999 konferencia nyilatkozata*. Budapest, 1999. február 20.
- A *Magyar Állandó Értekezlet második ülésének Zárónyilatkozata*. Budapest, 1999. november 12.

2000

- A *szomszédos államokban élő magyarokat megillető egyes kedvezményekről szóló törvény koncepciója 2000*. A Külügyminisztérium Stratégiai Tervezési Főosztálya és a HTMH előterjesztése, 2000. június 30.
(www.htmh.hu/?menuid=0401&news013_id=1025 2006. november 23.)
- Tervezet a külhoni magyar állampolgárság jogintézményének alkotmányos létrehozására. Patrubby Miklós, a Magyarok Világszövetsége elnökének ajánlása, 2000. augusztus 20. In: Kántor Zoltán (szerk.) 2002: *A státustörvény. Dokumentumok, tanulmányok publicisztika*. Teleki László Alapítvány, Budapest, 38–44.
- Szabó Tibor: Az anyaország és a határon túli magyar közösségek közötti jogviszony kiépítésének első lépése. Az Országgyűlés külügyi bizottságának 2000. november 22-i ülésén, a szomszédos államokban élő magyarokat megillető egyes kedvezményekről szóló törvény tervezetének vitájában elhangzott felszólalás szerkesztett változata. Az előadó Szabó Tibor, a HTMH elnöke. In: Kántor Zoltán (szerk.) 2002: *A státustörvény. Dokumentumok, tanulmányok publicisztika*. Teleki László Alapítvány, Budapest, 45–52.
- A *Magyar Állandó Értekezlet harmadik ülésének Zárónyilatkozata*. Budapest, 2000. december 14.

2001

- A határon túli magyar kisebbségekkel kapcsolatos témák az Országgyűlés bizottságai előtt 1990–2000. (jegyzék). In: Haraszi Pálné (szerk.) 2001: *Háttérinformációk – dokumentumok 55. sz. (2001. évi 3. sz.) A szomszédos államokban élő magyarokról*. I. kötet. Törvényalkotási háttéranyag. Országgyűlési Könyvtár, Budapest
- A Magyar Köztársaság Kormánya T/4070. törvényjavaslat a szomszédos államokban élő magyarokról. Előadó: Dr. Martonyi János külügyminiszter. Budapest, 2001. március.
(www.mkogy.hu/irom36/4070/4070.htm 2006. november 23.)
- A szomszédos államokban élő magyarokról szóló törvényjavaslat általános vitájának megkezdése az Országgyűlés 2001. április 19-ei ülésnapján.
(http://www.hhrf.org/htmh/?menuid=0401&news013_id=1068 2006. november 20.)
- A szomszédos államokban élő magyarokról szóló törvényjavaslat általános vitájának folytatása és lezárása az Országgyűlés 2001. május 9-ei ülésnapján.
(http://www.hhrf.org/htmh/?menuid=0401&news013_id=1069 2006. november 20.)
- Adózik a határon túliak pénze. 2001. május 18.
(<http://www.origo.hu/itthon/20010518adozik.html>)
- A szomszédos államokban élő magyarokról szóló törvényjavaslat részletes vitája az Országgyűlés 2001. május 29-ei ülésnapján.
(http://www.hhrf.org/htmh/?menuid=0401&news013_id=1070 2006. november 20.)
- A szomszédos államokban élő magyarokról szóló törvényjavaslat módosító javaslatainak határozathozatala az Országgyűlés 2001. június 12-ei ülésnapján.
(http://www.hhrf.org/htmh/?menuid=0401&news013_id=1071 2006. november 20.)
- A szomszédos államokban élő magyarokról szóló törvényjavaslat záróvitája és zárószavazása az Országgyűlés 2001. június 19-ei ülésnapján.
(http://www.htmh.hu/?menuid=0401&news013_id=1072 2006. november 20.)
- A határon túli magyarokról szóló törvényjavaslat parlamenti vitája 2001. április 19. In: Kántor Zoltán (szerk.) 2002: *A státustörvény. Dokumentumok, tanulmányok publicisztika*. Teleki László Alapítvány, Budapest, 74–120.
2001. évi LXII. törvény a szomszédos államokban élő magyarokról. 2001. június 19.
- A Magyar Állandó Értekezlet negyedik ülésének zárónyilatkozata. Budapest, 2001. október 26.
- A Kormány 318/2001. (XII. 29.) Korm. rendelete a magyar igazolvány és a magyar hozzátartozói igazolvány kiadásával kapcsolatos eljárásról. (A 230/2002. (XI. 7.) Korm. rendelettel módosított szöveg)

2002

- Az Országos Felügyelő Testület 2002. január 11.-i ülésének döntései. RMDSZ – Kedvezménytörvény Központi Tájékoztató Iroda, Kolozsvár.
- A Magyar Állandó Értekezlet hatodik ülésének Zárónyilatkozata. Budapest, 2002. november 17.

2003

A Magyar Állandó Értekezlet hetedik ülésének Zárónyilatkozata. Budapest, 2003. május 24.

2001. évi LXII. törvény a szomszédos államokban élő magyarokról (a 2003. évi LVII. törvénnyel módosított, egységes szerkezetbe foglalt szöveg)

(http://www.htmh.hu/?menuid=040301&news015_id=1132 2006. június 19.)

EBESZ

2001

Sovereignty, Responsibility and National Minorities. Hága, 2001. október 26.

(http://www.osce.org/hcnm/item_1_6352.html 2009. augusztus 30.)

Rolf Ekéus levele Martonyi Jánoshoz. Hága, 2001. december 7.

Martonyi János levele Rolf Ekéushoz. 2001. december 11.

Rolf Ekéus levele Martonyi Jánoshoz. Hága, 2001. december 19.

2002

Rolf Ekéus levele Kovács Lászlóhoz. Hága, 2002. november 7.

Rolf Ekéus levele Kovács Lászlóhoz. Hága, 2002. november 25.

2003

Address to the OSCE Parliamentary Assembly by Rolf Ekéus High Commissioner on National Minorities. Bécs, 2003. február 21.

(http://www.osce.org/documents/hcnm/2003/02/24_en.pdf 2009. augusztus 30.)

Rolf Ekéus levele Kovács Lászlóhoz. Hága, 2003. március 6.

Statement by Rolf Ekéus OSCE High Commissioner on National Minorities to the 441st Plenary Meeting of the OSCE Permanent Council. Bécs, 2003. március 20.

(http://www.osce.org/documents/hcnm/2003/03/14791_en.pdf 2009. augusztus 30.)

Adrian Năstase levele Rolf Ekéushoz. Bukarest, 2003. június 4.

Statement by Rolf Ekéus OSCE High Commissioner on National Minorities to the 459th Special Plenary Meeting of the OSCE Permanent Council. 2003. július 1.

(http://www.osce.org/documents/hcnm/2003/07/14796_en.pdf 2009. augusztus 30.)

International Conflict and Majorities. Lecture at Schweizerische Institut für Auslandsforschung. Universität Zürich, 2003. július 2.

(http://www.osce.org/documents/hcnm/2003/07/501_en.pdf 2009. augusztus 30.)

Nemzetközi dokumentumok

2001

9th EU–Hungary Association Committee. Draft Agenda. PECOS DS 95 REV 6. Budapest, 2001. május 15.

Paper containing the position of the Hungarian Government in Relation to the Act on Hungarians Living in Neighbouring Countries. Strasbourg, 2001. augusztus 21

([http://www.venice.coe.int/docs/2001/CDL\(2001\)080-e.asp?&L=E](http://www.venice.coe.int/docs/2001/CDL(2001)080-e.asp?&L=E) 2009. augusztus 30.)

The Official Position of the Romanian Government on the Law on Hungarians Living in Neighbouring Countries. Strasbourg, 2001. augusztus 21.

([http://www.venice.coe.int/docs/2001/CDL\(2001\)081-e-pdg](http://www.venice.coe.int/docs/2001/CDL(2001)081-e-pdg) 2009. augusztus 30.)

A Velencei Bizottság jelentése a nemzeti kisebbségek számára az anyaállamok által biztosított kedvezményes bánásmódról. (Report on the Preferential Treatment of National Minorities by their Kin-State. Strasbourg, 2001. október 22.)

([http://www.venice.coe.int/docs/2001/CDL-INF\(2001\)019-e.asp](http://www.venice.coe.int/docs/2001/CDL-INF(2001)019-e.asp) 2009. augusztus 30.)

2001 Regular Report on Hungary's Progress Towards Accession. Commission of the European Communities. Brüsszel, 2001. november 13.

A Magyar Köztársaság Kormányának és Románia Kormányának egyetértési nyilatkozata. (Memorandum of Understanding between the Government of the Republic of Hungary and the Government of Romania concerning the Law on Hungarians Living in Neighbouring Countries and issues of bilateral co-operation. 2001. december 22.)

(http://www.htmh.hu/en/?menuid=03&news007_id=1153 2009. augusztus 30.)

2002

2002 Regular Report on Hungary's Progress Towards Accession. Commission of the European Communities. Brüsszel, 2002. október 9.

Günter Verheugen levele Medgyessy Péterhez. Brüsszel, 2002. december 5. In: Kántor Zoltán et al. (szerk.) 2004: *The Hungarian Status Law: Nation Building and/or Minority Protection.* (Slavic Eurasian Studies no. 4.) Slavic Research Center, Hokkaido University, Sapporo, 585–587.

2003

Doc. 9744 rev. Preferential treatment of national minorities by the kin-state: the case of the Hungarian law of 19 June 2001 on Hungarians living in neighbouring countries ("Magyars"). Report. Committee on Legal Affairs and Human Rights. Rapporteur: Mr Erik Jurgens, Netherlands, Socialist Group. 2003. május 13.

Resolution 1335 (2003). Preferential treatment of national minorities by the kin-state: the case of the Hungarian Law on Hungarians Living in Neighbouring Countries ("Magyars") of 19 June 2001. 2003. június 25.

Agreement between the Government of Romania and the Government of the Republic of Hungary. Bukarest, 2003. szeptember 23.

Ausztria

1976

Bundesgesetz vom 7 Juli 1976 über die Rechtsstellung von Volksgruppen in Österreich (Volksgruppengesetz). StF: BGB1. Nr. 396/1976.

1977

Verordnung des Bundesregierung vom 18. Jänner 1977 Über die Volksgruppenbeiräte. StF: BGB1. Nr. 38/1977

1990

Az Ausztriai Magyar Egyesületek és Szervezetek Központi Szövetsége 2000 [1990]. In: Bárdi Nándor – Éger György (szerk.): *Útkeresés és integráció. Válogatás a határon túli magyar szervezetek dokumentumaiból 1989–1999.* Teleki László Alapítvány, Budapest, 549–551.

1992

Szépfalusi István 2000 [1992]: Az Ausztriai összmagyar érdekképviselő terve. In: Bárdi Nándor – Éger György (szerk.): *Útkeresés és integráció. Válogatás a határon túli magyar szervezetek dokumentumaiból 1989–1999.* Teleki László Alapítvány, Budapest, 567–569.

Történelmi fordulat 2000 [1992]. In: Bárdi Nándor – Éger György (szerk.): *Útkeresés és integráció. Válogatás a határon túli magyar szervezetek dokumentumaiból 1989–1999.* Teleki László Alapítvány, Budapest, 569–570.

Verordnung der Bundesregierung, mit der die Verordnung über die Volksgruppenbeiräte geändert wird. BGB1. Nr. 146/1992.

1993

Megalakult az új Magyar Nemzetiségi Tanács (Franz Vranitzky kancellár megnyitó beszéde) 2000 [1993]. In: Bárdi Nándor – Éger György (szerk.): *Útkeresés és integráció. Válogatás a határon túli magyar szervezetek dokumentumaiból 1989–1999.* Teleki László Alapítvány, Budapest, 570–572.

1997

Lesser Used Languages in Austria, Finland and Sweden. Working Paper. 1997. „Education and Culture” Series, W – 5, 9 – 1997. Directorate General for Research of the European Parliament.

1998

Bonyodalmak a Magyar Népcsoport Tanács kinevezése körül (Sajtóközlemény) 2000 [1998]. In: Bárdi Nándor – Éger György (szerk.): *Útkeresés és integráció. Válogatás a határon túli magyar szervezetek dokumentumaiból 1989–1999.* Teleki László Alapítvány, Budapest, 583–585.

1999

Nyugtalanság az ausztriai magyar népcsoport körében. Ausztriai Magyar Egyesületek és Szervezetek Központi Szövetsége 2000 [1999]. In: Bárdi Nándor – Éger György (szerk.): *Útkeresés és integráció. Válogatás a határon túli magyar szervezetek dokumentumaiból 1989–1999.* Teleki László Alapítvány, Budapest, 589–592.

2000

Report by the Republic of Austria pursuant to Article 25 paragraph a of the Framework Convention for the Protection of National Minorities. Vienna, 30 June 2000.

(www.bundeskanzleramt.at/2004/4/15/minderheiten_e.pdf 2007. január 10.)
Ausztiai magyarság 2000. Jelentések a határon túli magyarság helyzetéről.
Határon Túli Magyarok Hivatala.
(www.htmh.hu/013_ausztria/text019/doc_upload/ausztia2000.pdf 2006.
szeptember 12.)

2001

A burgenlandi magyarság kivétel. *Magyar Nemzet* 2001. június 5.
Értetlenség Burgenlandban. *Népszabadság* 2001. június 7.
Ausztiai magyarság 2001. Jelentések a határon túli magyarság helyzetéről.
Határon Túli Magyarok Hivatala.
(www.htmh.hu/013_ausztria/text019/doc_upload/ausztia2001.pdf 2006.
szeptember 12.)

2002

Megalakult az Illyés Közalapítvány ausztriai alkuratóriuma. 2002. május 21.
(http://www.hhrf.org/htmh/?menuid=0702&news036_id=1162 2009. augusztus
31.)
Ausztiai magyarság 2002. Jelentések a határon túli magyarság helyzetéről.
Határon Túli Magyarok Hivatala.
(www.htmh.hu/013_ausztria/text019/doc_upload/ausztia2002.pdf 2006.
szeptember 12.)

2003

Ausztiai magyarság 2003. Jelentések a határon túli magyarság helyzetéről.
Határon Túli Magyarok Hivatala.
(www.htmh.hu/013_ausztria/text019/doc_upload/ausztia2003.pdf 2006.
szeptember 12.)

2004

Ausztiai magyarság 2004. Jelentések a határon túli magyarság helyzetéről.
Határon Túli Magyarok Hivatala.
(www.htmh.hu/013_ausztria/text019/doc_upload/ausztia2004.pdf 2006.
szeptember 12.)

2005

Ausztiai magyarság 2005. Jelentések a határon túli magyarság helyzetéről.
Határon Túli Magyarok Hivatala.
(www.htmh.hu/013_ausztria/text019/doc_upload/ausztia2005.pdf 2006.
szeptember 12.)

2006

*Second report submitted by Austria pursuant to article 25, paragraph 1 of the
framework convention for the protection of national minorities.* Council of
Europe ACFC/SR/II(2006)08. Strasbourg, 1. December 2006.
2006. évi jelentés az ausztriai magyarság helyzetéről. Határon Túli Magyarok
Hivatala.
(http://www.htmh.hu/?menuid=060202&news019_id=1880 2007. január 11.)

Interjúk

Interjú Deák Ernővel, az Ausztriai Magyar Egyesületek és Szervezetek Központi Szövetségének vezetőjével. 2006. szeptember.

Interjú Gúthy Lászlóval, felsőőri református lelkésszel. 2006. szeptember.

Interjú Plank Józseffel, a Burgenlandi Magyar Kultúregyesület elnökével, Felsőőr. 2006. október.

Egyes számú interjú, Alsóőr. 2006. szeptember.

Kettes számú interjú, Alsóőr. 2006. szeptember.

Hármas számú interjú, Felsőpulya. 2006. szeptember.

Négyes számú interjú, Felsőőr. 2006. szeptember.

Ötös számú interjú, Alsóőr. 2006. szeptember.

Hatos számú interjú, Pinkafő. 2006. szeptember.

Hetes számú interjú, Pinkafő. 2006. szeptember.

Nyolcas számú interjú, Alsóőr. 2006. szeptember.

Kilences számú interjú, Felsőőr. 2006. szeptember.

Tízese számú interjú, Felsőőr. 2006. szeptember.

Tizenegyes számú interjú, Felsőőr. 2006. szeptember.

Tizenkettes számú interjú, Felsőpulya. 2006. szeptember.

Tizenhármas számú interjú, Vasjobbágyi. 2006. szeptember.

Tizennégyes számú interjú, Felsőőr. 2006. szeptember.

Tizenötös számú interjú, Alsóőr. 2006. szeptember.

Tizenhatos számú interjú, Felsőőr. 2006. szeptember.

Tizenhetes számú interjú, Felsőőr. 2006. szeptember.

Mellékletek

1. számú melléklet

Terminológiai áttekintés

A szomszédos államokban élő magyarokról szóló 2001. évi LXII. törvény elfogadását megelőző és a rákövetkező vitákat áttekintve fontosnak tartom a jogszabállyal kapcsolatos terminológia változásainak bemutatását.

Általános észrevételként megfogalmazható, hogy diszciplinától függetlenül többnyire az inadekvát és inkonzekvens fogalomhasználat a jellemző. Különösen igaz ez a megállapítás az angol nyelvű szakirodalom esetén, ahol a jogi dokumentumok szintjén is számos variánssal szembesül az olvasó.⁴⁸⁷ Jelen áttekintés a *törvény*, a *magyar igazolvány*, illetve a jogszabály gyakorlati alkalmazását segítő *tájékoztató irodák* megnevezésére használt terminológiai variációk bemutatására fókuszál.

A dokumentumok fogalomhasználatát tekintve két szakaszt különböztethetünk meg: az első szakasz 2001. márciusáig, a törvényjavaslatnak az országgyűlés elé történő beterjesztésének időpontjáig tart.⁴⁸⁸ Ezt követően a magyar nyelvű jogi dokumentumok szintjén kialakul egy nagyrészt egységes terminológia: ezekben a *szomszédos államokban élő magyarokról szóló törvény* szerepel. A közbeszédre és a szakirodalomra korántsem ez a gyakorlat jellemző: a státustörvény, kedvezménytörvény, szomszédos államokban élő magyarokról szóló törvény megnevezések egyaránt használatosak, és a dolgozat további részeiben én is szinonim értelemben alkalmazom e megnevezéseket. Az egzakt terminus az utóbbi két megnevezés lenne, azonban a politikai közbeszéd és a szakirodalom jóval gyakrabban alkalmazza a státustörvény megnevezést. Bár tartalmilag ez pontatlan, a kérdés jelölésére használható fogalomnak ítélttem. E megnevezések jól leképezik azt a folyamatot, amely a tartalmi koncepciók módosítását és végső formába öntését jelentette.

---

⁴⁸⁷ Példaként említeném a kedvezménytörvénnyel kapcsolatos első angol nyelvű tanulmánykötetet, amely az Act LXII of 2001 on Hungarians Living in Neighbouring States (Kántor et al. 2004: 508) megnevezést használja a törvénytörvény angol ismertetésekor, holott a hivatalos dokumentumok ezt Act LXII of 2001 on Hungarians Living in Neighbouring Countries cím alatt említik. A kötet sem konzekvens e tekintetben: a bevezető még a *countries* kifejezést használja. (Kántor et al. 2004: vii).

⁴⁸⁸ Az időhatárok kijelölése nem volt dilemmáktól mentes: eredetileg a törvény elfogadásának időpontját jelöltem meg az első szakasz zárójelként. Ezt azért tartottam indokoltnak módosítani a törvényjavaslat beterjesztésének dátumára, mivel e dokumentumban már a később elfogadott jogszabály hivatalos megnevezése szerepel: törvényjavaslat a szomszédos államokban élő magyarokról. A beterjesztésre 2001. márciusában kerül sor, a törvény általános parlamenti vitája 2001. április 19-én kezdődik meg.

A jogszabály hivatalos⁴⁸⁹ megnevezése a 2001. évi LXII. törvény a szomszédos államokban élő magyarokról, angolul Act LXII of 2001 on Hungarians Living in Neighbouring Countries.⁴⁹⁰

A törvényjavaslat beterjesztését megelőző időszakban – ahogy erre a későbbiekben majd részletesen kitérek – több párhuzamos koncepció is napvilágot látott a határon túli magyarok jogállásának rendezési alternatíváit illetően. Erre vezethető vissza a „státustörvény” kifejezésnek a közéletben való megjelenése, amelynek időpontja 1999. októberére tehető: Orbán Viktor egy olyan jogszabály-tervezet elképzelését villantja fel, amely a határon túl élő magyarok Magyarországhoz való viszonyát, a választójog, a munkavállalás és beutazások ügyét szabályozná.⁴⁹¹ A Külügyminisztérium Stratégiai Tervezési Főosztálya és a Határon Túli Magyarok Hivatala (a továbbiakban HTMH) 2000. júniusi előterjesztésében a szomszédos államokban élő magyarokat megillető egyes kedvezményekről szóló törvény megnevezés szerepel.⁴⁹² Ez már jelzés a törvény koncepciójának módosulására is: a státus helyett a kedvezményekre helyeződik a hangsúly. A politikai közbeszéd fogalmi készletében a Magyarok Világszövetségének 2000. augusztusi törvénytervezete hoz fordulatot, mely a külhoni magyar állampolgárság jogintézményének létrehozásáról szól.⁴⁹³ Ez azonban a törvény megalkotását tekintve rövid intermezzonak minősíthető, bár hatása a folyamat egészére vitathatatlan: a törvénytervezet bemutatását követően aktivizálódtak a határon túli magyar szervezetek, jelentős nyomást gyakorolva ezáltal a Fidesz-kormányra a helyzet mielőbbi rendezése érdekében.⁴⁹⁴

---

⁴⁸⁹ Hivatalos megnevezésnek (és változatnak) tekintem a jogszabálynak a *Magyar Közlöny* 2001. évi 77. számában, 5637–5644. oldalakon megjelent szövegváltozatát. Az angol terminológiát illetően kiindulópontnak a Velencei Bizottsághoz benyújtott hivatalos román, illetve magyar indoklást tekintem. *Paper containing the position of the Hungarian...* 2001; *The Official Position of the Romanian...* 2001.

⁴⁹⁰ Ez az angol megnevezés szerepel a későbbiekben született dokumentumokban is. Vö: *Report on the Preferential Treatment...* 2001; *Memorandum of Understanding...* 2001.

⁴⁹¹ Kántor 2002b: 573.

⁴⁹² *A szomszédos államokban élő magyarokat megillető egyes kedvezményekről szóló törvény koncepciója*. A Külügyminisztérium Stratégiai Tervezési Főosztálya és a HTMH előterjesztése, 2000. június. 30.

⁴⁹³ *Tervezet a külhoni magyar állampolgárság jogintézményének alkotmányos létrehozására*. (Kántor 2002b: 38–44.)

⁴⁹⁴ Néhány példa: a Kárpátaljai Magyar Kulturális Szövetség feljegyzése Orbán Viktorhoz 2000. augusztus végén, a romániai magyar történelmi egyházak vezetőinek állásfoglalása, az RMDSZ aláírásgyűjtési akciója a külhoni állampolgárság érdekében 2000. szeptemberében. (Kántor 2002b: 579–583.)

Az országgyűlés külügyi bizottságának 2000. november 22-i ülésén, a szomszédos államokban élő magyarokat megillető egyes kedvezményekről szóló törvény tervezetének vitájában Szabó Tibor, a HTMH elnöke felszólalásában maga is kitér a terminusok inkonzekvens voltára,⁴⁹⁵ és áthidaló megoldásként a határon túli magyar törvény megnevezést javasolja.⁴⁹⁶ Ez ugyanis szerinte tartalmazná mind a kedvezményekre, mind a sajátos jogállásra való utalást.

A törvény kidolgozása szempontjából fontos szerepet játszó Magyar Állandó Értekezlet (a továbbiakban MÁÉRT) zárónyilatkozataiban nem szerepel sem a státustörvény, sem a kedvezménytörvény terminus.⁴⁹⁷

Sokkal több kérdést vet fel a magyar igazolványok megnevezése, elsősorban az angol nyelvű szakirodalomban. Ahogy a jogi dokumentumok fogalomhasználatában, ebben az esetben is tartalmi kérdésként merül fel, hogy személyazonosításra alkalmas okiratként, vagy kedvezményekre jogosító dokumentumként használatos. Míg a magyar nyelvű forrásokban a jogszabály beterjesztését követően általánosan elterjed a magyar igazolvány megnevezés,⁴⁹⁸ az angol terminológia korántsem ennyire egységes. Abban az esetben, ha a törvényalkotó eredeti szándékát tekintjük kiindulópontnak, és a magyar igazolvány az „egységes magyar nemzethez” való tartozás dokumentumaként fogható fel, a Certificate of Hungarian Nationality lenne/lehetne az adekvát terminus. A törvénytöveg angol nyelvű változata, illetve a Velencei Bizottság jelentése is ebben a formában említi a magyar igazolványokat. A magyar kormányzat viszont a Velencei Bizottsághoz benyújtott állásfoglalásában arra hivatkozik, hogy az okirat nem egy „etnikai-igazolvány”, hanem a kérelmező azon szándékának kifejeződése, hogy a törvény biztosította kedvezményeket igénybe

---

⁴⁹⁵ 2000. július 12-én Martonyi János még úgy nyilatkozik, hogy „Nem státustörvény, nem jogállásról szóló törvény, hanem egyes kedvezményekről szóló törvény készül”. (Kántor 2002b: 578.)

⁴⁹⁶ „Nagyon gyakran felmerülő kérdés, hogy miként nevezzük ezt a törvényt, státustörvénynek-e vagy kedvezménytörvénynek. [...] nevezzük tehát – akár munkanévként – határon túli magyar törvénynek.” Bővebben lásd: Szabó Tibor 2000: *Az anyaország és a határon túli magyar közösségek közötti jogviszony kiépítésének első lépése.*

⁴⁹⁷ A MÁÉRT második zárónyilatkozata értelmében a határon túli magyarság részéről elvárásként fogalmazódik meg, hogy Magyarország vizsgálja meg a határon túli magyarok jogállása törvényi szabályozásának lehetőségét. A 2000. végén megrendezésre kerülő harmadik MÁÉRT ülés zárónyilatkozatában pedig a résztvevők „elismerésüket fejezik ki a MÁÉRT munkáját segítő szakbizottságok elnökeinek és titkárainak, valamint tagjainak az eddigi munkáért, melynek során az 1999. novemberi ülés Zárónyilatkozatában foglaltak értelmében kidolgozták a szomszédos államokban élő magyarokról szóló törvény koncepcióját”. *A Magyar Állandó Értekezlet Második... 1999; A Magyar Állandó Értekezlet Harmadik... 2000.*

⁴⁹⁸ Korábban a magyar megnevezések sem egységesek. Előfordul a „nemzettagsági igazolvány” (Borbély I. 2002: 232), de a „státusigazolvány” is. (Öllös 2000: 99; Duray 2004a: 477.)

kívánja venni. Ugyanebben az állásfoglalásban szerepel a Hungarian Certificate terminus is.⁴⁹⁹

Az Orbán-Năstase egyetértési nyilatkozatot követően, amelynek értelmében a magyar igazolványban nem történik utalás a kérelmező etnikai hovatartozására, a Hungarian Certificate a megfelelő fogalom. Félrevezető minden olyan terminus, amely „identity card”-ként,⁵⁰⁰ azaz személyazonossági igazolvánnyként említi azt, hiszen maga a dokumentum is tartalmazza, hogy az okirat nem alkalmas személyazonosítás céljára.⁵⁰¹ Ebben a formában egyébként többnyire a szakirodalom említi a magyar igazolványokat. A hozzátartozói igazolvány esetén a *Hungarian Dependant Certificate* a bevett fogalom, a *Relative* megnevezés, bár tartalmilag hasonló, hivatalos jogi dokumentumokban nem használatos.⁵⁰²

A kedvezménytörvény gyakorlati végrehajtását segítő *irodahálózat* koncepciója, és ezzel összefüggésben megnevezései is jelentősen módosultak az elfogadott törvényszöveg kitételeihez képest. A jogszabály szerint ugyanis magyar igazolványt az a személy igényelhetett volna, aki rendelkezik egy, az adott országban élő „magyar nemzeti közösségek képviselőiben az adott államban eljáró, a Magyar Köztársaság Kormánya által ajánló szervezetként elfogadott szervezet” által kiállított igazolással.⁵⁰³ A Velencei Bizottság jelentése a törvényről viszont felhívja a figyelmet arra, hogy ez a szabályozás ellentétes a nemzetközi szokásjoggal: egyetlen állam sem ruházhat fel „kvázi-hivatalos” kompetenciákkal más országokban bejegyzett szervezeteket, ez ugyanis sérti más államok területi szuverenitását.⁵⁰⁴ Ennek megfelelően a magyar-román egyetértési nyilatkozat, illetve a magyar igazolvány és a magyar hozzátartozói igazolvány kiadását szabályozó végrehajtási rendeletek ezen szervezetek szerepét tájékoztató jellegűre korlátozzák, az okirat igényléséhez szükséges igazolást pedig a lakóhely szerinti államban működő konzuli

⁴⁹⁹ „The so-called “certificate” is not an “ethnicity-certificate”, but a materialisation of the will of the interested persons to require the benefits guaranteed by the Act.” *Paper containing the position of the Hungarian...* 2001.

⁵⁰⁰ Kántor 2004b: 111; Küpper 2006: 166. De előfordul az „Ethnic Hungarian Card” fogalom használata (Kántor Zoltán et al. 2004: 519), és a „Certificate of Hungarianness” is (Stewart 2004: 139).

⁵⁰¹ „Az igazolvány nem személyazonosító igazolvány, nem úti okmány, határátlépésre nem jogosít.”

⁵⁰² De erre is találunk példát: Hungarian Relative’s Certificate megnevezést használ Kántor Zoltán et al. 2004: 543. Ugyanebben a kötetben teljesen megtévesztő a Certificate for Dependents of Persons of Hungarian Nationality terminus (uo. 513), nem kevésbé a Family of ethnic hungarian card (uo. 519).

⁵⁰³ 2001. évi LXII. törvény... 20. § (1).

⁵⁰⁴ „Az államok által más országokban bejegyzett nem kormányzati egyesületeknek biztosított adminisztratív, kvázi-hivatalos kompetenciák az államhatalom indirekt megnyilvánulásának formái: mint ilyenek, nem megengedettek, hacsak erre külön engedély nincs.” *A Velencei Bizottság jelentése...* 2001. D. a. II.

és diplomáciai képviselők állítják ki.⁵⁰⁵ Az előbbieket figyelembe véve a dolgozat további részében a tájékoztató irodák megnevezést alkalmazom. A különböző dokumentumokban, illetve szakirodalmi munkákban előforduló megnevezések összefoglalását a következő táblázat tartalmazza.

Státustörvény, magyar igazolvány, tájékoztató irodák – fogalmak

Magyar	Angol
Szomszédos államokban élő magyarokról szóló törvény	Law on Hungarians living in Neighbouring Countries Act LXII of 2001 on Hungarians Living in Neighbouring States Preference Law ⁵⁰⁶ Benefit Law
Magyar igazolvány	Certificate of Hungarian Nationality
Nemzettagsági igazolvány	Hungarian Certificate
Státusigazolvány	Certificate of Hungarianness Ethnic Hungarian Card ⁵⁰⁷ Hungarian identity papers ⁵⁰⁸ Identity Card of Hungarian Nationality ⁵⁰⁹ Status Card ⁵¹⁰
Magyar hozzátartozói igazolvány	Hungarian Dependant Certificate Hungarian Relative's Certificate Certificate for Dependents of Persons of Hungarian Nationality ⁵¹¹ Family of ethnic hungarian card
Ajánló irodák	Recommending organizations ⁵¹²
Tájékoztató irodák	
Információs irodák	

⁵⁰⁵ A Kormány 318/2001. (XII. 29.) Korm. rendelete... 4. § (1–3); A Magyar Köztársaság Kormányának és Románia... 2001. I/5.

⁵⁰⁶ Statement by Rolf Ekéus OSCE High Commissioner on National Minorities to the 459th Special Plenary Meeting of the OSCE Permanent Council. 2003. július 1.

⁵⁰⁷ Statement by Rolf Ekéus OSCE High Commissioner on National Minorities to the 459th Special Plenary Meeting of the OSCE Permanent Council. 2003. július 1.

⁵⁰⁸ Fox 2007: 93.

⁵⁰⁹ Küpper 2004: 324.

⁵¹⁰ Weaver 2006:45.

⁵¹¹ Törvénytörvényben így szerepel!

⁵¹² Rolf Ekéus levele Martonyi Jánoshoz, 2001. december 7.

2. számú melléklet

Rolf Ekéus levele Martonyi Jánoshoz. Hága, 2001. december 7.

Martonyi János levele Rolf Ekéushoz. 2001. december 11.

Rolf Ekéus levele Martonyi Jánoshoz. Hága, 2001. december 19.

Rolf Ekéus levele Kovács Lászlóhoz. Hága, 2002. november 7.

Rolf Ekéus levele Kovács Lászlóhoz. Hága. 2002. november 25.

Rolf Ekéus levele Kovács Lászlóhoz. Hága, 2003. március 6.

Adrian Năstase levele Rolf Ekéushoz. Bukarest, 2003. június 4.

Organization for Security and Co-operation in Europe
High Commissioner on National Minorities

H.E. Mr. Janos Martonyi
Minister for Foreign Affairs
Budapest, Hungary

The Hague, 7 December 2001

Dear Mr. Minister,

I would like to thank you for providing me with a number of comments from the Hungarian Government concerning the Act on Hungarians Living in Neighbouring Countries. Through discussions with you and interlocutors from Romania and Slovakia I have formed a clear picture of the positions of the respective parties. Based on my assessment of the current situation and the contents of the law, I believe that it would be opportune for me to clarify a number of issues in order to facilitate a satisfactory resolution to some of the points of disagreement. Like you, I think that progress on this issue can only be achieved through addressing specific issues. I would therefore like to bring to your attention a number of points which I hope that your Government will consider in an effort to ensure that the law is in line with international standards and in the spirit of good-neighbourly relations.

As we have discussed before, I have some reservations about the principle of the law. As I noted in my statement of 26 October 2001, "it is a basic principle of international law that the State can act only within its jurisdiction which extends to its territory and citizenship. Although a State with a titular majority population may have an interest in persons of the same ethnicity living abroad, this does not entitle or imply, in any way, a right under international law to exercise jurisdiction over these persons." Bearing this in mind, I was encouraged by your comments - during our meetings in Strasbourg and Bucharest - that the Act on Hungarians Living in Neighbouring Countries was not designed to contain extra-territorial elements and if there are any such effects they would be removed. I notice from the paper on "the implementation of the Act on Hungarians living in neighbouring countries in the light of the opinions of the Venice Commission" that your Government is contemplating steps to that end.

At the same time, as I noted in my statement of 26 October, international law does not preclude a State from granting certain preferences within its jurisdiction, on a non-discriminatory basis.

It is my opinion that the issues of extra-territoriality and discrimination are the heart of the debate. In that respect, I would like to emphasize a key conclusion of the Venice Commission report namely that "the adoption by States of unilateral measures granting benefits to the persons belonging to their kin-minorities, which in the Commission's opinion does not have sufficient *diuturnitas* to have become an international custom, is only legitimate if the principles of territorial sovereignty of States, *pacta sunt servanda*, friendly relations amongst States and the respect of human rights and fundamental freedoms, in particular the prohibition of discrimination, are respected".

Those provisions of the Act on Hungarians Living in Neighbouring Countries which are neither discriminatory nor have extra-territorial effects could be implemented according to the time frame foreseen by the law. Some articles of the law appear to fulfil these criteria. Others may require a longer period of discussion and revision. Allow me to make some recommendations which are designed to move the process forward.

As regards benefits relating to education and culture available in Hungary (Articles 4, 9 and 11), one should recall the point made by the Venice Commission that benefits may be granted to persons belonging to national minorities living in the neighbouring States without seeking the consent of the neighbouring State and in the absence of an adequate bilateral treaty "only if they are linked with the culture of the State and proportionate". A Government may not "grant educational benefits on the basis of purely ethnic criteria, independent of the nature of the studies pursued by the individual in question" since such measures may be discriminatory. In light of this it should be possible to explore ways to diminish such effects and to allow for as broad an access as possible for those wishing to learn in Hungarian and about Hungarian language and culture. This would have wider benefits for society and increase appreciation for Hungarian cultural and linguistic identity.

As regards benefits relating to education and culture available in neighboring States, I would caution about those aspects that have an extra-territorial or potentially discriminatory character. In order to be implemented, Article 10 (Student Benefits), Article 12 (Further Training for Hungarian Teachers Living Abroad), Article 13 (Education Abroad in Affiliated Departments) and Article 14 (Educational Assistance Available in the Native Country) - which have extra-territorial effects - must have the expressed consent of the competent authorities of the relevant neighbouring countries, unless it can be proven that these fields are covered by an international custom or by a bilateral treaty. There would seem to me to be scope within the context of bilateral treaties to solve this issue. I recall, for example, Article 12 of the Treaty between the Republic of Hungary and Romania on Understanding Co-operation and Good Neighborhood (16 September 1996) that states, *inter alia*: "Contracting Parties shall support the development of cultural exchanges between the institutions, creative associations, non-governmental organizations and associations, as well as the exchange of natural persons of the two countries and will conclude for this purpose inter-governmental and inter-ministerial agreements and work programs". Article 12 (6) includes "grant support for the training of teachers and organization of education." If such provisions already exist in bilateral treaties it would be useful to clarify why additional requirements are necessary.

Concerning other benefits available in Hungary (Articles 7, 8, 15 and 16 of the Law), it is worth recalling the point made by the Venice Commission that "in fields other than education and culture, the Commission considers that preferential treatment might be granted only in exceptional cases, and when it is shown to pursue the genuine aim of maintaining the links with the kin-States and to be proportionate to that aim (for example, when the preference concerns access to benefits which are at any rate available to other foreign citizens who do not have the national background of the kin-State)." I am encouraged by the assurances given regarding health care, travel benefits and employment in the paper on "The Implementation of the Act on Hungarians Living in Neighboring Countries in the light of the opinions of the Venice Commission". It strikes me from the exchange of letters between Prime Minister Orban (27 November) and Prime Minister Nastase (2 December) that there is common ground on the possibility of a bilateral arrangement concerning seasonal employment. Indeed, it appears from your submission that your Government has concluded several bilateral treaties in the above-

2

Prinsessegracht 22
2514 AP, The Hague
P.O. Box 20062
2500 EB, The Hague
The Netherlands

Telephone
+31-70-312 55 00

Telefax
+31-70-363 59 10

hcnm@hcnm.org
<http://www.osce.org>

mentioned fields in the past. Such an approach may prove to be an appropriate way to proceed, bearing in mind that such treaties would satisfy the aspirations of both parties and would prevail over domestic legislation. 4

As a general consideration, I believe that Chapter III of the Act, which concerns the rules of procedure of application for benefits and assistance, requires revision.

Firstly, on the issue of the certificates, my view is that the latter should only contain information on the holder's name, country of citizenship, date of birth and place of residence. Furthermore, recalling the Venice Commission report, such certificates "must be of an ordinary nature, and the consulates must not be vested with the task of going beyond what is generally practised and admitted".

Secondly, consular authorities should be entitled to issue the certificates. The paper on "the implementation of the Act on Hungarians living in neighboring countries in the light of the opinions of the Venice Commission" (in point Ad 1.) states unequivocally that no quasi-official function will be assigned to the so-called recommending organizations representing the Hungarian national communities in the neighbouring countries concerned. This is a positive statement and one which should be reflected in the legislation. Hungarian authorities should rely on information provided by the associations of Hungarians abroad only in the absence of formal documents certifying an individual's belonging to the Hungarian minority.

Noting the reservations that I have outlined concerning the modalities of Chapter III, it would be beneficial to reconsider the Draft Decree "Government Decree on Procedures of issuing of Hungarian Certificates and Hungarian Dependent Certificates". The process that is outlined seems unnecessarily complex, nor is it in line with some of the points which are outlined in the supporting documentation which you have shared with me. I am willing to provide expertise on this and other aspects of the law in order to assist your Government in ensuring that the law and implementation regulations live up to our mutual expectations. I also stand ready to continue to assist in facilitating dialogue between Hungary and its neighbours.

Your Excellency, I hope that these recommendations can be useful for your Government in ensuring that the Act on Hungarians Living in Neighbouring Countries is in line with international standards and practice and that its implementation will be in the spirit of good-neighbourly relations. I encourage you to harmonize the existing Act in line with the points made in and subsequent to the Venice Commission report and to continue all possible efforts, particularly in bilateral discussions with neighboring states, to resolve any outstanding points of disagreement arising from the Act.

Thank you for your co-operation and I look forward to further contacts on this issue.

Sincerely,

Rolf Ekéus

3			
Prinsessegracht 22	Telephone	Telefax	hcnm@hcnm.org
2514 AP, The Hague	+31-70-312 55 00	+31-70-363 59 10	http://www.osce.org
P.O. Box 20062			
2500 EB, The Hague			
The Netherlands			

44L-516/2001

MINISTER
FOR FOREIGN AFFAIRS
REPUBLIC OF HUNGARY

Rolf Ekéus
High Commissioner on National Minorities
Organization for Security and Co-operation in Europe

The Hague

Budapest, 11 December 2001

Dear High Commissioner,

I thank you for your letter dated 7 December 2001, containing your interpretation on some of the provisions of the Act on Hungarians Living in the Neighbouring Countries. As I have already expressed to you personally, I am grateful for your efforts exerted in this subject.

In the perspective of the entry into force of the Act, one of its most important parts is Chapter III, which concerns the issuance of the certificate. This is the reason why in the present letter I would concentrate on this.

The relevant draft Government Decree is designed to exclude any presumed extraterritorial effect and put the implementation of the Act fully in line with the Venice Commission's indications (establishment of criteria, involvement of the consulates, non-obligatory role of the recommendatory boards, recommendation of informative nature etc). Although we are still of the opinion that the procedure as reshaped by this Decree fulfils all criteria set by the Commission in this respect, we are waiting for your written comments relating to this aspect of the Act. I confirm again, that the intention is to implement the Act in harmony with the Commission's opinion and do hope that your comments will shed light to the possible misunderstandings concerning the language of this Decree.

As to the reservations raised by the Romanian party (employment and family members) I assure you, Mr. High Commissioner, that we are continuing our efforts to reach a common understanding in these issues until the entry into force of the Act.

I thank you again for your co-operation and remain,

Sincerely yours,

János Martonyi
János Martonyi

Organization for Security and Co-operation in Europe
High Commissioner on National Minorities

H.E. Mr. János Martonyi
Minister for Foreign Affairs
Republic of Hungary
Budapest

The Hague, 19 December 2001

Dear Mr. Minister,

I have the honour to address you with regard to the on-going discussions between your Government and the Governments of some of your neighbouring States concerning the Act on Hungarians Living in Neighbouring Countries.

I would like to respond to your letter of 11 December 2001 in which you indicated a particular interest in **written comments** from my Office relating to the draft "Government Decree on Procedures of Issuing Hungarian Certificates and Hungarian Dependent Certificates". I welcome the statement in your letter of 11 December that your Government is committed to implementing the Act fully in line with the Venice Commission's indications, and that the draft Decree is designed to exclude extraterritorial effects.

As I noted in my letter of 7 December, I view that it is essential that arrangements ultimately be found which will respect minimum international standards, including the principle of non-discrimination, and that there will be no extra-territorial effects without the consent of the State in whose jurisdiction such effects would occur. In the light of recent positive developments in your efforts to reach an understanding with the Government of Romania on this issue, I am hopeful that satisfactory arrangements may eventually be found with all neighbouring states.

Turning to the specific matter of the draft Decree, I have attached a brief Note indicating the main concerns which would appear to merit clarification. In this connection, and emphasising the importance of maintaining good neighbourly relations, I encourage your Government to act to adopt such a Decree only when a specific number of issues, as indicated in the Note, have been clarified, and after consultations and effective concurrence with your neighbouring States. Such concurrence would ease the implementation of the Act without raising concerns in these States. In my view, this would be important to build confidence with a view to the resolution of subsequent and substantive matters which remain to be addressed in relation to the Act. Should any element of the attached Note not be clear to your Government, I would be glad to provide further specification. Moreover, I remain at your disposal with regard to other aspects of the wider subject of the Act and other matters of concern to your Government.

Yours sincerely,

Rolf Ekéus

Prinsessegracht 22
2514 AP, The Hague
P.O. Box 20062
2500 EB, The Hague
The Netherlands

Telephone
+31-70-312 55 00

Telefax
+31-70-363 59 10
hcnm@hcnm.org
<http://www.osce.org>

Note on the draft "Government Decree on Procedures of Issuing of Hungarian
Certificates and Hungarian Dependent Certificates"

Office of the OSCE HCNM

19 December 2001

Insofar as any subsidiary legislation must conform to the requirements of law, i.e. that such instruments remain in line with the legislated parameters and constitutional framework, it must be emphasised that **subsidiary legislation**, such as a governmental decree, **cannot in law correct short-comings within the primary legislation**. Moreover, insofar as a decree may, by its nature, be changed easily and without reference to the legislature, the quality of legal certainty resides mainly in the primary legislation which, in the case at hand, retains provisions incompatible with international law. This indication is necessary since the draft Decree at issue is largely technical in nature and does not indicate the content of specific benefits to be enjoyed by prospective holders of the foreseen Certificates. As such, when further information will be known on the subject of the specific content of benefits (foreseen to be indicated in an eventual Annex to the Certificate), a more exact assessment of the Decree and its effect would be necessary.

Notwithstanding the above caveat, it would appear permissible to arrange for the issuance of the foreseen Certificates taking into account the following concerns which merit clarification:

- 1) It is not clear exactly **which institution holds authority to issue the Certificates**. Is it the "Central Data Processing, Registration and Election Office of the Ministry of Interior" (as indicated in the Act and in the Annex), or is it the "Hungarian foreign representation" acting in the countries of residence? It might also be useful to specify exactly the institution[s] constituting the "Hungarian foreign representation".
- 2) **The exact role of "recommending organisations"** in the processes of issuing and possibly revoking Certificates is not clear. In particular, Article 5 of the draft Decree refers to the "informative recommendations" as having utility "where necessary" without further defining or delimiting the notion of such necessity. Moreover, it remains unclear whether the information from such organisations would be purely informative or whether its "recommendations" would have any determinative power. What would happen, for example, should such an organisation withhold its "recommendation", or provide information which would be challenged by the applicant as being false and detrimental? How would this be contested? Under which/whose law?
- 3) The last point above raises the question of **applicable legal processes and remedies**. What would happen should decisions be contested? Would there be any opportunity for a rejected applicant to apply again (especially since the Decree foresees the possibility of acquiring "membership" or language proficiency in the future)?
- 4) In addition, **the exact content and title of the certificate need to be clarified**.

a large part of the concerns expressed by affected neighbouring States. As was noted in the expert-level discussions at Noordwijk, and is indeed reflected in the explanatory note attached to the amendments proposed by the Working Group, this objective should be clearly linked to each and every provision of the Act in order to avoid any misunderstanding or ambiguity and, most importantly, to avoid discrimination based on ethnicity. In this respect, the Working Group's proposed amended Article 3 of the Act is a definite improvement. Still, as noted in the Noordwijk comments, implementation of the Act would be smoothed by the inclusion of the sentence "[I]n any other case, preferential treatment may be granted only on an exceptional basis, i.e. independent of the ethnic background of the person concerned". The effect of inclusion of this sentence would be to add both legal and political certainty.

Where the above-noted link needs to be more closely forged is in the provisions concerning assistance or benefits in the field of education. In particular, as explained in my letter of 7 December 2001, "[A] Government may not grant educational benefits on the basis of purely ethnic criteria, independent of the nature of the studies pursued by the individual in question since such measures may be discriminatory". Still, as I was informed in my recent meeting with your Government's experts and as is apparent from the proposed amendments to the Act, any foreign student and/or teacher of Hungarian origin (from the six specified neighbouring States) would be entitled to educational benefits in Hungary, independently of the nature of his/her studies or instructions. Such an effect of the Act would run counter to the intent of the Act and be discriminatory, i.e. it would accord benefits exactly on the basis of ethnicity (and no other basis) irrespective of the nature of studies or instructions. Following the intent of the Act, it is necessary to establish a link between the nature of studies or instruction and benefits that may be available in Hungary (or elsewhere). In the absence of such an established link, specifically Articles 10 and 12 of the Act need to be revised. To this end, you may recall that the proposals I conveyed after the Noordwijk consultations included the following:

Re. Article 10(1), the phrase "subject to bilateral agreement" should be added, or the phrase "students of any higher educational institution in neighbouring States" should be deleted.

Re. Article 12, the provision should be limited only to teachers and instructors who teach in the Hungarian language or teach about Hungarian culture.

Turning to educational assistance to be available in neighbouring States, it is to be recalled that, in addition to the principle of non-discrimination, certain other principles of public international law (that are rightly incorporated in the Working Group's proposed new Article 2/A of the Law) need to be taken into account, especially since some neighbouring States have raised serious concerns about them. In this respect, I am convinced that it is in the interest of the Hungarian Government and the persons falling within the scope of this Act to clarify the provisions of the Act regarding educational assistance to be available in neighbouring States to avoid any misunderstanding or misinterpretation. To this end, I was pleased to see that the Working Group has proposed to amend Article 14 of the Act (which provides for educational assistance for minor children) on the basis of reasoning expressed in the explanatory note, following the objections of the Slovak Government and the proposals of

P.O. Box 20062	Telephone	Telefax	hcnm@hcnm.org
2500 EB, The Hague	(+31-70) 312 55 00	(+31-70) 363 59 10	http://www.osce.org
Prinsessegracht 22			
2514 AP, The Hague			
The Netherlands			

- 5) A further question to be clarified in relation to the “recommending organisations” and the “Hungarian foreign representation” acting in the neighbouring countries concerns their statuses and permitted activities according to the domestic law of the State in which they are registered and acting. Would they enjoy such entitlements under the current terms of, respectively, their incorporation/registration under the relevant societies legislation and/or terms of (presumably consular) relations?
- 6) With regard to the conditions in Article 5 to demonstrate belonging to the Hungarian national community, one substantive consideration arises from the alternative condition “masters the Hungarian language”. Insofar as the legitimate aim of the Act appears to be to foster cultural and linguistic links, it would seem that this is too high a standard of proof. Furthermore, it is not clear whether membership of any organisation, mentioned in Article 5, will be automatically recognised as supporting documentation.
- 7) One final and somewhat complex consideration is the degree to which relevant domestic legislation and international treaties regarding data protection are satisfied in the draft Decree. Especially since the draft Decree foresees the Government of Hungary maintaining data on foreign citizens residing abroad, this would seem to merit special and careful examination.

Organization for Security and Co-operation in Europe
High Commissioner on National Minorities

The Hague, 7 November 2002

H.E. Mr. Laszlo Kovacs
Minister for Foreign Affairs
Republic of Hungary
BUDAPEST

Excellency,

Thank you for receiving me during my visit to Budapest on 30 October. Through our discussion and other meetings that were kindly arranged I formed a clearer understanding of minority issues within Hungary and the views of your Government concerning the process of amending the Act on Hungarians Living in Neighbouring Countries. On the former, allow me to repeat my offer of assisting your Government in addressing the issues of minority representation in Parliament and adoption of anti-discrimination legislation. On the latter, I have the honour hereby to convey to you, as promised, my observations on the draft amendments to the Act on Hungarians Living in Neighbouring Countries.

At the outset let me state that it is evident that the Working Group chaired by State Secretary Hajdu has taken considerable steps to address many of the concerns raised by inter-governmental institutions and neighbouring States in relation to the existing Act and its implementation. However, I believe there remain some further steps to be taken to bring the Act into full conformity with international law and to allay the legitimate concerns of neighbouring States some of which persist due to existing uncertainty in the Act.

I wish to reiterate that the proposals suggested by me are limited to the minimum of compliance with international law and are designed in accordance with the findings of the European Commission for Democracy through Law (the Venice Commission). I believe that, should the Act be amended in the suggested ways, the position of your Government would enjoy broad international support. I am confident too that this can be achieved while respecting the four points you have consistently emphasised: The need to retain the original intention of the Act; ensuring that the amended Act retains the support of the Hungarian communities concerned; addressing the legitimate concerns of neighbouring States; and bringing the Act in line with international standards.

Turning to the substance of possible amendments, a helpful starting point is the refinement of the intention of the Act. I am encouraged by the clarification made under point 3 of the explanatory note that refers to the aim of fostering cultural and linguistic identity of the Hungarian communities living in neighbouring States, and promoting their cultural contacts with Hungary and its citizens. This limited objective is, I believe, not only inherently legitimate but would fall within the parametres of the Venice Commission's opinion and meet

P.O. Box 20062
2500 EB, The Hague
Prinsessegracht 22
2514 AP, The Hague
The Netherlands

Telephone
(+31-70) 312 55 00

Telefax
(+31-70) 363 59 10

hcnm@hcnm.org
<http://www.osce.org>

the OSCE experts. Still, having regard to the serious objection of the Slovak Government vis-à-vis implementation of this provision as well as to existing State practice in granting educational benefits abroad, I believe it would be best for the assistance to be granted to educational organisations and/or institutions and not to individuals, in particular not only to individuals of only one ethnic (i.e. Hungarian) origin. In this way, the issue of ethnicity would be avoided (as long as the organisations and institutions themselves would function on a non-discriminatory basis – as applicable domestic law mostly likely prescribes) while the desired assistance would be effectively provided.

Taking into account the above, I believe it is necessary to revise Articles 13 and 14 of the Act. Specifically, as also conveyed after the Noordwijk consultations, I suggest the following:

Re. Article 13, the phrase “in co-operation with the relevant authorities of the neighbouring States” should be added in paragraph 1 (and possibly in paragraph 2).

Re. Article 14, educational assistance to be available in neighbouring States should be provided to educational organisations and/or institutions, and not to individuals in particular not only to individuals of one ethnic (i.e. Hungarian) ethnicity.

In a related matter, i.e. regarding new Article 14/A of the Act (to provide assistance for students who pursue studies at any higher educational institution in the noted neighbouring States), I wish to reiterate that, in keeping with the intent of the Act, the educational assistance should be limited to those students (irrespective of their ethnicity) whose studies are linked with the Hungarian language or culture. Alternatively, following the argument made above, such assistance could be made available to organisations and/or institutions supporting Hungarian language or cultural education (again, as long as the organisations and/or institutions themselves would not discriminate in, e.g., terms of admission).

It is to be noted that the Act, accepting the Working Group’s proposed amendments, would still include the provision of benefits other than relating to education and culture. Recalling the findings of the Venice Commission, following the intent of the Act, and taking into account also the objections of neighbouring States, I believe the matters of employment and social and pension insurance (not being of a cultural nature) should not be regulated by this Act, but may be the subject of other legislation, pursuant to agreement with possibly affected neighbouring (or other) States as appropriate and as is common among States. As such, Articles 15 and 7 of the Act should be deleted; these matters may be pursued separately as suggested.

Finally, as regards amendment of Chapter III of the Act (i.e. the rules of procedure concerning application for benefits and assistance), I welcome the Working Group’s proposed amendments which I understand to be in line with the procedure already established by Government Decree No. 318/2001 (29.12). In addition, I note that Version A of the proposed new Article 20/B of the Act (to provide that Hungarian diplomatic or consular representation may be asked for legally non-binding information in the absence of formal supporting documents) would be in line with both the Venice Commission findings and my previous recommendations.

P.O. Box 20062
2500 EB, The Hague
Prinsessegracht 22
2514 AP, The Hague
The Netherlands

Telephone
(+31-70) 312 55 00

Telefax
(+31-70) 363 59 10

hcnmvi@hcnm.org
<http://www.osce.org>

Excellency,

As I emphasised during our recent meeting in Budapest, **time is of the essence**. The process of amending the Act has taken almost a year. It has surpassed dates set in agreement with the Government of Hungary. Nonetheless, understanding and patience has been displayed by the international community, including affected neighbouring States. I have reason to believe that this may not remain so for very long. I strongly encourage your Government to move forward as expeditiously as possible in adopting amendments to the Act. While prospective amendments, including those I have recommended, may not completely satisfy the points made by neighbouring States, they should not go below minimum standards. By taking into account the points that I have raised and specific suggestions I have made, I believe that it will be possible to allay the legitimate concerns of some of your neighbouring States and bring the Act in line with international standards. These are, after all, two of the conditions that you have listed as priorities in the amending process. I also believe such an amended Act would respect the declared intent of the Act and, thus, should be acceptable both to the Hungarian communities living in neighbouring States and to the Government and Parliament of the Republic of Hungary. In fact, I am proposing a limited number of modest changes which, if adopted, will enable me to defend the amended Act before the international community and seek broad support.

I hope that the recommendations that I have made will be incorporated into a new draft of the Act as soon as possible and that the text would then be shared with Hungarians abroad, neighbouring States and interested domestic parties in order to accelerate completion of this process. I attach particular importance to the bilateral contacts that your Government envisages with neighbouring States. In this respect, I understand bilateral discussions are planned with Romania. After my recent visit to Bratislava, I would strongly encourage bilateral consultations with the Slovak Government as soon as possible.

I hope that further effective use can be made of expert- and high-level contacts in the coming weeks in order to consult on the draft amendments and resolve outstanding differences. In this connection, I remain at the disposal of your Government with a view, *inter alia*, to ensuring compatibility of the Act with international standards. In my view, only once those standards are fully and clearly incorporated in the Act will it be possible to achieve broad understanding for the Act and co-operation in its implementation.

I look forward to receiving your response indicating further progress on amendment of the Act.

Yours sincerely,

Rolf Ekéus
OSCE High Commissioner on National Minorities

P.O. Box 20062
2500 EB, The Hague
Prinsessegracht 22
2514 AP, The Hague
The Netherlands

Telephone
(+31-70) 312 55 00

Telefax
(+31-70) 363 59 10

hcnm@hcnm.org
<http://www.osce.org>

Organization for Security and Co-operation in Europe
High Commissioner on National Minorities

H.E. Mr. Laszlo Kovacs
Minister for Foreign Affairs
Republic of Hungary
BUDAPEST

The Hague, 25 November 2002

Excellency,

Thank you for providing me with a copy of the revised draft amendments, dated 19 November 2002, to the "Law on Hungarians Living in Neighbouring States" which I received from Ambassador Kiss on Friday 22 November. I note that significant progress has been made with a view to bringing the Law in line with international standards. This is evidence of the constructive co-operation that we have had since your Government took office.

Having studied the revised draft, I am aware that there remain a number of points which have not been revised in accordance either with the known positions of certain neighbouring States or with my own previous recommendations. In many of these cases I believe your proposed revisions at least allow some accommodation of the expressed concerns or create space for specific solutions to be worked out subsequently through bilateral agreement. I encourage your Government to reach such agreement as soon as possible.

I wish also to emphasise the need for full respect of the principle of non-discrimination. Not only is this a fundamental tenet of contemporary international law which is entrenched in multilateral instruments and domestic law across Europe, but I believe it is one on which your neighbouring States will almost certainly insist – and could effectively block at least with regard to effects within their jurisdictions. Specifically, there remain within the revised draft provisions which seek to provide benefits on the basis of ethnicity. As was noted at the Noordwijk meeting, in my subsequent letter of 7 November and during our meeting in Budapest, it is my strong view that this problem can be overcome by providing assistance to institutions rather than individuals.

... / 2

P.O. Box 20062
2500 EB, The Hague
Prinsessengracht 22
2514 AP, The Hague
The Netherlands

Telephone
(+31-70) 312 55 00

Telefax
(+31-70) 363 59 10

hnmr@hnm.org
<http://www.osce.org>

In terms of specific provisions, respect for the principle of non-discrimination as applied to benefits to be received on the territory of your neighbouring States would require further revision of Articles 11, 12, 14 and 14A of the Law. Specifically, Articles 11 and 12 should be revised to extend the indicated benefits – which are presumably justified on the basis of support for education relating to the Hungarian language and culture – to “persons who teach in the Hungarian language or about Hungarian culture”. **There seems no basis to restrict the benefits to ethnic Hungarians.**

I note that Article 14(2) has been added to channel assistance to institutions rather than individuals, at least “on the territory of a specific neighbouring state”. This indicates the acceptability to your Government of supporting Hungarian language and culture without discrimination at least in one State – which rather draws attention to the fact that Article 14(1) would restrict such benefits only to ethnic Hungarians in all other neighbouring States. The best way of overcoming this conspicuous difference would be simply to revise Article 14(1) to make the general standard the provision of benefits through institutions in **all neighbouring States.**

Following the same reasoning, Article 14A should be revised to read: “Persons pursuing their studies in the Hungarian language and/or in the field of Hungarian culture at a higher education institution of the neighbouring state may submit an application to the public benefit organisation established for this purpose for assistance.”

Realistically, the overwhelming majority of people who would want to take advantage of assistance to be available through (amended) Articles 11, 12, 14 and 14A would be ethnic Hungarians, but it would neither be justified nor politically desirable to exclude others who may be teaching Hungarian language or culture or have an interest in learning the Hungarian language or about the Hungarian culture. Furthermore, it is surely in the interest of enhancing Hungarian culture to make such opportunities more widely available. Indeed, this would accord with the practice of many other European States.

As I have previously noted, further clarity in this respect could come through an addition to Article 3: “[I]n any other case, preferential treatment may be granted only on an exceptional basis, i.e. independent of the ethnic background of the person concerned”.

.... / 3

P.O. Box 20062
2500 EB, The Hague
Prinsessegracht 22
2514 AP, The Hague
The Netherlands

Telephone
(+31-70) 312 55 00

Telefax
(+31-70) 363 59 10

hcnm@hcnm.org
<http://www.osce.org>

I believe that these modifications would respond to a principal criticism directed against the Law, namely granting assistance in neighbouring States on the basis of ethnicity. I also believe that such a revised Law would enjoy broad support among the international community.

I understand that the Hungarian Standing Committee has expressed its view on the draft amendments. I am also aware that bilateral discussions between Hungary and Romania and between Hungary and the Slovak Republic will take place at the highest level in the coming days. I hope that differences have now been narrowed and that any remaining points can be solved as soon as possible. I appreciate the assurances that you gave me in Budapest that once the Law is amended in line with international standards, and according to the other conditions that you have set for yourself, that it can be brought before the National Assembly as soon as possible.

Aside from revision of specific provisions of the Law, it is also my sense that it is advisable for your Government to re-assure your neighbours about the intent and spirit of the Law. To this end, and to overcome apprehensions generated by this issue which have marred otherwise good relations, it would be constructive to reaffirm the principles and mechanisms of the bilateral treaties which you were personally instrumental in concluding. I am sure such expressions would be welcome by your neighbouring States and by the international community.

As always, I remain at the disposal of your Government in ensuring that the revised Law will be in line with international standards and to facilitate dialogue between Hungary and its neighbours.

Accept, Excellency, the assurances of my highest consideration.

Yours sincerely,

Rolf Ekéus
OSCE High Commissioner on National Minorities

P.O. Box 20062
2500 EB, The Hague
Prinsessegracht 22
2514 AP, The Hague
The Netherlands

Telephone
(+31-70) 312 55 00

Telefax
(+31-70) 363 59 10

hcnm@hcnm.org
<http://www.osce.org>

osce
Organization for Security and Co-operation in Europe
High Commissioner on National Minorities

H.E. Mr. Laszlo Kovacs
Minister for Foreign Affairs
Republic of Hungary

The Hague, 6 March 2003

Your Excellency,

Thank you for bringing me up to date on developments concerning the Act on Hungarians Living in Neighbouring Countries when we met in Budapest on 13 February. As I noted at the time and in my letter of 23 January, the draft revised version of the law that you shared with me in mid January (undated) lives up to minimum international standards. It also supports Hungarian language and culture in a way that should be possible to implement in neighboring States and which supports the interests of Hungarians abroad.

After a recent visit to Slovakia, I have the impression that the gap that remains between the Hungarian and Slovak positions is narrow. I understand that this is also your view based on your recent meeting with Foreign Minister Kukan.

However, I am concerned that since lending support to the revised draft version that was discussed with your legal experts in the Hague at the end of January, further revisions have been made that may make compromise difficult. In particular, Article 14 of the revised version (which concerns educational grants available in neighbouring States) has been significantly changed in a way that I feel will not gain the support of neighbouring States. We have worked on this provision very carefully as it is probably the most contentious. For the same reasons that some groups of Hungarians abroad seem to want financial support to go to individuals (as a form of social assistance), some neighbouring States view this as an unacceptable financial incentive. The underlying issue is discrimination on the basis of ethnicity, but it also relates to the practical ability to implement the law.

A:\MEMO.WPD

While adoption of any law is the prerogative of the Hungarian National Assembly, its implementation should be negotiated with your neighbours. One of my concerns is that it could otherwise be blocked by counter-legislation in neighbouring States within whose jurisdiction effects are foreseen. This, I fear, would harm inter-ethnic relations in these countries and could complicate bilateral relations. It would also undercut the intention of the law and re-open an arduous negotiating and amending process.

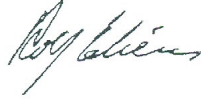
If education assistance is a major sticking point – which I believe it is – its resolution could open the way to broader agreement. That is why I have proposed and supported the formulation which was in your January draft. You will recall that in my letter of 23 January I welcomed the fact that “according to the proposed revised draft, grants available in neighbouring States will be conferred only to institutions and organizations, and on a non-discriminatory basis”. This no longer seems to be the case. I support, as I have already stated, the formulation as it was in January, and believe that neighbouring States are also amenable to this approach.

Your Excellency, this process has taken a long time. I believe that a solution is near at hand which may not live up to the maximum expectations of all parties, but which will be in line with international standards, support Hungarian language and culture, and be in the spirit of good neighbourly relations. I recommend that you keep the wording of the draft that I, and Commissioner Verheugen, lent our support to at the end of January. It would also be correct to share that draft with your neighbours and to explain it to Hungarians living abroad. Both may still have concerns, but the latter should be made aware that they are not losing anything with the formulation that is proposed, while the former should be consulted (perhaps through the Joint Commissions) to discuss the law’s implementation. Through this approach, I believe general agreement is within reach. It would be unfortunate to miss the chance to seize it.

I remain committed to seeing this issue through to its satisfactory resolution.

Accept, Excellency, the assurances of my highest consideration.

Sincerely,

Rolf Ekéus

A:\MEMO.WPD

ROMÂNIA

Prim - Ministru

Bucharest, June 4, 2003

Dear Mr. Ekeus,

With reference to the sending, by the Government of the Republic of Hungary, to the Hungarian Parliament, on the 29th of May 2003, of the draft amending the Law on Hungarians Living in Neighbouring Countries, without priorly seeking and obtaining the Romanian side's consent upon the contents of the mentioned draft, I have the honour to communicate the following:

As Your Excellency already knows, the Romanian side forwarded, in written form, on the 24th of April 2003 its *Observations and proposals resulted in the framework of the Romanian-Hungarian consultations of 11th of April 2003 concerning the revised draft amending the Law on Hungarians Living in Neighbouring Countries*. All the observations were drafted in full accordance with the recommendations of the OSCE HCNM, the Non-paper of the European Commission, the Venice Commission's Report, the draft Report elaborated by Mr. Erik Jurgens in the framework of the PACE. They were also convened upon with the Slovak side.

The observations of the Romanian side to the new draft – which does not fully take into account our proposals and concerns – are annexed hereto.

Therefore, in order to prevent the occurrence of disputes between the interested neighbouring States and the Republic of Hungary on this item, the support of Your Excellency for reaching a solution would be very important.

In the assessment of the Romanian side, such support may integrate in four different alternative scenarios:

1. In the first place, there is the possibility for the OSCE HCNM and for the European Commission to uphold that the current draft is still not totally compatible with the European standards and consequently to ask for the draft to be withdrawn from the Parliament and modified accordingly. Therefore, a meeting in Brussels should be proposed to the Hungarian side in the frame of which representatives of the European Commission, the OSCE HCNM, Hungary, Romania and Slovakia should draft together a final form for the said Law. This is the option which, in the opinion of the Romanian side, is the most desirable.
2. In the second place, there is the possibility for the OSCE HCNM and the European Commission to address the Parliament of the Republic of Hungary in order to persuade this institution to take into account the proposals of amendments rendered in December 2002 by the European Commission.

HT Rolf EKEUS,
OSCE High Commissioner on National Minorities
The Hague

3. In the third place, there is the possibility for the Law to be adopted by the Hungarian Parliament and for the interested neighbouring States to consequently adopt counter-measures. Such scenario has many disadvantages. First of all, publicly, it would mean that the problem was not solved out. On the other hand, to block the implementation of extraterritorial provisions which are not acceptable to the interested neighbouring States – such as getting the Hungarian Certificates in the neighbouring countries or giving money from the Hungarian budget to individuals from neighbouring countries – would be very difficult in practice and would imply that individuals and legal persons are controlled whenever there are suspicions that they hold Hungarian certificates – which in the current form are nationalistic and may create ethnic tensions – or that they get individually money from a foreign State (since the Hungarian side did not accept up to now that such financial assistance be given only to schools and not to individuals). Countermeasures could also determine degradation of inter-ethnic relations. The scenario would be improved if the Hungarian side would be persuaded to withdraw from public use the current Certificates in a certain delay – for instance the end of 2003 and if countermeasures should be taken only in order to prevent that money from the Hungarian State be given to individuals from the neighbouring countries.
4. In the fourth place, there is the possibility for the OSCE HCNM and the European Commission to endorse the conclusion of a confidential non-negotiable tripartite agreement (Romania, Slovakia, Hungary) or a bipartite one (Romania, Hungary – if the Slovak side does not agree) according to the proposals annexed hereto. The main disadvantage for the interested States – Romania and Slovakia – is that publicly it might be interpreted as representing a new agreement on the implementation of the Hungarian Law.

All scenarios are based on the assessment that, taking into account all recent evolutions, it seems that the Hungarian side is not open to the opinion of the neighbouring countries. Therefore, a direct, formal approach and support by the European bodies seems to be indispensable.

I would be very grateful to You if Your assessment about what should be done – including other form of involvement that You deems appropriate and efficient – in the next future would be transmitted to us, if possible, before the meeting I am supposed to have with Prime Minister Péter MEDGYESSY on the 6th of June 2003.

Please, accept, dear Mr. Ekeus, the assurances of my special consideration.

Adrian NĂSTASE

3. számú melléklet

Kérelem Magyar igazolvány kiadására (2002. január 1.)

Adatlap Magyar igazolvány kérelmezéséhez (a 2003-as törvénymódosítást követően)

Adatlap Magyar hozzátartozói igazolvány kérelmezéséhez (a 2003-as törvénymódosítást követően)

Kérelem Magyar igazolvány kiadására

A

Információs iroda/küldépviselet (kódja, neve):		Pótlap kiadva:	
Információs iroda nevében eljáró személy (kódja, neve):			
Gépi sorsszám:		Kérelem sorszáma:	
		Átvétel dátuma:	20 év hónap nap

Kérelmező adatai

1. Kérelmező neve:		Névsorrend: Családi név és utónév Utónév és családi név
Családi neve a lakóhelye szerinti államban hivatalosan használt módon (latin betűs írásmóddal):		
Utóneve(i) a lakóhelye szerinti államban hivatalosan használt módon (latin betűs írásmóddal):		
Családi neve magyarul:		
Utóneve(i) magyarul:		
2. Nőknél a kérelmező leánykori neve:		Névsorrend: Családi név és utónév Utónév és családi név
Leánykori családi neve a lakóhelye szerinti államban hivatalosan használt módon (latin betűs írásmóddal):		
Leánykori utóneve(i) a lakóhelye szerinti államban hivatalosan használt módon (latin betűs írásmóddal):		
Leánykori családi neve magyarul:		
Leánykori utóneve(i) magyarul:		
3. Kérelmező anyja neve:		Névsorrend: Családi név és utónév Utónév és családi név
Anyja születéskori családi neve a lakóhelye szerinti államban hivatalosan használt módon (latin betűs írásmóddal):		
Anyja születéskori utóneve(i) a lakóhelye szerinti államban hivatalosan használt módon (latin betűs írásmóddal):		
Anyja születéskori családi neve magyarul:		
Anyja születéskori utóneve(i) magyarul:		
4. Állampolgársága:		Kódja:
5. Kérelmező születési helye:		
Ország neve a lakóhelye szerinti államban hivatalosan használt módon (latin betűs írásmóddal):		
Település neve a lakóhelye szerinti államban hivatalosan használt módon (latin betűs írásmóddal):		
Település magyar megnevezése:		
6. Kérelmező születési ideje:	év hónap nap	7. Kérelmező neme: férfi nő
8. Kérelmező lakóhelye:		Kódja:
Lakóhelye szerinti államban hivatalosan használt módon (latin betűs írásmóddal):		
Ország neve:		
Területi egység megnevezése (járás, megye, régió):		
Irányítószám:	Település megnevezése:	
Közterület neve, jellege (út, utca, tér, stb.), házszám, épület, lépcsőház, emelet, ajtó:		
9. Bemutatott okiratok:		
Személyazonosító okirat:		Azonosítója:
Lakóhelyet igazoló okirat:		Azonosítója:

Kérelem Magyar igazolvány kiadására

B

10. Kérelmező neve: Családi neve a lakóhelye szerinti államban hivatalosan használt módon (latin betűs írásmóddal):	
Utóneve(i) a lakóhelye szerinti államban hivatalosan használt módon (latin betűs írásmóddal):	
11. Törvényes képviselő neve: Családi és utóneve a lakóhelye szerinti államban hivatalosan használt módon (latin betűs írásmóddal):	
Családi és utóneve magyarul:	
12. Törvényes képviselő személyazonosítására bemutatott okmány: Azonosítója: ____	
Megnevezése: ____	
13. Magyar igazolványt kérelmező nyilatkozata Alulírott magyar nemzetiségű személy kérem, hogy az elbíráló hatóság részemre magyar igazolványt kiállítani szíveskedjen. Kijelentem, hogy a kérelemben közölt adatok a valóságnak megfelelnek. Tudomásul veszem, hogy a valótlan adatok közlése a kérelem elutasítását, illetőleg a kiadott igazolvány visszavonását vonja maga után.	
Az elkészült igazolványt a ..... megyei közigazgatási hivatalban veszem át.	
Arcfénykép helye (32x45 mm)	Kelt (helység, dátum): ..... Írásképtelen
Törvényes képviselő aláírása ..... Kérelmező (törvényes képviselő) saját kezű aláírása	
Tájékoztató a külképviselet részére Tájékoztatom a külképviseletet, hogy a kérelemben közölt adatok a kérelmező által bemutatott okirat(ok)ban szereplő adatokkal megegyeznek, és a kérelmező (törvényes képviselő) a kérelmet saját kezűleg írta alá, továbbá hogy a kérelmező:	
1.) bemutatta az alábbiakat igazoló dokumentum(oka)t:	
a) határon túli magyar szervezet nyilvántartott tagja	☐ megnevezése: ..... száma: .....
b) lakóhelye szerinti állam magyarként tartja nyilván	☐ megnevezése: ..... száma: .....
c) lakóhelye szerinti egyház magyarként tartja nyilván	☐ megnevezése: ..... száma: .....
2.) magyar nyelvtudása:	
a) megfelelő	☐
b) nem megfelelő	☐
Kelt: ..... Információs iroda nevében eljáró személy aláírása	
Külképviseleti igazolás	
A Magyar igazolvány iránti kérelem benyújtása feltételeinek fennállását	
igazolom ☐	nem igazolom ☐
Külképviselet nevében eljáró személy aláírása	
Adatvédelmi záradék	
Alulírott hozzájárulok személyes adataimnak a Magyar igazolvány kérelmem előterjesztésével, valamint az igazolvány kiadására irányuló eljárással kapcsolatos kezeléséhez, nyilvántartásba vételéhez és külföldre továbbításához a lakóhelyem szerinti államban hatályos adatvédelmi jogszabályban foglalt figyelembevételével.	
Kérelmező (törvényes képviselő) saját kezű aláírása	

Adatlap Magyar igazolvány kérelmezéséhez

A

Illetékességi kód:	____	Pótlap kiadva:	☐
Rögzítő személy (kódja, neve):	____		
Gépi sorozám:	____	Kérelm sorozáma:	____
		Átvétel dátuma:	20 ____ év ____ hónap ____ nap

Kérelmező adatai

1. Kérelmező neve: Családi- és utónév(ek) a lakóhelye szerinti államban hivatalosan használt módon (latin betűs írásmóddal): C.: ____ U.: ____ Családi- és utónév(ek) magyarul: ____ C.: ____ U.: ____		Névsorrend: Családi név és utónév ☐ Utónév és családi név ☐
2. Kérelmező születési neve: Születési családi- és utónév(ek) a lakóhelye szerinti államban hivatalosan használt módon (latin betűs írásmóddal): C.: ____ U.: ____ Születési családi- és utónév(ek) magyarul: ____ C.: ____ U.: ____		Névsorrend: Családi név és utónév ☐ Utónév és családi név ☐
3. Kérelmező anyja neve: Anyja születési családi- és utónév(ek) a lakóhelye szerinti államban hivatalosan használt módon (latin betűs írásmóddal): C.: ____ U.: ____ Anyja születési családi- és utónév(ek) magyarul: ____ C.: ____ U.: ____		Névsorrend: Családi név és utónév ☐ Utónév és családi név ☐
4. Kérelmező születési helye: Ország neve a lakóhelye szerinti államban hivatalosan használt módon (latin betűs írásmóddal): ____ Település neve a lakóhelye szerinti államban hivatalosan használt módon (latin betűs írásmóddal): ____ Település magyar megnevezése: ____		
5. Kérelmező születési ideje: ____ év ____ hónap ____ nap	6. Igénylő neme: férfi ☐ nő ☐	7. Állampolgárságának kódja: ____
8. Kérelmező lakóhelye: Lakóhelye szerinti államban hivatalosan használt módon (latin betűs írásmóddal): Ország neve: ____ Területi egység megnevezése (járás, megye, régió): ____ Irányítószám: ____ Település megnevezése: ____ Közterület neve, jellege (út, utca, tér, stb.), házszám, épület, lépcsőház, emelet, ajtó: ____		
9. Személyes adatokat igazoló okiratok: Személyazonosító okirat típusa: ____ Azonosítója: ____ Lakóhelyet igazoló okirat típusa: ____ Azonosítója: ____		
10. Törvényes képviselő neve: Családi és utónév(ek) a lakóhelye szerinti államban hivatalosan használt módon (latin betűs írásmóddal): ____ Családi és utónév(ek) magyarul: ____		
11. Törvényes képviselő személyazonosító okirata: Személyazonosító okirat típusa: ____ Azonosítója: ____		

Adatlap Magyar igazolvány kérelmezéséhez

B

12. Kérelmező neve ismételten az 1. pont szerint, ellenőrzéshez:
Családi- és utóneve(i) a lakóhelye szerinti államban hivatalosan használt módon (latin betűs írásmóddal):

C: _____

U: _____

13. Magyar igazolványt kérelmező személyes nyilatkozata

Alulírott magyar nemzetiségű személy kérem, hogy az elbíráló hatóság részemre magyar igazolványt kiállítani szíveskedjen.

Alulírott Magyar igazolványt igénylő személy aláírással igazolom, hogy "A szomszédos államokban élő magyarokról" szóló 2001. évi LXII. törvény 19. § (3) bekezdés alapján Magyar igazolvány igénylésére jogosult vagyok. A kérelem nyomtatványon megadott adataim a személyazonosításra alkalmas okmányaimban szereplő adatokkal megegyeznek, azok alapján kerültek kitöltésre. Tudomásul veszem, hogy a valóban adatok közlése a kérelem elutasítását, illetőleg a kiadott igazolvány visszavonását vonja maga után.

Az elkészült igazolványt a _____ megyei közigazgatási hivatalban veszem át.
külsépviseleten

Arcfénykép
helye
(32x45 mm)

Kelt (helység, dátum): _____

Törvényes képviselő aláírása

Kérelmező (törvényes képviselő) saját kezű aláírása

Írásképtelen

Alulírottak tanúsítjuk, hogy a fent nevezett személy az igazolvány igényléshez szükséges kérelem nyomtatványt, valamint a személyes nyilatkozatát személyesen, előtűnk írta alá.

1. tanú neve _____

2. tanú neve _____

1. tanú Magyar igazolvány száma _____

2. tanú Magyar igazolvány száma _____

Adatvédelmi záradék

Alulírott hozzájárulok személyes adataimnak a Magyar igazolvány kérelmem előterjesztésével, valamint az igazolvány kiadására irányuló eljárással kapcsolatos kezeléséhez, nyilvántartásba vételéhez és külföldre továbbításához a lakóhelyem szerinti államban hatályos adatvédelmi jogszabályban foglaltak figyelembevételével.

Kérelmező (törvényes képviselő) saját kezű aláírása

Külsépviseleti igazolás

A kérelmező:

1.) bemutatta az alábbiakat igazoló dokumentum(oka)t:

a) lakóhelye szerinti állam magát magyar nemzetiségűnek valló személyként tartja nyilván ☐

b) lakóhelye szerinti állam területén működő, magyar nemzetiségű személyeket tömörítő szervezet tagja ☐

c) lakóhelye területén működő egyház nyilvántartásában magyar nemzetiségűként tartja nyilván ☐

megnevezése: _____

száma: _____

megnevezése: _____

száma: _____

megnevezése: _____

száma: _____

2.) magyar nyelvtudása:

a) megfelelő ☐

b) nem megfelelő ☐

megnevezése: _____

száma: _____

A Magyar igazolvány iránti kérelem benyújtása feltételeinek fennállását

igazolom ☐

nem igazolom ☐

Kelt (helység, dátum): _____

Külsépviselet nevében eljáró személy aláírása

Adatlap Magyar hozzátartozói igazolvány kérelmezéséhez

A

Illetékességi kód:											Pótlap kiadva:					
Rögzítő személy (kódja, neve):																
Gépi sorszám:											Kérelm sorszáma:					
										Átvétel dátuma:	20	év		hónap		nap

Kérelmező adatai

1. Kérelmező neve: Családi és utónéve(í) a lakóhelye szerinti államban hivatalosan használt módon (latin betűs írásmóddal): C.: U.:		Névsorrend: Családi név és utónév ☐ Utónév és családi név ☐	
2. Kérelmező születési neve Születési családi- és utónéve(í) a lakóhelye szerinti államban hivatalosan használt módon (latin betűs írásmóddal): C.: U.:		Névsorrend: Családi név és utónév ☐ Utónév és családi név ☐	
3. Kérelmező anyja neve: Anyja születési családi- és utónéve(í) a lakóhelye szerinti államban hivatalosan használt módon (latin betűs írásmóddal): C.: U.:		Névsorrend: Családi név és utónév ☐ Utónév és családi név ☐	
4. Kérelmező születési helye: Ország neve a lakóhelye szerinti államban hivatalosan használt módon (latin betűs írásmóddal): Település neve a lakóhelye szerinti államban hivatalosan használt módon (latin betűs írásmóddal):			
5. Kérelmező születési ideje: év hónap nap		6. Igénylő neme: férfi ☐ nő ☐	
7. Állampolgárságának kódja: 			
8. Kérelmező lakóhelye: Lakóhelye szerinti államban hivatalosan használt módon (latin betűs írásmóddal) Ország neve: Területi egység megnevezése (járás, megye, régió): Irányítószám: Település megnevezése: Községi neve, jellege (út, utca, tér, stb.), házszám, épület, lépcsőház, emelet, ajtó:			
9. Személyes adatokat igazoló okiratok: Személyazonosító okirat típusa: Azonosítója: Lakóhelyet igazoló okirat típusa: Azonosítója:			
10. Magyar hozzátartozói igazolványt kérelmező magyar nemzetiségű hozzátartozójának adatai: Családi és utónéve(í) a lakóhelye szerinti államban hivatalosan használt módon (latin betűs írásmóddal): C.: U.:			
Hozzátartozó magyar igazolványának száma M		Hozzátartozó magyar igazolvány iránti kérelemének gépi sorszáma - vagy -	
Fennálló családi kapcsolat: együtt élő házastárs ☐ közös háztartásban nevelt kiskorú gyermek ☐		Hozzátartozó magyar igazolvány iránti kérelemének kérelem sorszáma - vagy -	
Nyilatkozom, hogy házastársammal / kiskorú gyermekemmel közös háztartásban: élek ☐ nem élek ☐			
Fennálló családi kapcsolat igazolására bemutatott okirat: Azonosítója:			
Megnevezése:			
11. Törvényes képviselő neve: Családi és utónéve(í) a lakóhelye szerinti államban hivatalosan használt módon (latin betűs írásmóddal): Családi és utónéve(í) magyarul:			
12. Törvényes képviselő személyazonosító okirata: Személyazonosító okirat típusa: Azonosítója:			

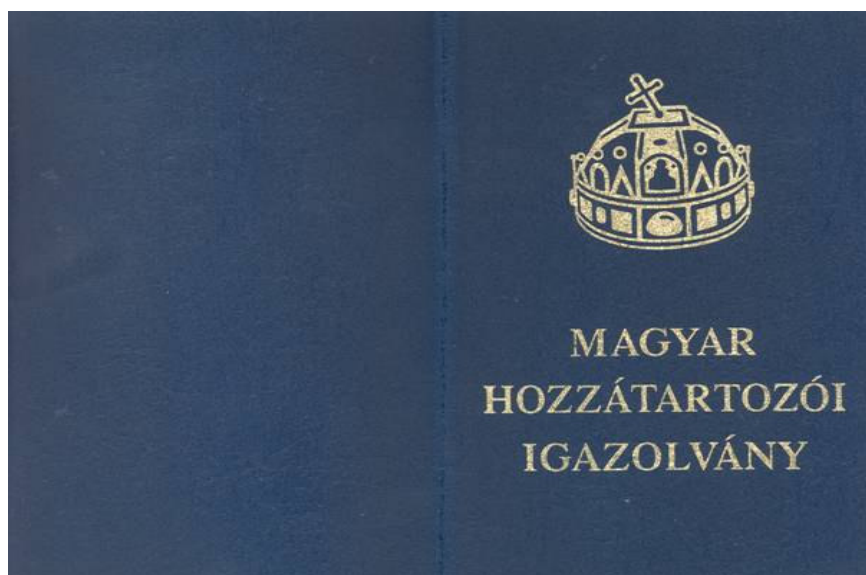
Adatlap Magyar hozzátartozói igazolvány kérelmezéséhez

B

13. Kérelmező neve ismételten az 1. pont szerint, ellenőrzéshez: Családi- és utónév(ek) a lakóhelye szerinti államban hivatalosan használt módon (latin betűs írásmóddal): C: ..... U:	
14. Magyar hozzátartozói igazolványt kérelmező személyes nyilatkozata Külföldi nem magyar nemzetiségű személy kérem, hogy az elbíráló hatóság részemre magyar hozzátartozói igazolványt kiállítani szíveskedjen. Külföldi Magyar hozzátartozói igazolványt igénylő személy aláírással igazolom, hogy "A szomszédos államokban élő magyarokról" szövegű 2001. évi LXII. törvény 19. § (5) bekezdés alapján Magyar hozzátartozói igazolvány igénylésére jogosult vagyok. A kérelem nyomtatványon megadott adataim a személyazonosításra alkalmas okmányaimban szereplő adatokkal megegyeznek, azok alapján kerültek kitöltésre. Tudomásul veszem, hogy a valótlan adatok közlése a kérelem elutasítását, illetőleg a kiadott igazolvány visszavonását vonja maga után. Az elkészült igazolványt a ..... megyei közigazgatási hivatalban veszem át. Arcfénykép helye (32x45 mm) Kelt (helység, dátum): ..... Törvényes képviselő aláírása Kérelmező (törvényes képviselő) saját kezű aláírása Írásképtelen	
Külföldiek tanúskodnak, hogy a fent nevezett személy az igazolvány igényléshez szükséges kérelem nyomtatványt, valamint a személyes nyilatkozatát személyesen, előttünk írta alá. ..... 1. tanú neve ..... 1. tanú Magyar igazolvány száma ..... 2. tanú neve ..... 2. tanú Magyar igazolvány száma	
Adatvédelmi záradék Külföldi hozzátartozók személyes adatainak a Magyar hozzátartozói igazolvány kérelem elterjesztésével, valamint az igazolvány kiadására irányuló eljárással kapcsolatos kezeléséhez, nyilvántartásba vételéhez és külföldre továbbításához a lakóhelyem szerinti államban hatályos adatvédelmi jogszabályban foglaltak figyelembevételével. ..... Kérelmező (törvényes képviselő) saját kezű aláírása	
Külfélpviseleti igazolás A Magyar hozzátartozói igazolvány iránti kérelem benyújtása feltételeinek fennállását igazolom ☐ nem igazolom ☐ Kelt (helység, dátum): ..... Külfélpviselet nevében eljáró személy aláírása	

4. számú melléklet

5. számú melléklet

Csíkyszerda névváltozatai és az egyes változatok előfordulási gyakoriságai

,IERCUREA-CIUC	1
0MIERCUREA CIUC	1
MEIRCUREA-CIUC	1
MEIRCUREA CIUC	1
MERCUREA-CIUC	1
MERCUREA CIUC	5
MI8ERCUREA-CIUC	1
MIAERCUREA-CIUC	1
MIECRUREA-CIUC	3
MIECUERA-CIUC	1
MIECUERA CIUC	2
MIECUREA-CIUC	6
MIECUREA CIUC	1
MIERCERA CIUC	1
MIERCIEURA CIUC	1
MIERCIREA-CIUC	1
MIERCREA-CIUC	2
MIERCREA CIUC	1
MIERCUEA-CIUC	3
MIERCUEA CIUC	1
MIERCUERA-CIUC	48
MIERCUERA - CIUC	4
MIERCUERA *- CIUC	1
MIERCUERA CIUC	123
MIERCUEREA-CIUC	2
MIERCUEREA -CIUC	1
MIERCUEREA CIUC	2
MIERCUIREA-CIUC	3
MIERCUIREA CIUC	2
MIERCURA CIUC	1
MIERCURAE-CIUC	2
MIERCURE-CIUC	3
MIERCURE CIUC	6
MIERCUREA- CIUC	4
MIERCUREA-CICU	3
MIERCUREA-CIUC	9 706
MIERCUREA-CUIC	4
MIERCUREA - CIUC	5
MIERCUREA -CIUC	1
MIERCUREA - CIUC	1
MIERCUREA CIUC	1
MIERCUREA CICU	3
MIERCUREA CIU	1
MIERCUREA CIUC	7 753
MIERCUREA CUC	1

MIERCUREA CUIC	1
MIERCUREA.-CIUC	1
MIERCUREA.CIUC	3
MIERCURERA CIUC	1
MIERCUTREA-CIUC	1
MIERCZREA CIUC	1
MIERECURE-CIUC	1
MIERECUREA CIUC	1
MIERUREA-CIUC	3
MIERUREA CIUC	1
MIOERCUREA-CIUC	1
MIRCUREA-CIUC	3
MIRCUREA CIUC	6
MIRECUERA CIUC	1
MOIERCUREA-CIUC	1
MUN MIERCUREA-CIUC	1
MUN MIERCUREA CIUC	2
MUN. MIERCUREA-CIUC	4
MUN. MIERCUREA CIUC	1
MUN.MIERCUREA-CIUC	2
MUN.MIERCUREA-CUIC	1
MUN.MIERCUREA CIUC	12
NIERCUREA CIUC	2
NIGRCUREA CIUC	1

6. számú melléklet

54 igénylő, akit lakóhely szerint nem sikerült azonosítani

Megye	Település
ALBA	NR 79
ARAD	ROMANIA
BIHOR	-
BIHOR	DR STEI
BIHOR	ROMANI
BIHOR	ROMANI
BIHOR	ELISABETA
BIHOR	S
BIHOR	ROMANI
BIHOR	N
BISTRITA-NASAUD	ARTARILOR
BISTRITA-NASAUD	VIILE CRISTURULUI
BISTRITA-NASAUD	VIILE CRISTURULUI
BISTRITA-NASAUD	SUELI
BRASOV	F
CARAS-SEVERIN	--
CLUJ	ROMANIA
CLUJ	-
CLUJ	X
COVASNA	ROMANIA
COVASNA	S
COVASNA	ROMANIA
COVASNA	S
HARGHITA	COM
HARGHITA	ROMANIA
HARGHITA	ROMANIA
HARGHITA	ROMANIA
HARGHITA	COFHEHI
HARGHITA	CARIERI
HARGHITA	19390628
HARGHITA	ROMANIA
HARGHITA	NR 352
HARGHITA	ROMANIA
HARGHITA	NR 389
HARGHITA	TURISTILOR
HARGHITA	NR 1105 B
MARAMURES	X
MURES	NR 179
MURES	ROMANIA
MURES	S
MURES	ROMANIA

Megye	Település
MURES	NAGY
SALAJ	174
SALAJ	NR 147
SATU MARE	VISIENI
SATU MARE	ROMANIA
SATU MARE	ROMANIA
SATU MARE	304
SATU MARE	S
SATU MARE	E
SATU MARE	ROMANIA
SATU MARE	S
TIMIS	KM13
TIMIS	GRACSINA

7. számú melléklet

Települések, amelyek esetén nem volt megállapítható a magasabb közigazgatási besorolás

Település	Megye	Esetszám
IZVOARELE	ALBA	1
LIVADA	ARAD	9
VALEA MARE	ARAD	3
GALBENI	BACAU	2
SATU NOU	BACAU	11
BRUSTURI	BIHOR	1
OLOSIG	BIHOR	32
POIANA	BIHOR	1
VOIVOZI	BIHOR	6
FELDIOARA	BRASOV	39
CORNESTI	CLUJ	129
PIETROASA	CLUJ	12
SANMARTIN	CLUJ	75
VALENI	CLUJ	154
BUCIN	HARGHITA	1
FAGETEL	HARGHITA	4
MIHAILENI	HARGHITA	991
NICOLESTI	HARGHITA	424
SATU NOU	HARGHITA	164
BARA	MURES	101
CORNESTI	MURES	645
CRAIESTI	MURES	217
DAIA	MURES	52
DELENI	MURES	13
LARGA	MURES	1
SATU NOU	MURES	108
SELEUS	MURES	5
STEJERIS	MURES	113
VALEA RECE	MURES	2
STANA	SALAJ	58
BUCOVAT	TIMIS	1
Összesen		3375

8. számú melléklet

Fehér megyei oktatási intézmények

Megye	Település	LAU2	Oktatási intézmény neve	Oktatási intézmény típusa
ALBA	AIUD	1213	2. sz. Általános Iskola	1-8 osztály
ALBA	AIUD	1213	2.sz. Általános Iskola	1-8 osztály
ALBA	AIUD	1213	4-es Számú Óvoda	óvoda, napközi
ALBA	AIUD	1213	Bethlen Gábor Kollégium	gimnázium, szakközép, technikum, szakiskola
ALBA	AIUD	1213	Nagyenyedi 8. sz. Óvoda	óvoda, napközi
ALBA	AIUDUL DE SUS	1213	Felenyedi Elemi Iskola	elemi iskola
ALBA	ALBA IULIA	1017	1. sz. Vasile Goldis Általános Iskola	1-8 osztály
ALBA	ALBA IULIA	1017	Római Katolikus Líceumi Szeminárium	gimnázium, szakközép, technikum, szakiskola
ALBA	BAGAU	5210	Elemi Iskola	elemi iskola
ALBA	BETA	5210	Becei Általános Iskola	1-8 osztály
ALBA	BLAJ	1348	1. sz. I-VIII. Osztályos Iskola	1-8 osztály
ALBA	BLAJ	1348	Balázsfalvi Óvoda	óvoda, napközi
ALBA	PETRISAT	1348	Elemi Iskola	elemi iskola
ALBA	BUCERDEA GRANOASA	9026	I-VIII. Osztályos Általános Iskola	1-8 osztály
ALBA	BUCERDEA VINOASA	4927	Óvoda	óvoda, napközi
ALBA	CETATEA DE BALTA	3958	Elemi Iskola	elemi iskola
ALBA	CIUMBRUD	1213	Csombordi Általános Iskola	1-8 osztály
ALBA	CIUMBRUD	1213	Csombordi Óvoda	óvoda, napközi
ALBA	COLTESTI	6592	Torockószentgyörgyi Elemi Iskola	elemi iskola
ALBA	COLTESTI	6592	Torockószentgyörgyi Óvoda	óvoda, napközi
ALBA	DECEA	5755	Elemi Iskola	elemi iskola
ALBA	GAMBAS	1213	Marosgombási Elemi Iskola	elemi iskola
ALBA	LOPADEA NOUA	5210	Magyarlapádi Általános Iskola	1-8 osztály
ALBA	LOPADEA NOUA	5210	Magyarlapádi Óvoda	óvoda, napközi

Megye	Település	LAU2	Oktatási intézmény neve	Oktatási intézmény típusa
ALBA	MEDVES	4302	Elemi Iskola	elemi iskola
ALBA	MEDVES	4302	Medvési Óvoda	óvoda, napközi
ALBA	MIRASLAU	5755	Miriszlói Általános Iskola	1-8 osztály
ALBA	MIRASLAU	5755	Miriszlói Magyar Nyelvű Óvoda	óvoda, napközi
ALBA	OCNA MURES	1794	Lucian Blaga Általános Iskola	1-8 osztály
ALBA	OIEJDEA	4366	Elemi Iskola	elemi iskola
ALBA	OIEJDEA	4366	Vajasdi Óvoda	óvoda, napközi
ALBA	PETRESTI	1874	Elemi Iskola	elemi iskola
ALBA	PETRISAT	1348	Magyarpéterfalvi Óvoda	óvoda, napközi
ALBA	RAZBOIENI-CETATE	1794	Általános Iskola	1-8 osztály
ALBA	RAMETEA	6592	Torockói Általános Iskola	1-8 osztály
ALBA	RAMETEA	6592	Torockói Óvoda	óvoda, napközi
ALBA	SANMICLAUS	7865	Bethlenszentmiklósi Általános Iskola	1-8 osztály
ALBA	SANMICLAUS	7865	Bethlenszentmiklósi Óvoda	óvoda, napközi
ALBA	SANTAMARIE	3958	I-IV. Osztályos Elemi Iskola	elemi iskola
ALBA	TEIUS	8096	1-es Számú Óvoda	óvoda, napközi
ALBA	TEIUS	8096	Elemi Iskola (Tövisi Elméleti Liceum)	elemi iskola
ALBA	UIOARA DE SUS	1794	Felsőmarosújvári Általános Iskola	1-8 osztály
ALBA	UNIREA	8158	1-es számú Felvinci Óvoda	óvoda, napközi
ALBA	UNIREA	8158	1. sz. Általános Iskola	1-8 osztály

8. számú melléklet

Brassó megyei gyülekezetek felekezet és szervezeti besorolás szerint

Megye	Település	LAU2	Felekezet	Szervezeti besorolás
BRASOV	APATA	40526	Evangélikus	Zsinatpresbiteri Evangélikus-Lutheránus Egyház
BRASOV	APATA	40526	Evangélikus	Zsinatpresbiteri Evangélikus-Lutheránus Egyház
BRASOV	AUGUSTIN	42498	Református	Erdélyi Református Egyházkerület
BRASOV	BOD	40606	Református	Erdélyi Református Egyházkerület
BRASOV	BRASOV	40198	Evangélikus	Zsinatpresbiteri Evangélikus-Lutheránus Egyház
BRASOV	BRASOV	40198	Evangélikus	Zsinatpresbiteri Evangélikus-Lutheránus Egyház
BRASOV	BRASOV	40198	Evangélikus	Zsinatpresbiteri Evangélikus-Lutheránus Egyház
BRASOV	BRASOV	40198	Unitárius	Erdélyi Unitárius Egyház
BRASOV	BRASOV	40198	Unitárius	Erdélyi Unitárius Egyház
BRASOV	BRASOV	40198	Római katolikus	Gyulafehérvári Római Katolikus Püspökség
BRASOV	BRASOV	40198	Római katolikus	Gyulafehérvári Római Katolikus Püspökség
BRASOV	BRASOV	40198	Római katolikus	Gyulafehérvári Római Katolikus Püspökség
BRASOV	BRASOV	40198	Római katolikus	Gyulafehérvári Római Katolikus Püspökség
BRASOV	BRASOV	40198	Református	Erdélyi Református Egyházkerület
BRASOV	BRASOV	40198	Református	Erdélyi Református Egyházkerület
BRASOV	BRASOV	40198	Református	Erdélyi Református Egyházkerület
BRASOV	BRASOV	40198	Református	Erdélyi Református Egyházkerület
BRASOV	BRASOV	40198	Baptista	Romániai Magyar Baptista Gyülekezetek Szövetsége
BRASOV	BUDILA	40688	Református	Erdélyi Református Egyházkerület
BRASOV	CATA	40768	Református	Erdélyi Református Egyházkerület
BRASOV	CINCU	40820	Református	Erdélyi Református Egyházkerület
BRASOV	COBOR	42076	Református	Erdélyi Református Egyházkerület
BRASOV	CODLEA	40241	Római katolikus	Gyulafehérvári Római Katolikus Püspökség
BRASOV	CODLEA	40241	Református	Erdélyi Református Egyházkerület

Megye	Település	LAU2	Felekezet	Szervezeti besorolás
BRASOV	CRIZBAV	42456	Evangélikus	Zsinatpresbiteri Evangélikus-Lutheránus Egyház
BRASOV	CRIZBAV	42456	Baptista	Romániai Magyar Baptista Gyülekezetek Szövetsége
BRASOV	DACIA	41284	Református	Erdélyi Református Egyházkerület
BRASOV	DOPCA	41177	Unitárius	Erdélyi Unitárius Egyház
BRASOV	DRAUSENI	40768	Baptista	Romániai Magyar Baptista Gyülekezetek Szövetsége
BRASOV	DRAUSENI	40768	Református	Erdélyi Református Egyházkerület
BRASOV	FAGARAS	40278	Unitárius	Erdélyi Unitárius Egyház
BRASOV	FAGARAS	40278	Római katolikus	Gyulafehérvári Római Katolikus Püspökség
BRASOV	FAGARAS	40278	Református	Erdélyi Református Egyházkerület
BRASOV	FELDIOARA	40955	Református	Erdélyi Református Egyházkerület
BRASOV	GHIMBAV	40214	Református	Erdélyi Református Egyházkerület
BRASOV	GRANARI	41284	Református	Erdélyi Református Egyházkerület
BRASOV	HALMEAG	41818	Evangélikus	Zsinatpresbiteri Evangélikus-Lutheránus Egyház
BRASOV	HALMEAG	40278	Református	Erdélyi Református Egyházkerület
BRASOV	HOGHIZ	41177	Unitárius	Erdélyi Unitárius Egyház
BRASOV	HOGHIZ	41177	Református	Erdélyi Református Egyházkerület
BRASOV	HOMOROD	41248	Református	Erdélyi Református Egyházkerület
BRASOV	IONESTI	40768	Unitárius	Erdélyi Unitárius Egyház
BRASOV	IONESTI	40768	Református	Erdélyi Református Egyházkerület
BRASOV	JIMBOR	41248	Evangélikus	Zsinatpresbiteri Evangélikus-Lutheránus Egyház
BRASOV	LUNCA CALNICULUI	41667	Református	Erdélyi Református Egyházkerület
BRASOV	MANDRA	40278	Református	Erdélyi Református Egyházkerület
BRASOV	ORMENIS	41541	Unitárius	Erdélyi Unitárius Egyház
BRASOV	ORMENIS	41541	Baptista	Romániai Magyar Baptista Gyülekezetek Szövetsége
BRASOV	ORMENIS	41541	Református	Erdélyi Református Egyházkerület
BRASOV	PODU OLTULUI	41088	Református	Erdélyi Református Egyházkerület
BRASOV	PREJMER	41667	Református	Erdélyi Református Egyházkerület
BRASOV	PURCARENI	42003	Evangélikus	Zsinatpresbiteri Evangélikus-Lutheránus Egyház
BRASOV	PURCARENI	42003	Baptista	Romániai Magyar Baptista Gyülekezetek Szövetsége
BRASOV	RACOS	41701	Unitárius	Erdélyi Unitárius Egyház

Megye	Település	LAU2	Felekezet	Szervezeti besorolás
BRASOV	RACOS	41701	Református	Erdélyi Református Egyházkerület
BRASOV	RASNOV	40367	Református	Erdélyi Református Egyházkerület
BRASOV	RUPEA	40394	Unitárius	Erdélyi Unitárius Egyház
BRASOV	RUPEA	40394	Római katolikus	Gyulafehérvári Római Katolikus Püspökség
BRASOV	RUPEA	40394	Református	Erdélyi Református Egyházkerület
BRASOV	SACELE	40438	Evangélikus	Zsinatpresbiteri Evangélikus-Lutheránus Egyház
BRASOV	SACELE	40438	Evangélikus	Zsinatpresbiteri Evangélikus-Lutheránus Egyház
BRASOV	SACELE	40438	Evangélikus	Zsinatpresbiteri Evangélikus-Lutheránus Egyház
BRASOV	SACELE	40438	Evangélikus	Zsinatpresbiteri Evangélikus-Lutheránus Egyház
BRASOV	SACELE	40438	Evangélikus	Zsinatpresbiteri Evangélikus-Lutheránus Egyház
BRASOV	SACELE	40438	Református	Erdélyi Református Egyházkerület
BRASOV	SANPETRU	41925	Református	Erdélyi Református Egyházkerület
BRASOV	SATU NOU	41033	Evangélikus	Zsinatpresbiteri Evangélikus-Lutheránus Egyház
BRASOV	SERCAIA	41818	Református	Erdélyi Református Egyházkerület
BRASOV	TARLUNGNI	42003	Evangélikus	Zsinatpresbiteri Evangélikus-Lutheránus Egyház
BRASOV	TARLUNGNI	42003	Református	Erdélyi Református Egyházkerület
BRASOV	TELINE	42003	Református	Erdélyi Református Egyházkerület
BRASOV	TURCHES	40438	Római katolikus	Gyulafehérvári Római Katolikus Püspökség
BRASOV	UNGRA	42156	Református	Erdélyi Református Egyházkerület
BRASOV	VALEA LUNGA	42058	Református	Erdélyi Református Egyházkerület
BRASOV	VICTORIA	40465	Református	Erdélyi Református Egyházkerület
BRASOV	ZARNESTI	40492	Római katolikus	Gyulafehérvári Római Katolikus Püspökség
BRASOV	ZARNESTI	40492	Református	Erdélyi Református Egyházkerület
BRASOV	ZIZIN	42003	Evangélikus	Zsinatpresbiteri Evangélikus-Lutheránus Egyház
BRASOV	ZIZIN	42003	Református	Erdélyi Református Egyházkerület

10. számú melléklet

Máramaros megyei kulturális szerveződések

Megye	Település	LAU2	Kulturális szerveződés megnevezése
MARAMURES	BAIA MARE	106318	15. SZ. GRÓF TELEKI SÁNDOR CSERKÉSZCSAPAT
MARAMURES	BAIA MARE	106318	BÁNYAVIDÉKI ÚJ SZÓ
MARAMURES	BAIA MARE	106318	ERDÉLYI FÉNIKS
MARAMURES	BAIA MARE	106318	ERDÉLYI KÁRPÁT EGYESÜLET - GUTIN OSZTÁLY - NAGYBÁNYA
MARAMURES	BAIA MARE	106318	TELEKI MAGYAR HÁZ
MARAMURES	BAIA MARE	106318	GALAXIA RÁDIÓ
MARAMURES	BAIA MARE	106318	IFJÚSÁGI KERESZTYÉN EGYLET
MARAMURES	BAIA MARE	106318	LENDVAY MÁRTON SZÍNJÁTSZÓ KÖR ÉS ALAPÍTVÁNY
MARAMURES	BAIA MARE	106318	LÓNYAI ANNA REFORMÁTUS NŐSZÖVETSÉG
MARAMURES	BAIA MARE	106318	NAGYBÁNYAI IFJÚSÁGI SZÖVETSÉG
MARAMURES	BAIA MARE	106318	NAGYBÁNYAI KRISZTUS KIRÁLY FELNÖTT VEGYESKAR
MARAMURES	BAIA MARE	106318	NÉMETH LÁSZLÓ RMDSZ KÖNYVTÁR
MARAMURES	BAIA MARE	106318	NÉPTÁNC ÉS NÉPDAL OKTATÓ ÉS KUTATÓ MŰVELŐDÉSI TÁRSASÁG (NÉNOKUT)
MARAMURES	BAIA MARE	106318	ÓVÁROSI REFORMÁTUS NŐSZÖVETSÉG
MARAMURES	BAIA MARE	106318	PETRE DULFU MEGYEI KÖNYVTÁR
MARAMURES	BAIA MARE	106318	SANTA TRINITA FELNÖTT ÉNEKKAR
MARAMURES	BAIA MARE	106318	SCHOLA RIVULINA IFJÚSÁGI ÉNEKKAR
MARAMURES	BAIA MARE	106318	SZENTHÁROMSÁG PLÉBÁNIA NŐSZÖVETSÉGE
MARAMURES	BAIA MARE	106318	TELEKI BLANKA NYUGDÍJAS KLUB - NAGYBÁNYA
MARAMURES	BAIA MARE	106318	NAGYBÁNYAI KÉPZŐMŰVÉSZETI ÉS KULTURÁLIS EGYESÜLET
MARAMURES	BAIA MARE	106318	NÉMETH LÁSZLÓ ALAPÍTVÁNY
MARAMURES	BAIA MARE	106318	NÉMETH LÁSZLÓ GIMNÁZIUMI DIÁKTANÁCS
MARAMURES	BAIA SPRIE	106684	ÁRVA BETHLEN KATA REFORMÁTUS NŐSZÖVETSÉG
MARAMURES	BAIA SPRIE	106684	BODNÁR GÁSPÁR KÖNYVTÁR

Megye	Település	LAU2	Kulturális szerveződés megnevezése
MARAMURES	BAIA SPRIE	106684	FELSŐBÁNYAI ALKOTÓ ÉS ELŐADÓSZERVEZET
MARAMURES	BAIA SPRIE	106684	FELSŐBÁNYAI HÍRLAP
MARAMURES	BAIA SPRIE	106684	FELSŐBÁNYAI MAGYAROK FIZELY SÁNDOR NYUGDÍJAS SZERVEZETE
MARAMURES	BAIA SPRIE	106684	MADISZ - FELSŐBÁNYA
MARAMURES	BAIA SPRIE	106684	MONS MEDIUS ÉNEKKAR
MARAMURES	BAIA SPRIE	106684	RÓMAI KATOLIKUS NŐSZÖVETSÉG
MARAMURES	BAIA SPRIE	106684	FELSŐBÁNYA MŰVELTSÉGSZOLGÁLAT ALKOTÓ ÉS ELŐADÓ ALAPÍTVÁNY
MARAMURES	CAMPULUNG LA TISA	107715	BÚZAVIRÁG TÁNC ÉS DAL EGYESÜLET
MARAMURES	CAMPULUNG LA TISA	107715	HOSSZÚMEZŐI KÖZSÉGI KÖNYVTÁR
MARAMURES	CAMPULUNG LA TISA	107715	HOSSZÚMEZŐI KULTÚROTTHON
MARAMURES	CAMPULUNG LA TISA	107715	HOSSZÚMEZŐI REFORMÁTUS DALÁRDA
MARAMURES	CAMPULUNG LA TISA	107715	KIRÁLYHÁGÓMELLÉKI REFORMÁTUS IFJAK SZÖVETSÉGE - HOSSZÚMEZOI CSOPORT (KRISZ)
MARAMURES	CAMPULUNG LA TISA	107715	LONGI PRÁTI KULTURÁLIS EGYESÜLET
MARAMURES	CAMPULUNG LA TISA	107715	HOSSZÚMEZŐÉRT IFJÚSÁGI SZERVEZET
MARAMURES	COLTAU	108794	AGAPE KOLTÓ-KATALINI FALUSI SZOCIÁLIS TÁMOGATÁSOK ALAPÍTVÁNYA
MARAMURES	COLTAU	108794	KOLTÓI REFORMÁTUS ÉNEKKAR
MARAMURES	COLTAU	108794	PETŐFI SÁNDOR KULTÚROTTHON
MARAMURES	COLTAU	108794	TELEKI-PETŐFI MÚZEUM KOLTÓ
MARAMURES	OCNA SUGATAG	108400	BARÁTSÁG-IDŐSEK KLUBJA
MARAMURES	SEINI	108963	SZINÉRVÁRALJAI RMDSZ KULTURÁLIS SZERVEZETE
MARAMURES	SEINI	108963	SZINÉRVÁRALJAI RÓMAI KATOLIKUS DALÁRDA
MARAMURES	SEINI	108963	SYLVESTER JÁNOS EGYESÜLET
MARAMURES	SIGHETU MARMATIEI	106559	HOLLÓSY SIMON MŰVELŐDÉSI EGYLET
MARAMURES	SIGHETU MARMATIEI	106559	LOVEY KLÁRA KÖZMŰVELŐDÉSI EGYLET
MARAMURES	SIGHETU MARMATIEI	106559	MÁRAMAROS PUBLICISZTIKAI ÉS MŰVELŐDÉSI EGYLET
MARAMURES	SIGHETU MARMATIEI	106559	MÁRAMAROSI HÍRNÖK
MARAMURES	SIGHETU MARMATIEI	106559	MÁRAMAROSSZIGETI REFORMÁTUS VEGYESKAR
MARAMURES	SIGHETU MARMATIEI	106559	SZIGETI MAGYAR KÖZÉPISKOLÁSOK SZERVEZETE
MARAMURES	SIGHETU MARMATIEI	106559	MINI MAXI DANCE CLUB SPORT TÁNCKLUB
MARAMURES	TARGU LAPUS	106817	MARARAT KULTURÁLIS EGYESÜLET

Megye	Település	LAU2	Kulturális szerveződés megnevezése
MARAMURES	TAUTII DE JOS	106461	KERESZTYÉN REFORMÁTUS IFJÚSÁGI SZÖVETSÉG
MARAMURES	TAUTII DE JOS	106461	MISZTÓTFALUSI KIS MIKLÓS GYŰJTEMÉNY
MARAMURES	WISEU DE SUS	106979	REMÉNYIK SÁNDOR KULTURÁLIS EGYESÜLET
MARAMURES	WISEU DE SUS	106979	REMÉNYIK SÁNDOR MŰVELŐDÉSI EGYLET

11. számú melléklet

A politikai képviselő mutatószámai Szilágy megyében

Megye	Település	LAU2	Leadott szavazatok	RMDSZ szerezte szavazatok	Összes mandátum	RMDSZ-mandátum	RMDSZ szerezte szavazatok aránya	RMDSZ mandátumainak aránya
SALAJ	ZALAU	139704	23134	4290	23	5	18,54	21,74
SALAJ	CEHU SILVANIEI	139740	3822	1269	17	6	33,2	35,29
SALAJ	JIBOU	139811	4667	591	19	4	12,66	21,05
SALAJ	SIMLEU SILVANIEI	139884	6514	1502	19	7	23,06	36,84
SALAJ	AGRIJ	139937	733	.	11	.	.	.
SALAJ	ALMASU	139982	1632	604	11	4	37,01	36,36
SALAJ	BABENI	140084	1230	.	11	.	.	.
SALAJ	BALAN	140146	1788	.	13	.	.	.
SALAJ	BANISOR	140208	1177	.	11	.	.	.
SALAJ	BENESAT	140244	899	165	11	3	18,35	27,27
SALAJ	BOBOTA	140280	1957	.	13	.	.	.
SALAJ	BOCSA	140324	1807	708	13	6	39,18	46,15
SALAJ	BUCIUMI	140379	1376	.	11	.	.	.
SALAJ	CAMAR	140440	1081	954	11	10	88,25	90,91
SALAJ	CARASTELEC	140477	679	325	11	6	47,86	54,55
SALAJ	CHIESD	140501	1383	67	11	.	4,84	.
SALAJ	CIZER	140547	1195	.	11	.	.	.
SALAJ	COSEIU	140583	805	254	11	4	31,55	36,36
SALAJ	CRASNA	140627	3322	1923	15	9	57,89	60
SALAJ	CREACA	140672	1588	.	13	.	.	.
SALAJ	CRISTOLT	140770	949	.	11	.	.	.
SALAJ	CRISENI	140823	1257	441	11	4	35,08	36,36

Megye	Település	LAU2	Leadott szavazatok	RMDSZ szerezte szavazatok	Összes mandátum	RMDSZ-mandátum	RMDSZ szerezte szavazatok aránya	RMDSZ mandátumainak aránya
SALAJ	CUZAPLAC	140869	1179	174	11	2	14,76	18,18
SALAJ	DOBRIN	140958	870	561	11	7	64,48	63,64
SALAJ	DRAGU	141027	556	.	11	.	.	.
SALAJ	FILDU DE JOS	141081	702	106	11	2	15,1	18,18
SALAJ	GALGAU	141134	1529	.	11	.	.	.
SALAJ	GARBOU	141232	1209	.	11	.	.	.
SALAJ	HALMASD	141312	1247	.	11	.	.	.
SALAJ	HERECLEAN	141376	1693	649	13	5	38,33	38,46
SALAJ	HIDA	141447	1730	.	13	.	.	.
SALAJ	HOROATU CRASNEI	141535	1222	107	11	1	8,76	9,09
SALAJ	ILEANDA	141580	1274	.	11	.	.	.
SALAJ	IP	141722	1901	984	13	8	51,76	61,54
SALAJ	LETCA	141786	1215	.	11	.	.	.
SALAJ	LOZNA	141884	699	.	11	.	.	.
SALAJ	MARCA	141946	1319	147	11	1	11,14	9,09
SALAJ	MAERISTE	142006	1678	142	13	2	8,46	15,38
SALAJ	MESESENII DE JOS	142079	1254	219	11	2	17,46	18,18
SALAJ	MIRSID	142122	1070	19	11	.	1,78	.
SALAJ	NAPRADEA	142177	1294	.	11	.	.	.
SALAJ	NUSFALAU	142239	2901	1857	15	11	64,01	73,33
SALAJ	PERICEI	142284	1950	948	13	7	48,62	53,85
SALAJ	PLOPIS	142337	1066	.	11	.	.	.
SALAJ	POIANA BLENCHII	142373	740	.	11	.	.	.
SALAJ	ROMANASI	142426	1307	.	11	.	.	.
SALAJ	RUS	142499	1515	.	11	.	.	.
SALAJ	SALATIG	142550	1861	917	13	7	49,27	53,85
SALAJ	SAG	142612	1274	.	13	.	.	.
SALAJ	SANMIHAIU ALMASULUI	142676	887	.	11	.	.	.

Megye	Település	LAU2	Leadott szavazatok	RMDSZ szerezte szavazatok	Összes mandátum	RMDSZ-mandátum	RMDSZ szerezte szavazatok aránya	RMDSZ mandátumainak aránya
SALAJ	SOMES-ODORHEI	142710	1463 .		11 .	.	.	
SALAJ	SURDUC	142774	1847 .		13 .	.	.	
SALAJ	SAMSUD	142854	792	736	11	11	92,93	100
SALAJ	SARMASAG	142881	3385	2738	15	15	80,89	100
SALAJ	VALCAU DE JOS	142952	1360	56	13 .		4,12 .	
SALAJ	VARSOULT	143021	1343	849	11	7	63,22	63,64
SALAJ	ZALHA	143067	751 .		11 .	.	.	
SALAJ	ZIMBOR	143147	693 .		11 .	.	.	
SALAJ	TREZNEA	179631	577 .		11 .	.	.	

12. számú melléklet

Magyar igazolvány és hozzátartozói igazolvány iránti kérelmek arányának alakulása az adott országban

*a legutóbbi népszámláláskor magukat magyar nemzetiségűeknek vallók számához viszonyítva
(2002. január 1. – 2007. január 31.)*

Ország	Magyar nemzetiségűek száma	Magyar igazolvány és hozzátartozói igazolvány iránti kérelmek arányának alakulása					
		2002	2003	2004	2005	2006	2007
Horvátország	16 595	28,68	37,01	40,87	41,68	42,80	42,80
Románia	1 431 807	23,76	29,41	34,66	35,46	35,91	35,92
Szerbia és Montenegró	293 299	31,30	35,14	36,76	37,82	38,36	38,39
Szlovákia	520 528	11,21	16,42	18,75	20,29	21,29	21,37
Szlovénia	6 243	23,99	28,43	32,02	35,74	37,03	37,23
Ukrajna	156 600	61,82	71,53	76,98	81,86	84,28	84,49
<i>Összesen</i>	<i>2 425 072</i>	<i>24,47</i>	<i>30,08</i>	<i>34,27</i>	<i>35,53</i>	<i>36,24</i>	<i>36,28</i>

13. számú melléklet

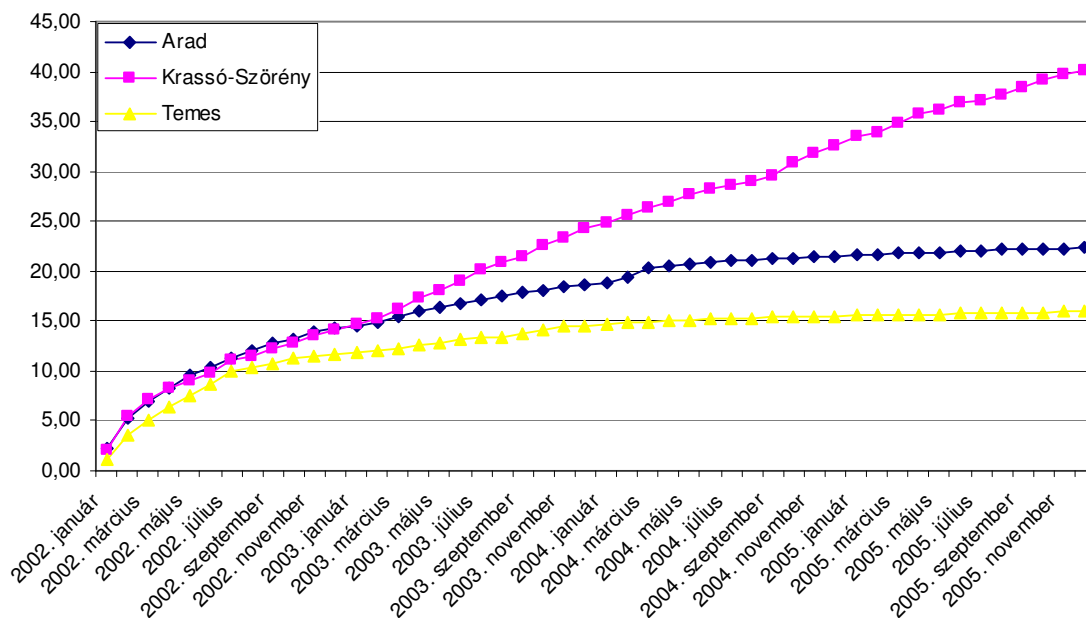
Nevelési-oktatási támogatást pályázók megoszlása a magyar igazolvánnyal való rendelkezés szerint 2003 és 2007 között

	2003/2004					2004/2005					2005/2006					2006/2007				
	Rendelkezik magyar igazolvánnyal		Nem rendelkezik magyar igazolvánnyal		Összesen	Rendelkezik magyar igazolvánnyal		Nem rendelkezik magyar igazolvánnyal		Összesen	Rendelkezik magyar igazolvánnyal		Nem rendelkezik magyar igazolvánnyal		Összesen	Rendelkezik magyar igazolvánnyal		Nem rendelkezik magyar igazolvánnyal		Összesen
Arad	933	44,73	1153	55,27	2086	984	44,73	1216	55,27	2200	972	44,96	1190	55,04	2162	898	42,99	1191	57,01	2089
Bákó	191	26,16	539	73,84	730	205	17,45	970	82,55	1175	218	14,9	1245	85,1	1463	209	13,14	1381	86,86	1590
Beszterce-Naszód	1016	73,46	367	26,54	1383	1021	67,57	490	32,43	1511	1004	65,54	528	34,46	1532	931	62,91	549	37,09	1480
Bihar	7529	67,60	3608	32,40	11137	7090	53,79	6091	46,21	13181	7075	53,18	6228	46,82	13303	6694	50,04	6682	49,96	13376
Brassó	1554	63,30	901	36,70	2455	1318	48,91	1377	51,09	2695	1324	49,44	1354	50,56	2678	1292	49,75	1305	50,25	2597
Bukarest	45	39,47	69	60,53	114	45	37,19	76	62,81	121	34	34	66	66	100	32	32,99	65	67,01	97
Călărași						4		0		4										
Fehér	1042	90,37	111	9,63	1153	938	79,97	235	20,03	1173	1026	87,47	147	12,53	1173	950	83,92	182	16,08	1132
Galac	1		0		1															
Hargita	25142	80,51	6086	19,49	31228	21852	63,53	12545	36,47	34397	23533	69,43	10362	30,57	33895	22851	68,33	10591	31,67	33442
Hunyad	415	47,16	465	52,84	880	384	42,67	516	57,33	900	381	39,98	572	60,02	953	358	37,41	599	62,59	957
Ilfov						0		1		1	0		1		1	0		2		2
Kolozs	4872	66,77	2425	33,23	7297	4524	59,17	3122	40,83	7646	4600	61,73	2852	38,27	7452	4395	60,88	2824	39,12	7219
Kovászna	12708	71,72	5010	28,28	17718	10887	56,19	8489	43,81	19376	11525	60,82	7424	39,18	18949	11308	61,33	7131	38,67	18439
Krassó-Szörény	5	83,33	1	16,67	6	4	40	6	60	10	5	45,45	6	54,55	11	8	42,11	11	57,89	19
Máramaros	1489	75,74	477	24,26	1966	1449	66,38	734	33,62	2183	1461	68,21	681	31,79	2142	1366	68,03	642	31,97	2008
Maros	12798	65,21	6828	34,79	19626	11149	50,94	10737	49,06	21886	11672	53,98	9952	46,02	21624	11658	53,78	10020	46,22	21678
Neamt	2		0		2						0		2		2	0		1		1
Suceava																0		2		2
Szatmár	6312	54,71	5225	45,29	11537	5150	40,07	7704	59,93	12854	5513	42,95	7323	57,05	12836	5234	40,61	7653	59,39	12887
Szeben	192	56,14	150	43,86	342	124	36,47	216	63,53	340	128	37,1	217	62,9	345	108	36,12	191	63,88	299
Szilágy	5784	94,22	355	5,78	6139	4709	74,33	1626	25,67	6335	5045	80,46	1225	19,54	6270	4885	79,05	1295	20,95	6180
Temes	535	45,57	639	54,43	1174	502	40,98	723	59,02	1225	479	38,32	771	61,68	1250	447	34,6	845	65,4	1292
Vaslui						0		1		1	0	1	1			0	0	1		1
Összesen	82565	70,58	34409	29,42	116974	72339	55,98	56875	44,02	129214	75995	59,31	52147	40,69	128142	73624	58,07	53163	41,93	126787

14. számú melléklet

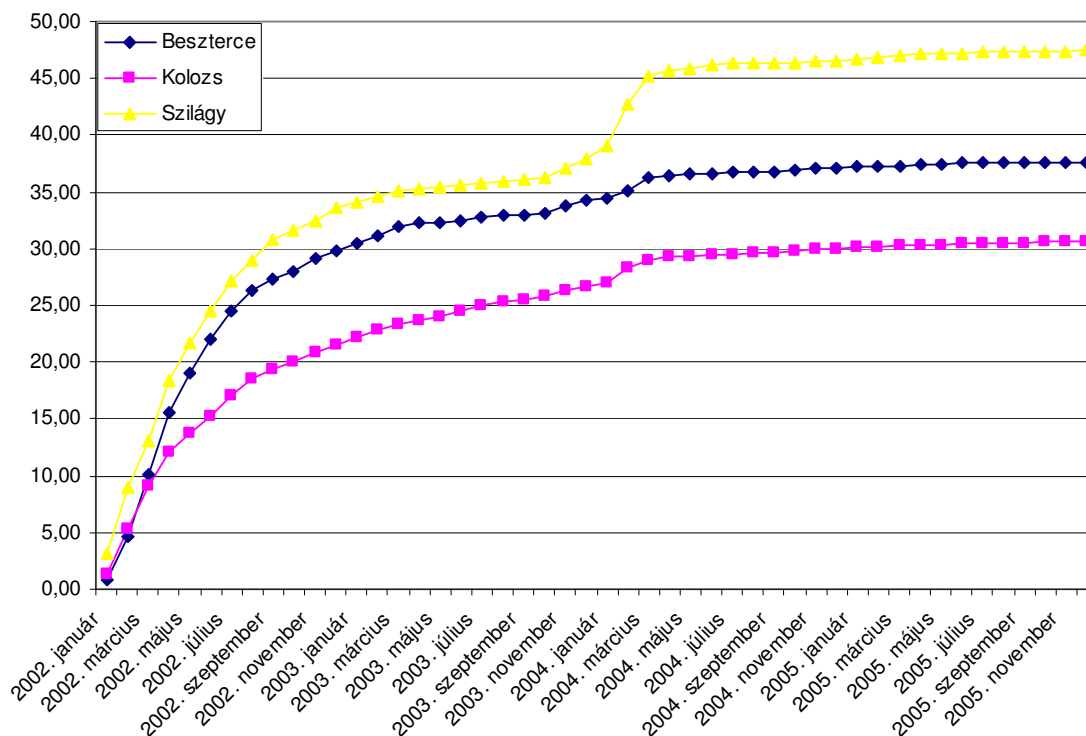
I. grafikon

Magyar igazolvány iránti kérelmek arányának alakulása a 2002-es népszámlálás adataihoz viszonyítva –
Bánság.
(2002. január 1. – 2005. december 31.)

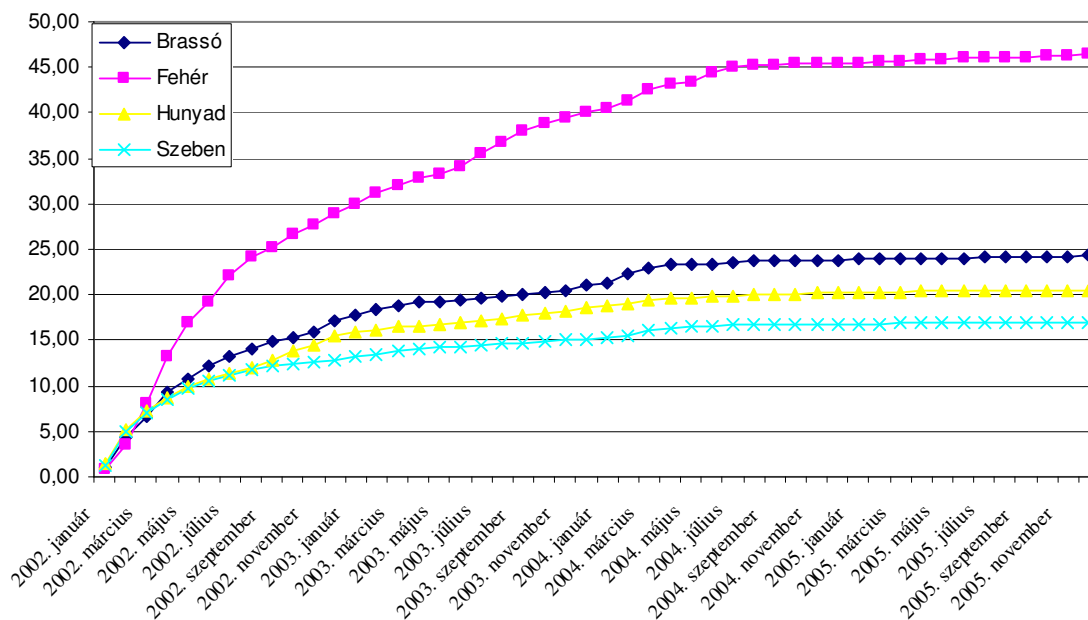

II. grafikon

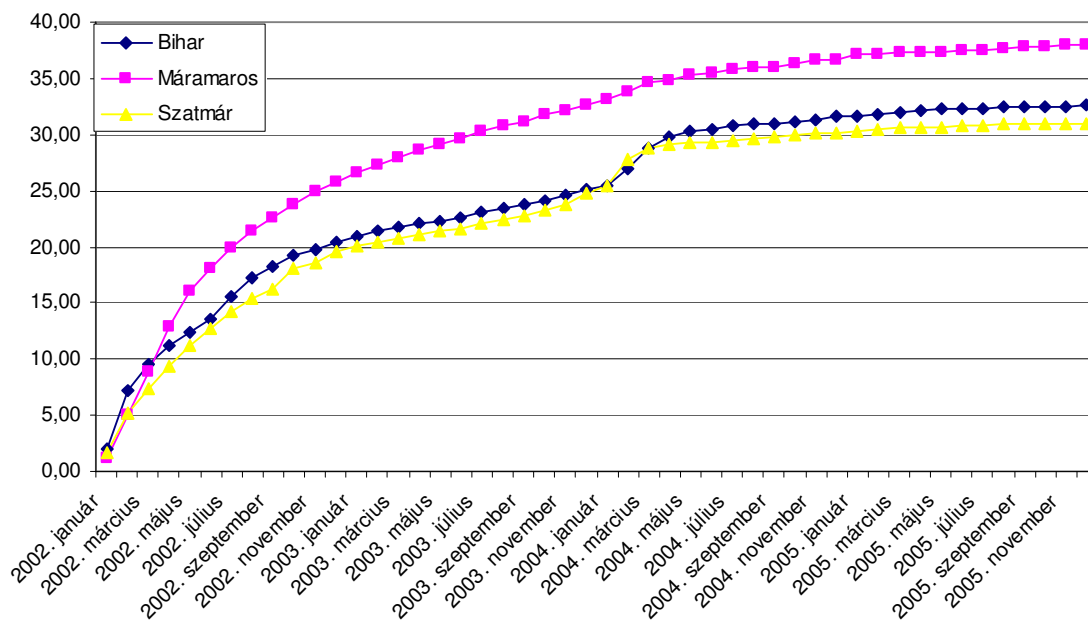
Magyar igazolvány iránti kérelmek arányának alakulása a 2002-es népszámlálás adataihoz viszonyítva –
Észak-Erdély. (2002. január 1. – 2005. december 31.)

III. grafikon
Magyar igazolvány iránti kérelmek arányának alakulása a 2002-es népszámlálás adataihoz viszonyítva – Dél-Erdély.
(2002. január 1. – 2005. december 31.)

IV. grafikon
Magyar igazolvány iránti kérelmek arányának alakulása a 2002-es népszámlálás adataihoz viszonyítva – Partium.
(2002. január 1. – 2005. december 31.)

Magyar igazolvány iránti kérelmek arányának alakulása a 2002-es népszámlálás adataihoz viszonyítva –
Székelyföld. (2002. január 1. – 2005. december 31.)

